Iš Lietuvos nacionalinio muziejaus archyvo

ALGIMANTAS KATILIUS

Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys

Algimantas Katilius

Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS
Vilnius

UDK 27-722.5(474.5)(092)
Ka585

Knygos leidimą parėmė

Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

Recenzentai:

dr. Vytautas Jogėla
dr. Regina Laukaitytė

Redaktorė

Virginija Savickienė

Serijos dailininkas

Arūnas Prelgauskas

Maketavo

Edita Gužaitė

ISSN 1648-2859

ISBN 978-609-8039-93-1

Įvadas

Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys gyveno devyniasdešimt dvejus metus. Tai ištisa epocha nuo XIX a. 8-ojo dešimtmečio pradžios iki XX a. 7-ojo dešimtmečio vidurio, nepašykštėjusi mūsų valstybei istorinių sukrėtimų ir pervartų.

Ilgą gyvenimo dalį K. S. Šaulys nugyveno carinės Rusijos okupuotoje Lietuvoje. Visas visuomeninis ir kultūrinis Lietuvos gyvenimas tuo metu buvo griežtai varžomas. Buvo uždraustas netgi lietuviškas raštas lotynišku raidynu. Lietuvai spausdintą žodį iš Prūsijos gabeno knygnešiai. 1883 m. pradėjus leisti *Aušrą*, vis stipriau ėmė reikštis lietuvių tautinis atgimimas. Visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo sąlygos kiek pagerėjo 1904 m. panaikinus spaudos draudimą ir 1905 m. kilus revoliuciniams neramumams. Leista kurtis švietimo, kultūrinėms, ekonominėms organizacijoms, ėmė veikti politinės partijos. 1915 m. mūsų kraštą pasiekę Pirmojo pasaulinio karo įvykiai užbaigė Rusijos viešpatavimą Lietuvoje. Tačiau lauktos laisvės Lietuva negavo, atėjo nauja ir kai kuriais atžvilgiais net žiauresnė kaizerinės Vokietijos okupacija. Ypač nukentėjo Lietuvos ūkis, gyventojus vargino nuolatinės rekvizicijos, turto konfiskacijos. Šiuo laikotarpiu Lietuvoje ir užsienyje telkėsi jėgos, kurios rūpinosi Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu. Vilniuje 1917 m. buvo sušaukta Lietuvių konferencija, kuri išrinko lietuvių politinę atstovybę – Lietuvos Tarybą. Taryba 1918 m. vasario 16-ąją pasirašė Lietuvos nepriklausomybės aktą. Priėmus šį aktą prasidėjo sunkus nepriklausomybės pripažinimo ir valstybės kūrimo darbas. Valstybės nepriklausomybė buvo įtvirtinta 1920 m. sušauktame Steigiamajame Seime. Šiame K. S. Šaulio gyventame laikotarpyje – per nepriklausomos Lietuvos dvidešimt metų – išsiskleidė valstybės ekonominis, politinis, visuomeninis, kultūrinis gyvenimas. K. S. Šaulys šiuo laikotarpiu pakilo bažnytinės hierarchijos laiptais – paskirtas Kauno arkivyskupijos generalvikaru ir kapitulos pirmininku. Profesoriaudamas Vytauto Didžiojo universitete, tapo ordinariniu profesoriumi. Raudonojo Kryžiaus draugijoje visą šį laiką buvo Vyriausiosios valdybos narys. Laisvą nepriklausomos valstybės vystymąsi pertraukė dvi viena kitą sekusios okupacijos: 1940–1941 m. Sovietų Sąjungos ir 1941–1944 m. Vokietijos. 1944 m. vasarą, artėjant antrajai sovietinei okupacijai, prelatas pasirinko emigranto likimą be tikresnės

vilties sugrįžti į gimtąjį kraštą. Guodžia tik tai, kad emigracija apsaugojo nuo didesnių kančių – neišvengiamo lagerio, tremties į Sibirą.

Prieš pradėdami kalbėti apie K. S. Šaulio nueitą gyvenimo kelią ir atliktus darbus, pateiksime jo paveikslą, kurį vaizdžiai nupiešė prelatas Mykolas Krupavičius: „Išviršinė Šaulio išvaizda – lieknas, tiesus, kaip miško pušelė. Galva nešama tiesiai, judesiai laisvi, natūralūs. Šypsena nepaleidžia lūpų, net tada, kada jis vienas eina. Veidas ramus ir giedras. Niekad nemačiau susierzinusio ar įsinervinusio. Elegantiškas, žino visas poniškas manieras. Ir salionuose moka laikytis, tarsi būtų rūmuose gimęs. Mėgsta draugiją ir joje jaukiai jaučiasi. Ar su ministeriais kalbės, ar su kaimo ūkininku – Šaulys tas pats. Kalbos netrūksta. Temą vis suranda. Bet ne plepys. Vyras aukštos inteligencijos, stipriai apsiskaitęs. Gali kalbėti įvairių sričių temomis. Kokia išorė, toks ir vidus. Charakteris lygus, kaip nušlifuotas. Kokia bebūtų atmosfera ir aplinka, Šaulys nepajudinamas. Stovi kaip uola. Seimo audrų metu jis šypsosi lygiai taip pat, kaip gražiausią pavasario dieną. Kai kiti žaibus mėto ir kumštis spaudžia, jis žiūri į visa tai su klaustuku veide – kuriems galams tie nervai ir audros? Jei kada ir jį kas išjudina, susijaudinimą ne bet kas pastebės. Ne veidas, bet gal kalba išduos.“[1]

Rašyti apie prelatą K. S. Šaulį nėra lengvas uždavinys, kadangi archyvinių dokumentų ir amžininkų atsiminimų išlikę nedaug. Nedaug ir tokių egodokumentų kaip laiškai ar paties K. S. Šaulio užrašyti atsiminimai (išskyrus kelis fragmentus). Kaip žinoma, tokio pobūdžio medžiaga labai svarbi mėginant sudėlioti atskiro individo gyvenimo paveikslą. Dėl to gilinantis į signataro biografiją nevengta plačiau pažvelgti į kontekstinius dalykus.

Biografinė literatūra apie prelatą K. S. Šaulį nėra gausi. Svarbiausias iki šiol parašytas darbas – tai jo mokinio Panevėžio gimnazijoje Petro Lapelio apybraiža[2], kurioje trumpai pristatomi svarbiausi K. S. Šaulio gyvenimo ir veiklos momentai. Knygos autorius rėmėsi savo patirtimi iš mokymosi Panevėžio realinėje mokykloje laikų, taip pat pasinaudojo buvusių K. S. Šaulio studentų atsiminimais. 1952 m. Zenonas Ivinskis paskelbė straipsnį prelato aštuoniasdešimtmečio proga[3]. P. Lapelio apybraiža ir Z. Ivinskio straipsnis dėl šiose publikacijose panaudotos autentiškos medžiagos neprarado reikšmės iki šiol. Apie K. S. Šaulį kaip Vasario 16-osios Akto signatarą rašė Algimantas Liekis[4]. Jo darbą Steigiamajame Seime apžvelgė Regina Laukaitytė[5]. Biografinius

1 Z. Ivinskis, Prelatas Kazimieras Šaulys. Jo 80 metų amžiaus sukaktį minint, *Aidai*, 1952, Nr. 2, p. 61.

2 P. Lapelis, *Prelatas Kazimieras Šaulys*, Bostonas: Darbininkas, 1949, 67 p.

3 Z. Ivinskis, Prelatas Kazimieras Šaulys. Jo 80 metų amžiaus sukaktį minint, *Aidai*, 1952, Nr. 2, p. 61–67.

4 A. Liekis, *Signatarai. Vasario 16*, Vilnius: Džiugas, 1996, p. 347–355.

5 R. Laukaitytė, Šaulys Kazimieras Steponas (1920 05 15–1922 07 25), *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas*, sudarytojai A. Ragauskas, M. Tamošaitis, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 371–372.

straipsnius paskelbė Irena Petraitienė[6], Aras Lukšas[7]. Apie K. S. Šaulį žinių pateikia enciklopedijos[8].

Trumpai apžvelgsime archyvinius šaltinius, kurie buvo pasitelkti šiame darbe. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (f. 1) saugomi K. S. Šaulio laiškai prelatui Aleksandrui Dambrauskui-Jakštui, kurie yra svarbus šaltinis aptariant jo veiklą prieš Pirmąjį pasaulinį karą, ypač „Motinėlės" draugijoje. Kitas parankinis šaltinis – tai K. S. Šaulio asmens bylos. Pirmojoje byloje, esančioje Kauno arkivyskupijos kurijos archyve (byla Nr. 35), sukaupti duomenys apie prelato bažnytinę veiklą, antrojoje, saugomoje Lietuvos centriniame valstybės archyve (f. 631), – medžiaga apie darbą Vytauto Didžiojo universitete. Pastarajame archyve saugomi K. S. Šaulio laiškai Pranciškui Būčiui MIC (f. 1674), iš kurių sužinome apie „Motinėlės" draugijos veikimą. Lietuvos centriniame valstybės archyve sutelkti Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto posėdžių protokolai ir kitokie dokumentai (f. 391, 631), čia saugomas Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos archyvas (f. 1734) padėjo nušviesti K. S. Šaulio darbą šiose institucijose. Rašant knygą naudotasi Lietuvos valstybės istorijos archyve sukauptais fondais: Telšių (Žemaičių) Romos katalikų dvasinės konsistorijos (f. 669) ir Kauno metropolijos kurijos (f. 1671), kurie pasitarnavo atskleidžiant kai kuriuos prelato bažnytinės veiklos momentus. Naujos informacijos apie šią veiklą suteikė ir Kauno arkivyskupijos kurijos archyve saugomi kai kurie dokumentai. Medžiagos K. S. Šaulio portretui papildyti ieškota Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraščių skyriuje. Vis dėlto čia išvardytuose archyvuose ir rankraštynuose saugomus dokumentus galima apibūdinti kaip fragmentiškus. Bene geriausiai yra dokumentuotas K. S. Šaulio traukimasis iš Lietuvos ir pirmieji metai, praleisti Austrijoje ir Šveicarijoje: Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomas emigracijoje sukauptas signataro archyvas. Jis po prelato mirties pateko į Šv. Kazimiero kolegiją Romoje. Šv. Kazimiero kolegijos Romoje rektorius Petras Šiurys archyvą perdavė K. S. Šaulio giminaičiui Vytautui Lygnugariui, o pastarasis 2012 m. šį perdavė Lietuvos nacionaliniam muziejui. Ar Lietuvą pasiekė visas archyvas, sunku spręsti. Iš svarbesnių muziejuje saugomų dokumentų galima paminėti K. S. Šaulio traukimosi iš Lietuvos užrašus, užrašų knygutes apie gyvenimą

[6] I. Petraitienė, Prelatas Kazimieras Šaulys: viršūnės ir gelmės, http://kaunoarkivyskupija.lt/site/files/file/_2012_news/Prel-Saulys/_Strichai-portretui_Petraitiene2012.doc (žiūrėta 2014-05-20).

[7] A. Lukšas, Signataras Kazimieras Šaulys: kunigas, politikas, švietėjas, http://lzinios.lt/lzinios/Istorija/signataras-kazimieras-saulys-kunigas-politikas-svietejas/216962 (žiūrėta 2016-05-18).

[8] J. Sakevičius, Kazimieras Šaulys, *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1963, t. 29, p. 373–374; Šaulys Kazimieras Steponas, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013, t. 23, p. 59–60.

įvairiuose vienuolynuose, atsiminimų fragmentus (ypač įdomūs atsiminimai apie palaimintąjį Jurgį Matulaitį MIC), prelato, kaip Kauno arkivyskupijos katedros kapitulos nario, korespondenciją dėl naujų narių įtraukimo į kapitulą, susirašinėjimą su arkivyskupu Juozapu Skvirecku, vyskupu Vincentu Brizgiu, monsinjoru Klemensu Razminu ir kt. Iš emigracijos laikotarpio yra išlikusių užrašų knygučių su atskirų metų dienoraštiniais K. S. Šaulio įrašais. Juose daugiausia fiksuota su kasdienybe susiję reikalai, jų tvarkymas. Yra išlikusios Mišių stipendijų registravimo knygelės.

Rašydamas knygą ir mėgindamas iš atskirų detalių sudėlioti šios neeilinės asmenybės paveikslą, susilaukiau vertingos pagalbos. Pirmiausia norėčiau padėkoti šio darbo inspiratorei Signatarų namų vedėjai Meilutei Peikštenienei. Už pagalbą parenkant iliustracijas nuoširdžiai ačiū Kauno arkivyskupijos kurijos archyvarei Sigitai Švitrienei, Kauno arkivyskupijos kurijos sekretoriui Stanislovui Poniškaičiui, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos vedėjai Rūtai Pleskačiauskienei. Už suteiktą informaciją esu dėkingas prelato K. S. Šaulio giminaitėms Juditai Brazauskienei ir Linai Jonušauskienei. Vertingų pastabų tobulinant tekstą pateikė recenzentai dr. Regina Laukaitytė ir dr. Vytautas Jogėla. Jiems širdingai ačiū už tai.

Gimtinė ir mokslas

Kazimieras Steponas Šaulys gimė 1872 m. sausio 16 d. (pagal naująjį Grigaliaus kalendorių – 28 d.) Stemplių kaime, Švėkšnos valsčiuje, Raseinių apskrityje (dabar Šilutės r.). Tą pačią dieną Švėkšnos Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčioje altaristos Pranciškaus Šaulevičiaus buvo pakrikštytas[9].

Stemplių kaimas įsikūręs 12 km į rytus nuo Švėkšnos, prie Švėkšnos–Kvėdarnos kelio. Stemplės pirmą kartą paminėtos 1644 m. Švėkšnos dvaro inventoriuje. 1695 m. kaime gyveno 18 šeimų. 1820 m. ar vėliau grafo Jurgio Pliaterio sūnums testamentu buvo padalyti Švėkšnos dvaro palivarkai[10] ir grafas Kazimieras Pliateris įkūrė Stemplių dvarą. 1836 m. jis į dvarą pasikvietė rašytoją, istoriką Simoną Tadą Stanevičių, kuris čia gyveno iki pat mirties (1848 m.). S. T. Stanevičius tvarkė Jurgio Pliaterio biblioteką[11]. 1863 m. gegužės 11–12 d. prie Stemplių vyko Boleslovo Dluskio vadovaujamų sukilėlių kautynės su caro kariuomene. 1938 m. susirūpinta Stemplėse statyti bažnyčią. Kiek anksčiau Švėkšnos klebonas prelatas Julius Maciejauskas išrūpino, kad Stemplių dvaro pastate būtų laikomos pamaldos. Viename kambaryje buvo įrengta koplyčia ir 1934 m. lapkričio 18 d. atlaikytos pirmos šv. Mišios. Bažnyčia užbaigta 1943 m. ir konsekruota Šv. Aloyzo titulu[12].

Kazimiero Stepono Šaulio tėvai Karolina Balčinaitė (1833–1913 01 23) ir Petras Šaulys (1828 04 28–1888 09 22) buvo ūkininkai[13], užaugino penkis vaikus. Tėvas buvo šviesus žmogus, baigęs parapinę mokyklą. Net ir lietuviškos spaudos draudimo laikais namuose turėta lietuviškų knygų, tarp jų būta vyskupo Motiejaus Valančiaus šviečiamųjų knygelių ir Naujasis Testamentas[14].

Kazimieras augo apsuptas trijų seserų: Barboros (vėliau Būdvytienė), Marijonos (vėliau Alminauskienė), Onos ir brolio Juozo. Seseriai Onai brolis

---

[9] Įrašas apie Kazimiero Stepono Šaulio krikštą, 1872 01 16, LVIA, f. 669, ap. 18, b. 20, l. 356.

[10] D. Kaunas, *Bibliotheca Georgii Comitis de Plater = Jurgio Platerio biblioteka – Lietuvos knygos kultūros ir mokslo paminklas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 56.

[11] Ibid., p. 152–154.

[12] *Švėkšna: žmonės, kraštas, įvykiai: enciklopedinis žinynas*, parengė Petras Čeliauskas, Švėkšna: Švėkšniškių draugija „Tėviškė", 2012, p. 381.

[13] Duomenis apie Kazimiero Stepono tėvų gyvenimo metus pateikė Lina Jonušauskienė.

[14] J. Levendrėlis, Prel. prof. Kazimieras Šaulys, *Šveicarijos lietuvių žinios*, 1952-02-15, Nr. 4, p. 1.

Kazimieras Švėkšnos miestelyje buvo nupirkęs namelį. Marijonos Alminauskienės sūnus Kazimieras Alminauskis (1904–1986, nuo 1939 m. Alminas) studijavo Lietuvos universitete, mokslus tęsė Leipcigo, Miuncheno, Heidelbergo, Vienos ir Karaliaučiaus universitetuose ir tapo žinomu kalbininku germanistu. 1934–1939 m. jis dėstė Vytauto Didžiojo universitete, 1940–1944 m. buvo Vilniaus universiteto Vokiečių kalbos ir literatūros katedros vedėjas. 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos. Ilgus metus (1948–1972) buvo Lojolos universiteto Santa Monikoje vokiečių ir rusų kalbų profesorius.

Broliui Juozui Šauliui, su žmona Ona Jankute auginusiam aštuonetą vaikų, atiteko tėvų ūkis. Abu anksti mirė ir vaikai liko našlaičiais. Vyriausiai Onai tuomet buvo šešiolika metų, o jauniausiam Petrui – ketveri. Našlaičius ėmėsi globoti dėdė Kazimieras, rūpinosi jais kaip savo vaikais. Dukterėčioms išmokėjo nemažus kraičius, sūnėnas Antanas gyveno pas dėdę Kaune ir mokėsi Jėzuitų gimnazijoje. Dukterėčią Stefaniją dėdė leido į mokslus Švėkšnos gimnazijoje, ją čia globojo teta Ona Šaulytė. Per vasaros atostogas Stefanija viešėdavo pas dėdę Kazimierą. Sesers Marijonos sūnui dėdė nupirko dvarelį Stemplėse, brolėnui Juozui dovanojo žemę, kurią gavo kaip signataras. Tėviškėje finansavo naujo namo statybą. Gyvendamas Šveicarijoje siuntė siuntinius artimiesiems[15].

Kyla klausimas apie signatarų Kazimiero Stepono ir Jurgio Šaulių giminystę. K. S. Šaulio giminės nepatvirtina abiejų signatarų giminystės ryšių fakto. Šį klausimą savo monografijoje apie Jurgį Šaulį plačiau aptarė Vytautas Plečkaitis: „Ir nors jiedu nebuvo broliai ir Jurgis Šaulys niekada Kazimiero Stepono Šaulio nevadino giminaičiu (dienoraštyje įvardija kanauninku, „pralotu“), per visą gyvenimą palaikė labai gerus santykius su juo. Grįžęs į Lietuvą iš dažnų išvykų į užsienį, visada stengėsi aplankyti Kazimierą Steponą Šaulį, kuriam, matyt, jautė ne tik pagarbą, bet ir prieraišumą. Su juo dažnai vakarieniaudavo ir pietaudavo, neretai komandiruočių metu buvodamas Kaune pas jį apsistodavo. Kazimieras Steponas Šaulys susirašinėjo su Jurgiu Šauliu ir su jo dukterimi Birute. Dažnai palydėdavo iš Kauno geležinkelio stoties Jurgį Šaulį į jo užsienio keliones. Abu Vasario 16-osios Akto signatarai mokėsi toje pačioje Palangos progimnazijoje, labai dažnai juos abu buvo galima matyti kartu, todėl, matyt, ne vienas juos laikė jei ne broliais, tai artimais giminaičiais. Diplomatas Albertas Gerutis, kelerius metus dirbęs su Jurgiu Šauliu Šveicarijoje ir pažinojęs jį dar iš ankstesnių laikų Berlyne, savo atsiminimuose rašė, kad Jurgis ir Kazimieras Steponas Šauliai buvo pusbroliai. Matyt, reikėtų juo tikėti.“[16] Artimus abiejų signatarų santykius liudija ir tai, kad K. S. Šaulys buvo J. Šaulio dukters Birutės krikšto tėvas.

---

15 Duomenis apie prelato K. S. Šaulio šeimą pateikė Judita Brazauskienė.

16 V. Plečkaitis, *Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys: demokratas, valstybininkas, diplomatas*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015, p. 13–15.

Pradžios mokykloje. Pirmiausia namuose jis prie močiutės ratelio išmoko lietuviškai skaityti ir prieš pradėdamas lankyti pradžios mokyklą jau buvo skaitęs kai kurias vyskupo Motiejaus Valančiaus knygeles[17]. Būdamas dešimties metų ėjo į Švėkšnos liaudies mokyklą. Švėkšnoje dviklasė mokykla nuo 1864 m. veikė špitolėje, vėliau – iš žydo nupirktuose namuose. Liaudies mokyklose iki 1904 m. mokytojauti galėjo tik stačiatikių tikybos mokytojai. Apskritai pradinės mokyklos buvo septynių tipų, bet „jokio tipo pradinėje mokykloje lietuvių kalbos dėstymas nenumatytas. Mokyklai skirtas svarbiausias vaidmuo siekiant Lietuvą paversti kraštu, niekuo nesiskiriančiu nuo kitų grynai rusiškų gubernijų"[18]. Ir Švėkšnos liaudies mokykloje mokytojai buvo rusai, visi dalykai dėstyti rusiškai. Tiesa, išimtis buvo daroma tikybos pamokoms – katalikų vaikai buvo mokomi lietuviškai (žemaitiškai). Tikybos turėjo mokytis iš rusišku raidynu išspausdintų vadovėlių, bet, kaip rašo pats K. S. Šaulys, „vadovėlių nei knygų nebuvo, o kunigas sakydavo: „Mano lūpos – jūsų knyga." Knygos ir tikybos vadovėliai, atspausdinti rusų raidėmis ar rusų kalba, buvo brukami mokiniams, bet mokiniai jų neskaitė, bijojo jų kaip nuodėmės"[19]. Tokią rusišką mokyklą buvo priversti lankyti visi – kitokios mokyklos, kuri suteiktų galimybę siekti aukštesnio mokslo, nebuvo. Švėkšnos liaudies mokyklą K. S. Šaulys galėjo pradėti lankyti 1883 m. Nuo 1882 m. čia mokytojavo S. Ostankovičius, kuris buvo baigęs Panevėžio mokytojų seminariją. Mokytojas atlyginimo gavo 210 rublių ir 5 kapeikas, pyliavos – 60 rublių, jam buvo skirtas butas. Mokykla buvo išlaikoma iš valsčiaus lėšų: tam metams skirta 384 rubliai 50 kapeikų. 1883–1884 mokslo metais mokėsi 105 berniukai[20]. Tikybą nuo 1874 m. dėstė kun. Pranciškus Žukauskas. Apie jį rašoma: „Vikaraudamas Švėkšnoj aštuonerius metus rinko gabesnius vaikus, mokslino, paskui siuntė mokintis į Šiaulius."[21] Tikybos mokytojui atlyginimas nebuvo mokamas. Nuo 1885 m. Švėkšnos mokykloje dirbo mokytojas Ivanas Anicimovičius, taip pat Panevėžio mokytojų seminarijos auklėtinis. Tikybą tais metais pradėjo dėstyti kun. Petras Mikužis. 1885–1886 mokslo metais mokykloje mokėsi 71 berniukas ir 2 mergaitės[22]. Kazimieras Steponas Šaulys pradžios mokyklą baigė per trejus metus su pagyrimo raštu.

---

17 V. G., Kazimieras Šaulys, *Krikščionis demokratas*, 1927, Nr. 3–5, p. 94–95.

18 K. Misius, Iš Kaltinėnų apylinkių švietimo praeities iki 1918 metų, *Kaltinėnai*, sudarytojai K. Misius, V. Jocys, A. Auksoriūtė, Vilnius: Margi raštai, 2010, p. 336. (*Šilalės kraštas*; t. 9).

19 Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenumeruoti. Plg. P. Lapelis, *Prelatas Kazimieras Šaulys*, p. 24.

20 *Памяная книжка Виленскаго учебнаго округа на 1883/4 учебный годъ*, Вильна: типографія А. Г. Сыркина, 1884, с. 105.

21 T. M. B. O. F. M., Keturi minėtini kunigai, *Žemaičių prietelius*, 1935, Nr. 47 (lapkričio 24), p. 3. Už nuorodą dėkoju dr. Reginai Laukaitytei.

22 *Памяная книжка Виленскаго учебнаго округа на 1885/6 учебный годъ*, Вильна: типографія А. Г. Сыркина, 1886, с. 117.

Kazimieras Steponas Šaulys Palangos progimnazijoje.
XIX a. 9 deš. KAKA, byla Nr. 35

Progimnazijoje. Baigus pradžios mokyklą, tėvai nutarė Kazimierą pasiųsti tęsti mokslų į 1886 m. grafo Juozapo Tiškevičiaus lėšomis vietoje Palangos miesto mokyklos įsteigtą Palangos progimnaziją[23]. Stojant į progimnaziją reikėjo laikyti rusų kalbos ir matematikos egzaminus, bet K. S. Šaulys kaip gabus mokinys buvo priimtas be egzaminų. Į Palangos progimnazijos pirmą klasę įstojo 1887 m. rugpjūčio 14 d., progimnazijoje mokėsi 1887–1891 metais. Dėstomoji kalba čia buvo rusų, mokytojai rusai, bet, nepaisant to, ši atokaus miestelio mokykla sutraukdavo nemažai mokinių. Viena iš priežasčių, kodėl Palangos progimnazija traukė jaunuolius, yra ta, kad Palangos miestelis buvo įsikūręs Kuršo gubernijoje, kur caro režimas buvo liberalesnis. 1913 m. Palangos progimnazijai buvo suteiktas gimnazijos statusas[24]. Šioje progimnazijoje XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje mokėsi nemažai Lietuvai nusipelniusių žmonių, iš jų galima paminėti prezidentą Antaną Smetoną, Vladą Jurgutį, Steponą Kairį, Jurgį Šaulį, Petrą Šniukštą, Vladą Nagevičių, Mykolą Vaitkų, Liudą Noreiką, Povilą Žadeikį, Rapolą Skipitį. Nemažai Palangos progimnaziją baigusių jaunuolių stodavo į kunigų seminariją, kadangi norint studijuoti seminarijoje pakakdavo baigti keturias klases. K. S. Šaulio Palangos progimnazijos baigimo atestate nurodoma, kad jis mokėsi tikybos, rusų, lotynų, graikų ir vokiečių kalbų, matematikos, istorijos, geografijos. Visi mokslo dalykai įvertinti penketais[25].

Kunigų seminarijoje. 1891 m. K. S. Šaulys įstojo į Žemaičių (Telšių) vyskupijos kunigų seminariją Kaune. Pirmame kurse mokėsi 40 klierikų, tarp jų ir kitas būsimas Vasario 16-osios Akto signataras Alfonsas Petrulis. Iš klierikų sąrašo matyti, kad daugumos pirmakursių pavardės lietuviškos[26]. 1891–1892 mokslo metais rektorius buvo prelatas teologijos magistras Gasparas Felicijonas Cirtautas, inspektorius – prelatas teologijos magistras Eduardas Borovskis. Dogminę teologiją dėstė profesorius teologijos magistras Antanas Pavilanis, moralinę teologiją ir homiletiką – profesorius teologijos magistras Kazimieras Jaunius, Šventąjį Raštą – G. F. Cirtautas, Bažnyčios istoriją – profesorius teologijos magistras Martynas Volončevskis, kanonų teisę ir lotynų kalbą – profesorius teologijos magistras Petras Borovskis, bažnytines apeigas ir giedojimą – Eduardas Borovskis, rusų kalbą – valstybės patarėjas Stepanas Čikilevskis, tėvynės istoriją – kolegijos patarėjas Konstantinas Gukovskis, prokuratorius buvo kun. Vincentas Vilimavičius, o gydytojas – valstybės patarėjas Jonas Kliukovskis[27].

---

23 A. Mingėla, Lietuvos paribio miestai ir gyvenvietės. Palanga, *Žemaičių žemė*, 2007, Nr. 4, p. 4.

24 Apie mokymosi sąlygas Palangos progimnazijoje plačiau žr. V. Plečkaitis, *Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys: demokratas, valstybininkas, diplomatas*, p. 18–22.

25 Palangos progimnazijos baigimo atestatas, 1891, KAKA, Nr. 35, l. 425.

26 *Directorium Horarum Canonicarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Bissextilem MDCCCXCII*, Vilnae: typis Josephi Zawadzki, 1892, p. 162–163.

27 Ibid., p. 157.

Klierikui Kazimierui Steponui Šauliui dovanota kunigo Konstantino Jazdauskio 1892 m. mažųjų šventimų proga vyskupų Mečislovo Leonardo Paliulionio, Aleksandro Beresnevičiaus ir Antano Baranausko nuotrauka. 1884 m. Kunigas Konstantinas Jazdauskis, Kazimiero Stepono Šaulio bendramokslis Kauno kunigų seminarijoje, dalyvavo Lietuvių konferencijoje Vilniuje, vykusioje 1917 m. rugsėjo 18–22 d., ir buvo išrinktas nuo Sedos apskrities į Komisiją medžiagai sutvarkyti apie tuometinį Lietuvos stovį. KAKA, albumas Nr. 3

Kauno kunigų seminarijos ir Sankt Peterburgo dvasinės akademijos profesorius Jonas Mačiulis-Maironis. Sankt Peterburgas, XIX a. pabaiga. KAKA, albumas Nr. 3

Kauno kunigų seminarijos ir Sankt Peterburgo dvasinės akademijos profesorius Kazimieras Jaunius. Sankt Peterburgas, XX a. pradžia. KAKA, albumas Nr. 3

1893–1894 mokslo metais kai kurie profesoriai buvo pasikeitę: dogminę teologiją dėstė profesorius teologijos magistras Jonas Mačiulis-Maironis, moralinę teologiją – profesorius teologijos magistras Antanas Karosas, A. Pavilanis vietoje K. Jauniaus dėstė homiletiką, rusų kalbą dėstė kolegijos sekretorius Nikandras Aronovas[28]. Trečiame kurse klierikų skaičius buvo sumažėjęs iki dvidešimt devynių[29]. Kaip matyti, dauguma seminarijos profesorių kunigų buvo teologijos magistrai, t. y. studijas baigę Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje.

Juozapas Stakauskas studijoje apie lietuvišką veiklą Žemaičių vyskupijos kunigų seminarijoje pateikia kai kurių minėtų profesorių charakteristikas. Palankiausiai vertinami profesoriai K. Jaunius ir J. Mačiulis-Maironis. Prof. K. Jaunius išskiriamas kaip homiletikos ir lietuvių kalbos dėstytojas. Nors *elenchuose*[30] lietuvių kalba kaip dėstomas dalykas neminima, seminarijoje ji buvo įtraukta į homiletikos kursą, kad kunigai išmoktų sakyti pamokslus tikinčiųjų vartojama kalba. Pirmasis nuo 1871 m. pradžios lietuvių kalbą seminarijoje dėstė prof. Antanas Baranauskas, vėliau tapęs Žemaičių vyskupu sufraganu ir Seinų vyskupu ordinaru[31]. Buvę profesoriaus kurso klausytojai jo dėstymo stilių vertino kritiškai. Antai vyskupas A. Karosas atsiliepė: „Mokslą lietuviškos kalbos Baranauskas gerai dėstęs. Kas norėjo, galėjo gerai jos pramokti. Ir tokių buvo: kun. J. Lideikis, kun. D. Tumėnas, Nieviardauskis ir kiti. Bet Baranauskas buvo savo būdu uvėrus; toks nedoras, jog galėjo bet ką atgrasyti nuo puikiausio dalyko. Tai klierikus nuo lietuviškųjų dalykų, nuo savo pamokų atgrasydavęs savo ir keistais reikalavimais, o ne patys klierikai iš savęs koneveikę lietuvių kalbą."[32]

K. Jaunius homiletiką ir lietuvių kalbą pradėjo dėstyti 1885 metais. Klierikai lietuvių kalbos mokėsi iš profesoriaus rankraštinės gramatikos, kurią persirašydavo. K. Jaunius nepajėgdavo per dvejus metus sistemingai išdėstyti visos gramatikos, mat mėgdavo, išgirdęs iš studento kokį žodį ar sakinį, iš pagauto žodžio ar posakio daryti palyginimus su sanskrito, slavų, germanų ir kitomis kalbomis. Seminaristai lietuviai žavėjosi ir gerbė profesorių. P. Lapelis rašė: „Kiekvienas klierikas norėjo Jauniui patikti, ieškojo progų su juo pakalbėti. Kai išpuldavo jam eilė mus vestis pasivaikščiojimui – kaip paprastai būdavo ketvirtadienis – tai jis visada būdavo apsuptas didelio būrio linksmai nusiteikusių veidų. Jis pats buvo linksmas, malonaus būdo, neišdidus, mokėdavo mums įdomių dalykų

[28] *Directorium Horarum Canonicarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Communem MDCCCXCIV*, Vilnae: typis Josephi Zawadzki, 1893, p. 159.

[29] Ibid., p. 162–163.

[30] Vyskupijų kapitulų leidžiamus kalendorius.

[31] J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, sudarė A. Katilius, Vilnius: Aidai, 2002, p. 68–71.

[32] Ibid., p. 71–72.

bei juokingų anekdotų papasakoti.“[33] K. Jauniui paliekant seminariją, klierikai gailėjosi, kad seminarijoje nebeliks mylimo profesoriaus. Atsisveikindami padovanojo mišiolą ir žąsies plunksnos formos aukso plunksną[34]. K. S. Šaulys savo autobiografijoje pažymi, kad jam teko laimė lietuvių kalbos mokytis iš prof. K. Jauniaus[35]. I. Petraitienė biografiniame straipsnyje pateikia tokį epizodą iš studijų laikų. Kartą K. S. Šaulys per homiletikos paskaitą padeklamavo A. Baranausko *Anykščių šilelio* posmą žemaitiškai. Profesorius K. Jaunius pasakė: „Gerai, bet reikia į bendrą natą palinkti.“ Toliau profesorius pabrėžė: „Grynosios kalbos nepažinus“ ir lietuvių dainos „bus riešutas – kietas“. Klierikai susivokė, kad tai žodžiai iš jiems nežinomo autoriaus St. Garnio (šiuo slapyvardžiu pasirašęs Maironis) poemos *Tarp skausmų į garbę*. Anot I. Petraitienės, šis kūrinys XIX a. pabaigos seminaristams buvo tarsi jų gyvenimo programa: herojus, atsižadėjęs dvaro turtų, pasirenka kunigystę ir tampa tautos žadintoju[36].

K. Jauniui pasitraukus, homiletiką ir lietuvių kalbą 1892–1895 m. dėstė A. Pavilanis. J. Stakauskas šį profesorių taip apibūdina: „Daug žinojo, bet nieko nemokėjo pasakyti.“[37] Jam profesoriaujant lietuvių kalbos dėstymas buvo apleistas. Atsiminimuose kan. Povilas Dogelis rašo: „Teologijos mokslas, Bažnyčios istorija dėstomi lotyniškai. Lenkų kalba nebuvo dėstoma. Buvo dėstoma lietuvių kalba. Ir pirmosios, ir antrosios kalbos tekdavo daugiausia privačiai mokytis. Kas norėjo lietuviškos gramatikos išmokti, tai savo ranka perrašinėdavo kun. Jauniaus kalbamokslį. Pirmame kurse aš jį rūpestingai perrašiau, ir taip išmokau taisyklingai lietuviškai rašyti. Lenkų kalbos taisyklingos rašybos privačiai išmokau iš kun. Čečoto gramatikos.“[38]

Nuo 1892 m. rugpjūčio 12 d. seminarijos profesoriumi buvo paskirtas Jonas Mačiulis-Maironis. Be dogminės teologijos, jam buvo paskirta dėstyti katekizmą. Oficialiai seminarijoje jis su klierikais kalbėdavo lenkiškai, bet privačiai, pas save, lietuviškai. Lietuviškai su profesoriumi bendraudavo ir K. S. Šaulys. Maironio įtaka lietuvybės žadinimui seminarijoje buvo didelė. Tai savo atsiminimuose pabrėžia arkivyskupas Juozapas Skvireckas. Jis rašo: „Ne visi žinojo, kad jis yra *Lietuvos istorijos* autorius. Nebuvo jis iš karto visiems pasiskelbęs, kad jis yra parašęs *Tarp skausmų į garbę*, kurio seminarijos jaunimas negalėjo atsiskaityti ir žavėte žavėjosi. Lietuviškumo atžvilgiu Maironiui nebuvo sunku daryti gilios įtakos klierikams, nes jam buvo pavesta pirmamečiams ir antramečiams klierikams dėstyti katekizmą. Skambi ir gyva Maironio kalba ne tik

33 P. Lapelis, *Prelatas Kazimieras Šaulys*, p. 27.

34 J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, p. 74–75.

35 Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenumeruoti.

36 I. Petraitienė, Prelatas Kazimieras Šaulys: viršūnės ir gelmės.

37 J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, p. 76.

38 P. Dogelis, *Mano gyvenimo prisiminimai*, Kaunas: [P. Dogelis], 1936, p. 47.

skelbė daugiau ar mažiau jau žinomas katekizmo tiesas, bet taip pat siekė sielose glūdinčią lietuvybę. Ir kaip skeltuvas iš titnago išskelia žiežirbas, taip Maironio žodžiai vertė ištrykšti iš sielos gelmių lietuviškumui. Nemaža jau laiko praėjo nuo anų dienų, bet ir šiandien, rodos, dar jaučiu tą malonumą, kurį man davė Maironio žodžiai, kada juos rūpestingai pasirašydavau, o vėliau dar kartą persirašydavau sau ir kitiems naudotis. Juk reikia neužmiršti, kad tuomet lietuviška knyga buvo uždrausta, ir tinkamo katekizmo mes neturėjome. Tie Maironio dėstyto katekizmo užrašai davė progos vieną kitą kartą užeiti pas profesorių ir arčiau su juo pasipažinti, pradėti tą pažintį, kuri baigėsi Maironio mirtimi.

Iš seminarijos Maironis greit išvažiavo profesoriauti Petrapilin. Jo lietuviškumo spinduliai siekė ir iš pat tolimosios šiaurės Kauno seminarijos auklėtinius ir šildė lietuviškas krūtines."[39]

J. Stakauskas pristatė tuometinį seminarijos rektorių prelatą G. F. Cirtautą, kuris po Žemaičių vyskupo sufragano A. Baranausko paskyrimo Seinų vyskupu 1897 m. tapo Žemaičių vyskupu sufraganu, o po vyskupo Mečislovo Leonardo Paliulionio mirties 1908 m. tapo Žemaičių vyskupu. Anot J. Stakausko, G. F. Cirtautas iš įpročio visur ir su visais kalbėdavo lenkiškai, bet ypatingo nusistatymo prieš lietuvių kalbą nerodė[40]. Vienas iš didžiausių lenkiškumo palaikytojų seminarijoje buvo inspektorius prelatas Eduardas Borovskis (Barauskas). Jis lietuvių klierikų nemėgo ir juos vadindavo litvomanais. Netgi klierikams sakydavo, kad „sarmata klierikams kalbėti lietuviškai". Tačiau E. Borovskio laikais lietuvių klierikų santykiai su seminarijos vadovybe dar nebuvo įgavę aštriausių formų, nors kartais susibardavo su lietuviais klierikais, bet pabarimai būdavo mandagūs ir neperžengdavo ribų[41]. Lenkiškumu pasižymėjo ir E. Borovskio brolis prof. Petras Borovskis. Tad tokie profesoriai buvo K. S. Šaulio mokymosi Kauno kunigų seminarijoje metu. Reikia pažymėti, kad profesoriai gerai paruošdavo klierikus būsimam pastoraciniam darbui parapijose. Lietuviai profesoriai ne tik suteikdavo reikalingų specialybės žinių, bet ir savo pavyzdžiu skatino lietuvius klierikus neužmiršti savo tautinių šaknų.

Dabar šiek tiek pažvelkime apie pačių klierikų lituanistinę veiklą seminarijoje. Duomenis apie šią veiklą taip pat randame nepakeičiamoje J. Stakausko studijoje, kurioje yra apie visų trijų Lietuvos kunigų seminarijų – Kauno, Seinų ir Vilniaus klierikų lituanistinį veikimą.

Lietuvių klierikų tautinius jausmus pirmiausia ugdė profesoriai A. Baranauskas ir K. Jaunius. Klierikams didelį įspūdį darydavo, kad tiek A. Baranauską, tiek K. Jaunių lankydavo svetimų kraštų kalbininkai. Šią įtaką J. Stakauskas

---

[39] J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, p. 139–140.

[40] Ibid., p. 157.

[41] Ibid., p. 157–158.

apibendrino: „Svetimtaučių mokslininkų atvykimas į Kauno seminariją pas homiletikos profesorių suinteresuodavo alumnus, kurie nepaisydami sunkių sąlygų – į lietuvius buvo žiūrima su pašiepimu – pradėdavo lietuviškai galvoti ir tautiškai susiprasti. Jauniaus įtakai pasireiškiant, seminarijoje organizavosi būreliai klierikų, kurie ryžosi viešai – prie stalo, per pasivaikščiojimus, einant ir važiuojant keliais – kalbėti jau ne lenkiškai, bet lietuviškai."[42]

Lietuviai klierikai pradėjo veikti ir organizuotai, o K. S. Šaulio mokymosi metais jau veikė klierikų draugija. Neturime duomenų apie tiesioginę K. S. Šaulio veiklą toje draugijoje, bet, žinant jo tautinį sąmoningumą, reikia manyti, kad jis buvo susijęs su Kauno kunigų seminarijos klierikų lituanistine veikla. Tad pažvelkime, kaip ir ką veikė klierikai K. S. Šaulio mokymosi kunigų seminarijoje laikotarpiu.

1884 m. klierikai sudarė redakciją leisti rankraštiniam laikraštėliui, kurį pavadino *Lietuva*. Redaktorius buvo Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, kuris vėliau, jau atgavus spaudą, redagavo katalikų intelektualinį žurnalą *Draugija*. Tačiau seminarijos vadovybė, sužinojusi apie slaptąjį laikraštėlį ir bijodama carinės valdžios nemalonių, paprašė nutraukti jo leidimą, kad nepakenktų seminarijai. 1888 m. klierikai susibūrė į slaptą draugiją. Šios draugijos iniciatorius buvo Juozas Tumas-Vaižgantas. Draugijos nariai sau kėlė tokius tikslus ir uždavinius: stengtis būti naudingiems Bažnyčiai ir tėvynei; stengtis pažinti lietuvių kalbą ir ją vartoti; rūpintis lietuvių religine literatūra ir kelti lietuvišką patriotizmą. Draugija, pasivadinusi „Lietuvos mylėtojais", griežtai laikėsi konspiracijos. Į ją nauji nariai buvo priimami tik su dviejų narių rekomendacijomis. Ji turėjo rašytinę savo veikimo programą, kurią slapyvardžiais pasirašė visi nariai. Tai buvo nesaugu. Ši ir kitos aplinkybės privedė iki draugijos skilimo. „Lietuvos mylėtojų" draugija suskilo 1899 m., atsiskyrę nariai įkūrė Šv. Kazimiero draugiją.

Pradžioje šiai draugijai priklausė Juozas Tumas, Kazimieras Pakalniškis, Paulius Šilinskis, Adomas Žeimavičius, Petras Viengalis, Juozas Ložinskas, Jonas Visbaras, Antanas Kaupas, Felicijonas Lelis, Kazimieras Kurklinskas ir kiti[43]. Į draugiją buvo priimami nauji nariai po to, kai su jais būdavo asmeniškai susipažįstama ir pradedama jais pasitikėti. Pirmiausia į draugiją priimami asmenys, baigę daugiau gimnazijos ar kitos mokyklos klasių, pasireiškę gabumais moksle, pavyzdingo elgesio, lietuviškai susipratę ir pasiruošę darbuotis Lietuvos labui.

Apie Šv. Kazimiero draugijos veiklą duomenų pateikė J. Stakauskas. Būrelio susirinkimai vykdavo kas mėnesį. Tačiau susirinkti visas būrelis negalėdavo. Dažniausiai susirinkdavo to paties kurso būrelis išklausyti paskaitą ar padiskutuoti. Veikla daugiausia pasireikšdavo būrelio narių pasikalbėjimais,

---

42 Ibid., p. 133.

43 Ibid., p. 134–135.

Kurso draugai Kauno kunigų seminarijoje ir Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje Kazimieras Steponas Šaulys ir Julijonas Jasienskis. Sankt Peterburgas, XIX a. pabaiga. LLTI, BF, apl. 242–1260

pasvarstymais apie būsimus darbus lietuvybės naudai pabaigus seminariją, idėjų propaganda tarp numatomų kandidatų į draugiją. Susirinkimų metu buvo skaitomi referatai, kurių temos daugiausia parenkamos iš lietuviškos tematikos, pranešimai Lietuvos istorijos temomis, slaptai gaunami lietuviški laikraščiai *Apžvalga, Tėvynės sargas,* diskutuojama patriotizmo ir tautinio susipratimo klausimais, kalbama apie santykius su lenkais ir aptariamas kunigo vaidmuo, susipažįstama ir su lenkiškai rašiusiais autoriais, kurių darbai ugdė patriotinius jausmus. Į seminariją buvo patekęs Maironio poemos *Tarp skausmų į garbę* egzempliorius ir per slaptus susirinkimus buvo skaitomas. Slaptą klierikų veiklą stiprino tai, kad „Jauniaus dvasia, Jauniaus įžiebta auklėtiniuose lietuvių kalbos

Sankt Peterburgo dvasinės akademijos auklėtinis
Kazimieras Steponas Šaulys. Sankt Peterburgas, XIX a. pabaiga.
KAKA, albumas Nr. 2

meilė ir Jauniaus kalbamokslis, kad ir rankraštyje, seminarijoje buvo pasilikę. Tie dalykai slaptajam būreliui buvo lyg koks cementas“[44]. Klierikų slapta lituanistinė veikla tarnavo ne tik savo tautinės tapatybės palaikymui, bet ir buvo gera mokykla pasiruošti visuomeninei veiklai dirbant pastoracinį darbą parapijose.

1895 m. K. S. Šaulys baigė Kauno kunigų seminariją. Kaip gabus klierikas buvo pasiųstas į imperatoriškąją Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinę akademiją.

---

44 Ibid., p. 138–139.

Kazimiero Stepono Šaulio albumo priešlapis su albumą dovanojusiųjų parašais, tarp kurių yra Jurgio Matulaičio parašas. Sankt Peterburgas, XIX a. pabaiga. KAKA, albumas Nr. 2

Dvasinė akademija. Sankt Peterburge veikianti akademija atsirado 1842 m., perkėlus į jį Vilniaus dvasinę akademiją. 1867 m. į Sankt Peterburgą buvo perkelti ir Varšuvos dvasinės akademijos studentai. Nuo to laiko visoje Rusijos imperijoje su Lenkijos karalyste katalikų dvasininkams liko vienintelė aukštoji mokykla. Į akademiją buvo priimamas tam tikras auklėtinių skaičius. Kiekvienai vyskupijai buvo nustatytas valstybės išlaikomų auklėtinių limitas. Rusijos imperijoje buvusios vyskupijos į akademiją 1890 m. siuntė 26 stipendininkus, 1900 m. iš viso siuntė 28 auklėtinius. Daugiausia vietų abejais metais buvo skirta Mogiliavo arkivyskupijai – aštuonios, Vilniaus vyskupijai – septynios, Žemaičių (Telšių)

vyskupijai – šešios vietos[45]. Tais pačiais metais iš Lenkijos karalystės vyskupijų su stipendijomis galėjo studijuoti 26 alumnai. Daugiausia vietų buvo skirta Varšuvos arkivyskupijai – šešios, Seinų vyskupijai – trys vietos[46]. Vietų skaičius buvo visiems ketveriems studijų metams. Tad į pirmą kursą buvo priimama mažiau. Tiesa, galėjo kunigai studijuoti savo lėšomis ir tokių būdavo. Ne visada stipendijoms skirtos vietos buvo užpildomos studentų. 1890 m. liko neužpildytos penkios vietos, 1895–1898 m. studentų trūkdavo nuo dviejų iki keturių[47].

Apie imperatoriškosios Sankt Peterburgo dvasinės akademijos paskirtį 1886 m. patvirtintoje reguloje pirmame straipsnyje sakoma: „Romos katalikų Sankt Peterburgo dvasinė akademija yra įsteigta tam, kad joje gabesnieji Rusijos imperijos ir Lenkijos Karalystės klierikai, parinkti vietos ordinarų, visapusiškiau ir išsamiau būtų mokomi dorybių, maldingumo ir bažnytinių disciplinų, kaip nurodoma šv. kanonuose, vadovaujant tuometiniam Mogiliavo arkivyskupui, kad jie geriau pažintų Dievo įstatymą ir subrandintų dorybes, taip pat kiek bus pajėgūs, pasiekę kurį nors teologijos ar kanonų teisės mokslų laipsnį, galėtų vaisingai vykdyti bažnytines pareigas, ypač svarbesniąsias, kurios jiems bus paskirtos."[48] Pirmiausia akademijoje dėmesys buvo kreipiamas į pamaldumą: „Kadangi krikščioniškas pamaldumas ir Dievo baimė yra tikrosios išminties pradžia, tai klierikų gyvenimo šventumas turi būti daug didesnis nei kitų tikinčiųjų; todėl Akademijos alumnai tededa visas pastangas įgyti visų pirma pamaldumo ir bažnytinio gyvenimo pagrindus, juos puoselėti ir tobulinti, nuolat permąstydami pašaukimą, kurį jiems malonėjo suteikti Dievas."[49] Taip pat nepamiršta klierikų pareiga siekti mokslo žinių: „Nors visi alumnai turi būti visų pirma nusiteikę pripildyti širdis maldingumo ir bažnytinių papročių, tačiau tesupranta, kad antras dalykas, kurį jie turi vykdyti, tai rūpestingai ir iš visų jėgų studijuoti numatytus mokslus. Todėl yra būtina, kad visų pirma pašalintų bet kokias kliūtis mokymuisi, tokias kaip dažnus svečių priėmimus, tarpusavio pokalbius, per dažną susirašinėjimą laiškais, užsiiminėjimą bet kokiais kitais reikalais ir panašius dalykus."[50]

K. S. Šaulio studijų Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje metais akademijoje studijavo vyskupas Pranciškus Būčys, su kuriuo gyveno viename kambaryje, tame pačiame kurse buvo būsimas arkivyskupas Jurgis Matulaitis, vyskupas Juozapas Kukta, aukštesniame kurse studijavo prelatas Povilas Januševičius,

---

45 I. Wodzianowska, *Rzymskokatolicka academia duchowna w Petersburgu 1842–1918*, Lublin: Towarzystwo naukowe KUL, 2007, p. 222.

46 Ibid., p. 226.

47 Ibid., p. 228.

48 V. Žaltauskaitė, Katalikų dvasininkų luomo tapatybės formavimo ženklai XIX a. regulose: Romos katalikų dvasinės akademijos atvejis, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2013, t. 37, p. 105.

49 Ibid., p. 106–107.

50 Ibid., p. 111.

Vyskupas Jurgis Matulaitis. XX a. 3 deš. pradžia. LNM

Kazimiero Stepono Šaulio studijų draugas
Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje
Juozapas Kukta. Sankt Peterburgas, XIX a. pabaiga.
KAKA, albumas Nr. 2

Sankt Peterburgo dvasinės akademijos studentas
Pranciškus Būčys. Sankt Peterburgas,
XIX a. pabaiga. KAKA, albumas Nr. 3a

žemesniame kurse – arkivyskupas Juozapas Skvireckas. Šie dvasininkai buvo susipratę lietuviai. Galbūt ne visiems iš lietuviškų vyskupijų atvykusiems dvasininkams rūpėjo lietuviški reikalai. Vysk. P. Būčys pateikė optimistinį vaizdą. Jis teigė, kad lietuviai studentai buvo sudarę tam tikrą kuopelę. Jos nariai turėjo rašyti straipsnius ir juos siųsti *Tėvynės sargui*. Vilma Žaltauskaitė straipsnyje apie lietuvių kalbos vartojimą Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje XIX a. pabaigoje nurodo, kad akademijoje nebuvo pakankamai studentų, kuriems lietuvių kalbos akademijoje trūktų ir kurie imtųsi ginti jos teises, viešai ja kalbėti. Netgi buvo tokių „sulenkėjusių lietuvių", kuriuos erzino lietuvių kalbos vartojimas[51]. Nors lietuvių kalba nebuvo dėstomoji, bet ji akademijoje skambėjo tarp kitų kalbų. Lietuvių kalbos viešo vartojimo – pranešimų parengimo ir skaitymo per akademijos šventes – akademijos aplinkos nebuvo skatinama, bet „tokio pobūdžio viešas lietuvių kalbos vartojimas labiau priklausė nuo asmeninio apsisprendimo ir poreikio, kurį galėjo lemti ir akademijos studento pozityvi nuostata modernaus etnolingvistinio nacionalizmo atžvilgiu"[52]. Potencialiais lietuvių kalbos vartotojais galėjo būti Žemaičių (Telšių), Seinų ir iš dalies Vilniaus vyskupijų studentai. Tačiau buvo ir išimčių. Viena tokia išimtis Kelcų vyskupijos atstovas Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje nuo Marijampolės kilęs Jurgis Matulaitis. Apie savo santykius su arkivyskupu J. Matulaičiu K. S. Šaulys parašė, vykstant Dievo tarno J. Matulaičio beatifikacijos bylai. Atsiminimus parašė paprašius marijonų kongregacijos postulatoriui Kazimierui Rėklaičiui.

Taigi su J. Matulaičiu K. S. Šaulys į Sankt Peterburgo dvasinę akademiją įstojo 1895 m. ir iki studijų pabaigos studijavo viename kurse. J. Matulaitį K. S. Šaulys matydavo paskaitose, koplyčioje, refektorijuje. Kartais K. S. Šauliui tekdavo būti su J. Matulaičiu kartu rekreacijos metu ar pasivaikščioti akademijos sode. Tai atsitikdavo nedažnai, nes pabendrauti su juo norėdavo ir kiti akademijos studentai. Akademijos studentams J. Matulaitis darė rimto, išmintingo, mylinčio mokslą, išsilavinusio, patrauklaus ir pamaldaus studento įspūdį. K. S. Šaulys, vaikščiodamas su J. Matulaičiu ar būdami vieni du, kalbėdavo apie lietuvių kalbą, istoriją, literatūrą. J. Matulaitis mėgo Kristijono Donelaičio poeziją ir nemažai mokėjo atmintinai. Gerai mokėjo lietuvių kalbą, bet K. S. Šaulį laikė didesniu kalbos žinovu, nes jis Kauno kunigų seminarijoje klausė prof. K. Jauniaus paskaitų, o jam teko mokytis svetimame krašte. K. S. Šaulys prisiminė, kad kalbėdamas su J. Matulaičiu visada būdavo patenkintas ir pabendravus su juo pasilikdavo malonus įspūdis. Šiuos būsimojo vyskupo bruožus iš laiko perspektyvos vertino, kad „jau anuomet būsimojo Dievo Tarno elgimasis, gyvenimas turėjo savyje

---

51 V. Žaltauskaitė, Lietuvių kalba ir jos vartotojai imperatoriškojoje Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinėje akademijoje XIX amžiaus pabaigoje, *Archivum Lithuanicum*, 2009, t. 11, p. 297.

52 Ibid., p. 299.

tikro krikščioniško šventumo pobūdį"[53]. Papildydamas J. Matulaičio charakteristiką K. S. Šaulys prisiminė: „Nuo pirmos susipažinimo valandos mes, jo draugai, pajutome pagauti didelės jo inteligencijos, nepaprastų gabumų ir dvasios kilnumo. Draugų tarpe jis tuojau laimėjo pirmą vietą. Tylus, nepaprastai darbštus, draugiškas, degąs Dievo meilės ugnimi, patraukė mūsų širdis."[54] Vėliau, kai 1918 m. gruodžio 1 d. Kauno katedroje J. Matulaitis vysk. Pranciškaus Karevičiaus buvo konsekruotas vyskupu, jį iš Kauno į Vilnių lydėjo K. S. Šaulys. Tą kelionę K. S. Šaulys prisiminė: „Buvo šaltas gruodžio vakaras. Pakeliui, kur tik traukinys turėjo pagal tvarkaraštį sustoti keliom minutėm, visur sustojimo vietoje buvo būrys žmonių, laukusių Vyskupo. Vakaras tamsus, stotys neapšviestos, sniegas. Vyskupas, stovėdamas vagono tarpduryje, laimino minią. [Išvydę] ištiestą laiminančią ranką, minia kaip vienas žmogus klaupės sniege ir tyliai, maldingai susikaupusi darė sau Kryžiaus ženklą. Momentas buvo jaudinantis ligi ašarų. Įspūdį dar didino visa aplinka: vėlybo vakaro tamsa, menkai teapšviestos stotys. Tai pasikartojo, kiek atsimenu, Pravieniškėse, Kaišiadoryse, Vievyje, Lentvaryje. Vyskupas laikėsi ramiai, tyliai, maldingai susikaupęs."[55] J. Matulaičio biografas Tadeuszas Górskis nurodo, kad vyskupas J. Matulaitis iš Kauno į Vilnių vyko gruodžio 8 d. rytiniu traukiniu[56].

Tuo metu dirbusius akademijoje profesorius savo atsiminimuose apibūdino vysk. P. Būčys, juos suskirstęs į tris kategorijas. Pirmajai priklausė profesoriai, dėstę įvairias bažnytinio mokslo šakas. Jie buvo akademijos studijų pagrindas. Antrajai priklausė dėsčiusieji pagalbines disciplinas: lotynų ir graikų kalbas, reikalingas teologijos mokslams, giedojimą, hebrajų kalbą. Trečiajai priklausė dėsčiusieji į akademijos programą įvestas valdžios disciplinas: rusų kalbą ir literatūrą, Rusijos istoriją[57].

Prie pirmosios grupės svarbiausių profesorių priskyrė vysk. dr. akademijos rektorių Albiną Pranciškų Symoną. Jis buvo Šventojo Rašto profesorius, lotynų kalba rašė mokslinius darbus. „Jo vedamoje akademijoje, – rašo P. Būčys, – kryptis buvo griežtas atsidėjimas ištikimai tarnauti Apaštalų Sostui. Ir iš tikrųjų, jam rektoriaujant, giliai įsišaknijo ištikimybė Šv. Tėvui. Ji apėmė visus akademiją baigiančius."[58] Akademijos vicerektorius ir Bažnyčios istorijos profesorius

---

53 Kazimiero Stepono Šaulio informacija apie arkivyskupą Jurgį Matulaitį, LNM, RNp 6022, lapai nenumeruoti.

54 Ibid.

55 Ibid.

56 T. Górski, *Palaimintasis Jurgis Matulaitis*, iš lenkų k. vertė T. D. Šniūrevičienė, Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla, 2009, p. 152.

57 P. Būčys, *Atsiminimai*, surašė Z. Ivinskis, redagavo J. Vaišnora, MIC, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1966, d. 1, p. 131.

58 Ibid., p. 132.

ir inspektorius buvo kan. Boleslovas Jeronimas Klopotovskis, į kurio pareigas įėjo prižiūrėti vidinę studentų gyvenimo tvarką. Akademijoje tvarką prižiūrėjo griežtai, bausmių neskirdavo, bet studentus pabardavo. Apie jo dėstomą dalyką P. Būčys rašė: „Bažnytinę istoriją jis dėstydavo iškalbingai, pamokos buvo įdomios. Bet istorinio tyrinėjimo metodų jis niekad mūsų nemokino, turbūt jis pats nebuvo girdėjęs apie istorinį tyrinėjimo metodą."[59] Dogminę ir fundamentinę teologiją dėstė profesorius Janas Cieplakas. Šias disciplinas dėstė pagal jėzuito Hugo Hurterio trijų tomų veikalą *Compendium theologiae dogmaticae*. Dėstydamas profesorius laikėsi šio vadovėlio, mažai ką pridėdamas prie to, kas jame parašyta. Ir iš studentų reikalavo atsakinėti taip, kaip parašyta vadovėlyje. Prof. J. Cieplakas buvo ir dvasios tėvas. Moralinę teologiją dėstė buvęs Kauno kunigų seminarijos profesorius J. Mačiulis-Maironis. Jis, kaip jauniausias profesorius, ėjo studentų prefekto pareigas. P. Būčys rašo: „Prefekto pareigos jam įkyrėdavo smarkiai, bet jis buvo sąžiningas. Be išimčių laikydavosi nuostatų, nepaisydamas, kad tuomi netenka populiarumo studentuose. Kaip dėstytojas, prof. Maciulevičius [Mačiulis] neturėjo blizgančios iškalbos, bet paskaitos būdavo aiškios, turiningos ir naudingos."[60] Kanonų teisę ir patrologiją dėstė mons. Andriejus Retke. „Jo paskaitos būdavo labai nuobodžios, – rašo P. Būčys. – Dėstydavo tvarkingai, sąžiningai, labai garsiai kalbėdamas, bet nesukeldavo studentuose jokio noro gilintis į jo dėstomąjį objektą."[61] Bažnytinę iškalbą dėstė kun. Ludwikas Gawrońskis. Anot P. Būčio, jo paskaitos buvo mažai naudingos, bet pasitaikydavo ir labai gerų paskaitų. P. Būčiui įspūdį padarė paskaita apie karalių Saliamoną. Šventojo Rašto archeologiją, o vėliau Šventąjį Raštą dėstė prof. Adomas Akko. Jo paskaitas vysk. P. Būčys įvertino kaip menkas. Filosofijos profesoriumi buvo kun. Feliksas Drzewieckis. Jo paskaitos buvo įdomios, giliai išmąstytos, be tuščių žodžių. F. Drzewieckis buvo karštas lenkų patriotas ir vadinamosios „litvomanijos" lietuviams studentams girdint nepeikdavo.

Pagal P. Būčį, antrosios grupės svarbiausias profesorius – lotynistas dr. Lucianas Mülleris, protestantas vokietis. Jis buvo žymus lotynų klasikinės kalbos specialistas, parašęs nemažai veikalų. Graikų kalbos profesorius buvo Kazimieras Jaunius. Vertindamas prof. K. Jaunių, P. Būčys rašo: „Jaunius turėjo ypatingą dovaną apie nuobodžiausius gramatikos dalykus kalbėti kai kada tris valandas ir nenusibosti."[62] Prancūzų kalbą dėstė pasaulietis lektorius La Bourdé. Giedojimą dėstė Šv. Kotrynos bažnyčios vargonininkas Česlovas

---

59 Ibid., p. 136.

60 Ibid., p. 139–140.

61 Ibid., p. 142.

62 Ibid., p. 152.

Kazimierą Steponą Šaulį kunigu įšventinęs Žemaičių (Telšių) vyskupas Mečislovas Leonardas Paliulionis. XIX a. pabaiga. KAKA, albumas Nr. 2

Sasnauskas, o vėliau katedros vargonininkas Surzynskis. Liturgikos, 1895 m. prof. Justiną Pranaitį kaip kovotoją prieš rusinimą ir nukatalikinimą ištrėmus į Tverę, niekas nedėstė.

Iš trečiosios grupės – rusiškų disciplinų dėstytojų – pirmiausia išskyrė Piotrą Nekrasovą, dėsčiusį rusų literatūrą. Apie jį P. Būčys prisiminė: „Jis suprato, kad teologams rusų literatūros žinojimas yra pašalinis uždavinys. Turėdamas teisę smarkiai išreikalauti iš studentų savo objekto žinojimo, jis labai švelniai ta teise naudojosi."[63] Rusijos istoriją dėstė surusėjęs lenkas Rudolfas Mężyński. Apie šio profesoriaus dėstymą P. Būčys prisiminė, kad buvo stebėtinas profesoriaus gabumas glaustai ir vaizdžiai papasakoti didžiuosius Rusijos istorijos įvykius ir tai padaryti gražiu stiliumi. Rusų kalbą dėstė lektorius Chižniakovas. Jis pasižymėjo gera dikcija ir per rusų kalbos pamokas skaitydavo parinktų autorių ištraukas. Per jo pamokas studentai gerai išmokdavo tarti rusiškus žodžius.

K. S. Šaulys rašė dvi disertacijas: lotynų kalba *Hieronymus Savonarola ut morum reformater* (*Jeronimas Savonarola kaip dorovės reformatorius*) ir rusų kalba apie Ivano Krylovo pasakėčias *Басни Крылова. Их художественность и народность* (*Krylovo pasakėčios. Jų meniškumas ir tautiškumas*). Pasirinkta lotyniškos disertacijos tema buvo svarbi ir aktuali. Italų vienuolis dominikonas Girolamo Savonarola (1452–1498) – garsus pamokslininkas ir reformatorius. Jo veikla vertinama prieštaringai, galiausiai buvo nubaustas sudeginimu laužе. Tačiau jo parašyti veikalai, išskyrus kai kuriuos neaiškius posakius, nenukrypo nuo Bažnyčios mokymo ir turėjo pasisekimą. 1899 m. birželio mėnesį išlaikęs ir apgynęs disertacijas K. S. Šaulys akademiją baigė „su ypatingu pagyrimu" ir gavo teologijos magistro laipsnį[64].

1897 m. kovo 8 (20) d. subdiakono šventimus gavo Sankt Peterburge iš vyskupo Albino Pranciškaus Symono rankų[65]. Diakono šventimus 1898 m. vasario 28 (kovo 12 d.) suteikė vyskupas Karolis Nedzialkovskis[66]. Kunigo šventimus Žemaičių vyskupas M. L. Paliulionis suteikė 1899 m. birželio 29 d. Kauno katedroje. Su Sankt Peterburgo dvasine akademija K. S. Šaulys atsisveikino 1899 m. lapkričio 30 dieną. Jis nepasuko savo mokslo draugų J. Matulaičio ir P. Būčio pavyzdžiu ir neišvyko studijuoti į Vakarų Europos katalikiškus universitetus ten siekti daktaro laipsnio, o nuėjo dirbti pastoracinio darbo į parapiją.

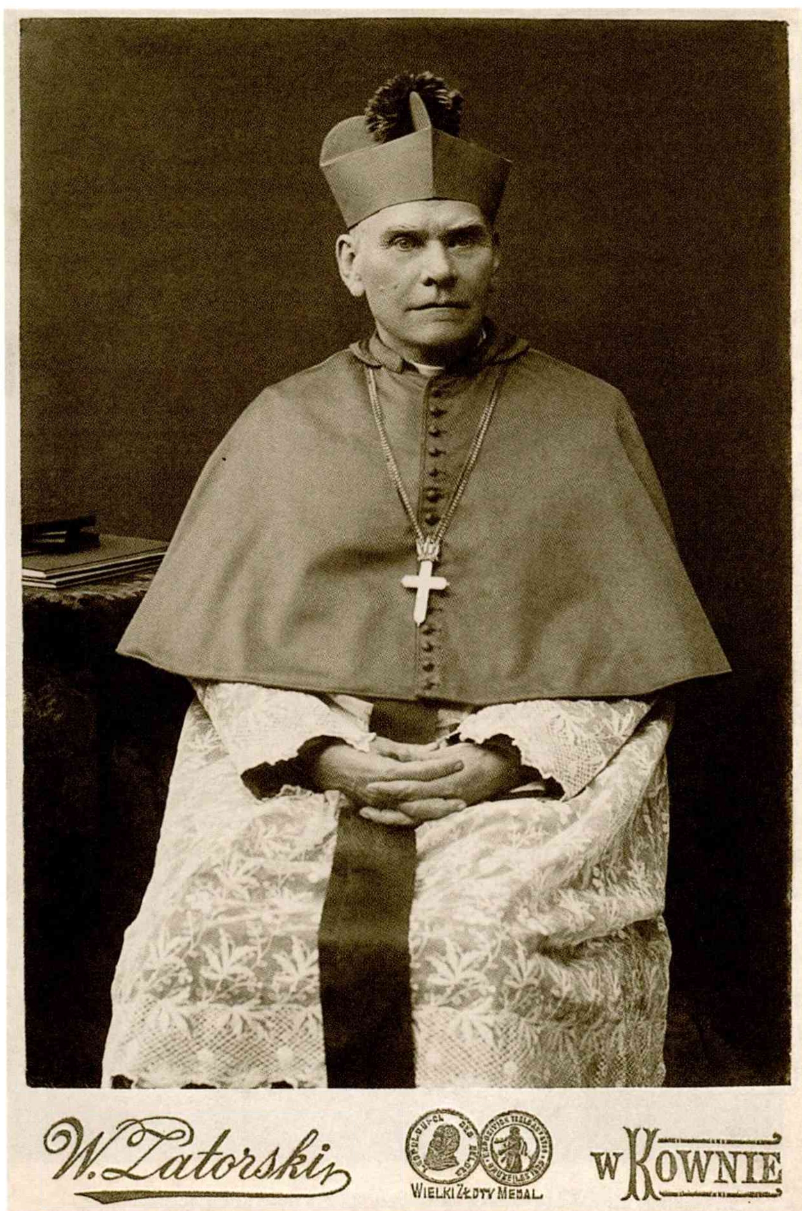
---

63 Ibid., p. 160.

64 Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenumeruoti. Plg.: Sankt Peterburgo dvasinės akademijos atestatas, 1899 07 02, KAKA, Nr. 35, l. 426.

65 Žinios apie kunigą, b. d., KAKA, Nr. 35, l. 11.

66 Ibid.

Vyskupas Gasparas Feliksas Cirtautas. Kaunas, XX a. 1 deš. KAKA, albumas Nr. 105

Darbas Panevėžyje

Aukštuosius mokslus baigusio kun. K. S. Šaulio pirmoji darbo vieta buvo Panevėžys. Jis buvo paskirtas Panevėžio Šv. Petro ir Pauliaus parapijos vikaru nuo 1899 m. lapkričio 8 dienos[67]. Kada atvyko į Panevėžį, nėra žinoma, bet būtiną priesaiką eiti pareigas davė 1900 m. vasario 9 dieną. Priesaiką davė su kitais keliais į pareigas paskirtais kunigais. Priimant priesaiką dalyvavo Žemaičių (Telšių) vyskupas sufraganas G. F. Cirtautas ir Kauno gubernatoriaus paskirtas ypatingų pavedimų valdininkas[68]. Autobiografijoje K. S. Šaulys rašė, kad tuomet Panevėžio mieste ir parapijoje buvo apie 20 tūkstančių katalikų. Panevėžyje veikė viena bažnyčia, buvusi pijorų Švč. Trejybės bažnyčia paversta cerkve. Šv. Petro ir Pauliaus parapijoje, be klebono, dirbo trys vikarai. Pamaldos vyko lietuvių ir lenkų kalbomis. Vikaru buvo iki 1901 m. gruodžio 1 d., kai buvo paskirtas Panevėžio realinės mokyklos tikybos mokytoju. Tyrinėtojai pabrėžia, kad 1899–1906 m. dirbdamas Panevėžyje kun. K. S. Šaulys prisidėjo prie lietuvių tautinio sąmoningumo stiprinimo šiame mieste[69].

Nuo pat gyvenimo Panevėžyje pradžios kun. K. S. Šauliui teko paragauti mokytojo duonos. 1899–1905 m. tikybą dėstė trijose Panevėžio pradžios mokyklose. Jau minėta, kad nuo 1901 m. gruodžio 1 d. iki 1906 m. rugpjūčio 20 d. buvo Panevėžio realinės mokyklos tikybos mokytojas ir kapelionas[70]. Panevėžyje tik 1905 m. pradėjo veikti keturklasė mergaičių Marijos profesinė mokykla, kurioje buvo dėstoma ir katalikų tikyba[71]. Šioje mokyloje kun. K. S. Šaulys tikybą dėstė nuo 1906 m. sausio 10 d. iki rugpjūčio 30 d. 1906 m. pradžioje buvo galvojama K. S. Šaulį perkelti į Šiaulių gimnaziją lietuvių mokinių kapelionu, tik nežinota,

---

[67] Sąrašas apie perkeltus ir naujai paskirtus dvasininkus parapijos pareigoms nuo 1899 m. rugsėjo 20 d. iki 1900 m. sausio 5 d., LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2734, l. 5v. Už dokumento nuorodą dėkoju dr. Vilmai Žaltauskaitei.

[68] Priesaikos tekstas su prisiekusiųjų parašais, ibid., l. 11.

[69] A. Astramskas, J. Gaidelienė, Po dvigalvio erelio ženklu (XIX a.–XX a. pradžia), *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990 m.*, [mokslinis redaktorius Algis Kasperavičius; mokslinis redaktorius ir knygos sudarytojas Kęstutis Gudas], Panevėžys: Nevėžio spaustuvė, 2003, p. 246.

[70] Žinios apie kunigą, b. d., KAKA, Nr. 35, l. 12.

[71] A. Astramskas, J. Gaidelienė, Po dvigalvio erelio ženklu (XIX a.–XX a. pradžia), p. 223.

Kunigas Kazimieras Steponas Šaulys, Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios vikaras, Panevėžio realinės mokyklos mokytojas ir kapelionas. Panevėžys, 1901 m. LNM

ar valdžia tai patvirtins[72]. Reikia pažymėti faktą, kad, jau būdamas kunigų seminarijos Kaune profesorius, 1907–1910 m. tikybą dėstė vienoje Kauno privačioje mergaičių gimnazijoje[73].

Panevėžio šešiaklasė realinė mokykla vykdant caro pasirašytą įsaką įsteigta 1881 m. rugsėjo 29 d. Mokykla atidaryta 1882 m. liepos 1 d. Iš pradžių, kol buvo pastatytas mokyklos pastatas, glaudėsi privačiame Panevėžio apskrities bajorų vadovo Povilo Puzino name[74]. Tai buvo pirmoji tokio tipo mokykla visoje Kauno gubernijoje. Apie Panevėžio realinę mokyklą duomenų pateikė ir pats K. S. Šaulys. Sumanymas Panevėžyje steigti realinę mokyklą kilo dar 1875 m., bet iki 1879 m. šis klausimas nebuvo sprendžiamas. Apskrities bajorų vadovu tapus Puzinui, reikalai pajudėjo į priekį. Pradėta rūpintis leidimu, aukojamos lėšos, miestas pažadėjo skirti sklypą. Iš pradžių mokykla neturėjo savo patalpų ir glaudėsi Puzino namuose, kol po dvejų metų buvo pastatyti mokyklos rūmai. Mokykla turėjo šešias klases, o nuo 1902 m. atidaryta septintoji klasė[75]. Per dvidešimt mokyklos gyvavimo metų mokyklą lankė įvairių luomų atstovai: bajorų ir valdininkų vaikai sudarė 47 proc., miestiečių – 27 proc., valstiečių – 26 proc. Pagal tikėjimus daugiausia buvo katalikų apie – 60 proc., kiti stačiatikiai, liuteronai, judėjai. 1886–1903 m. iš viso brandos atestatus gavo 163 asmenys. Apskritai 1883–1903 m. mokykloje mokėsi 1151 asmuo, iš kurių visą kursą baigė 163 asmenys, o nebaigė – 753[76]. Apie tautinę sudėtį K. S. Šaulys rašo: „Įdomus vienas apsireiškimas, iš kurio aiškiai galima patėmyti prasidedantį tautiškąjį susipratimą tarp vyresnėsės mokslo jaunuomenės: įvykus religijos mokymo leidimui prigimtąja kalba dauguma vyresniųjų klasių mokinių išreiškė norą lietuviškai tikėjimo mokyties. Tie patys jaunikaičiai žemesnėse klasyse būdami savo prigimtąja kalba yra vadinę lenkišką.“[77]

---

[72] K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1906-01-29, LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 14–15.

[73] Žinios apie kunigą, b. d., KAKA, Nr. 35, l. 12.

[74] A. Astramskas, J. Gaidelienė, Po dvigalvio erelio ženklu (XIX a.–XX a. pradžia), p. 230–231.

[75] Šaulys, Panevėžys, *Metraštis, arba Kalendorjus 1906 metams, išleidžjamas Peterburgo lietuvių labdariškosjos draugijos*, [Sankt Peterburgas: Peterburgo labdaringoji lietuvių ir žemaičių d-ja], 1906, p. 87.

[76] Ibid., p. 88.

[77] Ibid., p. 89.

Panevėžio realinės mokyklos tikybos mokytojas Kazimieras Steponas Šaulys. Panevėžys, XX a. pradžia. KAKA, albumas Nr. 2

Apie tikybos dėstymą duomenų pateikė pats K. S. Šaulys. Iki 1905 m. revoliucijos tikyba kaip ir visose vidurinėse mokyklose dėstyta rusų kalba. Kaip revoliucinių įvykių išdava buvo gautas leidimas tikybą dėstyti mokinių gimtąja kalba. Mokiniai buvo suskirstyti į dvi grupes: lietuvių ir lenkų. Panevėžio miestas dar buvo lenkiškas, bet kaimuose žmonės kalbėjo lietuviškai. Klasėse buvo sudarytos lenkų ir lietuvių mokinių grupės. Vieną ar kitą grupę vyresniųjų klasių mokiniai rinkosi arba patys, arba pasirinkimą apspręsdavo tėvai ar globėjai. Apie tuometines tikybos dėstymo sąlygas K. S. Šaulys rašė, kad rusiškoji mokyklų administracija žiūrėjo nepalankiai į tą iškovotąją „laisvę", neteikė jokios pagalbos, nedavė grupėms atskirų mokslo valandų nei patalpų. Dėl to abidvi grupės

naudojosi viena ir ta pačia klase: pusę pamokos viena ir pusę pamokos antra grupė[78]. Mokiniai siekė kuo daugiau gauti žinių, nors, K. S. Šaulio teigimu, nebuvo iš pradžios jokių lietuviškų mokslo vadovėlių nei knygų tikybos mokslui, kaip nelegalios negalėjo būti naudojamos mokykloje knygos, spausdintos užsienyje. Bet tuomet tarp mokinių, ypač tautiškai susipratusių, buvo gyva gimtosios kalbos meilė. Vyresnieji mokiniai užsirašinėdavo kapeliono aiškinamą ar net diktuojamą tikybos mokslą ir mokėsi, ir ruošėsi egzaminui iš turimų užrašų. Labiau susipratusieji gimnazistai uoliai sekė ir užsirašydavo kiekvieną iš kapeliono išgirstą lietuvišką sakinį ar žodį. Tarp tokių mokinių buvo Juozas Balčikonis, būsimasis filologas, profesorius, didžiojo lietuvių kalbos žodyno vyriausiasis redaktorius, dedikavęs savo mokytojui pirmąjį žodyno tomą *in memoriam*[79].

Panevėžyje K. S. Šaulys ne tik mokytojavo, bet ir veikė platesniuose baruose. 1904 m. K. S. Šaulys prisidėjo prie kun. P. Būčio Sankt Peterburge redaguoto lietuviško kalendoriaus, kurį leido Sankt Peterburgo lietuvių labdariškoji draugija[80]. Yra išlikęs K. S. Šaulio parašytas kalendoriaus planas, kas turėtų būti jame spausdinama. Jame nurodyti tokie kalendoriaus skyriai: 1. Paprastosios kalendoriaus žinios (keliamosios šventės, senasis ir naujasis kalendorius, žydų kalendorius, mėnulio fazės, saulės tekėjimas ir nusileidimas, saulės ir mėnulio užtemimai, turgūs Lietuvoje ir Prūsijoje); 2. Bendrosios žinios (imperatoriaus giminė, katalikų hierarchija Lietuvoje ir visoje imperijoje, trumpos geografiškos ir etnografiškos žinios apie lietuvius, latviai, jų kultūra, latvių giminystė su lietuviais, paštas, telegrafas, žinios apie mokyklas); 3. Ūkininkams naudingos žinios (Apie gyvybės ir sveikatos gerą išlaikymą. Apie vartotojų draugijas. Apie išskaidymą į aprubas. Pragaištingumas draskymo gyvenimo, žemės tarp brolių. Emigracija iš Lietuvos dėl uždarbių.); 4. Rašliavos skyrius (eilėraščiai, apysakos, pasakos, juokai, apgarsinimai). Prie plano pridėti kai kurie paaiškinimai. Kad kun. K. S. Šaulys prisidėjo prie kalendoriaus planavimo, projektavimo, rodo jo pastabos: pavedimai tam tikriems asmenims, ką parašyti; abejonės, ar suspės per tokį trumpą laiką; pastebėjimas, kad būtų labai gerai, jeigu Mačiulis-Maironis pateiktų savo eilėraščių, o prof. P. Būčys parašytų straipsnį iš Lietuvos istorijos; abejonės, ar reikia dėti žinias apie Rusijos imperatoriaus giminę[81].

K. S. Šaulys rinko straipsnius šiam kalendoriui ir juos siuntė P. Būčiui. Tai matyti iš korespondencijos. 1904 m. lapkričio 2 d. laiške nurodo, kad siunčia

---

78 Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenumeruoti.

79 Ibid.

80 *Metraštis, arba Kalendorjus 1905 metams, išleidžjamas Peterburgo lietuvjų labdariškosjos draugijos*, [Sankt Peterburgas: Peterburgo labdaringoji lietuvių ir žemaičių d-ja], 1905.

81 K. S. Šaulio laiškas A. Dambrauskui, 1904-10-11, VUB RS, f. 1–D318, laiškas 5. Plg. Rodyklė dalykų, turinčių patilpti kalendoriuje 1905 m., ibid., f. 1–E97, l. 1.

kalendoriui Juozapo Bikino straipsnį „Šis tas apie mūsų išeivystę"[82]. 1904 m. lapkričio 6 d. laiške praneša, kad kalendoriui išsiuntė keturių autorių rašinius[83]. 1904 m. lapkričio 7 d. siuntė kalendoriui A. Sabaliausko rašinį apie latvius. Klausė, ar 15 000 tiražas nebus per mažas[84].

K. S. Šaulys siuntė ne tik kitų parašytus straipsnius, bet ir pats rašė. Laiške P. Būčiui baiminasi, ar neužklius cenzūrai straipsnis apie mokyklas, kur rašoma apie mergaičių mokymą[85]. Straipsnyje „Žinios apie mokyklas" K. S. Šaulys aptarė Rusijos imperijoje buvusias trijų tipų mokyklas: pradedamąsias (pradžios) ir žemesnes, vidutines (vidurines), aukštesniąsias. Apie mergaičių mokymą K. S. Šaulys rašo: „Mažoms mergelėms mokinties kur ne kur yra įsteigtos moteriškosios mokyklos, skyrium nuo vyriškų jų klesų. Idant leidžiamieji į mokslą kūdikiai, savo proto apšvietimo beieškodami, širdies nepagadintų, išpuola apsirūpinti atitolinti nuo jų visą tą kas galėtų būti pragaištinga mažų vaikų auginimui arba kenktų jų dorybei. O jog mišrus mergaičių ir vaikelių tos pačios mokyklos lankymas nekartą jau yra pasirodęs visai negeistinas ir pragaištingas, todėl valdžiai geidžiant, mergaitėms mokyties yra įtaisomos atskiros moteriškos mokyklos, kur tam tikra mergelė mokintoja moka mažas mergaites skaityti, rašyti, skaitliuoti ir kitus dalykus, kaip ir vyriškose klesose, pridėdama dar rankų darbą ir siuvimą. Iki šiol dar nedaug tėra tokių moteriškų klesų. Bet reikalui esant, labiau didesniuose miestuose, žmonės gali gedauti, idant valdžia atidarytų naujas mokyklas mergaitėms, o į vyriškąsias drauge su berniukais mergaičių nesiuntinėti."[86]

K. S. Šaulio plunksnai priklauso straipsnis „Kaip ūkininkas turi gyventi?", pasirašytas kriptonimu K. Š. Autorystę patvirtina straipsnio turinys: čia rašoma apie ūkininką iš K. S. Šaulio gimtinės Stemplių kaimo[87].

Medžiaga kalendoriui kun. K. S. Šaulys rūpinosi ir 1905 metais. Laiške P. Būčiui nurodo autorius, į kuriuos būtų galima kreiptis[88]. Tame pačiame laiške pateikė pastabą dėl ilgosios „j" rašymo. Jis rašo: „Neužpyk, aš dar norėčiau Tau vieną dalyką pasakyti, o tai ne vien tik nuo savo, bet ir nuo kitų priruptų žmonių vardo: išmesti dėl vienodumo ir dar dėl kitoko visur vartojamą ilgą j.

---

82 K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1904-11-02, LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 23.

83 K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1904-11-06, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 17–18.

84 K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1904-11-07, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 20.

85 K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1904-10-29, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 25–26.

86 K. Š. [Kazimieras Steponas Šaulys], Žinjos apie mokyklas, *Metraštis, arba Kalendorjus 1905 metams, išleidžjamas Peterburgo lietuvjų labdariškosjos draugijos*, p. 81–82.

87 K. Š. [Kazimieras Steponas Šaulys], Kaip ūkininkas turi gyventi?, *Metraštis, arba Kalendorjus 1905 metams, išleidžjamas Peterburgo lietuvjų labdariškosjos draugijos*, p. 61–72.

88 K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1905-05-05, LNB RKRS, f. 160–38, l. 1.

Pas mus pranašauja, buk ta tikrai moksliška rašyba, šio laiko sąlygomis esant, neįvyksianti, juk dabar galybę esą įgiję žmonės, kurie to nepripažįsta; todėl darant skirtumą rašyboj, esą gaišinama visą darbą, o nuo metraščio skaitymo daugel publikos atsistumią šalin."[89] Kalendoriuje 1906 metams paskelbtas didelis K. S. Šaulio straipsnis, kuriame apžvelgiama Panevėžio istorija, gyventojai, bažnyčios ir kiti maldos namai, švietimas, pramonė, amatai, labdara, valdžios ir visuomenės įstaigos[90].

Gyvendamas Panevėžyje, K. S. Šaulys rūpinosi labdaros klausimais. Apžvelgdamas labdaros padėtį Panevėžyje, K. S. Šaulys konstatavo, kad blogiausia padėtis šioje srityje buvo katalikų. Katalikai neturėjo nė vienos labdaros įstaigos, kai tuo tarpu stačiatikiai, reformatai, žydai „nors ir neužtenkamą, visgi turi organizuotą, sutvarkytą viešosjos labdarybės būdą nešti pašalpą saviesiems vientikjams arba vientaučjams"[91]. Tokia padėtis susiklostė dėl katalikų padėties paskutiniais dešimtmečiais. Ne kartą mėginta įkurti labdaros įstaigą, bet negautas valdžios leidimas. 1904 ir 1905 m. vėl išsiųsti prašymai Kauno gubernatoriui. 1904–1905 m. kunigai K. S. Šaulys, Povilas Korzonas ir aktyvus visuomenininkas Juozapas Kazakevičius parengė labdaringos draugijos įstatus. Tačiau įstatų patvirtinimas buvo atidėtas, nes iš Kauno gubernatoriaus buvo gautas atsakymas, kad Panevėžiui reikia turėti bendrą krikščionišką labdaros draugiją – katalikų ir stačiatikių[92].

1906 m. pradžioje Panevėžyje įkurta Katalikiškoji labdarybės draugija, kurios vienas iš kūrėjų buvo kun. K. S. Šaulys. Draugijos užuomazgos siekė 1905 m. lapkričio 2 d., kai „susirinkusios kelios dešimtys miesto gyventojų nutarė, vardan spalinio manifesto, įsteigti sąjungą vardu „Katalikiškoji Labdarybės Draugija"; tačiau, neturėdama tam tikro vyriausybės patvirtinto statuto, „sąjunga" negalėjo kaip reikiant plačiai ištiesti savo veikimo, tiktai kovo mėnesyje Draugija tesusilaukė pagaliau savo įstatų užtvirtinimo ir liko legalizuota"[93]. Panevėžio katalikų labdaros draugijos įstatai buvo patvirtinti 1906 m. kovo 6 dieną[94]. Svarbiausias, iš vienos pusės, draugijos tikslas globoti parapijos neturtingus asmenis, o iš kitos, „vienąkart pašalinti, išnaikinti elgetų kalėdojimą po miestų ir sodžių kiemus, išnaikinti mažų vaikų pragaištingą kalėdojimą". Tuo tikslu draugija

89 Ibid., l. 2

90 Šaulys, Panevėžys, *Metraštis, arba Kalendorjus 1906 metams, išleidžjamas Peterburgo lietuvių labdariškosjos draugijos*, p. 71–96.

91 Ibid., p. 96.

92 A. Astramskas, J. Gaidelienė, Po dvigalvio erelio ženklu (XIX a.–XX a. pradžia), p. 265.

93 Š. [Kazimieras Steponas Šaulys], Panevėžio Katalikų labdarybės draugija, *Nedėldienio skaitymas*, 1906-07-04/17, Nr. 29, p. 1.

94 A. Astramskas, J. Gaidelienė, Po dvigalvio erelio ženklu (XIX a.–XX a. pradžia), p. 265.

įsteigė prieglaudą („elgetyną“)[95], kurioje priglaudžiami abiejų lyčių vargšai, ir prieglobą našlaičiams, kurioje globojami ir mokomi vaikai nuo ketverių iki keturiolikos metų. Vargšų prieglauda atidaryta 1906 m. pradžioje ir joje buvo 83 asmenys, iš kurių 71 moteris ir 12 vyrų. Įvairaus amžiaus vaikų globojama septyniolika. Draugijos darbas buvo nustatytas pagal tokią tvarką: „Dėl lengvesnio ir patogesnio vargšų suradimo dėl jų reikalų sužinojimo ir ištyrimo, dėl aukų, apierų rinkimo Draugija visą parapiją, miestą ir sodžius padalino į atsakančias dalis arba cirkulus. Kiekviename cirkule yra vienas ar daugiau taip vadinamų globėjų (kuratorius ar kuratorka), kurie rūpinas surinkti žinias apie esančius jų dalyje neturtėlius, vargšus ir ligonis, tas žinias pristato Draugijos Valdybai ir kas mėnuo renka nuo savo cirkulo gyventojų apieras Draugijos reikalams.“[96] Į draugijos kasą nuo įsikūrimo iki birželio 20 d. įnešta 5560 rb 21 kp. Prie bažnyčios nupirkti du namai už 5 tūkst. rb, iš kurių sumokėta 2 tūkst., o likusius numatyta sumokėti vėliau.

Kun. K. S. Šaulys aktyviai dalyvavo kuriant Panevėžio katalikišką labdarybės draugiją. Jis parašė draugijos ir komiteto pirmuosius įstatus, susirašinėjo su valdžios įstaigomis dėl leidimo veikti gavimo ir aiškino tokio veikimo naudingumą[97].

Draugijos nariai buvo trejopi: tikrieji nariai, metinio mokesčio įmokėję 3 rb metams arba atitinkamai natūra; garbės nariai, vieną kartą paaukoję ne mažiau 100 rb arba tokios vertės kitomis aukomis ir draugijos veikloje nusipelnę asmenys; nariai šelpėjai, kurie per metus paaukojo 1 rublį. Tarp aukojusiųjų buvo ir dideles sumas paaukojusių asmenų: Magdalena Rudominaitė paaukojo 1000 rb, Benediktas Karpis – 500 rb, Panevėžio bankas –500 rb, kiti – po 100 rb, o Stanislovas Montvila padovanojo 30 geležinių lovų. Draugijos narių susirinkimas garbės nariais patvirtino prie draugijos įsteigimo daug prisidėjusius – Kazimierą Zavišą, kun. Kazimierą Steponą Šaulį ir kun. Povilą Korzoną[98].

Draugijos valdybą sudarė 12 asmenų: pirmininkas Teodoras Liudkevičius (parapijos klebonas dėl naujos bažnyčios statybos pareigų atsisakė), pirmininko

---

95 Savo autobiografijoje prelatas K. Šaulys rašo: „Regis, 1902 metais suorganizuotas atskiras Komitetas statyti Panevėžyje didžiulį elgetyną, kuriame tilptų visi miesto ir parapijos elgetos (ubagai). Tikslas buvo panaikinti gatvinį elgetavimą, o visus reikalingus visuomeninės globos asmenis tinkamai žmoniškai rūpinti prieglaudoje. Miestas ir parapija pritarė ir rėmė. Sumanymas pasisekė ir įstaiga veikė pavyzdingai. Panevėžio Labd. Draugija ir ypač elgetynas, panaikinęs ubagavimą gatvėse ir po namus, buvo anuomet plačiai pagarsėjęs visoje apylinkėje kaip pirmas krikšč. labdarybės organizuotas darbas.“ Žr. Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenumeruoti.

96 Š. [Kazimieras Steponas Šaulys], Panevėžio Katalikų labdarybės draugija, *Nedėldienio skaitymas*, 1906-07-04/17, Nr. 29, p. 1.

97 Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenumeruoti.

98 Š. [Kazimieras Steponas Šaulys], Panevėžio Katalikų labdarybės draugija, *Nedėldienio skaitymas*, 1906-07-4/17, Nr. 29, p. 2.

pavaduotojas kun. K. S. Šaulys, iždininkas kun. P. Korzonas, einanti sekretoriaus pareigas Liudkevičienė[99]. Kun. J. Stakauskas atsiminimuose nurodo, kad pirmininku per steigiamąjį susirinkimą buvo išrinktas kun. K. S. Šaulys, bet kiek vėliau jis atsisakė pirmininkavimo ir pirmininku tapo T. Liudkevičius[100].

Vargšų šelpimo sutvarkymu džiaugėsi nemaža dalis parapijiečių. Bet buvo ir tokių, kurie nepritarė tokiam reikalų sutvarkymui. Jiems buvo artimesnė praktika, kai išmalda duodama tiesiai į rankas. Tokia praktika buvo naudinga apsimetėliams, kurie būdami sveiki prašydavo išmaldos. Tie skleidė įvairius prasimanymus apie labdarybės draugiją.

Reziumuodamas apie labdarybės draugijų naudą K. S. Šaulys rašo, kad ta pačia nauda, kurią šiandien žmonės paprastai atiduoda į elgetų rankas, atiduodant ją į Draugijas, galima kuo lengviausiai išlaikyti ir išmaitinti visus parapijoje esančius neturtėlius ir priglobti jų našlaičius kūdikius, galima juos išmokyti rašto, amato, pramonės ir padaryti naudingais visuomenei, kraštui ir Bažnyčiai žmonijos nariais. Reikia tik daugiau susipratimo ir vienybės[101].

K. S. Šaulys rūpinosi labdaringų draugijų steigimo idėją paskleisti plačiau. 1906 m. vasarą jis pažadėjo A. Dambrauskui į kalendorių parašyti apie visuomenišką labdarybės sutvarkymą[102]. Ir tikrai *Kauno kalendoriuje* K. S. Šaulys paskelbė straipsnį „Visuomeniškosios labdarybės sutvarkymas". Straipsnio pradžioje, įvardijęs poskyrį „Sunki ubago našta", pateikia vaizdą: „Kiek mūsų vargingame krašte yra senučių ir senėlių, kurie visą savo amželį varge vargę, sveikatą padėję, kitiems darbus bedirbdami, sūnus, dukteris išauginę, tačiau, senatvės susilaukę, nebeturi kur savo žilą galvelę priglausti, kur pasidėti. Kiek yra bėdinų žmonių pažeistų: aklų, raišų, berankių, bekojų, stabu ištiktų, kurie sau duonos užsidirbti jau niekaip negali? O mažne visi jie yra virtę tokiais nelaimingais ubagais stačiai be jokios savo kaltybės. Visi tie vargšai, be pastogės pasilikę, alkio, šalčio, bado prispausti, skarmalais apsidangstę, maišeliais apsikabinėję, kiūto kur patakiais ar pakeliais, savo išdžiūvusią, drebančią delną ištiesę, laukdami, ar nesusimils kas, ar pašalpos nesuteiks. Kiti vėl, – šlapia ar šalta, lietus ar sniegas, pusto ar vėjas, – eina vargšai per kiemus, šunis lodydami, į duris dunksnodami: bene išgirs, bene atidarys, o gal priims, paguos, gal pabars, išvarys."[103] Anot K. S. Šaulio, vargu ar pasaulyje surasi katalikišką kraštą, išskyrus Lietuvą ir Lenkiją, kur taip neturtėlis ar pavargėlis būtų pažemintas ir paniekintas. Sunki vargšų padėtis, bet nelengva

---

99 Ibid.

100 J. Stakauskas, *Trys lietuvių tautos pagrindai: iš atsiminimų*, parengė Gediminas Rudis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014, p. 150.

101 Ibid.

102 K. S. Šaulio laiškas A. Dambrauskui, 1906-06-21, VUB RS, f. 1–D318, laiškas 13.

103 K. Šaulys, Visuomeniškosios labdarybės sutvarkymas, *Kauno kalendorius 1907 metams*, Kaunas: Švento Kazimiero draugijos išleidimas, 1906, p. 30.

ir jų šelpėjams. Šalia tikrųjų elgetų yra ir apsimetėlių, kurie apsimetę ligoniais sveiki būdami prašo išmaldos. Yra tėvų, kurie pratina vaikus elgetauti, užuot pratinę juos prie darbo. Nieks nesuskaičiuos, kiek tų elgetaujančių žmonių, kurių pilna miestuose, miesteliuose ir kaimuose. Tie išmaldos prašantys pavargėliai visiems „įkyrėję ligi gyvo kaklo" ir visi norėtų nuo jų apsiginti. Tačiau kas turėtų pasirūpinti tais vargšais, kurių buvo ir bus? Tai turi daryti visuomenė vardan teisybės ir Dievo bei artimo meilės. Būdas tai įvykdyti – visuomeniškosios labdarybės sutvarkymas. Šiam sutvarkymui reikia kurti organizacijas ir draugijas. Anksčiau tai daryti buvo uždrausta, bet 1906 m. kovo 4 d. tas suvaržymas buvo palengvintas. Toliau straipsnyje autorius nurodo konkrečius veiksmus, kurių turi imtis labdarybės draugijų kūrėjai. Jis pažymi, kad tokių draugijų kūrimą parapijose reikia pradėti susitarus su vietiniais kunigais ir kad kiekviena draugija yra pasireiškimas visuomeniškojo gyvenimo; kur nėra susidraugavimų, bendrovių, ten nėra visuomeniškojo gyvenimo[104]. Parapijoje ar mieste įkurta labdarybės draugija rūpinasi: „iš vienos pusės, *paimti į savo globą* visus tikrai šelptinus savo apygardos beturčius, elgetas (ubagus), pavargėlius, didžius ir mažutėlius, o iš kitos pusės, vienąkart prašalinti, *išnaikinti tų elgetų kalėdojimą (ubagavimą)* po sodžių ir miestų kiemus, panaikinti mažų vaikų pragaištingą elgetavimą, kurie iš kartos į kartą ubagais išsigimdami, jokio darbo dirbti nepratę, išauga niekam nederančiais veltėdžiais, o elgetavimą savo amatu apsirinkę, daugina ir be to didžią bedarbšių gaują"[105]. Straipsnio autorius aprašo, kaip turėtų būti organizuojamas parapijose įkurtų prieglaudų darbas. Prieglaudose priglausti vargšai galėtų melstis už savo geradarius kalbėdami rožančių, litanijas giedodami ir kitaip besimelsdami. Lėšų labdarybės draugijoms turėtų suaukoti žmonės vietoje to, ką jie išdalija elgetaujantiems. Kitas kelias prieglaudoms išlaikyti, tai Lietuvos žmonių tam tikslui mokamas nedidelis mokestis.

Apibendrinant K. S. Šaulio darbą Panevėžyje, galima pažymėti, kad jis įgijo pastoracinio darbo patirtį parapijoje, atsiskleidė kaip gabus ir sumanus tikybos mokytojas bei kapelionas mokyklose, įgijo visuomeninio darbo patirtį organizuojant labdarą.

---

[104] Ibid., p. 33.
[105] Ibid.

Draugijų narys

Kalbant apie XX a. pradžios tautiškai susipratusius dvasininkus, reikia išskirti vieną esminį bruožą – jų visuomeninį aktyvumą. Daugelis tokių dvasininkų dalyvaudavo kultūrinių, švietimo, ekonominių draugijų kūrime, užimdavo jose vadovaujančias vietas, jungėsi į politinį to meto gyvenimą. Draugijų gyvenime aktyvus buvo ir K. S. Šaulys. Jis daug prisidėjo bent prie dviejų draugijų, „Motinėlės" ir „Saulės", veiklos. Pirmoji buvo besimokančio jaunimo šalpos draugija ir K. S. Šaulys buvo vienas iš jos organizatorių, o antroji daugiau rūpinosi švietimo reikalais Kauno gubernijoje.

„Motinėlės" draugijos organizatorius. Kun. K. S. Šaulys glaudžiai susijęs su Lietuvoje įkurtos besimokančio jaunimo šalpos draugijos „Motinėlė" veikla, kurioje jis dalyvavo iki draugijos uždarymo. Reikia pažymėti, kad pirmiau tokiu pavadinimu draugiją įkūrė lietuviai kunigai Jungtinėse Amerikos Valstijose. 1900 m. Pitstone, Pensilvanijos valstijoje, kunigai Antanas Kaupas, Juozas Kaulakis, Jonas Kuras, Vincentas Matulaitis, Mykolas Šedvytis, Jonas Žilinskas ir Baltramiejus Žindžius įsteigė „Motinėlės" draugiją, kuri veikė iki 1945 m. Šios draugijos svarbiausias tikslas – „teikti materialią pagalbą gabiems ir doriems lietuviams studentams, kad jie, išėję mokslus, galėtų skleisti lietuvių tarpe apšvietimą ir tautinį susipratimą"[106]. Iki 1943 m. sušelpti 43 studentai, iš kurių galima paminėti Antaną Civinską, Stasį Šalkauskį, Mariją Pečkauskaitę-Šatrijos Raganą, Joną Totoraitį, Vincą Totoraitį, Jurgį Matulaitį, Motiejų Gustaitį, Praną Dovydaitį, Joną Naujoką[107].

„Motinėlės" draugija Lietuvoje slapta pradėjo veikti 1903 m. liepos mėnesį[108] ir slapta veikė iki jos registracijos. Turime nedaug duomenų apie pirminį draugijos veiklos etapą, t. y. iki „Motinėlės" legalizavimo. Tačiau yra išlikę šiek tiek autentiškų paliudijimų: K. S. Šaulio ir P. Korzono laiškai prof. P. Būčiui, P. Būčio ataskaita, K. S. Šaulio straipsnis. Pirmiausia pažiūrėkime, ką K. S. Šaulys rašė savo laiškuose P. Būčiui.

---

[106] J. Končius, „Motinėlės" draugija, *Amerikos lietuvių katalikų darbai*, Harissburg, Pa.: Kunigų vienybė, 1943, p. 112.

[107] A. Mž., Motinėlė, *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, t. 19, p. 322–323.

[108] K. Šaulys, „Motinėlės" draugijos pradžia, *Viltis*, 1907-11-07/20, Nr. 15, p. 4.

K. S. Šaulys rašo, kad „Motinėlė“ jau buvo nutarusi Sankt Peterburgo universiteto studento K. Būgos nešelpti, nes kasoje buvo tik tiek pinigų, kiek reikėjo Šveicarijoje studijavusiai stipendininkei Šatrijos Raganai (40 rb per mėnesį). „Motinėlės“ draugijai priklausė 64 nariai, bet keliolika iš jų buvo tik sąraše ir neužsimokėję, ką žadėjo. K. Šaulys ir P. Būčys buvo už tai, kad K. Būgai būtų mokama stipendija[109].

1906 m. rugsėjo 25 d. laiške K. S. Šaulys sutinka, kad K. Būgai būtų paskirta 100 rb imatrikuliacijai universitete ir 10 mėnesių stipendija po 35 rb kas mėnesį, iš viso 450 rb. Taip pat sutinka Krokuvoje studijavusiam Juozapui Albinui Herbačiauskui skirti 50 rb vienkartinę išmoką. Pirmąja kandidate stipendijai gauti buvo Šatrijos Ragana, kuri per metus gauna 400 rb. P. Būčys norėjo atsistatydinti iš pirmininko pareigų. Tačiau K. S. Šaulys nepalaikė šio ketinimo, atsakydamas, kad to negalima padaryti, kol nepaaiškės naujų įstatų klausimas. K. S. Šaulys informavo, kad prieš dvi savaites „Motinėlės“ įstatus įteikė gubernatoriui registruoti. 1906 m. liepos 20 d. visuotinis „Motinėlės“ susirinkimas patvirtino „mus visus tris liglaikui valdybos sąnariais ir mes negalime atsisakyti, labiau kad nėra ir kandidato“[110].

Iš K. S. Šaulio laiškų sužinome svarbių faktų, susijusių su „Motinėlės“ veikla. Vienas iš jų tas, kad bent 1906 m. draugijos valdybą sudarė trys kunigai: P. Būčys draugijos pirmininkas, K. S. Šaulys ir P. Korzonas. Šie paskutinieji du tuo metu dirbo Panevėžyje. Kun. P. Korzonas, matyt, buvo draugijos kasininkas. Šį faktą patvirtina P. Korzono laiškas P. Būčiui, kur jis rašo, kad gautas aukas „įrašiau pas save į knygą įplaukimų“[111]. „Motinėlės“ stipendininku buvo Kazimieras Būga, kurio yra išlikę pora laiškų su prašymais skirti stipendiją.

Kazimieras Būga, Sankt Peterburgo universiteto studentas, 1906 m. rugsėjo 14 d. laiške P. Būčiui prašė, kad jis „Motinėlės“ draugijos būtų sušelptas. Prašymą motyvavo tuo, kad labai užimtas ir negali dirbti pašalinio darbo. Paskaitoms universitete skiria 30 val. per savaitę, ruošia prūsų, lietuvių ir latvių lyginamąją gramatiką, dirba prie temos, kuri buvo skirta universitete aukso medaliui gauti (tokį medalį gavo 1908 m.), be to, dirba prie prof. K. Jauniaus „Kalbomokslio“[112]. 1906 m. rugsėjo 21 d. laiške konkrečiai prašo skirti 35 rb mėnesio stipendiją. Šiame laiške nurodo savo išlaidas: kambarys 12 rb, pietūs 12 rb, pusryčiai ir vakarienė 6 rb, skalbimas 1 rb 50 kp., šviesa 1 rb 20 kp. K. Būga prašė, kad prieš pradėdama mokėti stipendiją „Motinėlė“ išmokėtų 100 rb, už kuriuos sumokėtų universitetui (49 rb) ir pasisiūdintų žieminį paltą bei batus[113].

[109] K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1906-01-29, LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 14–15.

[110] K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1906-09-25, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 16–17.

[111] P. Korzono laiškas P. Būčiui, 1906-02-28, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 87, l. 1.

[112] K. Būgos laiškas P. Būčiui, 1906-09-14, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 10–11.

[113] K. Būgos laiškas P. Būčiui, 1906-09-21, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 12.

K. S. Šaulys nurodo, kad nuo 1903 m., kai pradėjo veikti draugija, iki 1907 m. pradžios, kai buvo registruota, iš viso surinkta 1850 rb 85 kp[114]. Kiek narių priklausė draugijai, nėra žinoma. Tačiau tarp draugijai aukojusių asmenų galima paminėti kunigus: A. Dambrauską-Jakštą, J. Mačiulį-Maironį, K. S. Šaulį, J. Tumą-Vaižgantą, P. Būčį, J. Totoraitį, V. Dvaranauską, Ignotą Baltrušį[115]. Per tą laikotarpį, be jau minėtų K. Būgos, J. Herbačiausko ir M. Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos, dar buvo sušelpti Paryžiaus dailės akademijos studentas Ignotas Šlapelis ir mokinys Bimba[116].

Iš K. S. Šaulio laiško P. Būčiui matyti, kad „Motinėlės" draugijos įstatai buvo įteikti registruoti 1906 m. rugsėjo pradžioje[117]. Autobiografijoje K. S. Šaulys nurodė, kad jis suprojektavo „Motinėlės" draugijos įstatus[118]. Kitur jis rašo, kad įstatus paruošė. Apie tolimesnius žingsnius pats K. S. Šaulys pažymėjo: „Kun. Šauliui, ką tik persikėlusiam iš Panevėžio į Kauną mokytojauti kunigų seminarijoje, teko sekretoriauti redaguojant ketinamos steigti „Motinėlės" draugijos įstatus, susirašinėjant su carinės valdžios įstaigomis, kol buvo išgautas būsimos draugijos įstatų patvirtinimas."[119] Kauno gubernijos draugijų reikalų įstaigoje „Motinėlės" draugijos registracijos byla pradėta 1906 m. rugsėjo 5 dieną. Šiai bylai atsirasti pradžią davė septynių Panevėžio miesto gyventojų 1906 m. rugpjūčio 23 d. prašymas registruoti „Motinėlės" draugiją. Prašymą pasirašė Panevėžio vikaras Povilas Korzonas, kunigai Henrikas Laumenskis ir Pranciškus Tiškevičius, Panevėžio mokytojų seminarijos lietuvių kalbos dėstytojas Jonas Jablonskis, dvarininkas Valerijonas Antanavičius, miestiečiai Juozapas Kazakevičius ir Jonas Balčikonis. Prašymo įteikėjai savo įgaliotiniu paskyrė kun. K. S. Šaulį[120]. Pateiktas draugijos įstatų projektas netiko valdininkams ir jį grąžino pataisyti. 1906 m. spalio 11 d. K. S. Šaulys įteikė Kauno gubernatoriaus kanceliarijai pataisytus įstatus ir dar kartą paprašė juos registruoti. Pataisytus įstatus Kauno gubernijos draugijų reikalų įstaiga svarstė 1906 m. gruodžio 1 d. ir šią dieną buvo priimtas sprendimas registruoti „Motinėlės" draugiją. Kauno gubernatorius Piotras Veriovkinas 1907 m. sausio 27 d. savo parašu patvirtino draugijos įstatus. Pranešimas apie įstatų įregistravimą buvo išspausdintas

---

[114] K. Šaulys, „Motinėlės" draugijos pradžia, *Viltis*, 1907-11-07/20, Nr. 15, p. 4.

[115] A. Katilius, „Motinėlės" draugija Kaune, *Kauno istorijos metraštis*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006, t. 7, p. 87.

[116] K. Šaulys, „Motinėlės" draugijos pradžia, *Viltis*, 1907-11-07/20, Nr. 15, p. 4.

[117] Faktą apie įstatų padavimą Kauno gubernatoriui patvirtino P. Korzonas 1906 m. rugsėjo 24 d. laiške P. Būčiui. Žr. LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 87, l. 3.

[118] Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenumeruoti. Plg. P. Lapelis, *Prelatas Kazimieras Šaulys*, p. 45.

[119] Z. Ivinskis, Prelatas Kazimieras Šaulys, p. 64.

[120] A. Katilius, „Motinėlės" draugija Kaune, p. 88.

1907 m. sausio 31 d. oficialiame Kauno gubernijos leidinyje *Kauno gubernijos žinios*. Lietuviškai „Motinėlės“ draugijos įstatai buvo išspausdinti 1907 m. kovo mėnesį. Pirmame įstatų paragrafe nurodomas draugijos tikslas: „Draugijos tikslas – suteikti materialines lėšas talentingiems lietuviams pasiekti aukštąjį specialųjį išsilavinimą.“ Draugijos veikimo regionas – Kauno gubernija[121].

Po „Motinėlės“ draugijos įregistravimo prof. P. Būčys neužėmė jokių vadovaujančių pareigų draugijos valdyboje, bet draugijos veikloje dalyvavo. Tai matyti iš K. S. Šaulio laiškų.

1907 m. vasario 8 d. K. S. Šaulys laiške P. Būčiui informuoja, kad Kaune per „Saulės“ draugijos susirinkimą 1907 m. vasario 21 d. bus renkama „Motinėlės“ draugijos valdyba[122].

Jau K. S. Šaulio laiške P. Būčiui minėta, kad „Motinėlės“ draugijos steigiamasis susirinkimas įvyko 1907 m. vasario 21 d. Kaune. Susirinkime dalyvavo 34 atstovai. Slaptu balsavimu buvo išrinkta draugijos vadovybė: trys valdybos nariai ir trys kandidatai. Valdybą sudarė pirmininkas kun. A. Dambrauskas-Jakštas, kasininkas kun. K. S. Šaulys ir sekretorius kun. Antanas Alekna. Kandidatai į valdybą kunigai – Juozapas Vailokaitis, Juozapas Bikinas ir Povilas Korzonas. Pirmojo pasaulinio karo metais draugijos veikla buvo nutrūkusi. Karo metu nieko nešelpė, apsiribojo aukų rinkimu. Draugijos veikla atnaujinta 1918 m. balandžio 29 d. vykusiame visuotiniame narių susirinkime. Per metus po suvažiavimo iki 1919 m. gegužės mėnesio valdyba gavo 11 prašymų sušelpti. Per tą laiką buvo sušelpti 4 asmenys, kurie mokėsi Vakarų Europos universitetuose. 1919 m. lapkričio 7 d. valdyba savo posėdyje nutarė prie „Motinėlės“ steigti specialų fondą draugijos remiamų asmenų daktaro disertacijoms spausdinti. 1919 m. gegužės 4 d. vykusiame „Motinėlės“ draugijos suvažiavime buvo pavesta valdybai pataisyti draugijos įstatus. Naujai draugijos įstatai Kauno miesto ir apskrities viršininko perregistruoti 1920 m. gegužės 12 dieną.

„Motinėlės“ draugijos valdybos nariu K. S. Šaulys išbuvo iki 1920 m. liepos 7 d. įvykusio draugijos suvažiavimo, kai vietoje jo į valdybą buvo išrinktas kun. Morkus Morkelis. K. S. Šaulys visai nepasitraukė iš „Motinėlės“ veiklos, nes jis buvo išrinktas valdybos kandidatu ir juo buvo iki 1932 m., t. y. „Motinėlės“ draugijos uždarymo. Taigi K. S. Šaulys su „Motinėlės“ draugija buvo susiję̨s visą jos aktyvios veiklos laikotarpį. Paskutinius keletą metų draugija gyvavo tik formaliai, net draugijos pirmininkas A. Dambrauskas-Jakštas nejautė, kad vadovauja draugijai[123].

K. S. Šaulys rūpestingai tvarkė jam pavestą „Motinėlės“ draugijos iždą. Viename laiške P. Būčiui rašė: „Netrukęs prisiųsk man kvitanciją savąją, kad

---

[121] Ibid., p. 89.

[122] K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1907-02-08, LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 6.

[123] A. Katilius, „Motinėlės“ draugija Kaune, p. 91.

gavęs 60 rb kaipo skolą, ir p. Būgos ant 35 rb už kovo mėnesį. Man vedant knygas reikia įtraukti po numeriais. Kontrolę susirinkimas pasirodė mokąs vesti biurokratiškai, o teisintis aš nelabai temėgstu."[124]

1907 m. lapkričio 10 d. laiške P. Būčiui prašo išmokėti 50 rb stipendiją J. Balčikoniui už du mėnesius, o 20 rb atiduoti K. Būgai kaip priedą prie universitete gaunamos stipendijos. J. Balčikoniui paskirta 300 rb metinė stipendija, įskaitant ir vasaros mėnesius. Mėnesio stipendija – 25 rubliai. J. Balčikonis turėsiąs kas semestrą parašyti savo darbų ataskaitą ir įteikti profesoriams Jonui Mačiuliui (Maironiui) ir Jurgiui Matulevičiui (Matulaičiui) arba, jeigu jie sutiks, kuriam nors vienam[125].

Prašo, kad P. Būčys ir toliau dalytų „Motinėlės" draugijos stipendiatams stipendijas, nes taip geriau[126].

1910 m. rugsėjo 21 d. laiške P. Būčiui nurodo, kad siunčia 70 rb J. Balčikonio stipendijai už du mėnesius[127]. Tame pačiame laiške praneša, kad kunigas Strimavičius „Motinėlės" draugijai surinko daugiau nei pusketvirto šimto rublių[128].

Pagal įstatus „Motinėlės" draugijos nariais galėjo būti neribotas skaičius pilnamečių abiejų lyčių katalikų tikėjimo asmenų. Draugijos nariai skirstomi į tris kategorijas: garbės, tikruosius ir talkininkus. Pagal įstatus garbės nariais tampa tie asmenys, kurie paaukoja nemažas pinigines aukas, arba tie, kurie savo darbu draugijai atnešė žymią naudą. Tikraisiais nariais buvo asmenys, kurie kasmet mokėjo 10 rb metinį mokestį arba iš karto sumokėjo ne mažiau nei 100 rublių. Nariai talkininkai arba kandidatai į tikruosius narius buvo tie, kurie mokėjo mažesnį nei 10 rb nario mokestį, bet ne mažesnį nei 1 rublis[129].

Kaip jau minėta, steigiamajame „Motinėlės" draugijos suvažiavime dalyvavo 34 nariai. Tarp pirmųjų draugijos narių buvo vyskupas G. F. Cirtautas. 1909 m. draugijoje buvo 94 tikrieji nariai, 13 kandidatų į tikruosius narius ir 28 aukotojai (iš viso 135). 1911 m. buvo 95 tikrieji nariai, 32 kandidatai į tikruosius narius (iš viso 127). 1913 m. buvo 100 tikrųjų narių, 48 kandidatai į tikruosius narius (iš viso 148). Draugijos nariais daugiausia buvo kunigai. Nors įstatuose pažymėta, kad draugijos veikimo teritorija – Kauno gubernija, bet jai priklausė taip pat Seinų ir Vilniaus vyskupijų kunigai bei lietuviai kunigai iš kitų vyskupijų. Be jau minėtų „Motinėlės" draugijos narių, galima paminėti kunigus: Pijų Andziulį, Jurgį Baltrušį, Pranciškų Būčį (Gelgaudiškio klebonas), Antaną Civinską, Blažiejų Česnį, Matą Dabrilą, Vincentą Dargį, Vladislovą

124 K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1907-04-10, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 4.
125 K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1907-11-10, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 3.
126 K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1910-09-11, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 2.
127 K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1910-09-21, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 1.
128 Ibid.
129 Ibid., p. 92.

Draugelį, Vincentą Dvaranauską, Aleksandrą Grigaitį, Adomą Grinevičių, Juozapą Katilių, Pranciškų Karevičių, Juozapą Kuktą, Vincentą Kulikauską, Joną Kurą, Adomą Lastauską, Feliksą Martišių, Jurgį Matulaitį, Joną Naujoką, Kazimierą Prapuolenį, Saliamoną Oleką, Joną Senkų, Juozapą Skvirecką, Juozapą Stakauską, Juozapą Stankevičių, Antaną Staniulį, Justiną Staugaitį, Kazimierą Šlapkauską, Joną Totoraitį, Juozapą Vaitkevičių, Joną Valaitį. Iš turimų duomenų apie „Motinėlės" draugijos narius galima susidaryti vaizdą, kad apie pusė tikrųjų draugijos narių buvo Seinų vyskupijos kunigai[130].

„Motinėlės" draugijos kaip šalpos organizacijos veiklos mastai priklausė nuo surinktų lėšų kiekio. Didžiąją draugijos pajamų dalį sudarė metinis 10 rb mokestis (įvedus litus – 10 Lt), kuris nuo 1925 m. pradžios padidintas tik 15 litų. Be nario mokesčio, į draugijos kasą plaukdavo įvairių asmenų aukos. Draugijai aukodavo ir paprasti kaimo žmonės, kurių aukos nesiekdavo ir vieno rublio. Buvo ir išskirtinių atvejų. Ūkininkas Povilas Vidugiris 1914 ir 1915 m. „Motinėlės" draugijai paskyrė 1600 rb, o vėlesniais metais dar 1400 rb. Išsiskyrė ir Višakio Rūdos klebonas Feliksas Martišius, kuris už savo užaugintus ir parduotus vaismedžių sodinukus gautus pinigus skyrė „Motinėlės" draugijai, kurių susidarė per tūkstantį rublių. Šie abu aukotojai buvo pakelti į draugijos garbės narius. Taip pat buvo ir daugiau kunigų, kurie, be sumokėto metinio mokesčio, įvairiomis progomis skirdavo draugijai kelias dešimtines ar net šimtinę rublių. Taip pat pinigai buvo renkami organizuotai parapijose, draugijų skyriuose, mokyklose, redakcijose. „Motinėlės" kasa pasipildydavo ir testamentų užrašymais, pvz., po vyskupo G. F. Cirtauto mirties per du kartus gauta 1000 rublių, po kun. Antano Civinsko mirties perduota 50 rublių, buvo ir daugiau tokių atvejų. Per „Motinėlės" draugiją pinigai būdavo skiriami atskiriems asmenims. Prof. P. Būčys 1909 m. draugijai perdavė iš Sudargo klebono Juozapo Dailidės gautus 300 rb, kurie turėjo būti išmokėti artimam giminaičiui, pasirinkusiam mokslą kunigų seminarijoje. 1913 m. į Seinų kunigų seminariją įstojo kun. J. Dailidės sesers sūnus Juozapas Jasiukaitis, kuriam ir buvo mokama stipendija iš 300 rb sumos. Sankt Peterburgo universiteto studentas matematikas Jeronimas Vyšniauskas buvo šelpiamas iš Kanadoje gyvenančio kun. Juozapo Vyšniausko skirtų pinigų. Draugijos kasa pildydavosi ir iš buvusių stipendininkų grąžinamų pinigų[131].

Kokios buvo „Motinėlės" draugijos pajamos? Draugijos registravimo metu 1907 m. buvo 270 rb 23 kp, 1909 m. – 2023 rb 59 kp, 1913 m. – 2561 rb 15 kp, 1914 m. – 4032 rb 19 kp, 1918 m. – 3377 mrk. ir 1278 rb, 1920 m. – 20517 auksinų, 1924 m. – 751 Lt[132].

---

130 Ibid., p. 93.

131 Ibid., p. 94–95.

132 Ibid., p. 101.

Draugijos gautos pajamos buvo išdalijamos besimokančiai jaunuomenei. Tie išmokėjimai buvo trijų rūšių: stipendija, nustatyto dydžio pašalpa ir vienkartiniai išmokėjimai. Asmenų prašymus svarstydavo ir sprendimą skirti vienokią ar kitokią paramą priimdavo draugijos valdyba. Sprendimas neskirti pinigų dažniausiai motyvuojamas pinigų trūkumu prašymui patenkinti. Remiami buvo tiek Rusijoje, tiek Vakarų Europoje besimokantys jaunuoliai. Nustatyta, kad nuo 1903 m. iki 1924 m. pabaigos buvo paremti 84 asmenys. Išmokėtos sumos atskiriems asmenims nevienodos. Daugiausia buvo paremtas Sankt Peterburgo universiteto studentas kalbininkas Juozas Balčikonis. Jam buvo išmokėti 1045 rb. Nemažomis sumomis buvo paremti Maskvos universiteto Teisės fakulteto studentas Kazimieras Bizauskas – 750 rb, Maskvos universiteto Medicinos fakulteto studentas Eliziejus Draugelis – 600 rb, Sankt Peterburgo universiteto studentas Kazimieras Būga – 530 rb, Maskvos komercijos instituto studentas Pijus Grajauskas – 500 rb. Be paminėtų studentų, vienokią ar kitokią išmoką gavo Jonas Bendorius, Leonas Bistras, Vincentas Borisevičius, Jonas Čiurlionis, Antanas Dai̇̃lidė, Pranciškus Dovydaitis, Marija Endziulytė, Petras Gerulis, Mykolas Krupavičius, Juozapas Leimonas, Liudas Noreika, Vincentas Pečkauskas, Antanas Steponaitis, Aleksandras Stulginskis, Ignotas Šlapelis, Eduardas Turauskas, Adomas Varnas, Juozapas Zikaras[133].

„Saulės“ draugija. Literatūroje nurodoma, kad K. S. Šaulys buvo „Saulės“ švietimo draugijos pirmasis iždininkas[134]. Sušvelnėjus cariniam režimui, imta rūpintis lietuvių švietimo ir kultūriniais reikalais. Tam tikslui atskirose gubernijose buvo kuriamos švietimo draugijos. Pirmoji tokio pobūdžio katalikiška „Žiburio“ draugija įkurta Marijampolėje, t. y. Suvalkų gubernijoje. Po to greitai atsirado „Saulės“ draugija Kauno gubernijoje. Po kelerių metų įkurta „Ryto“ draugija Vilniaus gubernijoje.

1906 m. birželio 12 d. kunigai Konstantinas Olšauskas, Povilas Januševičius ir Henrikas Laumianskis bei pasauliečiai Jonas Garelevičius, Tomas Žilinskas, Kajetonas Cemnolonskis ir Rokas Šliūpas padavė prašymą dėl Lietuvių apšvietimo draugijos „Saulės“ įregistravimo. 1906 m. liepos 25 d. draugija buvo įregistruota[135]. Įregistravus įstatus, netrukus atsirado nesutarimų su bažnytine vyresnybe ir ypač vyskupu M. L. Paliulioniu. Draugijos nekatalikiškai krypčiai nepritarė ir daugelis Žemaičių vyskupijos kunigų. Tas nekatalikiškas draugijos pobūdis atsispindėjo įstatų pirmame ir antrame paragrafuose. Pirmajame iš jų

---

[133] Ibid., p. 97–100.

[134] J. Sk., Kazimieras Šaulys, *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, t. 29, p. 374; Z. Ivinskis, Prelatas Kazimieras Šaulys, p. 64; P. Lapelis, *Prelatas Kazimieras Šaulys*, p. 45.

[135] A. Gaidys, Lietuvių katalikų draugijų bruožai 1905–1907 m., *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 7: *Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, Vilnius: „Katalikų pasaulio“ leidykla, 1994, p. 276.

skelbiama, kad „draugijos tikslas – platinti apšvietimą tarp lietuvių Kauno gubernijoje". Antrajame, kur kalbama apie narystę, sakoma „draugijos sąnariai gali būti pilnų metų be skirtumo lyties ir tikėjimo"[136]. Draugijos steigėjai nusileido ir 1906 m. lapkričio 22 d. „Saulės" narių ypatingajame susirinkime bei 1907 m. vasario 27 d. visuotiniame susirinkime pakeitė pirmųjų dviejų paragrafų formuluotes. Dabar pirmajame paragrafe buvo nurodoma: „Draugijos tikslas yra platinti tautinį apšvietimą tarp lietuvių Kauno gubernijos pagal mokslą Rymo katalikų tikėjimo." Antrasis paragrafas nurodė, kad draugijos nariais gali būti pilnamečiai abiejų lyčių asmenys katalikai[137].

Dėl draugijų katalikiškumo K. S. Šaulys išsakė savo nuomonę. Viename laiške rašo: „Pas mus dabar pradeda apsireikšti autoritarizmo ženklai. Prie kiekvienos tveriamos draugijos vardo reikalaujama, kad būtų prikergtas žodis „katalikiška", nors būtų aiškiai statute pažymėta ir draugijos sąnariu tegalėsiant būti tik katalikas, ir veikimo tikslas ir pakraipa būsianti katalikiška. Taip reikalaujama, kad prie draugijos „Saulė" pridėtas žodis katalikų: „Lietuvių katalikų apšvietimo draugija". Sako, būk toks bažnyčios įstatymas ir mokslas."[138] Taip ir buvo padaryta. „Saulės" draugijos visas pavadinimas skambėjo „Katalikiško apšvietimo draugija „Saulė".

1907 m. „Saulės" draugijai priklausė 229 nariai, tarp jų du vyskupai M. L. Paliulionis ir G. F. Cirtautas, 187 kunigai ir 40 narių šelpėjų. 1907 m. įsteigti 32 skyriai, 1908 m. iš viso buvo 50 skyrių, 1910 m. – 72 skyriai, 1912 m. – 68 skyriai, 1913 m. – 63 skyriai[139]. „Saulės" draugijos vienas svarbiausių veiklos barų buvo lietuviškų pradžios mokyklų steigimas. 1907 m. įsteigtos 25 pradžios mokyklos. 1907–1914 m. „Saulės" draugija įsteigė apie 62 pradžios mokyklas ir kursus suaugusiesiems[140].

K. S. Šaulys buvo dar vienos draugijos kasininkas – tai Žemaičių vyskupijos kunigų susišelpimo draugijos[141].

[136] Ibid.

[137] Ibid., p. 278.

[138] K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1906-11-20, LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 7.

[139] V. Pukienė, *Lietuvių švietimo draugijos XX amžiaus pradžioje (1906–1915 metais)*, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1994, p. 30.

[140] Ibid., p. 40–41.

[141] Z. Ivinskis, Prelatas Kazimieras Šaulys, p. 64.

Krikščioniškosios demokratijos baruose

K. S. Šaulio politinis veikimas prasidėjo dalyvaujant Didžiajame Vilniaus seime, kuris vyko 1905 m. gruodžio 4–5 dienomis. Pats K. S. Šaulys nurodo, kad jis Seime dalyvavo kaip krikščionių demokratų grupės atstovas. Dėl to šiek tiek pažvelkime į krikščionių demokratų pastangas organizuotis.

Pirmoji Lietuvių krikščionių demokratų partijos programa 1907 m. paskelbta *Draugijoje*[142]. Tačiau istoriografijoje yra įvairių nuomonių, kada ši programa buvo parengta. Šį klausimą svarstęs M. Krupavičius nurodė 1904 m.[143]. Jam pritarė vėlesni išeivijoje rašę autoriai[144]. Lietuvoje rašę autoriai nurodė 1905 m.[145]. K. S. Šaulys savo atsiminimuose nurodė, kad krikščionys demokratai Didžiajame Vilniaus seime dalyvavo su savo programa (bene pagaminta *ad hoc*). Anot K. Šaulio, programoje išdėstyti socialinių, kultūrinių ir ekonominių reformų reikalavimai[146]. Specialiai programos parašymo datą tyrinėjusio Arvydo Gaidžio nuomone, Krikščionių demokratų partijos programa buvo parašyta 1905 m. ir tobulinama 1906 m.[147]. Tačiau išsamiausiai šį kausimą tyrė Regina Laukaitytė[148]. Jos pateiktais argumentais ir pasinaudosime. Pirmąją užuominą apie katalikiškos partijos steigimą pateikė Rietavo parapijos vikaras J. Bikinas 1905 m. sausio 31 d. laiške kun. A. Dambrauskui-Jakštui. Kun. J. Bikinas 1905 m. gegužės 6 d. laiške kun. P. Būčiui jau konkrečiai siūlė Lietuvoje kurti

---

142 Lietuvių krikščionių demokratų susivienijimo programos projektas, *Draugija*, 1907, Nr. 1, p. 68–80.

143 M. Krupavičius, Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje, *Tėvynės sargas*, 1954, Nr. 1, p. 10.

144 A. J. Kasulaitis, *Lithuanian Christian Democracy*, Chicago: Draugas, 1976, p. 46; A. Gražiūnas, Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje, *Tėvynės sargas*, 1988, Nr. 1, p. 5; tas pat, *Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje. Lietuvos krikščionių demokratų partijos istorijos bruožai*, Vilnius: Tėvynės sargas, 1994, p. 20.

145 A. Gaigalaitė, *Klerikalizmas Lietuvoje 1917–1940*, Vilnius: Mintis, 1970, p. 26; E. Vidmantas, *Katalikų Bažnyčia ir nacionalinis klausimas Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 94.

146 K. Šaulys, Iš atsiminimų apie krikščioniškąją demokratiją Lietuvoje, *Tėvynės sargas*, 1948, Nr. 4, p. 260.

147 A. Gaidys, Lietuvių krikščionių demokratų partijos kūrimosi aplinkybės (1905–1907 metai), *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3: *Lietuvos valstybės idėja (XIX a.–XX a. pradžia)*, Vilnius: Žaltvykslė, 1991, p. 139–172.

148 R. Laukaitytė, Pirmoji Lietuvos krikščionių demokratų partijos programa, *Lituanistica*, 1993, Nr. 2, p. 14–27.

„katalikiškai demokratiškąją“ partiją, kurios vadovu *ad extra* nors ir kun. Juozas Tumas, „generališkas štabas“ būtų Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje, o partijos organu galėtų tapti Sankt Peterburge leidžiamas *Lietuvių laikraštis*. Šie kun. J. Bikino pasiūlymai buvo ne jo vieno, bet Rietavo dekanato kunigų vardu[149]. 1905 m. vasarą kunigai jau buvo parengę lietuvių krikščionių demokratų partijos programos apmatus. Tai matyti iš kun. J. Bikino 1905 m. rugpjūčio 23 d. laiško kun. J. Tumui, kuriame jis rašė, kad siunčia „Lietuvos katalikiškos demokratijos“ programą. Jis ragino ją palyginti su kitais panašiais dokumentais ir parengti tokį variantą, kurį būtų galima išsiuntinėti Vilniaus, Žemaičių ir Seinų vyskupijų kunigams. Laiške taip pat siūloma A. Dambrauskui-Jakštui ir kitiems Sankt Peterburgo dvasinės akademijos dėstytojams parengti Lietuvos krikščionių demokratų partijos programos santrauką žmonėms. Kun. J. Bikino laiške išdėstyti klausimai, į kuriuos turėjo būti suformuluotas katalikiškas požiūris: „apie lietuviškas mokyklas, galimybes dirbti Lietuvoje, draugijų laisvę, žemės valdymą, požiūrį į darbininkų judėjimą, streikus ir kt.“[150].

1905 m. lietuviai kunigai siuntinėjo vieni kitiems Lietuvių krikščionių demokratų partijos programos projektus, bet galutinio varianto neturėjo. Programos klausimas visu aštrumu iškilo paskelbus idėją sušaukti Didįjį Vilniaus seimą. Kunigai matė didelį skirtumą tarp savosios srovės ir kitų politinių jėgų pozicijų svarbiausiais klausimais, taip pat Seime siekė veikti vieningai ir turėti įtakos nutarimams. Artėjantis seimas Vilniuje paspartino dvasininkų organizacinę veiklą. Įvyko bendras Seinų ir Žemaičių vyskupijos kunigų susirinkimas ir buvo planuojamas Vilniaus vyskupijos lietuvių kunigų susirinkimas[151]. Didžiojo Vilniaus seimo tyrinėtojas Egidijus Motieka rašo: „Plintąs krašte tautinis-politinis sąjūdis vertė ir konfesinę inteligentiją keisti savo taktiką. Siekimas išlaikyti savo įtaką Lietuvos visuomenei nulėmė tai, jog, be įprastinių masinės sąmonės valdymo priemonių ir įvairių kultūrinės veiklos formų, pradedamos kurti politinės struktūros. Tiksliau pasakius, Katalikų bažnyčios visuomeninė srovė jau privalo politiškai afišuotis, nes tik šitaip buvo galima paritetiniais pagrindais su kitomis politinėmis jėgomis dalyvauti akcijoje, turėjusioje susumuoti lietuvių tautinio judėjimo rezultatus ir suformuluoti naujus uždavinius.“[152]

Kun. Juozas Tumas-Vaižgantas ėmėsi organizuoti kunigus į rengiamąjį Didįjį Vilniaus seimą. Jis apsilankė Kaune, Vilniuje, Seinuose ir Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje. Akademijoje buvo sušauktas posėdis, kuriame tarp kitų klausimų svarstyta ir programa. Iš Sankt Peterburgo J. Tumas-Vaižgantas

149 Ibid., p. 16.

150 Ibid.

151 A. Gaidys, Lietuvių krikščionių demokratų partijos kūrimosi aplinkybės (1905–1907 metai), p. 146–147.

152 E. Motieka, *Didysis Vilniaus seimas, Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 11, Vilnius: Saulabrolis, 1996, p. 113.

į Vilniaus Seimą atvažiavo su kun. P. Būčiu ir jam užleido savo vietą Seimo prezidiume. Krikščionių demokratų srovės vardu Seime kalbėjo kunigai J. Tumas-Vaižgantas ir P. Būčys. Socialdemokratams pasisakant už ginkluotą kovą prieš caro valdžią, dvasininkai taip pat pasisakė už revoliuciją, bet nekruviną. Jie ragino kovoti streikais, rusiškų mokyklų ir valdininkų boikotu. Taip pat pasisakė už Lietuvos autonomiją etnografinėse ribose. Krikščionys demokratai turėjo įtakos ir Seimo nutarimų formuluotėms. Tačiau dauguma kunigų Seimo nutarimus priėmė rezervuotai[153].

Anot R. Laukaitytės, dvasininkų opozicija Seime kitoms politinėms jėgoms paskatino juos prabilti savos srovės vardu, suformuluoti savo požiūrį į svarbiausius politinius klausimus. Visa tai vedė prie partinės organizacijos kūrimo[154]. Istoriografijoje nušviesti bandymai po Didžiojo Vilniaus seimo įkurti partiją ar net jau kalbama apie partijos įkūrimą. 1905 m. gruodžio 6 d. dalyvavę seime lietuviai kunigai susirinko Šv. Mikalojaus bažnyčios salėje. Ten įvyko steigiamasis Lietuvių krikščionių demokratų partijos susirinkimas. Spaudoje buvo pranešta, kad kunigai įkūrė Lietuvių krikščionių demokratų partiją. Buvo išrinktas partijos Centro komitetas: Vladas Mironas (Vilniaus vyskupija), Juozas Tumas-Vaižgantas (Žemaičių vyskupija), Jonas Totoraitis ir Antanas Civinskas (Seinų vyskupija). Centro komiteto nariai, išskyrus V. Mironą, turėjo būti Lietuvių krikščionių demokratų partijos laikraščių redaktoriai. Vienas laikraštis *Žiburys* turėjo būti skirtas kaimo žmonėms, o kitas – inteligentijai[155]. Iš kai kurių užuominų korespondencijoje matyti, kad kun. K. S. Šaulys prisidėjo prie lėšų rinkimo *Žiburio* leidimui[156]. Savo laiške K. S. Šaulys pasamprotavo ir apie bendro laikraščio leidimą: „Mano nuomone, būtų galima *Šaltinį* ir *Žiburį* suvienyti; apie jį tuomet susispiestų būrys protiškųjų pajiegų ir medžiagiškųjų ir būtų galima leisti dvilinkas laikraštis; dėl inteligentų ir prastų žmonių.“[157] Tuo laiku K. S. Šauliui apskritai rūpėjo katalikiškų laikraščių leidyba. Tai matyti iš jo laiško A. Dambrauskui. Valdžiai neleidžiant Žemaičių vyskupijoje kunigams leisti laikraštį, kun. K. S. Šaulys samprotavo: „Todėl pas mus kilo užmanymas nusipirkti *Lietuvių laikraštį*[158], įgijus jį nuo p. Smilgos, jei jis iš tiesų ketina savo laikraštį parduoti, kad ir už brangesnius pinigus. Visų paslapčių jam neaiškinant, prie pardavos galima jį paraginti ir tuo, kad kunigams atsitraukus jo organas bus boikotuojamas, nors čia nebus jokios gudrybės, nes, kaip girdėt, *L. Laikraštis* ir be

[153] R. Laukaitytė, Bandymai įkurti Lietuvos krikščionių demokratų partiją 1905–1906 metais, *Lituanistica*, 1992, Nr. 2, p. 33–34.

[154] Ibid., p. 34.

[155] Ibid., p. 35.

[156] K. S. Šaulio laiškas A. Dambrauskui, 1905-11-05, VUB RS, f. 1–D318, laiškas 8; K. S. Šaulio laiškas A. Dambrauskui, [1906], ibid., f. 1–D318, laiškas 10.

[157] K. S. Šaulio laiškas A. Dambrauskui, [1906], ibid., f. 1–D318, laiškas 10.

[158] Ėjęs 1904 m. gruodžio 1 d. – 1906 m. sausio 19 d. Sankt Peterburge.

agitacijos nuo naujų metų žadąs nustoti daugumą prenumeratorių. Tam dalykui ant vietos ištirti mes siunčiame kunigą Tumą į Petrapilę, galėsite visus reikalus aptarti ir permanius nuspręsti, kas bus geistina ir naudinga. Jam kelionei pinigų žadu duoti iš savo kasos. Gal vyskupas prie to reikalo prisidėtų ir būtų galima įgyti dvasiškųjų reikalų organą."[159] Reikia pažymėti faktą, kad K. S. Šaulys į lėšų rinkimą spaudai dar buvo įsitraukęs iki lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo ir jas rinko spaudos draudimą panaikinus. Jis rašo: „Pinigai plūste plūsta, bet yra viena painija, kuri man neduoda nurimti ir vienkart gaišina darbą, t. y. abejonė, ar yra galutinai spauda daleista."[160]. Kitame laiške informuoja: „Ryt ar poryt aš siuntinu ant Tamstos vardo pusantro tūkstančio surinktųjų skatikų ir vienkart pranešu Andr[iejui] Dub[inskui], kad žinotų, jog prižadėtoji pašalpa yra sudėta."[161] Kaip matyti, kun. K. S. Šauliui buvo patikimi finansiniai reikalai, vėliau ir draugijų veikloje jis rūpinsis piniginiais dalykais.

1905 m. gruodžio 6 d. susirinkime apie krikščionių demokratų programos svarstymą niekur neužsimenama. Todėl galime tvirtinti, kad Didžiajame Vilniaus seime dar nebuvo parengtas toks programos variantas, kurį būtų galima svarstyti ir duoti vyskupams patvirtinti[162]. Matyt, gruodžio 6 d. susirinkime buvo pavesta P. Būčiui paruošti galutinį programos projektą ir duoti jį patvirtinti. P. Būčys turėjo dirbti kartu su kitais Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinės akademijos profesoriais lietuviais. Profesoriams pavestas darbas buvo greitai atliktas. Jau 1906 m. sausio pradžioje programos projektas buvo ketinamas spausdinti *Lietuvių laikraštyje*, bet, nespėjus išspausdinti, laikraštis nustojo ėjęs. Sausio pradžioje P. Būčys programos projektą padavė aprobuoti Lietuvos vyskupams. Sausio pabaigoje jis šiuo klausimu lankėsi Seinuose, Kaune ir Vilniuje. Atsiminimuose apie kelionę rašė: „Vyskupas Roppas patarė lietuviams dėtis prie jo sukurtosios Katalikų konstitucionalistų partijos, o mūsų sustatytąją nei pagyrė, nei papeikė. Tą projektą nuvežiau į Kauną, kur gavau pilną pritarimą. Nuvežiau į Seinus vyskupijos valdytojui prelatui Antanavičiui, kuris pritarė, bet atsisakė viešai pareikšti savo pritarimą."[163] Dėl įvairių priežasčių partija su savo partinėmis struktūromis taip ir nebuvo įkurta. Tačiau krikščioniškos demokratijos idėjos ir krikščionių demokratų vardas išliko ir buvo vartojamas. Krikščioniškos demokratijos veikla pasireiškė katalikiškų organizacijų kūrimu, spaudos leidimu, rinkimais į Valstybės Dūmą. A. Gaidys į klausimą, ar 1905–1907 m. ir vėlesniais metais veikė Lietuvių krikščionių

[159] K. S. Šaulio laiškas A. Dambrauskui, 1905-08-25, ibid., f. 1–D318, laiškas 7.

[160] K. S. Šaulio laiškas A. Dambrauskui, 1904-04-25, ibid., f. 1–D318, laiškas 1.

[161] K. S. Šaulio laiškas A. Dambrauskui, 1904-05-26, ibid., f. 1–D318, laiškas 3.

[162] R. Laukaitytė, Pirmoji Lietuvos krikščionių demokratų partijos programa, p. 17–18.

[163] P. P. Būčys, Šį tą prisimenant iš Didžiojo Vilniaus Seimo, *Tėvynės sargas*, 1948, Nr. 4, p. 257.

demokratų partija, suformulavo tokius teiginius: „Tie katalikų veikėjai, kurie kūrė partiją, ir liko neformaliais krikščioniškosios demokratinės srovės lyderiais, palaikančiais glaudžius tarpusavio kontaktus. Krikščionys demokratai aiškiai išreiškė konkrečios gyventojų grupės – lietuvių katalikų – interesus. Katalikiškų organizacijų veikla plėtėsi, apimdama tolydžio vis naujas sferas. Šis darbas buvo gerai koordinuojamas tų pačių neformalių krikščioniškosios demokratijos lyderių, aiškiai atsiribojant nuo kitų organizacijų ideologiniu ir tautiniu požiūriu. Neturėdami savų partinių struktūrų, krikščionys demokratai galėjo pasinaudoti bažnytine organizacija (ypač Žemaičių ir Seinų vyskupijose). Kaip atskira partija jie veikė ir rinkimuose į Valstybės Dūmą. Nors ir nepatvirtinta, partijos programa nepranyko be pėdsakų. Krikščionys demokratai užėmė savo vietą tarp kitų lietuvių politinių jėgų – socialdemokratų, demokratų viltininkų (tautininkų partijos užuomazga). Galima teigti, kad LKDP savitai, prisitaikydama prie to meto politinių aplinkybių, veikė ir po 1905–1907 metų."[164] R. Laukaitytės nuomone, Lietuvių krikščionių demokratų partija iki 1917 m. nebuvo įkurta[165]. Kad 1905–1907 m. nebuvo įkurta partija, savo tyrinėjimuose teigia ir Artūras Svarauskas. Anot jo, terminas „krikščionys demokratai" iki 1917 m. reiškė ne konkrečią organizaciją, o „tautiškai susipratusius dvasininkus ir lietuviškų katalikiškų draugijų tinklą"[166]. Nepartinės krikščioniškos demokratijos veiklos baruose dalyvavo ir K. S. Šaulys. Tai patvirtina jo angažavimasis draugijų darbe.

Prelatą K. Šaulį galima laikyti vienu iš pirmųjų lietuviškos krikščioniškos demokratijos propaguotojų. Jis 1906 m. išspausdino knygelę *Krikščioniškoji demokratija*[167], 1907 m. *Draugijoje* paskelbė straipsnį „Demokratija ir krikščionys demokratai. Enciklikų prasmėje"[168]. Vertindama K. S. Šaulio pažiūras, Erstida Gerbenytė jį priskiria prie nuosaikiųjų krikščionių demokratų[169]. Pažiūrėkime, kokias idėjas K. S. Šaulys propagavo paminėtuose tekstuose.

Draugijoje paskelbto straipsnio pradžioje K. S. Šaulys teigia: „Kristaus mokslas iš pat savo apreiškimo pradžios ir per visus amžius skelbė gyvą reikalą išdailinti tas šerpetas išlyginti visuomenės ruplius." Naujaisiais laikais popiežius Leonas XIII savo enciklikose „įsako krikščionims rūpintis palengvinti darbo žmonių būvį ne vien tik meilės darbais, bet pirmučiausiai *reikalauja*

---

[164] A. Gaidys, Lietuvių krikščionių demokratų partijos kūrimosi aplinkybės (1905–1907 metai), p. 162.

[165] R. Laukaitytė, Bandymai įkurti Lietuvos krikščionių demokratų partiją 1905–1906 metais, p. 39

[166] A. Svarauskas, *Krikščioniškoji demokratija nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940). Politinė galia ir jos ribos*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, p. 64.

[167] [K. Šaulys], *Krikščioniškoji demokratija*, Kaunas: [s.n.], 1906, 16 p.

[168] K. Šaulys, Demokratija ir krikščionys demokratai. Enciklikų prasmėje, *Draugija*, 1907, Nr. 1, p. 34–39; Nr. 2, p. 134–142; Nr. 3, p. 248–256.

[169] E. Gerbenytė, *Katalikiškasis modernizmas Lietuvoje (socialinis-ekonominis aspektas)*, daktaro disertacija (mašinraštis), Vilnius, 1993, LNB RKRS, f. 132–264, l. 48.

radikalinės permainos pačių visuomenės santykių, išdildymo neteisybių ir ydų dabartinio ekonomiškojo gyvenimo, o įvedimo teisingų, krikščioniškų santykių tarpi galingo ir silpno, tarp darbdavių ir samdininko“[170]. Daugelyje šalių pagal enciklikas visuomenė ėmėsi veiksmų, kurie vienur buvo vadinami *krikščionišku socializmu*, kitur *krikščioniškuoju žmonių veiksmu*, dar kitur *krikščioniškąja demokratija*. Pastarasis pavadinimas, kitiems nunykus, įsitvirtino. Savo straipsnyje K. S. Šaulys užsibrėžė supažindinti su krikščioniškos demokratijos pradžia, jos programa, veikimu ir likimu įvairiose šalyse. Kalbėdamas apie tų naujų idėjų veikimą K. S. Šaulys pabrėžė: „Dievas nori, kad visos tos gražios aspiracijos vyktų normalinės evoliucijos ramybėje. Prievarta, riaušės iki šiol dar niekam geru neišėjo: jos išraustė daugybę gerų diegų, išblaškė ir išdildė daugybę puikių mėginimų.“[171] Kaip matyti, straipsnio autorius pasisako ne už revoliucinį visuomenės problemų sprendimą, kokį propagavo socialistai. Apibūdinant socializmą teigiama: „Socializmas yra toli nuo tikrosios demokratijos atsilikęs. Socializmas yra valstijos visagalybės logiškas išplėtimas. Socializmui gavus viršų ir įgijus valdžią, atskiros ypatos, individai da labiau kaip absoliutizme būtų apsiurbiami valstijos, kuri, statydama save į individų vietą visose jo praktiškojo gyvenimo smulkmenose, sykiu paveržia nuo žmogaus jo iniciatyvą ir atsakomybę.“[172] Kaip tolimas nuo krikščioniškosios demokratijos įvardija ir liberalizmo idėjas, aptaria krikščioniškos demokratijos terminą ir apbrėžimą, kurie išplaukia iš popiežiaus enciklikų ir apie tai rašiusių autorių. Anot autoriaus, aptartąją krikščioniškos demokratijos definiciją nereikia laikyti absoliutiška, nepakeičiama, ji tik tinkama to laiko veikimui, nežinant, kaip reikės veikti ateityje: „Krikščioniškoji demokratija politikos ir visuomenės darbų dirvoje yra suprastina kaipo organizacija, pritaikinta prie mūsų laikų dėl išpynimo dabartinės epochos problemų.“[173]

Kęstutis Skrupskelis, aptardamas K. S. Šaulio knygelę apie krikščioniškąją demokratiją, reziumuoja, kad knygelėje suprantama krikščioniška demokratija yra ne politinė partija, bet organizacija, kuri paremta krikščioniškąja morale ir Kristaus mokymu. Tokioje organizacijoje darbininkai ir darbdaviai derybomis aiškinasi nesutarimus. Krikščionys demokratai organizuojasi profesiniu pagrindu[174]. Savo monografijoje Artūras Svarauskas taip pat pabrėžia, kad knygelėje *Krikščioniškoji demokratija* K. S. Šaulys krikščioniškąją demokratiją įvardijo kaip esančią virš politinių partijų. Krikščionys demokratai rūpinasi darbininkų

---

170 K. Šaulys, Demokratija ir krikščionys demokratai. Enciklikų prasmėje, *Draugija*, 1907, Nr. 1, p. 34.

171 Ibid., p. 37.

172 K. Šaulys, Demokratija ir krikščionys demokratai. Enciklikų prasmėje, *Draugija*, 1907, Nr. 2, p. 136.

173 Ibid., p. 142.

174 K. Skrupskelis, *Ateities draugai. Ateitininkų istorija (iki 1940 m.)*, Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai, Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2010, p. 78–79.

profesiniais reikalais ir jų reikalavimais dėl darbo dienos ilgumo, profesinių sąjungų steigimo, solidaraus luomų veikimo[175].

Pažiūrėkime, kokias mintis K. S. Šaulys dėsto knygelėje *Krikščioniškoji demokratija*. Rašydamas šią knygelę autorius rėmėsi popiežiaus Leono XIII enciklikomis ir pirmiausia *Rerum novarum*. Aptardamas patį krikščioniškos demokratijos terminą pažymi, kad krikščioniškoji demokratija iš Kristaus mokslo dvasios ir remiasi krikščioniškąja etika. Krikščioniškoji demokratija pirmiausia rūpinasi, kad visuomenės santykiuose įsigalėtų ir viešpatautų teisybė. Krikščioniškoji demokratija iš valstybės reikalauja, kad ji tarnautų visuomenės labui ir būtų valdoma pagal teisingus įstatymus. Visuomenės atžvilgiu krikščioniškoji demokratija pasisako už atskirų luomų sugyvenimą, kad būtų gerbiamas kiekvienas asmuo, kad kiekvienas žmogus būtų piliečiu, pildančiu savo pareigas ir turinčiu lygias teises. „Prieš Dievą ir prieš įstatus visi yra lygūs."[176] Pripažįstama privatinės nuosavybės neliečiamybė. Remdamasis popiežiaus Leono XIII pažiūromis į nuosavybę, K. S. Šaulys nurodo, kad Dievas žemę yra atidavęs visos žmonių giminės naudai. Žemės gėrybes žmonės ir visuomeninės institucijos pasidalija, bet, „būdama padalyta tarp vienačių, žemė nenustoja tarnauti bendrijai". Aptardamas darbą, K. S. Šaulys nurodo, kad dirbti turi visi, nuo darbo nėra laisvas nei vienas, nors jis būtų turtingiausias. Darbas turi būti paremtas „solidariškumo teise", t. y. tie, kurie gali dirbti, turi parūpinti pragyvenimo šaltinius tiems, kurie negali dirbti. Darbas turi žmogų padaryti doresnį ir prakilnesnį. Darbas, būdamas tautos turtėjimo šaltiniu, tuo pačiu prisideda „prie žmonijos pirmyneigos"[177]. Kalbėdamas apie kapitalą K. S. Šaulys teigia: „Lygiai demokratija nepažįsta teisių kapitalų kaipo kapitalų, o pažįsta tik pareigas ir teises kapitalisto: ji ne stoja kovoti prieš kapitalą, o tik prieš kapitalizmą, tai yra ji kovoja prieš vertimą ant pikto kapitalo, neteisiai skaitomo vyriausiu ir privilegijuotu išdarbės (produkcijos) veiksniu."[178] Darbo santykiai reguliuojami darbo sutartimi, kuri turi būti paremta teisybe. Teisybė reikalauja, kad darbas darbininkui padengtų pragyvenimo išlaidas; kad uždarbio užtektų ne tik asmeniškam pragyvenimui, bet ir šeimos išlaikymui, tenkinant kūno ir dvasios poreikius; kad taupiam darbininkui suteiktų galimybę „ilgainiui medžiagiškai prakusti". Darbo žmogus savo pragyvenimą turi užtikrinti savo darbu. Darbo žmonių klausimo išsprendimas nėra labdaros ir mielaširdystės klausimas, tai yra teisybės ir meilės dalykas. Dėl to krikščionių demokratų devizas yra: teisybė ir meilė. Krikščioniškoji demokratija visuomenės sutvarkymo pamatu pripažįsta

---

175 A. Svarauskas, *Krikščioniškoji demokratija nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940)*, p. 39.

176 [K. Šaulys], *Krikščioniškoji demokratija*, p. 7.

177 Ibid., p. 8; E. Gerbenytė, *Katalikiškasis modernizmas Lietuvoje (socialinis-ekonominis aspektas)*, p. 50.

178 [K. Šaulys], *Krikščioniškoji demokratija*, p. 9.

susipratusią, savarankišką bendriją, o ekonominės tvarkos pamatu pripažįsta „profesijų (užsiėmimų, amatų) kuopas, sąjungas, o toliaus – įvairių sąjungų korporacijas (bendrijas)“[179]. Apibrėžtas ir santykis su tauta. Krikščioniškoji demokratija yra tautiška, nes ji veikia savo tautoje ir pirmiausia dėl savo tautos, puoselėja tautos idealus. Ji taip yra tarptautiška, nes ekonominių klausimų ir visuomenės atnaujinimą laiko negalimu be viso pasaulio visuomenės bendrų veiksmų. Toliau išvardijami krikščioniškos demokratijos reikalavimai: tikėjimu paremto privalomo visuotinio mokslo, kad žmonės būtų išlavinti religiškai, protiškai, doriškai, fiziškai ir visuomeniškai; sekmadienis būtų poilsio diena; darbo laiko apribojimo ir minimalaus darbo užmokesčio; visų darbo žmonių apdraudimo „nuo priepuolio ligos, senatvės, karšaties, bedarbės, mirimo“; pigesnių paskolų suteikimas smulkiajai pramonei ir žemės darbui. Šiems tikslams pasiekti steigiamos atskirų šakų arba artimų profesijų profesinės kuopos. Šios kuopos vienijasi į apygardos, srities arba visos šalies sąjungas (federacijas, sindikatus). Galėtų kurtis ir darbdavių sąjungos. Darbininkų ir darbdavių federacijų atstovai „daro taikinamuosius teismus ir Rumą bendrųjų reikalų tardymui“[180].

K. S. Šaulio 1906 m. išleista knygelė *Krikščioniškoji demokratija* prisidėjo prie krikščioniškos demokratijos idėjų plėtros. Ji padarė įtaką ne vienam būsimam krikščioniui demokratui, taip pat ir būsimam vienam didžiausių Lietuvių krikščionių demokratų partijos atstovų prelatui M. Krupavičiui. Tai pažymi jo biografas Petras Maldeikis[181].

K. S. Šaulys domėjosi ir tuometinės politikos aktualijomis. Savaitraštyje *Nedėldienio skaitymas* paskelbė straipsnį aktualiais Rusijos politikos ir ekonomikos (žemės ūkio sutvarkymo) klausimais[182].

Prie krikščionių demokratų partijos steigimo sugrįžta 1917 m. Pirmiausia krikščionys demokratai pradėjo organizuotis Rusijoje. Jau 1917 m. pavasarį buvo suorganizuoti pirmieji krikščionių demokratų kuopelių susirinkimai. Krikščionių demokratų partijos steigiamasis suvažiavimas Petrograde įvyko 1917 m. gegužės 29–birželio 3 dienomis. Šiame suvažiavime svarstyti trys klausimai: 1. vieningos organizacijos įkūrimas; 2. partijos pirmininko ir Centro komiteto rinkimai; 3. partijos programos priėmimas. Pirmieji du klausimai buvo išspręsti be didesnių diskusijų. Partijos pirmininku tapo kun. Juozas Vailokaitis. Programos svarstymui buvo pateikti trys programos variantai: Petrogrado, Voronežo ir Maskvos. Svarstymo pagrindu tapo Maskvoje sudaryta programa. Suvažiavime, svarstant programą, pasisakė visi žymesnieji krikščionys demokratai. Programos redaktoriumi

---

179 Ibid., p. 10.

180 Ibid., p. 14.

181 P. Maldeikis, *Mykolas Krupavičius*, Chicago: Lietuvių krikščionių demokratų sąjunga, 1975, p. 431.

182 Š-lys [Kazimieras Steponas Šaulys], Dūma. Parlamentarizmas. Ministrų atsakomybė, *Nedėldienio skaitymas*, 1906-11-29, Nr. 50, p. 2–3.

pripažįstamas M. Krupavičius. Partiją buvo nutarta pavadinti Lietuvių krikščionių demokratų partija. Buvo svarstomas ir antras variantas – Lietuvių krikščionių demokratų darbininkų partija. Po 1917 m. spalio mėn. bolševikinio perversmo Rusijoje buvo nutarta partijos Centro komitetą perkelti į Voronežą. Partijos pirmininku tapo M. Krupavičius[183]. Tais pačiais 1917 m. ir Lietuvoje pradėjo organizuotis krikščionys demokratai. Po Vilniaus konferencijos 1917 m. rugsėjo 23 d. Vilniuje Šv. Mikalojaus bažnyčios salėje įvyko Krikščionių demokratų partijos steigiamasis suvažiavimas. Jame dalyvavo Vilniaus konferencijoje dalyvavę krikščionys demokratai ir Vilniaus inteligentai. Suvažiavime buvo sprendžiami trys klausimai: partijos įkūrimas, partijos vadovybės rinkimas ir programos svarstymas. Partijos pirmininku išrinktas Aleksandras Stulginskis. Programa buvo parengta dar 1917 m. vasarą, išspausdinta tais pačiais 1917 m., bet su 1915 data, nes buvo bijoma, kad jos gali nepraleisti cenzūra[184]. Taigi veikė dvi krikščionių demokratų partijos ir reikėjo tai išspręsti. Ši problema pasidarė aktualesnė, kai iš Rusijos pradėjo grįžti krikščionys demokratai, sugrįžo M. Krupavičius ir kiti Centro komiteto nariai. 1918 m. liepos 21 d. buvo sušauktas Rusijoje įkurtos partijos posėdis. Jame dalyvavo keturi iš trylikos Centro komiteto nariai, bet nutarta posėdį pripažinti teisėtu. Šiame posėdyje buvo priimtas sprendimas: Rusijoje veikianti Lietuvių krikščionių demokratų partija nenutraukia savo veiklos, ji veikia Rusijoje, bet į Lietuvą persikėlę Centro komiteto nariai nustoja savo įgaliojimų ir visi iš Rusijos sugrįžę krikščionys demokratai įstoja į Lietuvoje veikiančią Krikščionių demokratų partiją. Vėliau prie šio nutarimo prisijungė dar penki Rusijoje veikusios krikščionių demokratų partijos Centro komiteto nariai[185]. Vieningos partijos įkūrimas įvyko 1918 m. lapkričio 20 d. vykusioje pirmoje (jungtinėje) konferencijoje Kaune. Konferencijoje buvo išrinkta partijos vadovybė, pirmininku tapo M. Krupavičius. Tačiau vienos programos nepavyko priimti. Laikinai liko dvi programos: dešiniųjų (priimta Vilniuje) ir kairiųjų (priimta Petrograde). Pirmųjų programa (vadovas A. Stulginskis) pasisakė už nuosaikesnę žemės reformą, o antrųjų programa (vadovas M. Krupavičius) už radikalesnę žemės reformą[186]. Iš pradžių Lietuvoje veikusių krikščionių demokratų, o vėliau vieningos partijos veikloje dalyvavo ir K. S. Šaulys. Jis buvo krikščionių demokratų atstovas Lietuvos Valstybės Taryboje ir vėliau Steigiamajame Seime. Neturime duomenų apie jo užimtą poziciją svarstant partinius reikalus, bet 1920 m. jis išrinktas Lietuvos krikščionių demokratų partijos Centro komiteto nariu ir aktyviai dalyvavo jo darbe[187].

---

183 D. Bučelis, Lietuvių krikščionių demokratų partijos sukūrimas ir jos raida 1917–1920 m., *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 1996, t. 10, p. 524–526.

184 Ibid., p. 531.

185 Ibid., p. 534.

186 Ibid., p. 565.

187 V. G., Kazimieras Šaulys, *Krikščionis demokratas*, 1927, Nr. 3–5, p. 95.

Susirūpinimas socialiniais klausimais

Apie konkretų socialinių reikalų sprendimą jau matėme iš K. S. Šaulio veiklos Panevėžyje. Čia daugiau aptarsime jo parašytus darbus socialiniais klausimais. K. S. Šaulio ankstyvą susidomėjimą socialiniais klausimais patvirtina jo 1952 m. atsiminimuose užfiksuotas vienas neįprastas epizodas: „Norėčiau ką nors atsiminti parašyti *Šv*[eicarijos] *lietuvių žinioms*, bet tuo tarpu niekas neateina į galvą. Negu tai, kad Šveicarų žemėje teko netyč pirmą ir paskutinį sykį matyti gyvą bolševizmo kūrėją Uljanovą-Leniną, bet tas neįdomu visuomenei. Tai buvo 1903 metais, kada pirmą kartą lankiaus Šveicarijoj. Vienu vasaros popiečiu eidami, su pažįstamais Genevos gatvėmis, buvome bepralenkią kelių vyrukų būrelį, stovėjusių trotuare ir kalbėjusių rusiškai. Buvęs su mumis vienas Rusijos lietuvis V. mus sustabdė. Palaukite, sako, ten yra mano pažįstamų. Einu pasisveikinti. Paskiau jis mums paaiškino, kad tai esą Rusijos konspiratoriai bei revoliucionieriai su Leninu, Struve ir kitais, kurių neatsimenu. Dar Lietuvoje (Panevėžyje) buvau skaitęs jų leidžiamą laikraštį *Iskrą* (Kibirkštis) ir dar kažką. Dėl to kai kurios pavardės buvo žinomos, ypač Lenino. Jie daug filosofavo ir polemizavo savo tarpe įvairiais rusiškojo marksizmo ir socializmo klausimais, bet visi išvien prieš mūsų nekenčiamą carinį absoliutizmą ir sakėsi norį pagerinti darbo žmonių padėtį. Tas mums patiko ir jų spauda buvo skaitoma."[188] Žinoma, K. Šaulys nebuvo socialistas, jis pasisakė prieš socializmą, marksizmą ir ypač prieš jų antireligines nuostatas.

Panevėžyje apie socialinių klausimų svarbą buvo kalbama ir iš bažnyčios sakyklos. Pamoksluose buvo aiškinamos krikščioniško socialinio mokymo nuostatos pagal popiežių enciklikas ir kitus bažnytinius dokumentus. Taip pat aiškinama, kad marksistinis materializmas ir marksistinis socializmas yra nesuderinami su Kristaus mokslu, priešingas Katalikų Bažnyčios mokymui. Vieną sekmadienį buvo sakomas pamokslas apie socializmą ir socialinius reikalus. Pamokslo paklausyti susirinko pilna bažnyčia, buvo ir retai bažnyčią lankančių šviesuomenės atstovų, atėjo ir ne katalikai, buvo ir žydų[189].

---

188 K. S. Šaulio laiškas A. Geručiui, 1952-11-11, VUB RS, f. 155–243, lapai nenumeruoti.

189 K. Šaulys, Iš atsiminimų apie krikščioniškąją demokratiją Lietuvoje, p. 259.

Knygos *Socializmo darbai ir sociališkojo gyvenimo reikalai* rankraštį Šv. Kazimiero draugijai pasiuntė 1906 m. birželio mėnesį[190]. Taip pat draugijos Valdybai parašė raštą, kuriame paaiškino, kas tame rankraštyje yra, ir nurodė savo sąlygas teksto leidybai. Tai nebuvo originalus K. S. Šaulio tekstas. Jis rėmėsi 1901 m. Galicijoje išleista knyga *Kilka słów luźnych o socyalizmie i kwestyi socyalnej*, kurios autorius pasirašė kriptonimu Dr. ks. W. M.[191] K. S. Šaulys žinojo tikrąją autoriaus pavardę ir gavo leidimą naudotis jo veikalu, perteikiant jį lietuvių kalba. Apibūdindamas savo atliktą darbą kun. K. S. Šaulys rašė: „Mano rankraštis nėra nei tikras originalinis darbas, nei tikras vertimas; daug vietų yra tenai stačiai išverstų lietuviškai, taikinanties prie Lietuvos sąlygų ir reikalų, o kitos vėl rankraščio vietos yra stačiai mano darbas."[192] Šv. Kazimiero draugija knygą išleido pakeitusi pavadinimą ir, matyt, sutrumpinusi tekstą[193].

Prie K. S. Šaulio sociologinių tekstų reikia priskirti jau minėtą vadovėlį *Sociologija* ir tekstus, paskelbtus žurnale *Draugija*[194]. Pagrindines mintis, skelbiamas vadovėlyje *Sociologija*, savo tyrimuose apibūdino Valdas Pruskus[195] ir Erstida Gerbenytė[196]. Pirmasis autorius daugiau žiūrėjo, kaip K. S. Šaulys vertina atskiras socialinio klausimo problemas, o analitiškai šį K. S. Šaulio veikalą įvertino E. Gerbenytė. Ji rašė: „Šioje knygoje išdėstomas Bažnyčios socialinis-ekonominis mokymas. Jo metodologiniai principai, struktūra ir problematika grindžiami popiežiaus Leono XIII enciklika *Rerum novarum*. Pagrindine problema laikomas socialinis klausimas, kuris apibrėžiamas kaip visuma visuomeninių ir ūkinių ligų, jų priežasčių ir gydymo priemonių. K. Šaulys teigė, kad socialinis klausimas nėra vien dorovinis; jo šaknys siekia ir ekonominę bei politinę sferas. Tačiau svarbiausia socialinių ydų priežastimi buvo laikomas „nukrypimas nuo krikščioniškojo pamato visuomeniškosios ekonomijos mokslas ir išdygusi iš jo apgaulinga pažiūra į žmogų, jo dorovę, teises ir prigimtį". Tad pagrindinis visuomenės tikslas esąs pašalinti visuomenės ydas ir pagrįsti tobulesnių visuomenės santykių sukūrimo būdus"[197].

---

190 K. S. Šaulio laiškas A. Dambrauskui, [1906]-06-24, VUB RS, f. 1–D318, laiškas 14.

191 Tai Wincenty Miś (1865–1937) knyga *Kilka słów luźnych o socyalizmie i kwestyi socyalnej*. Apie lenkiškos knygos autorių ir K. S. Šaulio knygos atsiradimo aplinkybes plačiau žr. Z. Ivinskis, Prelatas Kazimieras Šaulys, p. 63.

192 K. S. Šaulio raštas Šv. Kazimiero draugijos valdybai, 1906-06-14, LNB RKRS, f. 106–128, l. 1.

193 [K. Šaulys], *Socijalistai ir mųsų socijališkieji reikalai*, pagal K.V.M. lietuviškai parašė Š-lys, Kaunas: Švento Kazimiero draugijos išleidimas, 1907, 71 p.

194 K. Šaulys, Apskritasai socialinio klausimo supratimas, *Draugija*, 1910, Nr. 42–43, p. 172–187; idem, Socialistų mokintuvė, *Draugija*, 1910, Nr. 44, p. 286–300, Nr. 45, p. 22–43; idem, Katalikų mokintuvė, *Draugija*, 1910, Nr. 46, p. 137–145, Nr. 47, p. 253–272.

195 V. Pruskus, *Socialinė katalikybė Lietuvoje. K. Laiko iššūkiai ir atsako trajektorijos (XIX a. antroji pusė – XX a. pradžia)*, Vilnius: Technika, 2008.

196 E. Gerbenytė, *Katalikiškasis modernizmas Lietuvoje (socialinis-ekonominis aspektas)*, l. 48.

197 Ibid.

Draugijoje paskelbtuose tekstuose K. S. Šaulys iš pradžių aptaria socialinio klausimo sampratą, o vėliau – kaip socialinius klausimus traktavo socialistai ir katalikai. Autorius rašo, kad apskritai socialinis klausimas turi dvi prasmes: platesnę ir siauresnę. Antrąja prasme socialinis klausimas vartojamas dažniau. Šia prasme klausimas apima darbo žmonių reikalus, kur susitinka darbas ir kapitalas. Išskirtinos dvi darbo žmonių kategorijos: žemės ūkio darbininkai ir pramonės darbininkai. Abi kategorijos turi bendrų interesų, bet nemažai turi ir atskirų reikalų, norų ir vargų. Platesne prasme socialinis klausimas skaidomas į smulkesnes dalis: agrariškąjį klausimą, darbininkų klausimą, amatininkų klausimą, pirklių klausimą, moterų klausimą. Socialinių ligų priežastis apibūdino pagal encikliką *Rerum novarum*. Anot K. S. Šaulio, socialinių ligų reikia ieškoti trijose visuomenės gyvenimo srityse: religinėje-dorovinėje, ekonominėje ir politinėje. Toliau straipsnyje aptariama ekonominio liberalizmo arba ūkio laisvės teorija. Liberalų doktrina skirstoma į tris pakraipas: senąjį kraštutinį liberalizmą, jaunesnįjį nuolaidesnį liberalizmą ir katalikiškąjį liberalizmą. Straipsnio pabaigoje konstatuojama, kad „liberalizmo doktrina nesutinka su prigimties ir religijos tiesomis“[198].

Straipsnyje „Socialistų mokintuvė“ K. S. Šaulys aptarė šias problemas: socializmo supratimą ir jo įvairius vardus bei pavidalus, komunizmą, anarchizmą, nihilizmą. Vadinamasis mokslinis socializmas remiasi dviem tiesomis: 1. Istoriniu materializmu. 2. Pridėtinės vertės teorija. Aiškindamas istorinio materializmo teoriją išskiria keturias jo sudėtines dalis. Autorius rašo: „Pamatinė marksinio socializmo tiesa yra materialistiškasis historijos supratimas, ant jo pamato yra pastatyta antroji vyriausioji socializmo tiesa, būtent viršverties teorija.“[199] Kalbėdamas apie socializmo atitolinimą pabrėžia Bažnyčios ir valstybės pagalbą. Bažnyčios pagalba reikalinga dėl to, kad socializmo klausimo egzistavimas yra susijęs su dora. „Bažnyčia gali suteikti išganingų vaistų savo *mokslu, priesakais, institucijomis.*“[200] Valstybė gali imtis ekonominių priemonių socializmo priežastims atitolinti.

K. S. Šaulys pažymi, kad visi mokymai klaidingi, „tikroji teorija“ – katalikų mokymas. Šiame straipsnyje autoriaus gvildenamos temos: 1. Kaip krikščioniškoji socialinė partija supranta valstybės uždduotį? 2. Socialinė reforma katalikų supratime. 3. Priemonės visuomenės reformai. 4. Krikščioniškoji ekonomijos mokslo teorija. Bažnyčios vaidmenį ūkio srityje taip įvertina: „Bažnyčia yra viršprigimtinė institucija; todėl apskritai sakant Bažnyčiai nebūtų ko rūpinties tautų ekonomija lygiai taip ja, kaip ji nesirūpina atskirų žmonių ūkėmis arba

---

198 K. Šaulys, Apskritasai socialinio klausimo supratimas, *Draugija*, 1910, Nr. 42–43, p. 186.

199 K. Šaulys, Socialistų mokintuvė, *Draugija*, 1910, Nr. 44, p. 299.

200 K. Šaulys, Socialistų mokintuvė, *Draugija*, 1910, Nr. 45, p. 39.

valdymu kokios nors akcionarinės bendrovės. Bet Bažnyčia turi pasiuntinybę mokyti Kristaus mokslo teisių, kurios apima ir ekonominių reikalų sritį tiek privatinio, tiek tautinio ūkininkavimo; ji turi pareigą jausti, idant tos teisės nebūtų aplenkiamos, bet pildomos ir taikinamos prie visų galimų sąlygų. Todėl jei pradedama skelbti ir taikinti doktrinos, nesutinkančios su krikščioniniu teisės mokslu, tuomet, ir tiktai tuomet, Bažnyčia turi teisę pakelti savo balsą, perspėdama, kad neįvyktų kas priešinga Dievo teisei. Kaip visuose žemės reikaluose, taip lygiai ir ūkininkavime, privatiniame ar tautiniame Bažnyčiai tepriklauso tik *įtarpinė valdžia*."[201]

Be jau minėtų knygų, K. S. Šaulys išleido ir knygas iš kanonų teisės *Vedusiųjų dingimas ir naujos jungtuvės* (1922), *Sutuoktųjų nežinia kur dingimas ir naujos jungtuvės* (1925) ir svarbiausią savo mokslinį darbą *Kanoniškojo proceso teisė* (1927).

Prelatas bendradarbiavo A. Dambrausko-Jakšto redaguojamoje *Draugijoje*, *Nedėldienio skaityme*, *Tiesos kelyje*, *Tėvynės sarge*, *Lux Christi*, taip pat bendradarbiavo lenkiškoje spaudoje: *Przegląd Katolicki*, *Dziennik Wileński*.

Socialiniai kursai Varšuvoje ir Kaune. K. S. Šaulys dalyvavo organizuotuose socialiniuose kursuose Varšuvoje ir Kaune. Pastarųjų buvo organizacinio komiteto narys.

Pirmieji Varšuvos socialiniai kursai vyko 1907 m. rugpjūčio 27–30 d. (data naujuoju stiliumi) Krokuvos priemiesčio Pramonės ir prekybos muziejaus salėje. Kursuose buvo perskaityta 13 referatų, kuriuos skaitė atstovai iš Varšuvos, Krokuvos, Poznanės. Tarp kalbėtojų buvo ir prof. J. Matulaitis. Kursuose iš viso dalyvavo 716 dalyvių, tarp jų buvo daug kunigų. J. Matulaičio kelių valandų referato tema „Krikščioniškoji nuosavybės teisės teorija". Tai buvo labai aktuali tuo metu problema ir J. Matulaičio paruoštas referatas amžininkų laikytas vienu geriausių iš perskaitytų kursuose. Jo pateiktos mintys sukėlė atgarsį ir diskusijas[202]. Apie Varšuvos socialinius kursus straipsnį *Draugijoje* paskelbė K. S. Šaulys[203].

Straipsnyje, priminęs, kad iš pradžių socialiniai kursai buvo numatyti Vilniuje, bet, negavus valdžios leidimo, perkelti į Varšuvą, atpasakojamos kursuose skaitytos paskaitos. Apskritai vertindamas prof. J. Matulaičio paskaitą K. S. Šaulys pažymėjo: „Šita prelekcija – tai vaisius studijų, kuriuos kn. Matulevičius yra pakėlęs dėl gilesnio supratimo krikščioniškosios demokratijos veikimo mūsų ir Lenkų šalyje."[204] Prof. J. Matulaitis kalbėjo ir kitą dieną, atsakydamas į gautus klausimus.

---

201 K. Šaulys, Katalikų mokintuvė, *Draugija*, 1910, Nr. 47, p. 271.

202 T. Górski, *Palaimintasis Jurgis Matulaitis*, p. 71.

203 K. Šaulys, Socijaliniai kursai Varšavoje, *Draugija*, 1907, Nr. 9, p. 57–62, Nr. 10, p. 177–184.

204 K. Šaulys, Socijaliniai kursai Varšavoje, *Draugija*, 1907, Nr. 9, p. 60.

Varšuvos socialiniuose kursuose dalyvavę lietuviai turėjo keletą pasitarimų jiems rūpimais klausimais. Apie juos savo laiške P. Būčiui rašo kunigas Jonas Totoraitis, kuris taip pat buvo atvykęs į kursus Varšuvoje. Anot jo, buvo nutarta kitą vasarą tokius kursus organizuoti Kaune[205]. J. Totoraitis nurodo, kad jis Varšuvoje prisidėjęs prie tokių kursų sumanymo: „Ką rašai apie tuos socijališkus kursus, tai aš prie jų sumanymo esu prisidėjęs. Sumanėme juos Varšavoje per *kursa społeczne*. Aš tada susikviečiau pas save kuriuos tik galėjau lietuvius kunigus ir mes kalbėjome, kad reikia mums jie Kaune padaryti. Išrinkome tam tikslui komitetą. Prie stūmimo to dalyko tolyn išrinkome tave ir k. Matulevičių. Na, buvome kalbėję apie tematas. Tu dėl to prisidėk prie dastatymo programos ir pakvietimo prelegentų. Dabar butų pats tikrasis laikas, vėluotis nėra ką. Išsirūpinti nuo vyskupo leidimą buvo pavesta k. Šauliui ir kauniškiams, iš kurių ir komitetas susideda. Kaip dabar dalykai stovi, nežinau."[206]

Socialiniai kursai Kaune, Liaudies namuose, buvo suorganizuoti 1909 m. sausio 3–5 dienomis (data senuoju stiliumi). Į šių kursų organizacinį komitetą įėjo kun. K. S. Šaulys ir užėmė sekretoriaus pareigas. Be jo, komitete buvo kun. K. Olšauskas (pirmininkas), Juozapas Vokietaitis (vicepirmininkas), Tomas Žilinskas, Vaitkevičius, Rokas Šliūpas, kun. A. Dambrauskas, kun. J. Bikinas, kun. prof. P. Januševičius, advokatas Kazimieras Samajauskas, Feliksas Damijonaitis[207]. Organizuojamų kursų tikslas apibūdinamas taip: „Sumanytųjų paskaitų tikslas – parūpinti ir suteikti tiek dvasiškijos, tiek svietiškosios inteligentijos – visuomenei reikalingų žinių apie artimesniąsias užduotis ir gyvuosius reikalus socialinių darbų, tinkamų demokratiškiems Lietuvos žmonių reikalams ir suprantamų religijos mokslo šviesoje."[208] Programoje trims dienoms numatytos devynios paskaitos, iš kurių trys kun. prof. J. Matulevičiaus. Be jo, paskaitas turėjo skaityti prof. P. Būčys, kun. J. Staugaitis, kan. J. Mačiulis-Maironis, kun. A. Kaupo paskaitą perskaityti turėjo kun. A. Dambrauskas-Jakštas, A. Smetona ir inžinierius Petras Vitkauskas. Numatytas mokestis už paskaitas: už visas tris dienas 4 rb, už sausio 3 ir 5 d. po 1,5 rb, už sausio 4 d. po 1 rb, moksleiviams 25 kp už dieną.

Kun. K. Šaulys *Draugijoje* paskelbė Kauno socialinių kursų apžvalgą[209]. Pirmiausia apie sumanymą Kaune organizuoti socialinius kursus buvo pranešta Žemaičių vyskupui M. L. Paliulioniui. Vyskupas idėjai pritarė, bet, dėl nesveikatos pats negalėdamas atlikti darbo, vadovavimą pavedė sufraganui

---

205 J. Totoraičio laiškas P. Būčiui, 1907-11-18, LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 139, laiškas 12.

206 J. Totoraičio laiškas P. Būčiui, 1907-12-03, ibid., f. 1674, ap. 1, b. 139, laiškas 13.

207 Tikslas socijalinių lekcijų, steigiamųjų Kaune, 3, 4 ir 5 dienose sausio 1909 metų: [programa], [Kaunas: Socialinų lekcijų įsteigėjų k-tas, 1909], 2 p.

208 Ibid.

209 K. Šaulys, Prie pradžios ir įvykdinimo socialinių lekcijų Kaune, *Draugija*, 1909, Nr. 31–32, p. 264–269.

G. F. Cirtautui. 1908 m. sausio 3 d. įvyko inteligentų būrelio susirinkimas, kuris išrinko trijų asmenų organizacinį komitetą. Šiam komitetui buvo pavesta sudaryti tikrąjį komitetą. Komitetą, kuriam vadovavo vysk. G. F. Cirtautas, sudarė dvylika narių – 6 kunigai ir 6 pasauliečiai. Tai kunigai, be vysk. G. F. Cirtauto, J. Bikinas, A. Dambrauskas, P. Januševičius, K. Olšauskas, K. S. Šaulys ir pasauliečiai T. Žilinskas, J. Vokietaitis, F. Damijonaitis, K. Samajauskas, R. Šliūpas, Petras Leonas. Pastarasis atsisakė pareigų ir jį pakeitė Anupras Vaitkevičius. Kaip matyti, išspausdintoje programoje yra pasikeitęs organizacinio komiteto pirmininkas ir komitetą sudarė vienuolika narių. Vysk. G. F. Cirtautas, tapęs Žemaičių vyskupu, dėl laiko stokos atsisakė būti pirmininku ir dalyvauti komitete. Slaptu balsavimu organizacinio komiteto pirmininku buvo išrinktas „Saulės" draugijos pirmininkas kun. K. Olšauskas.

Svarstymuose organizacinis komitetas priėjo prie išvados, kad „kursai daromi pirmiausia inteligentijai dėl to, kad visuomenės darbuose vyriausioji vieta, be abejo, turi priklausyti šviesesniajai klasei; norėdama gi naudingai atlikti vadovavimo pareigą, inteligentija pati turi pirma kiek galint apsipažinti su reikalais socialinio klausimo, kad geriau sumotų prisidėti prie pasekmingo jo išrišimo"[210]. Pirminiame paskaitų plane buvo numatyta aptarti 18 atskirų socialinio klausimo dalykų. Numatytiems dalykams paskaitininkais nutarta „kviesti tikrus specialistus atskirųjų socialinio mokslo šakų, įtrauktųjų į paskaitų programą". Dėl to turėjo būti kviečiami ir ne lietuviai. Tokiu atveju iškilo kalbos klausimas. Nutarta, kad ne lietuviai gali skaityti paskaitas kokia nors kalba, suprantama kursų klausytojams. Be lietuvių, paskaitininkais buvo kviečiami lenkai ir rusai. Tačiau iš svetimtaučių niekas nesutiko dalyvauti kursuose. Kunigai, kviesti paskaitininkais, išvardyti spausdintoje programoje, išskyrus kun. J. Tumą. Be lietuvių kunigų, paskaitininkais buvo kviečiama ir nemažai pasauliečių inteligentų, iš kurių galima paminėti Joną Smilgevičių, Vincą Totoraitį, Mariją Pečkauskaitę, Praną Mašiotą, Sofiją Kymantaitę, Antaną Smetoną, Petrą Vitkauską ir kitus. Į spausdintą programą, kaip matyti, įtraukti A. Smetona ir P. Vitkauskas. Nesant pakankamai prelegentų, buvo sumažintas paskaitų skaičius iki devynių ir trukmė nuo keturių dienų iki trijų. Be to, iš aštuonių prelegentų vienas, likus kelioms dienoms, atsisakė dalyvauti dėl ligos ir dar du, jau prasidėjus kursams, pranešė, kad negali atvykti. Dėl šių priežasčių svarstomų problemų ratas žymiai susiaurėjo ir paskaitininkais liko vieni kunigai: J. Matulevičius-Matulaitis, P. Būčys, J. Staugaitis, J. Mačiulis-Maironis ir JAV gyvenančio A. Kaupo paskaitą perskaitė A. Dambrauskas. Susirinkusius kursų klausytojus pasveikino vysk. G. F. Cirtautas. Buvo gautas netgi popiežiaus Pijaus X palaiminimas[211].

---

[210] Ibid., p. 265.

[211] K. Skrupskelis, *Ateities draugai. Ateitininkų istorija (iki 1940 m.)*, p. 83–84.

Kursuose skaitytos paskaitos buvo išspausdintos *Draugijos* Nr. 31–32 (1909), apie jas platų reportažą parengė kun. J. Tumas[212], apie kursus rašė Genovaitė Gustaitė[213], paskaitas savo darbe išsamiai apžvelgė Kęstutis Skrupskelis[214].

Reziumuodamas apie kursus K. S. Šaulys rašė: „Suprantamas daiktas, tos trumpos lekcijos, įvykusios siauru programu, negalėjo apsiausti ir dalies plataus socialinio mokslo, tačiau jomis padaryta pas mus pradžia tos rūšies visuomeniškam darbui; norėta suteikti teoretiškųjų ir praktiškųjų žinių klausytojams ir patraukti juos prie veikimo, parodžius pavyzdžius kitur atliekamųjų socialinių darbų."[215] Paskaitos traukė klausytojus. Kasdien jose dalyvavo apie 200 klausytojų. Žinoma, kun. K. S. Šaulio indėlis, kaip organizacinio komiteto sekretoriaus, buvo matomas visame organizaciniame darbe.

---

212 J. Tumas-Vaižgantas, Kauno socialinės paskaitos sausio 3, 4 ir 5 d., *Viltis*, 1909-01-09, 1909-01-11, 1909-01-14, 1909-01-16.

213 G. Gustaitė, „Sociališkieji kursai" Kaune (1909 m. sausio 16–18 d.), *Kultūros barai*, 2000, Nr. 4, p. 67–72.

214 K. Skrupskelis, *Ateities draugai. Ateitininkų istorija (iki 1940 m.)*, p. 85–88.

215 K. Šaulys, Prie pradžios ir įvykdinimo socialinių lekcijų Kaune, *Draugija*, 1909, Nr. 31–32, p. 269.

Kunigas Kazimieras Steponas Šaulys, Kauno kunigų seminarijos dėstytojas.
Vokietija, XX a. 1 deš. Fot. R. Fuchs. LNM

Bažnytinės pareigos

K. S. Šaulys savo bažnytinę karjerą pradėjo nuo parapijos vikaro pareigų, t. y. žemiausio laiptelio hierarchijoje. Jam teko išbandyti pedagogo duoną: iš pradžių mokyklose, o vėliau kunigų seminarijoje ir universitete. Žemaičių (Telšių) vyskupijos kurijoje jis karjerą pradėjo nuo santuokos ryšio gynėjo, po kiek laiko paskirtas vyskupo sekretoriumi, o vėliau patikėtos kurijos kanclerio pareigos. Tad jam teko tvarkyti įvairius su raštvedyba susijusius reikalus. Įsteigus Kauno arkivyskupiją, K. S. Šauliui patikėtos generalvikaro pareigos, jis tapo antru žmogumi arkivyskupijos hierarchijoje po arkivyskupo Juozapo Skvirecko. K. S. Šaulio kilimą hierarchijos laiptais, matyt, lėmė jo asmeninės savybės ir geras dalykinis pasiruošimas. K. S. Šaulys buvo ramus, santūrus žmogus, įsiklausantis į kitų nuomonę.

Seminarijos profesorius. Kauno kunigų seminarijos profesoriumi kun. K. S. Šaulys buvo paskirtas 1906 m. rugpjūčio 20 d., gavus valdžios patvirtinimą. Darbą seminarijoje pradėjo 1906 m. rugsėjo 15 d. ir profesoriavo iki 1922 m. rugsėjo 1 d. Pirmiausia buvo paskirtas Bažnyčios istorijos ir lotynų kalbos dėstytoju[216]. Apie profesoriavimo pradžią K. S. Šaulys pasiguodė: „Vargas su lotyniška, ją reikia pradėti nuo abc, ale dar sunkiau su istorija, kurią su tais pačiais abėcėlės mokiniais reikia varyti „lotyniškai“."[217] Vėliau dėstė filosofiją, moralinę teologiją, kanonų teisę. 1909 m. Kauno kunigų seminarijoje buvo įvestas visuomenės mokslo bei sociologijos dėstymas, ir K. S. Šauliui, kaip jis rašo, teko imtis to neįprasto darbo. Sociologiją ėmė dėstyti paragintas Sankt Peterburgo dvasinės akademijos profesoriaus Jurgio Matulaičio. Šis dalykas seminarijoje buvo naujovė ir nebuvo jokių vadovėlių. K. S. Šaulys iš dėstomo sociologijos kurso parengė pirmąjį sociologijos vadovėlį *Sociologija: trumpas to mokslo rankvedėlis,* kurį išleido Šv. Kazimiero draugija 1910 m. 1000 egz. tiražu, o antroji laida pasirodė 1920 m. pavadinimu *Sociologija: trumpas to mokslo vadovėlis*. Prasidėjus pirmajai sovietinei okupacijai, 1940 m. rugsėjo 4 d. Kauno arkivyskupo metropolito Juozapo Skvirecko paskirtas Kauno tarpdiecezinės seminarijos profesoriumi[218].

---

216 Vyskupo M. L. Paliulionio raštas, 1906 06 30, KAKA, Nr. 35, l. 348.

217 K. S. Šaulio laiškas P. Būčiui, 1906-09-25, LCVA, f. 1674, ap. 1, b. 136, l. 16–17.

218 Žinios apie kunigą, b. d., KAKA, Nr. 35, l. 11v.

Kun. K. S. Šaulys taip pat buvo seminarijos bibliotekininkas[219]. Norėdamas papildyti bibliotekos fondus, kun. K. S. Šaulys kreipėsi į Šv. Kazimiero draugiją, kad atsiųstų leidinius. Prašė atsiųsti *Nedėldienio skaitymo* ir *Vienybės* komplektus, visus *Draugijos* numerius ir visus Šv. Kazimiero draugijos išleidžiamus spaudinius[220].

Apie K. S. Šaulį kaip seminarijos profesorių turime nedaug paliudijimų. Tačiau jis seminarijoje dėstė šešiolika metų ir išleido į gyvenimą ne vieną dešimtį kunigų, kuriems suteikė labai svarbių kanonų teisės žinių. Vienas iš jo auklėtinių prisiminė savo profesorių: „Pažinau Kazimierą Steponą Šaulį, tada Žemaičių kapitulos kanauninką ir vyskupo kanclerį, po Pirmojo pasaulinio karo (1918–1919) atvykęs Žemaičių Kunigų Seminarijon, kurioje jis profesoriavo. Jau tada jis užimponavo man savo grynai išorine išvaizda: aukštas, lieknas, visados rimtas, mandagus, vilkįs gerai jo stuomeniui pritaikintą rūbą... Jaučiau tylią pagarbą tam negarsiai kalbančiam kunigui – profesoriui, su kuriuo dar, man pradedančiam klierikui, neteko arčiau susidurti."[221] Apie K. S. Šaulio dėstymo metodiką, nežinia ar dar seminarijoje, ar jau universitete, kan. M. Sandanavičius prisiminė tokį epizodą: „Jis praktikos ir ilgo patyrimo žmogus, jis nesistengė „žybtelėti", bet stengėsi duoti sveiką, aiškų, praktišką teisės konceptą, ruošdamas studentus praktiškam gyvenimui, o ne spekuliacijoms. Kartą, kaip šiandien atsimenu, per kolokviumą prof. Šaulys paklausė vieną studentą papasakoti šį tą apie klebono teises. Pataikė ant literato. Vargšelis, visą pusmetį praleidęs versdamas į lietuvių kalbą kokią ten brošiūrėlę, nerado savo burnoj žodžio atsakyti. Profesorius paprašė jį paimti rankosna bažnytinį teisyną ir surasti ten atitinkamus straipsnius (kanonus). Nepavyko ir tas. Laukėm audros... Ne, ir jos nebuvo! Vargšas „vertėjas", o kartu ir visi gavom ramų, tėvišką pamokymą, kad gyvenime mums patiems teks orientuotis, kur surasti atsakymą į savo problemas. Studentavimo laikas yra laikas sužymėti šaltinius, knygas, medžiagą, kur visa tai sudėta. Profesorius ne visada būsiąs po ranka... Negirdėjau, kad kas dėl Prelato „kaltės" būtų gavęs blogą pažymį ar kad semestras nebūtų užskaitytas. Rodos, kad jis blogų pažymių nemokėjo rašyti iš viso..."[222]

Šventojo Sosto delegatas Antonino Zecchini, 1922 m. rašydamas apie Bažnyčios padėtį Lietuvoje, Kauno kunigų seminarijoje įžvelgė nacionalizmo apraiškų, bet K. S. Šaulį apibūdino kaip ne nacionalistą. Jis apie seminariją rašė: „Labai blogai, kad dabar Kauno seminarijoje viskas lituanizuota, ir nors ten

---

[219] K. Šaulys, Aukos Žemaičių seminarijos bibliotekai, *Vienybė*, 1910, Nr. 35, p. 552. Čia išvardijami kunigai, seminarijos bibliotekai paaukoję po 3 rublius.

[220] K. S. Šaulio raštas Šv. Kazimiero draugijos pirmininkui, 1907-12-13, LNB RKRS, f. 106–157, l. 1.

[221] M. Sandanavičius, Kunigas – džentelmenas. Prel. K. S. Šaulio 80 metų sukakčiai paminėti, *Draugas*, 1952-01-12, p. 4.

[222] Ibid.

keletą mokyklinių valandų skiriama lenkų kalbai, nei vienas klierikas lenkas nestoja į šią seminariją, bet važiuoja į Vilnių ar kitur, todėl greitai Lietuvoje neliks lenkų kunigų, o lietuviai šią kalbą moka prastai, taigi negalės pamokslauti, daugių daugiausia galės išklausyti išpažintį. Tai išties nemažas blogis.

Iš kitos pusės, lenkui klierikui netgi negalima patarti stoti į Kauno seminariją, nes ten jis jaustųsi labai nepatogiai. Manęs nenustebintų, jeigu jis būtų priverstas nepraverti burnos lenkiškai, nes kitaip būtų laikomas per atstumą nuo bendruomenės kaip koks raupsuotasis.

Iš kai kurių kunigų girdėjau, kad seminarijoje tvyro labiau politinė nei bažnytinė dvasia, nors ankstesniais laikais Kauno seminarija garsėjo geru vardu. Tuo nereikia stebėtis, nes užtenka pažvelgti į pavardes dėstytojų, taip pat ir rektoriaus, kurie negarantuoja dvasios viršenybės nacionalizmo atžvilgiu. Vis dėlto, be abejo, esama ir išimčių, tarp jų prof. Bagio [Blažiejus] Česnys ir kanauninkas Kazimieras Šaulys, kurijos kancleris, kuris nėra nacionalistas, ir dar kai kurie kiti."[223]

Draugijoje K. S. Šaulys paskelbė straipsnį, skirtą Žemaičių kunigų seminarijai[224].

Vyskupo sekretorius. Darbas Žemaičių (Telšių) kurijoje prasidėjo 1906 m. lapkričio 10 d., kai buvo paskirtas į santuokos ryšio gynėjo pareigas prie vyskupijos teismo[225], ir šias pareigas ėjo iki 1919 m. kovo 7 d. Bažnytinė-administracinė kun. K. S. Šaulio karjera prasidėjo 1912 m. sausio 2 d., kai prie einamų seminarijos profesoriaus pareigų prisidėjo vyskupo G. F. Cirtauto sekretoriaus pareigos[226]. Šias pareigas jis užėmė pasitraukus kun. prof. Bronislovui Žongolovičiui, kuris vėliau Lenkijos Respublikoje tapo švietimo viceministru tikybos reikalams. Sekretoriaus postą išlaikė ir po vyskupo G. F. Cirtauto mirties, vyskupiją ėmus valdyti kapitulos vikarui Eduardui Borovskiui ir Žemaičių vyskupu tapus Pranciškui Karevičiui. Kaip apibūdina pats K. S. Šaulys, vyskupo sekretoriaus pareigos buvo sunkios. Pirmiausia dėl to, kad vyskupija buvo labai didelė, joje buvo per milijoną tikinčiųjų. Iš kitos pusės, buvo sunku dėl Rusijos imperijos valdžios vykdomos politikos Katalikų Bažnyčios atžvilgiu. Ginant Bažnyčios reikalus, nemažai tekdavo susirašinėti su valdžios institucijomis: Sankt Peterburgo ministerijomis, Vilniaus generalgubernatūra ir pagaliau su gubernijų valdžia. Dar viena aplinkybė, sunkinusi padėtį, tai lietuvių ir lenkų tarpusavio santykiai. K. S. Šaulys prisiminė: „Lenkuojantieji reikalavo padidinti t. v. pridedamąsias pamaldas (*cultus suppletorius*) bažnyčiose, kėlė riaušes, rašė skundus Apaštalų Sostui. Reikėjo vėl aiškinti dalykų padėtį, pasirašinėti. Buvo tai, galima sakyti,

---

223 *Lietuva ir Šventasis Sostas (1922–1938): slaptojo Vatikano archyvo dokumentai*, parengė A. Streikus, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2010, p. 47.

224 K. Šaulys, Žemaičių kunigų seminarija ir jos reikalai, *Draugija*, 1908, Nr. 13, p. 33–40.

225 Vyskupo M. L. Paliulionio raštas, 1906 11 10, KAKA, Nr. 35, l. 368.

226 Vyskupo G. F. Cirtauto raštas, 1912 01 02, KAKA, Nr. 35, l. 346.

„eksordinarinis“ darbas Žemaičių vyskupo kurijai.“[227] Apskritai vyskupo sekretoriaus darbą taip įvertino: „Sekretoriavimas Vyskupo kanceliarijoje buvo pradžioje kunigui Šauliui sunkiausias jo gyvenimo laikotarpis, ypač iš pradžios, pirmieji keleri metai. Neturint reikiamo patyrimo ir kanceliarinio stažo, reikėjo sekretoriui pačiam mokytis, studijuoti rusų valdžios įstatymus, aukštųjų administracinių vietų viešas ir neviešas instrukcijas, sekti naujai leidžiamas ir keičiamas nuostatas. Susirašinėjimas buvo vedamas keturiomis kalbomis, pagal reikalą: rusų, lotynų, lietuvių, lenkų kalba. Sekretoriaus darbo diena tęsėsi dažnai 20 valandų.“[228] Dauguma sekretoriaus rašytų raštų buvo „bevardžiai“.

Apie K. S. Šaulio biografijos vingius Pirmojo pasaulinio karo metais šiek tiek sužinome iš Žemaičių vyskupo Pranciškaus Karevičiaus atsiminimų. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje Kauno komendanto įsakymu vyskupijos konsistorija buvo perkelta į Smolenską. Kauno gubernatorius persikėlė į Panevėžį ir K. S. Šaulio rūpesčiu Panevėžyje apsigyveno vysk. P. Karevičius. Čia gyvendamas vyskupas vykdė ganytojo pareigas: lankė parapijas, teikė sutvirtinimo sakramentus, konsekravo bažnyčias, skyrė ir atleido dvasininkus[229]. Artėjant frontui, 1915 m. balandžio 15 d. vyskupas išvyko iš Panevėžio, o su juo ir sekretorius K. S. Šaulys. Iš Panevėžio vyskupas nuvyko į Karsakiškį, o iš tenai į Vašuokėnų dvarą, kur nuo rudens buvo apsistojusi Kauno kunigų seminarija. Iš Vašuokėnų, suteikęs klierikams šventimus, persikėlė į Svėdasus. Paviešėjęs apie 10 dienų Svėdasuose, vyskupas su raštine persikėlė į Vidžius. Čia aplankė visas Zarasų dekanato bažnyčias ir kai kurias Kurše, tvarkė lietuvių kalbos reikalus Zarasų bažnyčioje[230]. 1915 m. liepos mėn. vysk. P. Karevičius išvyko pasigydyti į Kislovodską. Artinantis vokiečiams prie Vidžių, kun. K. S. Šaulys vyskupo daiktus išsiuntė į Smolenską ir pats ten išvyko rugsėjo mėnesį. Iš Kislovodsko į Smolenską išvyko ir vysk. P. Karevičius. Smolenske vyskupas apsigyveno klebonijoje pas savo buvusį mokinį kun. Petrą Auglą, vėliau apsistojo už 14 varstų palivarke. 1916 m. pradžioje, tuojau po Naujųjų metų, iš Sankt Peterburgo į Smolenską atvyko Juozapas Kubilius ir Martynas Yčas ir pareiškė, kad vyskupas per Švediją ir Vokietiją galės grįžti į Kauną. Vyskupas P. Karevičius išvyko į Sankt Peterburgą tvarkyti grįžimo į Lietuvą reikalų. Čia apsistojo Mogiliavo arkivyskupo rūmuose, kur jau gyveno Seinų vyskupas A. Karosas. Iš Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamento sužinojo, kad grįžimui į Lietuvą leidimo reikės prašyti patį carą, bet pirma reikėjo gauti Vokietijos vyriausybės sutikimą, kad ji leis sugrįžti

---

227 Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenuneruoti.

228 Ibid.

229 P. Karevičius, *Mano gyvenimo ir atsiminimų bruožai*, parengė A. Gaigalaitė ir A. Katilius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2006, p. 236–241.

230 Ibid., p. 241–251.

ir valdyti vyskupiją. Tada su prof. P. Būčiu suredagavo telegramą kardinolui, Vatikano valstybės sekretoriui Pietro Gasparri. Reikalų tvarkymas su Vokietijos vyriausybe užsitęsė ir tik birželio pradžioje gavo iš P. Gasparri telegramą, kad vokiečių valdžia sutiko įsileisti vysk. P. Karevičių į Žemaičių vyskupiją. Tada reikėjo įteikti prašymą Vidaus reikalų ministerijai, kad jį su trimis palydovais: sekretoriumi K. S. Šauliu, raštininku kun. Tamašausku ir seminarijos vicerektoriumi Kazimieru Paltaroku išleistų į Lietuvą. Vidaus reikalų ministerija kreipėsi į Karo ministeriją, o ši – į Generalinį štabą su klausimu, ar nėra kliūčių vyskupo kelionei. Tik gavęs atsakymą, kad kliūčių nėra, vidaus reikalų ministras reikalą pateikė carui, iš kurio gavo palankų sprendimą vyskupui ir trims palydovams. Kun. Tamašauskas atsisakė kelionės ir tada jie liko trise. Kitatikių dvasinių reikalų departamentas vyskupo ir dviejų palydovų kelionei suteikė 600 rb pašalpą. Prieš jiems išvykstant į Lietuvą, Martynas Yčas gavo Finansų ministerijos leidimą išvežti 60 000 rb ir 25 000 rb buvo įteikti Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti vardu, iš kurių 15 000 rb atiduoti šio komiteto Vilniaus skyriaus pirmininkui Antanui Smetonai, 10 000 rb išdalyti Žemaičių vyskupijoje. Iš Sankt Peterburgo vyskupas P. Karevičius su savo palydovais K. S. Šauliu ir K. Paltaroku traukiniu išvyko į Stokholmą, kur juos sutiko ten gyvenantis Jonas Aukštuolis[231]. Stokholme pirmiausia apsilankė Vokietijos ambasadoje. Čia juos mandagiai priėmė pasiuntinys ir užantspaudavo daiktus, kurių nenorėtų rodyti Vokietijos kontrolei. Rytojaus dieną nuvyko į jėzuitų aptarnaujamą bažnyčią laikyti Mišių. Po Mišių bažnyčios rektorius pakvietė pietų. Apie jų metu vykusį pašnekesį P. Karevičius įrašė: „Man bevalgant pasipasakojo, kad buvęs iš Berlyno paklaustas, ar nežinąs apie mane, kokios mano nuostatos vokiečių atžvilgiu. Dėl to apie mane pasikalbėjęs su Aukštuoliu, davęs gerą atestaciją. Įrodinėjo, kad Vokietijos kaizeris Vilhelmas II esąs gan krikščioniškų pažiūrų (*recht christlich gesinnt*), kad lietuviams būsią labai gerai patekus po kaizerio valdžia. Kalbėdamas smailiomis akytėmis žiūrėjo į mano akis; aš linksmai reiškiau savo pasitenkinimą iš jo apie kaizerį gerą nuomonę išgirsti."[232] Buvimas Stokholme K. S. Šauliui įsiminė ilgam. 1959 m. rugpjūčio 6 d. savo dienoraštyje įrašė, kad prieš 43 metus 1916 m. Stokholme Atsimainymo dieną laikė šv. Mišias[233]. Iš Švedijos į Vokietiją plaukė laivu. Berlyne Užsienio reikalų ministerija be jokios kontrolės leido vykti toliau. Iš Berlyno atvyko į Stalupėnus. Čia atvykusio pulkininko Rudeniko buvo paprašytas palaukti parą, kol iš Panevėžio į Kauną atvyks jo pasitikti generalvikaras J. Stakauskas, kuris, nesant vyskupo P. Karevičiaus, administravo Žemaičių

---

[231] Ibid., p. 251–255.

[232] Ibid., p. 255.

[233] K. Šaulio 1959 m. dienoraštis, LNM, RNp 5861, lapai nenumeruoti.

Žemaičių vyskupijos katedros kapitula dekanų suvažiavime Kaune. Apie 1920 m.
Iš dešinės antras sėdi Kazimieras Steponas Šaulys. KAKA, albumas Nr. 104

vyskupiją. Kauno geležinkelio stotyje vyskupą P. Karevičių sutiko kunigai, tikintieji. Iš stoties vyko į katedrą, kur jo laukė lietuvių mokytojų kursų klausytojai, vokiečių leidžiamo laikraščio *Dabartis* redaktorius Vilius Steputaitis, vokiečių okupacinės valdžios atstovai, kunigai ir tikintieji[234]. Taip 1916 m. rugpjūčio mėn. kartu su vyskupu P. Karevičiumi į Kauną sugrįžo K. S. Šaulys. Jis toliau ėjo vyskupo P. Karevičiaus sekretoriaus pareigas.

Apie gyvenimą vokiečių okupacijos metais prelatas savo atsiminimuose trumpai užrašė: „Kaune viešpatavo vokiečių karinė valdžia, vėliau Civilverwaltung'as. Vyskupams teko ir tuomet, per pirmąją vokiečių okupaciją, pakelti daug vargo, ginant savo žmones ir bažnyčią nuo neteisingų reikalavimų."[235] Autobiografijoje jis tą veiklą šiek tiek sukonkretina: „ypač kada okupantų valdžia sumanė katalikų visuomenę išnaudoti savo tikslams su bažnyčios pagalba (pav. liepti dirbti šventomis dienomis ir tuo būdu dauginti uždarbius, kuriuos vokiečiai turėjo atimti)"[236].

[234] Ibid., p. 256.
[235] Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenumeruoti.
[236] K. S. Šaulys, [Autobiografija], LNB RKRS, f. 32–161, l. 2.

Kurijos kancleris. 1920 m. kan. K. S. Šaulys paskiriamas Žemaičių vyskupijos kurijos kancleriu. Apie K. S. Šaulio bendradarbiavimą su vysk. P. Karevičiumi I. Petraitienė rašė: „Žinant, koks energingas, atsidavęs, kartais impulsyvus buvo vysk. P. Karevičius, galima teigti, kad kun. K. Šaulys, būdamas ramus, santūrus, daugiau kitų klausantis nei pats kalbantis, būdavo atsvara ir atrama."[237]

1926 m. balandžio 4 d. buvo įsteigta Lietuvos bažnytinė provincija. Iš Žemaičių vyskupijos įkurtos trys naujos vyskupijos: Kauno arkivyskupija, Telšių vyskupija su Klaipėdos prelatūra ir Panevėžio vyskupija. Vyskupas P. Karevičius atsisakė vyskupo pareigų (1926 m. vasario 22 d.), buvo paskirtas eiti titulinio arkivyskupo pareigas ir, įstojęs į Marijonų vienuoliją, apsigyveno Marijampolėje. Kauno arkivyskupu metropolitu buvo paskirtas Žemaičių vyskupo pagalbininkas Juozapas Skvireckas. Arkivyskupo J. Skvirecko ingresas Kauno katedroje įvyko 1926 m. gegužės 13 dieną[238]. Bažnytinės provincijos įkūrimas buvo labai svarbus ne tik Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje, bet ir Lietuvos valstybei. Iki tol Žemaičių, Vilniaus ir Seinų vyskupijos formaliai priklausė bažnytinėms provincijoms, kurių centrai buvo įsikūrę už Lietuvos valstybės ribų. Šią problemą išsprendė Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimas ir sudarymas naujų vyskupijų. Taigi šiuo aktu lyg ir buvo užbaigtas Lietuvos nepriklausomybės įtvirtinimas.

Šioje vietoje reikia pažymėti faktus, kad kan. K. S. Šaulio kandidatūra buvo įvardijama ir svarstant, ką skirti vienu ar kitu atveju vyskupu. 1918 m. vysk. P. Karevičius prašė skirti jam sufraganą. Kandidatais nurodė prelatą Juozapą Skvirecką

---

237 I. Petraitienė, Prelatas Kazimieras Šaulys: viršūnės ir gelmės.

238 Vyskupų posėdžių protokolai, 1926, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 8, l. 2v–3v. Čia smulkiai aprašomos ingreso iškilmės. Pamaldos Kauno bažnyčioje ordinariato leidimu baigtos devintą valandą. Pusę dešimtos bažnyčių varpai 10 minučių skambėjo, skelbdami bažnytinės provincijos įsteigimą ir iškilmių ingreso pradžią. Prieš dešimtą į arkivyskupo namus Rotušės aikštė 9 atvyko apaštališkasis vizitatorius arkivyskupas Jurgis Matulaitis, buvęs Žemaičių vyskupas, paskirtas Skytopolio arkivyskupu Pranciškus Karevičius, visi Lietuvos vyskupai, Kauno bazilikos kapitula, kunigai, mokyklų atstovai, katalikiškos moksleivijos ir visuomenės organizacijos su savo vėliavomis. 9 val. 45 min. procesija, chorui giedant „Dievas mūsų prieglauda", pajuda iš vietos ir lydi arkivyskupą į katedrą. Įžengus procesijai į katedrą ir giedant „Jubilate", atlikus ceremonialo nustatytą adoraciją ir kitas apeigas, apaštališkajam vizitatoriui atsisėdus į sostą, buvo skaitoma bažnytinės provincijos paskelbimo aktas lotynų ir lietuvių kalbomis. Po to choras giedojo „Tu es Petrus". Tuo laiku apaštališkasis vizitatorius pakilo į sakyklą ir paskelbė bažnytinės provincijos įsteigimo faktą, o po to pasakė turiningą prakalbą, aiškindamas to įvykio didelę reikšmę. Naujo arkivyskupo intronizacijos apeigas atliko apaštališkasis vizitatorius J. Matulaitis ir arkivyskupas P. Karevičius. Jų lydimas arkivyskupas J. Skvireckas įžengė į sostą, chorui giedant „Ecce Sacerdos". Paskui perskaityta arkivyskupo metropolito paskyrimo bulė lotynų ir lietuvių kalbomis. Po kapitulos ir dvasininkų homagiumo ceremonijos kalba kapitulos pirmininkas Jonas Mačiulis-Maironis, kuris kapitulos ir dvasininkų vardu pasveikina ganytoją ir išreiškia atsidavimą bei klusnumą. Soste arkivyskupas kreipėsi į dvasininkus, paskui žengė į sakyklą ir ilgesne prakalba kreipėsi į katedroje buvusius tikinčiuosius. Atlaikęs pontifikalines Mišias, arkivyskupas, procesijos lydimas, eina į Vyskupo rūmus. Čia priiminėjo visuomenės organizacijų ir darbuotojų sveikinimus. Ingreso iškilmėse dalyvavo Respublikos prezidentas Aleksandras Stulginskis, ministras pirmininkas Leonas Bistras, ministrai ir kiti.

ir kanauninką K. S. Šaulį[239]. Kalbant apie tai, kas užims Vilniaus vyskupo vietą, buvo minimas ir kan. K. S. Šaulys[240]. Luigi Faidutti nurodo, kad 1925 m. švietimo ministras Kazimieras Jokantas ir kun. P. Būčys, kalbėdami apie kandidatus į arkivyskupus, paminėjo monsinjorą J. Staugaitį ir kanauninką K. S. Šaulį. Apibūdindamas K. S. Šaulį L. Faidutti rašė: „Kanauninkas Šaulys gerai apibūdinamas savo vyskupo. Man jis padarė gerą įspūdį daugeliu atžvilgiu. Labai gerai išmano kanoninę bei civilinę teisę, turi didžiulę patirtį dirbant vyskupijoje. Deja, lygiai tiek pat yra silpnas sveikatos požiūriu."[241] Arkivyskupas Jurgis Matulaitis taip pat buvo numatęs kandidatu į vyskupus, bet vėliau K. S. Šaulio kandidatūrą atsiėmė[242].

Arkivyskupijos generalvikaras. Arkivyskupas J. Skvireckas savo generalvikaru pasirinko kan. K. S. Šaulį. Į šias pareigas jis paskirtas kitą dieną po ingreso, t. y. 1926 m. gegužės 14 dieną[243]. 1928 m. gruodžio 7 d. K. S. Šaulys paskirtas prosinodiniu bei sinodiniu egzaminatoriumi[244].

Generalvikaro pareigos lėmė, kad K. S. Šauliui teko vadovauti atskiroms arkivyskupijos institucijoms. 1926 m. rugsėjo 30 d. jis paskirtas Kunigų invalidų ir emeritų kasos tarybos pirmininku[245]. Kauno arkivyskupijos kurijos archyve yra išlikę šios tarybos posėdžių protokolai. Pirmasis posėdis įvyko 1925 m. kovo 31 dieną. Tarybą sudarė vysk. J. Skvireckas, kan. K. Paltarokas ir kun. P. Dogelis[246]. K. S. Šaulys tuo metu tarybai dar nepriklausė. Jo pavardė randama 7-ojo posėdžio, vykusio 1926 m. spalio 4 d., protokole. Tuo metu tarybą sudarė kan. K. S. Šaulys, kun. P. Dogelis ir kun. V. Mieleška[247]. Tokia tarybos sudėtis išsilaikė iki 1944 metų. Daugiausia posėdžiuose buvo svarstomas neįgalių kunigų šelpimas. 1938 m. antrą ketvirtį neįgalių šelpiamų kunigų Kauno arkivyskupijoje buvo 13. Iš viso per mėnesį buvo išmokėta 1350 litų, o per ketvirtį 4050 litų[248].

K. S. Šaulys iš pradžių buvo Žemaičių vyskupijos kurijos, o paskui Kauno arkivyskupijos Bažnyčios turtų valdymo tarybos patarėjas. Šiai tarybai vadovavo

---

239 [K. S. Šaulio tarnybos lapas], b. d., KAKA, Nr. 35, l. 581.

240 P. Klimas, *Dienoraštis: 1915.XII.1–1919.I.19: pradedamas P. Bugailiškio užrašais 1915.VIII.23(10)–X.13*, Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1988, p. 219.

241 *Lietuva ir Šventasis Sostas (1922–1938)*, p. 133–134.

242 J. Matulaitis, P. P. Būčys, *Laiškų dialogas*, parengė P. Subačius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2016, p. 560.

243 Vyskupų posėdžių protokolai, 1926, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 8, l. 4.

244 [K. S. Šaulio tarnybos lapas], b. d., KAKA, Nr. 35, l. 577.

245 Vyskupų posėdžių protokolai, 1926, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 8, l. 40v.

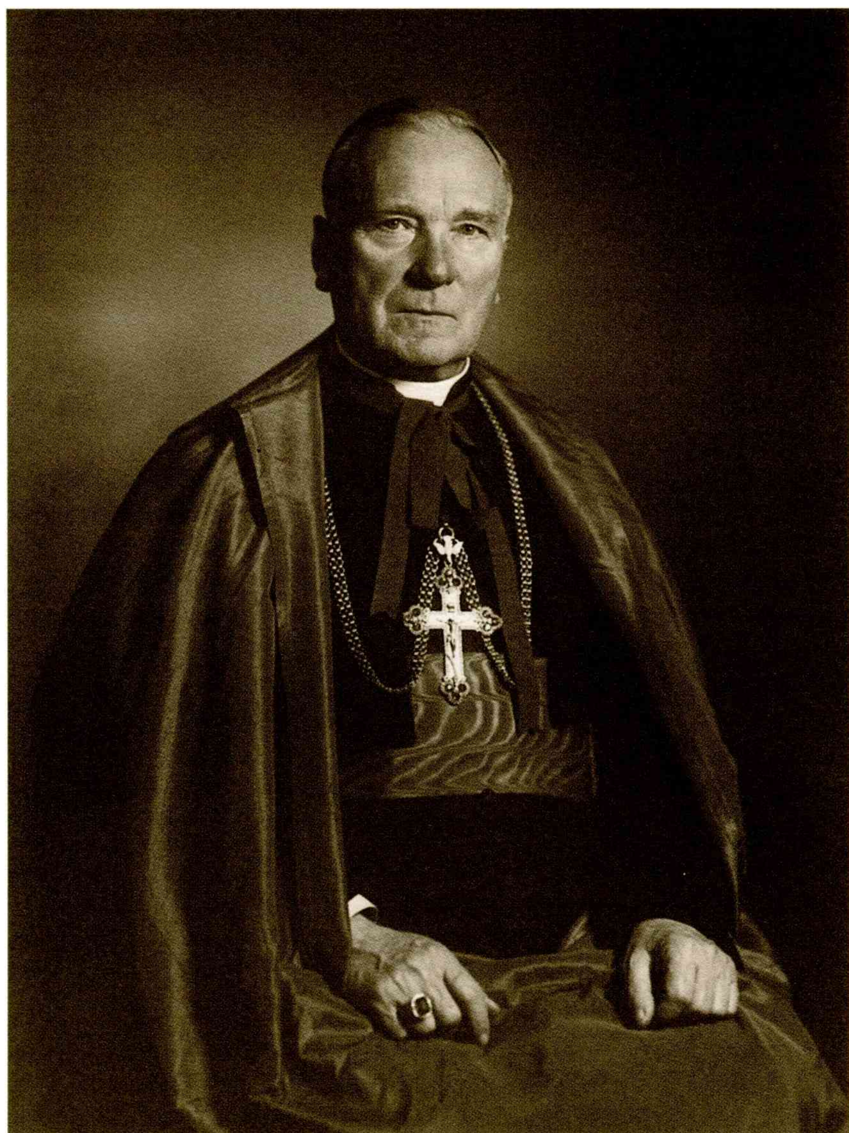
246 Kunigų invalidų ir emeritų kasos tarybos posėdžio protokolas, 1925-03-31, KAKA, Nr. 439, lapai nenumeruoti.

247 Kunigų invalidų ir emeritų kasos tarybos posėdžio protokolas, 1926-10-04, ibid., Nr. 439, lapai nenumeruoti.

248 Šelpiamų kunigų sąrašas, 1938, ibid., Nr. 185, lapai nenumeruoti.

Vyskupas Pranciškus Karevičius. XX a. 3 deš. KAKA, albumas Nr. 105

Arkivyskupas Juozapas Skvireckas. XX a. 4 deš. KAKA, albumas Nr. 105

J. Skvireckas, iš pradžių kaip Žemaičių vyskupijos generalvikaras, o paskui kaip Kauno arkivyskupijos arkivyskupas metropolitas. Tarybos patarėjais, be K. S. Šaulio, buvo prelatas J. Mačiulis-Maironis, prelatas P. Januševičius, kan. K. Paltarokas, kan. Juozapas Byla, kan. Pranciškus Penkauskas. Notarais buvo kunigai P. Dogelis, J. Stakauskas, P. Vaitiekūnas, M. Jaunius, J. Sitavičius, A. Glebavičius, M. Sandanavičius. Pirmas Tarybos posėdis įvyko 1919 m. birželio 15 dieną. Juose buvo svarstomi įvairūs klausimai, susiję su bažnytinio turto valdymu. Tai kontraktų patvirtinimas, įgaliojimai, bažnyčių inventorius, bažnytinės žemės mainai, taip pat naujų parapijų steigimas, kaimų priskyrimas prie parapijų ir atskyrimas, bažnytinių komitetų ir bažnyčios palaikymo tarybų patvirtinimas. Tarybos posėdžių protokolai yra svarbus šaltinis tiek Žemaičių vyskupijos, tiek Kauno arkivyskupijos parapijų istorijai. Taip pat tarybai tekdavo svarstyti ir kitokio pobūdžio klausimus. Štai pora pavyzdžių. Pirmas iš jų – tai Bažnytinio meno parodai rengti komiteto prašymas leisti komiteto įgaliotiems A. Samulevičiui ir A. Valeškai rinkti eksponatus Kauno arkivyskupijos bažnyčiose. Taryba prašymą svarstė 1931 m. kovo 8 d. posėdyje. Buvo nutarta leisti minėtiems asmenims rinkti eksponatus Kauno arkivyskupijos bažnyčiose laikantis nurodytų taisyklių[249]. Posėdžio protokolą pasirašė arkivyskupas J. Skvireckas, patarėjai prel. K. S. Šaulys, kan. J. Byla ir notaras kun. A. Glebavičius.

Kitas pavyzdys susijęs su kunigu ir visuomenės veikėju K. Olšausku. Bažnyčios turtų valdymo taryba gavo K. Olšausko 1932 m. gruodžio 5 d. raštą, kuriame jis teigė, kad pagal civilinio teismo sprendimą atimamas jo turtas ir pagal įstatymus atiduodamas jo paveldėtojams. Jam, nesveikam ir neturinčiam jokios tarnybos 66 metų invalidui, nepaliekamas net kanonų teisės numatytas būtinas padoriam pragyvenimui minimumas. Dėl to jis prašo duoti pažymėjimą, kad jo pragyvenimui reikia 500 litų per mėnesį ir kad ši suma jam būtų mokama nuo atimto jo turto. Svarstydama kun. K. Olšausko prašymą, taryba konstatavo, kad Kauno arkivyskupijoje kunigų invalidų ir emeritų pragyvenimo aprūpinimas sutvarkytas taip, kad kunigui invalidui, neturinčiam savo asmeninio ar patrimonialinio turto, vyskupijos vyresnybė sudaro tokias pragyvenimo sąlygas: „1. Suteikia gyvenimui tinkamą butą ar namelį prie bažnyčios; 2. Piginę iki 150 litų pašalpą mėnesiui iš kunigams invalidams

---

[249] Bažnyčios turtų valdymo tarybos posėdžio protokolas, 1931-03-08, LVIA, f. 1671, ap. 8, b. 9, l. 34–35. Nurodyta tokios taisyklės: „1. Sudaromi tikslūs parodai imamų eksponatų sąrašai dviem egzemplioriais, kurių vienas, pasirašytas eksponatų rinkėjo, paliekamas klebonui, kitas, pasirašytas klebono, paliekamas rinkėjui. 2. Kiekvienam imamam eksponatui, jei jis turi realią vertę, pažymima kaina, nurodyta inventoriaus sąrašuose. 3. Komitetas paimtuosius iš bažnyčių eksponatus pasibaigus parodai grąžina bažnyčioms, iš kurių buvo paimti, jeigu nebus leista juos pasilaikyti bažnytiniam muziejui. 4. Eksponatų pristatymas ir grąžinimas vykdomas iš Komiteto lėšų, jei vietinis klebonas nenorės prisidėti prie išlaidų. 5. Už sugadintus ir dingusius eksponatus atsako Komitetas."

skirtų sumų; 3. Smulkias ir nepastovias tikinčiųjų aukas. 4. 100–150 litų mėnesiui iš šv. Mišių stipendijų, jeigu kunigas gali laikyti Mišias."[250] Protokolą pasirašė arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas, patarėjai K. S. Šaulys, J. Byla, P. Penkauskas, notaras M. Sandanavičius.

1922 m. gegužės 8–9 d. apaštališkojo vizitatoriaus Antonino Zecchini iniciatyva sušaukta Lietuvos vyskupų pirmoji konferencija, kurioje dalyvavo vyskupai P. Karevičius, A. Karosas, J. Skvireckas. Antrą konferencijos dieną buvo svarstomas klausimas dėl dvarų nusavinimo, vykdant Lietuvoje žemės reformą. Žemės reformos klausimai ir ypač dvarininkų nuosvybės klausimas rūpėjo Apaštalų Sosto apaštališkajam vizitatoriui Antonino Zecchini. Į posėdį buvo pakviesti Bažnyčios turtų valdymo tarybos nariai prelatas J. Mačiulis-Maironis ir kan. K. S. Šaulys, Seinų vyskupijos atstovai kun. J. Staugaitis ir kun. P. Būčys. Svarstant klausimą, apaštališkasis vizitatorius pareiškė, kad Seimas, nusavindamas dvarus, nuskriaudė dvarininkus, o Seimo darbe dalyvavo ir kunigai, tai kur buvo vyskupai, kad leido daryti tokią skriaudą. Vysk. P. Karevičius į vizitatoriaus pareikštus kaltinimus atsakė, kad Seimo Krikščionių demokratų partijos lyderis M. Krupavičius kreipėsi su klausimu, ar dvarų žemės nusavinimo projektas gali būti suderintas su Katalikų Bažnyčios dorovės mokslu. Vyskupas P. Karevičius tą klausimą svarstyti pavedė Bažnyčios turtų valdymo tarybai[251].

Iš tikrųjų Bažnyčios turtų valdymo taryba 1921 m. gruodžio 6 d. posėdyje svarstė Žemaičių vyskupo P. Karevičiaus pateiktą Lietuvių krikščionių demokratų Centro komiteto užklausą apie Steigiamajame Seime svarstomą žemės reformos įstatymo projektą ir ypač punktus, kurie liečia bažnytinių žemių nusavinimą. Taryba, apsvarsčiusi klausimą, priėmė sprendimą, kad „minėtoji žemės valdymo reforma, kaip ji išdėstyta įstatymo projekte, paremta turtų nusavinimu, būtent jų paėmimu tam tikromis sąlygomis iš vienų savininkų ir atidavimu kitiems savininkams. Tokią *dominii translationis* teisę Katalikų Bažnyčios mokslas pripažįsta tiems, kurie turi viršiausiąją valstybėje valdžią (*supremam in republica auctoritatem, iurisdictionem*), bet tiktai tam tikromis sąlygomis, būtent a) kad tam nuosavybės teisių perkėlimui būtų svarbių priežasčių ir b) kad savininkams, iš kurių imamas turtas, būtų atlyginta"[252]. Sprendime pasisakoma, kad pagal Katalikų Bažnyčios mokymą būtų atlyginta, nežiūrint koks turtas paimamas. Ar tai būtų miškas (įstatymo projekte už mišką atlyginimas nenumatytas), ar ežeras, ar pelkė. Taip pat Bažnyčia pasisako, kad būtų atlyginta teisingai, bet nenumato, koks atlyginimas teisingas. Įstatymo projektas, kuris numato bažnytinio turto nusavinimą, nepažeidžia Bažnyčios teisių, nes yra įdėta pastaba, kad Bažnyčios turto

---

250 Bažnyčios turtų valdymo tarybos posėdžio protokolas, 1933-01-03, LVIA, f. 1671, ap. 8, b. 10, l. 1.

251 P. Karevičius, *Mano gyvenimo ir atsiminimų bruožai*, p. 287–289.

252 Bažnyčios turtų valdymo tarybos posėdžio protokolas, 1921-12-06, LVIA, f. 1671, ap. 8, b. 2, l. 280.

nusavinimas gali būti vykdomas atsižvelgiant į kanonų teisės normas ir nusavinimui reikalingas Apaštalų Sosto sutikimas. Taip pat buvo papildytas straipsnis, kuriame kalbama apie Rusijos vyriausybės nusavinto turto grąžinimą[253]. Tarybos priimtas išvadas pasirašė generalvikaras vyskupas J. Skvireckas, patarėjai prelatas J. Mačiulis-Maironis, prelatas P. Januševičius, notaras kun. J. Stakauskas. Nėra tarybos patarėjo kan. K. S. Šaulio parašo. Ar jis dalyvavo svarstyme, neaišku.

Savo pozicijoms sustiprinti vysk. P. Karevičius pasirėmė jėzuito, teologo Augustino Lehmkuhlio autoritetu, kuris teigė, kad vyriausybė už nusavintąjį turtą turi atsilyginti, kiek tai galima. Apaštališkasis vizitatorius kalbėjo: „Aha, tai vyskupai ką galėjo – darė, tai darė; tai kodėl Seime buvusieji 9 kunigai vyskupų nutarimo nepaklausė, kodėl balsavo drauge su kitais ne taip, kaip vyskupai nutarė." Už konferencijoje dalyvavusius Seimo narius kunigus K. S. Šaulį ir J. Staugaitį į vizitatoriaus klausimą atsakė kun. P. Būčys. Jis kalbėjo, kad krikščionių demokratų blokas priimant žemės reformos įstatymą kitas partijas viršijo 4 balsais. Jeigu 9 kunigai būtų nuo balsavimo susilaikę, tai žemės reformos įstatymą būtų priėmę socialistai, kurie dvarininkams buvo numatę palikti tik po 50 hektarų, o visą kitą žemę paimti į žemės fondą be atlyginimo. Jeigu socialistai būtų laimėję, tai būtų vykdę savo programą – siekę atskirti valstybę nuo Bažnyčios, išmesti tikybos pamokas iš mokyklų ir kita[254].

Dažnai iškildavo klausimas dėl civilinės santuokos įvedimo Lietuvoje. Civilinės būklės aktus (gimimo, santuokos, mirties) piliečiai galėjo įregistruoti tik bažnyčioje. Dėl to Katalikų Bažnyčia pasisakė prieš civilinės santuokos įvedimą. Šio klausimo svarstymuose teko dalyvauti ir K. S. Šauliui.

Per 3-iojo Seimo rinkimus į valdžią atėję kairieji liaudininkai ir socialdemokratai ėmėsi iniciatyvos įvesti civilinę santuoką. Vyriausybė parengė metrikų ir jungtuvių įstatymo projektą, kuris buvo pateiktas apsvarstyti bažnytinei vyresnybei. Kauno arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas sudarė komisiją projektui apsvarstyti. Komisijos pirmininku paskirtas generalvikaras kan. K. S. Šaulys. Komisijos nariais paskirti prof. P. Būčys, metropolijos tribunolo oficiolas prelatas P. Januševičius, viceoficiolas dr. Juozapas Liasauskis, santuokos ryšio gynėjas dr. Petras Malakauskis[255]. Pirmas komisijos posėdis įvyko 1926 m. lapkričio 22 d. Svarstant dienotvarkę, nutarta, kad pradžioje vyks bendros diskusijos, po to projektas bus svarstomas papunkčiui. Pasisakydamas K. S. Šaulys plačiai aptarė metrikų vedimo tvarką prieš Pirmąjį pasaulinį karą, vokiečių okupacijos metais ir įkūrus Lietuvos valstybę. Taip pat pažymėjo, kas rūpi Bažnyčiai, registruojant įvairius aktus. Siūlė komisijai išspręsti, ką reiktų daryti, jeigu tokie civilinės registracijos

---

253 Ibid., l. 281.

254 P. Karevičius, *Mano gyvenimo ir atsiminimų bruožai*, p. 288–289.

255 Vyskupų posėdžių protokolai, 1926, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 8, l. 52v.

aktai Seime būtų priimti. Dėl civilinių jungtuvių nurodė, kad vyriausybės parengtas įstatymo projektas prieštarauja kanonų įstatymams ir kad opus jungtuvių įstatymas yra ne vietoje įterptas bei įpainiotas į piliečių registracijos įstatymo projektą[256]. Prelatas P. Januševičius pareiškė nemanąs, kad tas projektas bus įvykdytas, ir nemato pagrindo į jį reaguoti neigiamai. Profesorius P. Būčys pasakė, kad projektas prieštarauja Lietuvos Konstitucijai ir yra „žiaurus ir šlykštus". Jis, priešingai nei P. Januševičius, manąs, jog reikia gintis kreipiantis į Lietuvos episkopatą, kad atitinkamu aplinkraščiu informuotų žmones apie tai, ką daro tautos išrinktieji atstovai, bei į Seimo narius katalikus, kad šiam įstatymui pateiktų priešingą projektą, kuriame būtų pažymėta: „a) tikintieji visus savo aktus daro pas savo dvasininkus; b) nepriklausančių jokiai tikybai aktus sudaro savivaldybės pagal Vidaus reikalų ministerijos instrukcijas; c) moterystės akto teisėtumą nusprendžia: tikintiesiems – jų dvasiškoji vyresnybė, netikintiesiems – taikos teisėjas"[257].

Vėlesnėse diskusijose komisijos nariai pasisakė, kad jeigu Seimo dauguma neleis svarstyti priešingo projekto, tai Seimo nariai katalikai turi turėti kontrargumentus ir koreguoti valdžios pasiūlytą projektą. Buvo pasisakoma už tai, kad reikia raginti visuomenę reaguoti ir pasisakyti prieš šį įstatymo projektą, siekti, kad šio įstatymo svarstymas būtų atidėtas iki tol, kol visuomenė pareikš savo nuomonę. Buvo priimta rezoliucija: „Šio įstatymo projektu Valstybė savinasi teisę į Sakramentus, sudarytus Bažnyčioje, ir asmenis, išimtinai tarnaujančius Bažnyčiai, į priklausančią jai nuosavybę. Kadangi minėtieji pavyzdžiai svarbiausiuose dalykuose daug liečia Bažnyčios jurisdikciją, tai negalima jo leisti nesusitarus su Bažnyčia. Pasaulinė valdžia negali antdėti dvasiškijai pareigos rašyti ir gaminti piliečių registracijai reikalingus metrikų aktus be Bažnyčios valdžios sutikimo. Dvasiškija veda minėtas metrikas Bažnyčios reikalams ir jos (Bažnyčios) nustatyta tvarka."[258]

Lapkričio 22 d. posėdyje ir vėlesniame lapkričio 26 d. posėdyje projektas buvo svarstomas papunkčiui. Gruodžio 2 d. posėdyje buvo svarstomas klausimas: Ką daryti, kad Seimas nepriimtų įstatymo, kuris prieštarautų kanonų teisei ir konstitucijos dvasiai. Šiuo klausimu buvo priimta penkių punktų programa[259].

---

256 Protokolas posėdžio komisijos vyriausybės paskelbtam metrikacijos ir jungtuvių įstatymo projektui apsvarstyti, 1926-11-22, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 14, l. 1.

257 Ibid., l. 1–2.

258 Ibid., l. 2.

259 Ibid., l. 12–13. Čia rašoma: „1. Įtikinti Seimo narius: opoziciją, tautininkus, sąžiningus pozicijos narius. 2. Spaudoje aiškinti projekto kenksmingumą: laikraščiuose, atskirais leidiniais, komunikatais. 3. Įsąmoninti visuomenę per draugijas, vyksiančiuose susirinkimuose, tam tikslui sušauktuose susirinkimuose ir iškilmėse. 4. Dvasininkų pareiga ginti Moterystės sakramentą pamoksluose ir kitomis pastoracijos priemonėmis. 5. Lietuvos vyskupų bendras ganytojinis laiškas, kuriame būtų: a) kaip pavojinga yra tautai sugriauti savo pamatą – šeimą ir sunaikinti šeimos širdį moterystę; b) įsakąs viešas pamaldas visose bažnyčiose, prašant Dievo apsaugoti tėvynę nuo moterystės sakramento išniekinimo, paverčiant sakramentą paprasta piliečių sutartimi; c) garsinąs Bažnyčios skirtąsias bausmes už leidimą įstatymų, priešingų Dievo ir Bažnyčios įstatymams."

1931 m. Lietuvos Respublikos Valstybės Taryboje buvo svarstomas civilinės metrikacijos įstatymas. Į svarstymą buvo kviečiamas ir prof. K. S. Šaulys kaip civilinės metrikacijos klausimo žinovas[260]. Profesorius atsisakė dalyvauti svarstyme ir paaiškino, kad katalikų metrikacijos reikalai yra visiškai sutvarkyti kanonų teisės nuostatų, konkordato ir Lietuvos Respublikos konstitucijos. Bet kokie pakeitimai, kurie liestų katalikų metrikacijos tvarką, negalėtų būti daromi be Šventojo Sosto sutikimo. Ne katalikų metrikacijos reikalams tvarkyti jis save nelaiko specialistu[261].

Civilinės metrikacijos problema buvo svarstoma ir vėlesniais metais. 1940 m. pradžioje paskelbtas santuokos įstatymo projektas. Šį projektą svarstė kunigai 1940 m. vasario 20 ir 27 d., susirinkę Kauno arkivyskupo metropolito rūmuose. Posėdžiams pirmininkavo prelatas K. S. Šaulys. Įstatymo projektas buvo svarstomas papunkčiui ir dėl atskirų straipsnių pateikiami pasiūlymai pagal kanonų teisės reikalavimus[262].

Prieškariu buvo pastatyti Kauno arkivyskupo rūmai. 1936 m. spalio 16 d. prelatas K. S. Šaulys pašventino Kauno arkivyskupo metropolito statomų rūmų kertinį akmenį[263].

Krikščionių demokratų valdymo laikotarpiu Bažnyčios ir valstybės santykiai buvo glaudūs, tačiau pralaimėjus trečiojo seimo rinkimuose padėtis pasikeitė. 1926–1940 m. vyravo aštrūs ginčai: „Ir kairieji, ir dešinieji nuosekliai kritikavo, ribojo dvasininkų aktyvumą už Bažnyčios sienų, padedantį ugdyti LKDP elektoratą daugybėje draugijų ir užtikrinti pakankamai finansinių išteklių. Nors tai nekėlė tiesioginės grėsmės katalikybės padėčiai bei sklaidai, iki 1940 m. Bažnyčios ir valstybės santykių įtampa neatlėgo. Net konkordatas su Vatikanu, įtvirtinęs Katalikų bažnyčios statusą Lietuvos Respublikoje, nesutrukdė tautininkams laikyti „antiklerikalinio“ politinio kurso.“[264] Daug nesutarimų tarp

---

260 Lietuvos Respublikos Valstybės Tarybos kvietimas prof. Kazimierui Šauliui, Nr. 12, 1931-01-21, ibid., f. 1671, ap. 5, b. 279, l. 1.

261 Prof. Kazimiero Šaulio raštas Lietuvos Respublikos Valstybės Tarybos pirmininkui, Nr. 162, 1931 01 22, ibid., f. 1671, ap. 5, b. 279, l. 14.

262 Posėdžių protokolai, 1940-02-20, 1940-02-27, ibid., f. 1671, ap. 5, b. 57, l. 1–3, 7–10.

263 Kertinio akmens pašventinimo protokolas, 1935-10-16, ibid., f. 1671, ap. 5, b. 82, l. 125. Ceremonijoje dalyvavo arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas, Apaštališkosios nunciatūros Lietuvai sekretorius Antonino Samore, Kauno miesto burmistras Antanas Merkys, metropolijos kunigų seminarijos rektorius kan. P. Penkauskas, metropolijos kapitulos nariai: kan. S. Jokūbauskis ir kan. J. Byla, metropolijos kunigų seminarijos profesoriai: kun. M. Morkelis, kun. dr. P. Venckus ir kun. M. Sandanavičius, Kauno dekanas kun. F. Kapočius, Kauno metropolito sekretorius kun. dr. S. Ūsoris, vyriausiasis statybos inspektorius inžinierius A. Navickas, inžinierius architektas K. Reisonas, metropolijos kunigų seminarijos prokuratorius kun. J. Petrošius ir inžinierius technikas L. Homčauskas.

264 E. Bendikaitė, A. Kasparavičius, S. Kaubrys, R. Laukaitytė, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, V. Sirutavičius, V. Stravinskienė, J. Tauber, G. Vaskela, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 2: Nepriklausomybė (1918–1940 m.), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 73.

hierarchų ir valstybės buvo dėl vadinamosios Katalikiškosios akcijos, Bažnyčios vaidmens visuomenės gyvenime. K. S. Šaulį tiesiogiai lietė tautininkų valdžios siekiai reformuoti universitete Teologijos-filosofijos fakultetą. Problemos labiau buvo susijusios su šio fakulteto Filosofijos skyriumi, kuriame buvo ruošiami specialistai (ypač gimnazijų ir kitų mokyklų mokytojai) pagal katalikiškos pasaulėžiūros reikalavimus. Valdant tautininkams, buvo siekiama uždaryti šį Filosofijos skyrių ir taip atimti Lietuvos katalikams galimybę suteikti aukštąjį išsilavinimą pagal savo religinius įsitikinimus. Apie prelato K. S. Šaulio poziciją santykiuose su tautininkų valdžia neturime paliudijimų. Tačiau, reikia manyti, kad jis pritarė nuosaikesnei arkivyskupo J. Skvirecko pozicijai, o ne aštresnei Panevėžio vyskupo K. Paltaroko pozicijai.

Kurijos darbuotojų atlyginimai. Įdomumo dėlei pateiksime duomenis, koks mėnesinis atlyginimas iš valstybės biudžeto buvo skiriamas Kauno arkivyskupijos kurijos aukštesniesiems tarnautojams. 1938 m. sausio mėn. arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas į rankas gavo 1886 Lt 75 ct, arkivyskupo sekretorius S. Ūsoris – 380 Lt, generalvikaras K. S. Šaulys – 900 Lt, oficiolas P. Januševičius – 598 Lt 60 ct, viceoficiolas J. Liasauskis – 495 Lt, kancleris J. Byla – 448 Lt, archyvaras Petras Veblaitis – 322 Lt[265]. Tačiau kurijos etatų klausimas nebuvo tinkamai išspręstas. Tai matyti iš prelato K. S. Šaulio 1938 m. ministrui pirmininkui rašyto rašto. Rašte konstatuojama, kad pagal 1929 m. tikybos įstaigų etatų įstatymą buvo išbraukta nemažai kurijoms reikalingų tarnautojų etatų. Tokia padėtis apsunkina kurijų darbą ir Kauno arkivyskupija ne kartą kreipėsi, kad būtų pataisyta. Mažinant etatus, Kauno arkivyskupijos kurijoje buvo išbraukti tokie etatai: teisingumo promotoriaus, santuokos ryšio gynėjo, bažnytinio tribunolo bei teismo notaro, bažnytinių turtų valdybos notaro. Šie pareigūnai reikalingi ir be jų negali kanoniškai vykti teismo darbas. Jie skiriami ir eina savo pareigas. Kad jie gautų atlyginimą, reikia dalį etatiniams tarnautojams numatytų pinigų skirti neetatiniams tarnautojams[266]. Rašte aptariami ir parapijų dvasininkų etatai, atkreipiant dėmesį, kad Kauno arkivyskupijoje reikėtų padidinti klebonų bent 10 etatų, o vikarų 30 etatų. Aptariama ir mokesčių inspekcijų ketinimai apmokestinti kunigų gaunamas pajamas už Mišių stipendijas, Kauno arkivyskupo metropolito atlyginimo klausimas. Čia pažymima, kad „gaunamoji suma neatitinka tiems visokeriopiems išlaidų reikalams, kurie yra susiję su Metropolito užimamąja vieta ir padėtimi visuomenėje, ypač kad jokių reprezentacinių nei kitų sumų nemokama“. Dar

---

[265] Kauno arkivyskupijos kurijos ir arkikatedros bazilikos tarnautojų atlyginimo lapas už 1938 sausio mėn. (pasirašytas generalvikaro K. S. Šaulio), KAKA, Nr. 185, lapai nenumeruoti.

[266] Prelato Kazimiero Stepono Šaulio raštas ministrui pirmininkui, 1938-11-10, ibid., Nr. 185, lapai nenumeruoti.

viena problema – tai arkivyskupo rūmų išlaikymo išlaidos. Arkivyskupo rūmai yra ne tik arkivyskupo gyvenamoji vieta, bet juose yra viešojo valdymo ir reprezentacinės patalpos. Dėl to arkivyskupo rūmų išlaikymui turėtų būti skirta ne mažiau kaip 1000 Lt per mėnesį[267].

Su finansiniais sunkumais susidūrė ne tik Kauno arkivyskupija, bet ir kitos Lietuvos vyskupijos. Kaip Kauno arkivyskupijoje, taip ir kitose vyskupijose, laikui bėgant, iškilo didesnio etatų skaičiaus poreikis. Antai Panevėžio vyskupija 1938 m. pradžioje parengė projektą, numatydama 13 naujų etatų vyskupijos kurijoje bei katedroje ir 19 – parapijose, iš jų 4 klebonų/filialistų ir 15 vikarų[268].

Vokiečių okupacijos metai. Apie prelato K. S. Šaulio veiklą vokiečių okupacijos metais nemažai faktų savo knygoje pateikė dr. Regina Laukaitytė ir šiek tiek pavyko rasti archyvuose.

Vokiečiams išvijus sovietinę kariuomenę iš Lietuvos buvo džiaugiamasi, kad atsikratyta bolševikinio teroro. Šios nuotaikos atsispindėjo ir Katalikų Bažnyčios hierarchų veiksmuose. 1941 m. liepos 4 d. laikraštyje *Į laisvę* buvo paskelbtas arkivyskupo J. Skvirecko, vyskupo V. Brizgio ir prelato K. S. Šaulio pasirašytas pareiškimas. Jame buvo sakoma: „Galingoji Vokietijos kariuomenė sunaikino pas mus įsitvirtinusią bolševikų santvarką, kurioje nebuvo nei proto, nei širdies, kuri buvo pilna visokio melo, visokios apgaulės ir negirdėto žiaurumo. [...] Dabar mūsų tautai atsiveria vėl naujas gyvenimas. Daugiau niekas mūsų nebetrems iš tėvynės, niekas už susipratusio lietuvio vardą mūsų nežudys, mūsų ūkinio gyvenimo niekas negriaus, tikėjimo Lietuvoje daugiau niekas nepersekios. Visi bendromis jėgomis atsikursime sugriautus miestus ir ūkius, žinodami, kad iš mūsų jų niekas neatims."[269] Viltys buvo gražios, bet vokiečių okupacijos realybė pasirodė kitokia.

Vienas epizodas susijęs su bažnyčių uždarymu 1941 m. gruodžio mėnesį. Vokiečių valdžia nutarė uždaryti bažnyčias dėl dėmėtosios šiltinės epidemijos keliamo pavojaus. Epidemija prasidėjo dar 1941 m. pavasarį Vilniuje, o vokiečių okupacijos metais pasklido ir kitose Lietuvos vietose. Ją išplatino karo belaisviai, kurie buvo paskirti dirbti pas ūkininkus. Dvasinė vyresnybė ignoravo Generalinio komisariato reikalavimą uždaryti Kauno bažnyčias. Gruodžio 18 d. generalvikarui K. S. Šauliui paskambino Generalinio komisariato Pagrindinio politikos skyriaus vadovas Carlas Nabersbergas ir ultimatyviai pareikalavo uždaryti bažnyčias[270]. Šį epizodą pakomentavo ir pats prelatas K. S. Šaulys: „Buvo pirmiau

---

[267] Ibid.

[268] R. Laukaitytė, Vyskupijos centro formavimas Panevėžyje 1926–1940 m. (mašinraštis), autoriaus asmeninis archyvas, l. 7.

[269] R. Laukaitytė, *Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010, p. 239.

[270] Ibid., p. 28.

duotas įsakymas uždaryti bažnyčias. Bet kinai, teatrai, karčiamos buvo atdaros. Žmonės ir vyskupai buvo nuomonės, kad didesnis pavojus plėtotis epidemijai susidaro iš tų viešųjų vietų, kaip iš bažnyčių, ypač kad žiema buvo labai šalta ir bažnyčiose maža žmonių. Buvo manoma, kad nacionalsocialistai, būdami Kat. Tikybai priešingi, tyč naudojasi epidemijos proga, kad uždarytų maldos namus. [Neįskaitomas žodis] pasisekė telefonu susisiekti su Arkivyskupu ir paaiškinti jam susidariusią padėtį. Nusistatyta: duoti per Kauno dekaną atitinkamas nurodymas Kauno klebonams ir bažnyčių rektoriams. Paskambinau dekanui kan. Kapočiui. Jis dalyką suprato ir apsiėmė painformuoti kitus bažnyčių rektorius: esant epidemijos pavojui, pamaldų viešųjų iškilmingai nelaikyti ten, kur paskelbta vieta tikrai pavojinga. Apie 17 val. duota Generaliniam komisarui žinia, kad bažnyčiose viešosios pamaldos dėl epidemijos pavojaus nebelaikomos."[271]

Labai svarbu, kaip Bažnyčia reagavo į prasidėjusį žydų holokaustą. R. Laukaitytė konstatuoja, kad dokumentų apie Bažnyčios hierarchų reakciją nėra daug. Ji savo knygoje pateikia keletą faktų apie prelato K. S. Šaulio veiksmus: metropolito paskatintas, paskambino Kauno miesto komendanto Jurgio Bobelio padėjėjui, pasirašė kelis ordinariato raštus dėl žydų žudynių, nors šie raštai nesurasti ir minimi tik vyskupo Vincento Brizgio atsiminimuose[272]. Tačiau K. S. Šauliui teko taikytis ir prie okupacinės valdžios reikalavimų. 1942 m. kovo ir balandžio mėn. išsiuntinėjo dekanams ir kunigams raštus dėl žydų krikšto[273]. Kovo mėn. rašte yra tokia pastraipa: „yra civilinės valdžios potvarkiai, draudžią gyventojams, todėl ir Dvasiškijai, bendrauti su žydais"[274].

Prelatas K. S. Šaulys dalyvavo komisijos Lietuvių konferencijai rengti darbe. Bet pačioje konferencijoje, kuri vyko 1943 m. balandžio 5 d., nedalyvavo[275]. Konferencijoje buvo išrinkta Tautos taryba.

Prelatui K. S. Šauliui teko rūpintis net moksliniais reikalais. 1942 m. Lietuvos mokslų akademijos Lietuvių kalbos institutas sumanė išleisti terminologijos žodyną. Dėl to Kauno arkivyskupijos kurijai pasiuntė raštą, kuriame prašė pavesti kompetentingiems asmenims parengti vartojamus bažnytinius terminus[276]. Kauno arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas sudarė trijų asmenų komisiją, kurios pirmininku paskyrė prelatą K. S. Šaulį. Be jo, į komisiją įėjo dr. Stanislovas Gruodis ir dr. Pranas Petraitis. Komisija 1942 m. gegužės 19 d. posėdyje

---

271 K. S. Šaulio traukimosi iš Lietuvos užrašai, 1944, Signatarų namai, be signatūros, l. 21–23.

272 R. Laukaitytė, *Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)*, p. 104–105.

273 Ibid., p. 112.

274 Citata iš R. Laukaitytės knygos. Žr. ibid.

275 Ibid., p. 50–51.

276 Lietuvos mokslų akademijos Lietuvių kalbos instituto raštas, pasirašytas Lietuvos mokslų akademijos pirmininko M. Biržiškos ir Lietuvių kalbos instituto direktoriaus A. Salio, 1942-04-27, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 291, l. 26.

terminų parengimui paskyrė kompetentingus savo sričių asmenis: prelatą Stasį Jokūbauskį – liturgikos ir bažnytinio meno, kan. Mečislovą Sandanavičių – kanonų teisės, dr. Justiną Grigaitį – dogminės ir moralinės teologijos, dr. Praną Petraitį – apologetikos, kun. prof. Ladą Tulabą – Šventojo Rašto abiejų testamentų, kun. Vladą Budrecką – bažnytinio giedojimo[277]. Pavestas darbas buvo atliktas beveik per du mėnesius ir 1942 m. liepos 7 d. K. Šaulys informavo Lietuvių kalbos instituto direktorių, kad siunčia aktualiųjų terminų rinkinį[278].

Kauno arkivyskupo metropolito nurodymu 1944 m. prelatas K. S. Šaulys parengė arkivyskupijos kurijos įstaigų struktūrą ir darbo laiko paskirstymą[279]. Kuriją sudarė trys įstaigos: Arkivyskupo metropolito kanceliarija, Generalvikariatas, Tribunolas. Metropolito kanceliariją sudaro jo sekretorius ir pagalbininkas ar raštininkas. Generalvikariatas turi tris skyrius: Bažnyčios turtų valdymo tarybą, Metrikų skyrių su archyvu, Bendrąją kurijos kanceliariją. Metropolinis Tribunolas yra teismo įstaiga pirmajai ir antrajai instancijai. Tribunolui vadovauja pirmininkas – oficiolas, oficiolą pavaduoja viceoficiolas. Teismą sudaro sinodiniai teisėjai bei asesoriai. Tribunolo darbe dalyvauja aktuarijus (teismo sekretorius, registruotojas, protokoluotojas), teisingumo promotorius, ryšio gynėjas. Kiti Tribunolo darbuotojai: raštininkas, mašininkas, kurjeris[280].

Žemaičių vyskupijos ir Kauno arkivyskupijos kapitulos narys. Apie K. S. Šaulio paskyrimą į Žemaičių vyskupijos katedros kapitulą vysk. Pranciškus Karevičius galvojo 1914 m. tik tapęs Žemaičių vyskupu. Tačiau, anot P. Karevičiaus, K. S. Šaulys pats sau pakišo koją. Vyskupas atsiminimuose rašo: „Bet kaip tik tuo metu gavau lenkiškai iš jo rašytą laišką. Atrašydamas į jo klausimus žemaitiška tarme pridėjau pastabą: „Tamsta su manimi Palangoje atostogų metu gražiai šnekėjai lietuviškai, tai aš nustebau, kad man rašai nebe savo kalba." Šisai jo lenkiškas laiškas sudarė nuomonę, kad jis – „diplomatas", kuris savo įsitikinimą sau pasitiekęs, lengvai prisitaiko prie savo šefo nuomonės. Pasiryžau jo kandidatūrą atidėti tolesnei pažinčiai su juo, o jo vieton įrašiau kun. Olšauskį kaip kandidatą į kanauninkus."[281] Greitai, matyt, vyskupas įvertino K. S. Šaulį ir jau po ingreso, pradėjęs eiti Žemaičių vyskupo pareigas, pasiūlė kapitulai paskirti jį garbės kanauninku[282]. Garbės kanauninku K. S. Šaulys buvo paskirtas 1914 m. gruodžio 9 dieną[283].

---

277 Komisijos pirmininko K. S. Šaulio raštas, be datos, ibid., l. 29.

278 Generalvikaro K. S. Šaulio raštas Lietuvių kalbos instituto direktoriui, 1942-07-07, ibid., l. 43.

279 Kauno arkivyskupijos metropolijos kurija. Kurijos įstaigų santvarkos ir darbų laiko paskirstymo potvarkis, 1944-02-01, ibid., f. 1671, ap. 5, b. 159, l. 59–61.

280 Ibid.

281 P. Karevičius, *Mano gyvenimo ir atsiminimų bruožai*, p. 211.

282 Ibid., p. 216–217.

283 Žinios apie kunigą, b. d., KAKA, Nr. 35, l. 13.

PIVS PP. XI

Dilecte Fili, salutem et apostolicam benedictionem. Splendidum virtutum
tuarum texens elogium Kaunensium Archiepiscopus edocet Nos te, Canonicum Metropolitani sui templi
doctrina ac pietate spectatum, non minus quam actuosa sacri muneris exercitatione, nunc Vicarium genera-
lem electum, validum ac sollertem esse Archiepiscopi ipsius in Pastoralibus laboribus adiutorem. Gratum
ergo Nobis acceptumque est Praesulis ejusdem tui votis concedere, teque, sacerdotem omnibus nominibus di-
gnum, singulari Pontificiae voluntatis significatione cohonestare. Quare his te Litteris, auctoritate Nostra,
Antistitem Urbanum idest Praelatum Nostrum domesticum eligimus,
facimus atque renuntiamus. Tibi proinde largimur ut violaceas vestes induere, atque in Romana etiam
Curia lineum amiculum manicatum, sive Rochetum, gestare licite possis ac valeas; itemque utaris, frua-
ris singulis quibusque honoribus, privilegiis, praerogativis, indultis, quibus alii Ecclesiastici viri hac di-
gnitate aucti utuntur, fruuntur, vel uti, frui possunt ac poterunt. Non obstantibus contrariis quibuscum-
que. Datum Romae, apud Sanctum Petrum, sub anulo Piscatoris, die XIII m. Maji a. MCMXXVII
Pontificatus Nostri sexto.

P. Card. Gasparri
a Secretis Status

Dilecto Filio
Casimiro Stephano Saulys
Canonico

Popiežiaus Pijaus XI raštas, kuriuo Šventasis Tėvas 1927 m. gegužės 13 d. prelatui Kazimierui Steponui Šauliui suteikė Popiežiaus rūmų prelato titulą. Vėliau jam suteiktas aukščiausias – apaštališkojo protonotaro – garbės prelato vardas. LNM

Kanauninkas Kazimieras Steponas Šaulys. 1930 m.
Kunigas Kazimieras Steponas Šaulys 1916 m. paskirtas Žemaičių vyskupijos kapitulos kanauninku, 1932 m. Apaštalų Sosto patvirtintas Kauno arkivyskupijos kapitulos prelatu. LNM

1916 m. vasario 10 d. K. S. Šaulys paskiriamas Žemaičių vyskupijos katedros kapitulos tikruoju kanauninku[284]. 1927 m. jam suteiktas Popiežiaus rūmų prelato titulas (*Praelatus Domesticus suae Sanctitatis*). 1932 m. po prelato Jono Mačiulio-Maironio mirties K. S. Šaulys tapo Kauno arkivyskupijos katedros kapitulos prelatu, vėliau Šventasis Tėvas suteikė aukščiausią – apaštališkojo protonotaro – garbės prelato vardą. K. S. Šaulio užimtos pareigos Kauno arkivyskupijos kapituloje buvo šios: kanauninkas pamokslininkas, prelatas dekanas, prelatas arkidiakonas[285]. 1940 m. gruodžio 21 d. Vilkaviškio vyskupas Antanas Karosas paskyrė K. S. Šaulį Vilkaviškio katedros kapitulos garbės kanauninku[286].

Po kapitulos pirmininko prelato J. Mačiulio-Maironio mirties kapitulos posėdžiams pradėjo pirmininkauti kapitulos dekanas prelatas K. S. Šaulys. Tai matyti iš kapitulos ekstraordinarinio posėdžio, kuris vyko 1932 m. birželio 28 d., t. y. Maironio mirties dieną[287]. Nuo to laiko prelatas kapitulos posėdžiams pirmininkavo iki 1944 metų. Paskutinis įrašas kapitulos protokolų knygoje yra apie 1944 m. balandžio 28 d. įvykusį kapitulos posėdį, kuriam pirmininkavo kapitulos arkidiakonas K. S. Šaulys[288].

Karo metais buvo įvairių sunkumų. Netgi trūko Mišių vyno ir aliejaus tabernakulio lemputei. Arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas savo rašte prelatui K. S. Šauliui patarė, kaip išspręsti šiuos klausimus. Pavyzdžiui, aliejaus pasigaminti galima iš auginamų saulėgrąžų (saulažolių). Arkivyskupas girdėjęs, kad kažkas gaminąs vyną iš razinų. Toks razinų vynas ir vyno pakaitalas (erzacas) reikalui esant gal ir priimtinas, bet arkivyskupui toks vynas nepatinkąs, nes tai pakaitalas. Jis siūlė vynuoges užsiauginti šiltnamiuose, nors tai brangiau kainuotų, nei augintos vynuogės šiltuose kraštuose. Šiltnamiuose išaugintų vynuogių vynas „visais atžvilgiais yra žmoniškas vynas: *bonum vinum de vite, ne bonus vinus*“[289]. Arkivyskupas siūlė arkivyskupo rūmų sode įveisti vynuogyną ir iš ten užaugintų vynuogių gaminti bažnytinį vyną. Tokio vynuogyno įveisimui reikėtų šiokio tokio kapitalo ir dėl to gal galima būtų įsteigti kunigų kooperatyvą ar kažką panašaus. Toliau savo rašte arkivyskupas pasvarstė, kad gal galima būtų arkikatedrai bazilikai atiduoti vieną kitą diecezinį monopolį – arkivyskupijos bažnyčių aprūpinimą bažnytiniu vynu, teisę gaminti bažnyčiose

---

284 Žinios apie kunigą, b. d., KAKA, Nr. 35, l. 13.

285 *Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri Provinciae ecclesiasticae Lituanae. Pro Anno Domini 1928, 1930, 1933, 1936, 1939.*

286 Žinios apie kunigą, b. d., KAKA, Nr. 35, l. 13.

287 Kauno arkivyskupijos katedros kapitulos ekstraordinarinio posėdžio protokolas, 1932-06-28, KAKA, Nr. 155, l. 23.

288 Kauno arkivyskupijos katedros kapitulos posėdžio protokolas, 1944-04-28, ibid., l. 174.

289 Kauno arkivyskupo metropolito J. Skvirecko raštas prelatui, kapitulos pirmininkui K. S. Šauliui, 1942-03-06, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 61, l. 1.

žibinamąjį aliejų, žvakes, bažnytinius apdarus. Visai tai siūlė apsvarstyti kapituloje. Katedros klebonui, pasitaikius progai, pasiūlyti, kad katedros ūkelyje galėtų auginti saulėgrąžas aliejui gaminti[290].

1944 m. kovo 19 d. vyko Kauno arkivyskupijos kapitulos ekstraordinarinis posėdis, kuriame paskutinį kartą Lietuvoje buvo papildyta kapitula, vadovaujant prelatui K. S. Šauliui. Mirus kan. J. Bylai, kapituloje liko laisva kanauninko vieta. Arkivyskupas į tą vietą pasiūlė garbės kanauninką Feliksą Kapočių. Šiai kandidatūrai kapitula pritarė vienbalsiai ir pasiūlė kanauninkais dar du kandidatus garbės kanauninkus: Fabijoną Kemėšį ir Mykolą Vaitkų. Šioms kandidatūroms kapitula pritarė. Garbės kanauninku buvo paskirtas kun. Juozapas Želvys[291].

---

290 Ibid.

291 Kauno metropolinės kapitulos ekstraordinarinio posėdžio protokolas, 1944-03-19, ibid., f. 1671, ap. 5, b. 61, l. 28–29.

Prie nepriklausomybės ištakų – Lietuvos Valstybės Taryba

Apie Lietuvos Tarybos veiklą nemažai rašyta Vasario 16-osios Akto signatarų biografijose[292], todėl čia plačiau nesigilinsime į Tarybos darbus ir su jos veikla susijusias peripetijas. Paminėsime svarbesnius veiklos momentus ir pažiūrėsime į K. S. Šaulio darbą Taryboje.

1915 m. Lietuva buvo okupuota Vokietijos ir įėjo į Oberosto darinį[293]. Pasikeitus politinėms sąlygoms, lietuvių visuomenės veikėjai įsijungė į politinę veiklą, kurios tikslas buvo nepriklausomos Lietuvos valstybės sukūrimas. Tas tikslas nebuvo iš karto suformuluotas[294]. Konkretesni žingsniai susiję su lietuvių atstovų konferencijos sušaukimu ir Tarybos išrinkimu. Istoriografijoje apie tarybų išrinkimą okupuotuose kraštuose rašoma: „Po 1917 m. vasario įvykių Rusijoje, dėl kurių ėmė viešai ir nevaržomai reikštis tautiniai judėjimai, padrąsėjo ir Oberosto tautų inteligentai. Tad reakcingiausiems Vokietijos aneksionistams turėjo būti aišku, kad okupuotų teritorijų lengvai prisijungti nepavyks. Tačiau vėrėsi kitokio prijungimo galimybės: nors paradoksalu, daugiausia vilčių teikė vis platesnis nacionalinio principo taikymas. Aneksionistai samprotavo taip: pvz., lietuvių tauta, siekianti apsisprendimo teisės, bet neturinti pakankamo civilizacinio (valstybinio) potencialo, gali pretenduoti tik į savarankišką etnokultūrinę raidą. Pasiekus separatinę taiką su Rusija apsisprendimo principo pagrindu (to

---

[292] V. B. Pšibilskis, *Mykolas Biržiška: patrioto, mokslininko, kultūrininko gyvenimo ir veiklos pėdsakai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 152–169; S. Vaitekūnas, *Justinas Staugaitis: vyskupas, politikas, tautos dvasios ir valstybės puoselėtojas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011, p. 196–234; S. Vaitekūnas, *Stanislovas Narutavičius: signataras ir jo laikai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 241–280; V. Jencius-Butautas, *1918 metų Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas*, Trakai: Voruta, p. 176–192; V. Terleckas, *Jonas Vailokaitis: gyvenimo ir veiklos bruožai*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2011, p. 19–32.

[293] Apie Lietuvos padėtį Oberosto sudėtyje plačiau žr. D. Blažytė-Baužienė, E. Gimžauskas, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, G. Rudis, A. Svarauskas, J. Vaičenonis, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, Vilnius: Baltos lankos, 2013, p. 41–61.

[294] R. Lopata, *Lietuvos valstybingumo raida 1914–1918 metais, Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 9, Vilnius: Mintis, p. 56–130.

Vokietija tuo metu labai pageidavo), tautos teisės transformacija į valstybinę iš esmės būtų perėjusi į Vokietijos kompetenciją. Taigi 1917 m. balandį Vokietijos karinė ir civilinė vadovybė pasiekė kompromisinį sprendimą, kad okupuotuose kraštuose susidarytų tarybos, kaip „savarankiškų valstybių" atstovybės, ir pačios, o ne vokiečiai, pasisakytų už prijungimą prie Imperijos. Tokia buvo ir vadinamos lietuviškosios politikos esmė. Tarybos kompetencija nebuvo aiški. „Karinė administracija Lietuvoje norėjo turėti netgi ne patariamąjį, o tik pritariamąjį valdymo organą, susidedantį iš vietos gyventojų, be jokios sprendžiamosios galios ar teisės į savarankišką veiklą."[295] Kitokius lūkesčius puoselėjo lietuvių veikėjai. „Tuo tarpu lietuvių politikai laikėsi nuomonės, kad krašto atstovybė turi būti ne vokiečių paskirta, o vienaip ar kitaip pačių lietuvių išrinkta arba sudaryta sušaukus atstovų konferenciją. Nusistatyta nedalyvauti jokioje neaiškių galių taryboje ir nepriimti vokiečių skiriamų pareigų. Kadangi visos Oberosto valdžios pastangos patraukti lietuvius rezultatų nedavė, Berlyno paskatinta karinė administracija sutiko leisti patiems sudaryti Organizacinį komitetą."[296]

Konferencijai Vilniuje rengti buvo sudarytas 22 asmenų Organizacinis komitetas, į kurį įėjo krikščionių demokratų, tautininkų krypties ir socialdemokratų atstovai. Į posėdžius neatvyko kviestas kun. Antanas Alekna iš Kauno. Organizacinis komitetas posėdžiavo 1917 m. rugpjūčio 1–4 d. Vilniuje. Posėdžiuose apsvarstė politinę padėtį Lietuvoje, Lietuvos valstybės teritorijos klausimą, politines perspektyvas. Buvo priimta rezoliucija: „Lietuvių visuomenės veikėjai, susirinkę Vilniuje, svarstė 1917 m. rugpjūčio mėn. 1 ir 2 d. Lietuvos dabarties padėjimą ir jos ateities klausimą ir nutarta: Lietuvių Tauta sudaro nepriklausomą valstybę etnografinėmis ribomis. Turėdami omenyje, jog Lietuva iš atžvilgio į savo ūkio bei kultūros reikalus yra pasvirusi ne tiek į rytus ir ne tiek į pietus, kiek į vakarus, net šių dienų politikos stovyje numato jie reikalą būsimajai savarankiškai Lietuvos valstybei dėl jos ūkio, kultūros ir tautinės politikos motyvų sueiti tam tikrais dar nenustatytais santykiais su Vokietijos valstybe, nepakenkiant savitam Lietuvos plėtojimos."[297] Organizacinio komiteto buvo nutarta, kad būtina sudaryti Tarybą.

Okupuotame krašte, kur buvo griežtai ribojamas susisiekimas, demokratiški rinkimai į konferenciją nebuvo įmanomi. Liko vienintelis būdas kviesti atstovus. Kviesti turėjo Vykdomasis komitetas, kurį sudarė Antanas Smetona, Jurgis Šaulys, Mykolas Biržiška, Petras Klimas ir kun. Juozapas Stankevičius.

---

295 D. Blažytė-Baužienė, E. Gimžauskas, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, G. Rudis, A. Svarauskas, J. Vaičenonis, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, p. 73.

296 Ibid., p. 74.

297 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, parengė A. Eidintas ir R. Lopata, Vilnius: Mokslas, 1991, p. 52.

Vilniaus konferencijos, vykusios 1917 m. rugsėjo 18–22 d., prezidiumas ir sekretoriatas. Vilnius, 1917 m. rugsėjo 18 d. Iš kairės sėdi: Peliksas Bugailiškis, Kazimieras Bizauskas, Kazimieras Steponas Šaulys, Justinas Staugaitis, Jonas Basanavičius, Steponas Kairys, Antanas Smetona, Jonas Vileišis, Povilas Dogelis, Juozas Paknys, Jurgis Šaulys, Mykolas Biržiška, Juozapas Stankevičius, Petras Klimas. Fot. A. Jurašaitytė. LNM

Į konferenciją pakviesti 264 asmenys, tarp jų ir kan. K. S. Šaulys. Atvyko 213, vėliau atvykusiųjų skaičius padidėjo iki 222 narių. Pagal socialinę padėtį konferencijos dalyviai pasiskirstė taip: 66 kunigai, 65 valstiečiai, 59 inteligentai, 24 neaiškios profesijos asmenys, 5 dvarininkai ir 2 darbininkai[298].

Vilniaus konferencija vyko 1917 m. rugsėjo 18–22 d. Pirmiausia konferencijos dalyviai išklausė šv. Mišias Vilniaus katedroje. Pamokslą sakė kunigas Mečislovas Reinys. Buvo giedamos lietuviškos giesmės[299]. Konferencijos dalyvis kun. Antanas Šmulkštys apie pamaldas rašė: „Prisirinko lietuvių kas tik galėjo. Ir gimnazijos mokiniai, ir kursistai, ir prieglaudų bei mokyklų vaikai, ir galop mes, delegatai. Graudu pasidarė išgirdus „Pulkim ant kelių". Bandžiau melstis, bet nepavyko. Pritariau giesmei ir kažkokia galinga srovė nunešė mane. Visa pamiršęs, juste jaučiau tąjį Galybių Viešpatį, kuris trupina ginklus ir valdo Karalystes. Jaučiau Apvaizdos kvėpavimą, jaučiau Tėvynės laisvę ir širdis stipriai stipriai plakė."[300] Po pamaldų 10 val. 15 min. miesto salėje prasidėjo posėdis. Pirmame posėdyje dalyvavo 201 konferencijos narys. Konferenciją atidarė Antanas Smetona. Garbės pirmininku buvo pasiūlytas Jonas Basanavičius ir tam pritarta. Į prezidiumą išrinkti Steponas Kairys, kun. Justinas Staugaitis, kan. Kazimieras Steponas Šaulys, Jonas Vileišis ir Antanas Smetona. Į sekretoriatą – kun. Povilas Dogelis, Kazimieras Bizauskas, Peliksas Bugailiškis ir Juozas Paknys. Konferencijai buvo priimta programa: 1. Tvarkomosios komisijos pranešimas. 2. Organizacijos Komiteto pranešimas. 3. Lietuvos politikos klausimas. 4. Lietuvių Tarybos klausimas: a) jos tikslas, uždaviniai ir teisės, b) jos darbo sąlygos, c) jos nariai. 5. Sumanymai šių dienų Lietuvos stoviui pagerinti. Lietuvos ženklų klausimas. 6. Konferencijos uždarymas[301].

Rugsėjo 19 d. rytiniame posėdyje, pirmininkaujant J. Staugaičiui, buvo svarstomas trečias dienotvarkės punktas – Lietuvos politikos klausimas. A. Smetona kalbėjo apie Lietuvos orientaciją: „Mūsų politikos tikslai dar nėra galutinai nusistatę. Pavyzdys – Amerikos ir Rusijos lietuvių skirtinosios rezoliucijos, taip pat neaiškūs liaudies troškimai. Jie nusistatys, tik praktiškai klausimą vykdinant. Mūsų spėkos palyginamai su Bulgarais, Serbais, Rumunais užtenkamos. Etnografinis charakteris ne taip vienodas. Yra vilties Lietuvos klausimui pasaulyje iškilti. Perspektyvoje trys galimybės: 1) grįžimas prie Rusijos, 2) Vokiečių „Hinterland" (užnugaris) ir 3) nepriklausomoji Lietuva."[302]

Konferencijoje buvo karštai ginčijamasi dėl Lietuvos ateities ir ypač dėl vokiečių reikalavimo, kad būsima Lietuva būtų susieta glaudžiais santykiais su Vokietija.

---

298 A. Eidintas, Lietuvos Valstybės Tarybos 1917–1918 m. dokumentai, ibid., p. 7.

299 S. Vaitekūnas, *Stanislovas Narutavičius*, p. 245.

300 A. Šmulkštys, Vilniaus konferencija ir krikščionys demokratai, *Krikščionis demokratas*, 1927, Nr. 3–5, p. 117.

301 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 67.

302 Ibid., p. 69.

Tam tikro aiškumo įnešė į konferenciją atvykusi Šveicarijos lietuvių delegacija: prelatas Konstantinas Olšauskas, Juozas Purickis, Antanas Steponaitis. Konferencijos tribūnoje kalbėjo J. Purickis. Jis sakė, kad pagalbos iš Rusijos, Anglijos, Prancūzijos sunku tikėtis. Konferencijos dalyvius informavo, kad Vokietijos aneksionistų pozicijos silpnėja. Reichstagas palaikys Lietuvos nepriklausomybę. „Tiesa, jai įgyvendinti keliamos dvi sąlygos: Lietuva monarchija su Viurtembergo dinastu, Lietuva sudaro sąjungą su Vokietija."[303] Prie kompromiso priėjimo turėjo įtakos ir ta aplinkybė, kad Oberosto spaudoje buvo išspausdinta Reichstago deputato Matthiaso Erzbergerio kalbos santrauka, kur jis teigė, kad Vokietijos vyriausybė pritaria nepriklausomos Lietuvos Karalystės sumanymui[304]. Rugsėjo 21 d. konferencija priėmė dviejų dalių nutarimą. Pirmoje dalyje kalbama apie nepriklausomos Lietuvos valstybės skelbimą: „Liuosam Lietuvos plėtojimos reikalinga yra sudaryti iš jos nepriklausoma demokratiškai sutvarkyta valstybė etnografinėmis ribomis su būtinai reikalingomis ekonominiam gyvenimui korektyvomis. Lietuvos tautinėms mažumoms turi būti patikrintos tinkamos jų kultūros reikalams sąlygos. Galutinai nustatyti nepriklausomos Lietuvos pamatams ir jos santykiams su kaimyninėmis valstybėmis turi būti sušauktas Steigiamasis Lietuvos Seimas Vilniuje, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas." Antroje dalyje kalbama apie santykius su Vokietija: „Jeigu Vokietija sutiktų dar prieš Taikos konferenciją proklamuoti Lietuvos valstybę ir pačioje Konferencijoje paremti Lietuvos reikalus, tai Lietuvių konferencija, turėdama omenyje, jog Lietuvos interesai yra normalinėse taikos sąlygose pasvirę ne tiek į rytus ir ne tiek į pietus, kiek vakarus, pripažįsta galimu sueiti būsimajai Lietuvos valstybei, nepakenkiant savitam jos plėtojimos, į tam tikrus dar nenustatytinus santykius su Vokietija."[305]

1917 m. rugsėjo 21 d. Vilniaus konferencijoje popietiniame posėdyje į Krašto Tarybą buvo išrinkta dvidešimt narių. Balsuojant į Tarybą, daugiausia balsų gavo J. Basanavičius, antras buvo J. Šaulys, trečias – A. Smetona. K. S. Šaulys buvo keturioliktas, surinko 139 balsus už ir 64 prieš. Iš dvidešimties Tarybos narių šeši buvo kunigai: Juozapas Stankevičius, Pranciškus Urbanavičius, Kazimieras Steponas Šaulys, Vladas Mironas, Alfonsas Petrulis, Justinas Staugaitis. Šis faktas sukėlė kairiųjų konferencijos dalyvių nepasitenkinimą. Vyskupas Justinas Staugaitis prisimena: „Rinkimai buvo padaryti vakare. Po jų Konferencija išsiskirstė. Rytojaus dieną, posėdžiui prasidėjus, p. Kairys išdrožė ilgą kalbą prieš kunigus. Ką jie, girdi, veiksią Taryboje? Juk jie tokiam darbui nesą pasirengę. Nuo p. Kairio, žinoma, teko „klerikalams" iš viso."[306] Tokia situacija kėlė pavojų,

303 R. Lopata, *Lietuvos valstybingumo raida 1914–1918 metais*, p. 129.

304 Ibid.

305 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 76.

306 J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, 2-as papildytas leidimas, parengė vysk. J. Boruta SJ, R. Laukaitytė, A. Katilius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2006, p. 252.

kad konferencija gali iširti savo darbo nebaigusi. Čia pasireiškė K. S. Šaulio politinis įžvalgumas. Jis pareiškė, kad pasitraukia iš Tarybos. Vysk. J. Staugaitis prisimena: „Man su kunigu Šauliu teko būti prezidiume. Dar diskusijoms beeinant, kun. Šaulys pašnibždėjo man į ausį, kad tokiomis aplinkybėmis jis negalįs priimti mandato. Kalboms pasibaigus, kun. Šaulys viešai pareiškė išeinąs iš Tarybos. Paskui jį tokį pareiškimą padarėme visi išrinktieji kunigai. Padaryta pertrauka, kad grupės galėtų pasitarti."[307] Pasitarę kunigai nutarė, kad Taryboje palieka tik keturis kunigus, o dvi vietas užleidžia pasauliečiams, kad ir socialdemokratams. Taryba nutarė, kad atsisako kunigų J. Stankevičiaus ir P. Urbanavičiaus. Į jų vietas nutarta paimti socialdemokratą Joną Vileišį ir dvarininką Stanislovą Narutavičių. Po tokio sprendimo, anot P. Klimo, „atidarėme vėl posėdį. Pranešėme apie naujosios Tarybos posėdį ir jo propozicijas ir pakilo ūpas, ir atsigavo dvasia, ir vienu balsu buvo išreikštas pertaisytai Tarybai didžiausio pasitikėjimo „votumas". Lyg su ašaromis prabilo Kairys į susir[inkusius] dėl išvengtos sunkenybės! Tai buvo iš tikrųjų prakilnus momentas! Tuo ūpu pabaigėme darbus ir ramiai išsiskirstėme"[308].

Taigi galiausiai Lietuvos Tarybą sudarė dvidešimt atstovų: gydytojas Jonas Basanavičius (nepartinis), ekonomistas Jurgis Šaulys (nepartinis), teisininkas Antanas Smetona (tautininkas), teisininkas Petras Klimas (nepartinis), teisininkas Mykolas Biržiška (socialdemokratas), kun. Vladas Mironas (tautininkas), kun. Justinas Staugaitis (krikščionis demokratas), agronomas Aleksandras Stulginskis (krikščionis demokratas), inžinierius Steponas Kairys (socialdemokratas), teisininkas Kazimieras Bizauskas (krikščionis demokratas), ekonomistas Jonas Smilgevičius (nepartinis), agronomas Donatas Malinauskas (nepartinis), kun. Kazimieras Steponas Šaulys (krikščionis demokratas), spaustuvininkas Saliamonas Banaitis (krikščionis demokratas), teisininkas Pranas Dovydaitis (krikščionis demokratas), kun. Alfonsas Petrulis (krikščionis demokratas), bankininkas Jonas Vailokaitis (krikščionis demokratas), teisininkas Jokūbas Šernas (nepartinis), teisininkas Stanislovas Narutavičius (nepartinis), teisininkas Jonas Vileišis (liaudininkas). 5–6 vietos buvo rezervuotos Lietuvos tautinėms mažumoms. Pagal profesiją Taryboje daugiausia buvo teisininkų. Partiniu požiūriu Tarybą sudarė 8 krikščionys demokratai, 2 tautininkai, 2 socialdemokratai, 1 liaudininkas ir 7 nepartiniai.

1917 m. rugsėjo 22 d. Taryba raštu kreipėsi į vyriausiąjį Rytų fronto vadą generolą feldmaršalą Bavarijos princą Leopoldą, kad patvirtintų išrinktąją Tarybą ir leistų jai veikti. Prašyme buvo rašoma: „Nustojus lietuvių tautai savo valstybinės būties ir nemaža paskui po svetima valdžia prisikentus, rodosi pagaliau

[307] Ibid., p. 253.

[308] P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 189.

atėjęs tas ne vienos kartos lauktasis laikas, kada lietuviai tikisi, įtempę visas savo pajėgas, atstatyti tautiniais pamatais iš nauja Lietuvos valstybę.

Mes tikimės vokiečių valdžios paspirtimi, kad dar karo metu galėtume kartu su ja, Vokietijos valstybei padedant, lengvinti kenčiančių dėl karo gyventojų vargą bei padėjimą ir dirbti atstatant mūsų kraštą ir jo ūkį, stengdamies, be to, idant visiems mūsų krašto gyventojams būtų suteiktos teisės, kuriomis jau seniai naudojasi visų kultūringųjų šalių gyventojai."[309] Princas Leopoldas atsakymą į šį Tarybos raštą pateikė rugsėjo 23 d. per Lietuvos okupacinės valdžios viršininką kunigaikštį Francą Juozapą fon Izenburgą-Biršteiną ir patvirtino išrinktą Tarybą. Vyriausiasis Rytų fronto vadas rašė: „Dirbant iš vieno su šalies gyventojais, bus atlikti prirengiamieji Lietuvos atstatymo darbai. Vyriausiasis Rytų Karo Vadas Jo Karališkoji Didenybė generolas feldmaršalas Bavarijos Princas Leopoldas šaukia tam tikslui Lietuvos Tarybą, kuri, Karo Valdžiai vadovaujant, turės svarstyti būsimos Lietuvos valdžios bei ūkio pamatus. Lietuva privalo virsti kultūros šalimi, kurioje visiems jos gyventojams, apsaugojant lietuvių savitumą, yra leista liuosai gyventi ir plėtotis."[310]

1917 m. rugsėjo 22 d. Lietuvių konferencija Vilniuje nusiuntė telegramą Šventajam Tėvui Benediktui XV. Šioje telegramoje rašoma: „Mes iš visų Lietuvos sričių ir įvairių luomų atstovai, iš viso 200 su viršum žmonių, susirinkę į konferenciją Vilniuje, savo sostinėje, pasitarti dėl dabarties karo vargų ir savo tautos savarankiškos ateities, naudojamės šia miela proga pasakyti Jūsų Šventenybei nuoširdų ačiū už paskyrimą dienos karo nuvargintai Lietuvai rinkti aukoms visame katalikiškame pasaulyje ir drauge už tėvišką pasiūlijimą kariaujančioms valstybėms taikos, kurios esme visi ištroškę ir kurią tikimės atgauti savo tautos politikinių teisių, Jūsų Šventenybei mus galingai užtariant, ir nuolankiausia meldžiame savo darbams palaiminimo."[311]

Vilniaus konferencijoje krikščionių demokratų atstovai laikėsi bendros linijos. Tai patvirtina konferencijos dalyvio kun. Antano Šmulkščio žodžiai: „Konstatavę kairiųjų taktiką, ypač socialdemokratų suglaustą frontą prieš katalikus, nusprendėme griežtai laikytis partijos disciplinos, daryti posėdžius prieš kiekvieną svarbesnį sprendimą."[312] Konferencijos darbo metu „krikščionys demokratai turėjo savo kambarėlį, demokratai savo ir socialdemokratai savo. Būdavo, pasibaigs posėdis – bėgi savo kambarėlin. Čionai susirinkdavo frakcijos valdyba. Tarėmės, kaip ėjęs posėdis, kas nuveikta, kas dar tenka nuveikti ir kaip nuveikti, kas turi kuriais klausimais kalbėti, kas juos palaikyti, kas su socialistais ginčytis, o gal tik tylomis praleisti"[313].

309 Lietuvos Taryba, *Lietuvos aidas*, 1917-09-25, Nr. 7, p. 1.

310 Ibid.

311 Ibid., p. 2.

312 A. Šmulkštys, Vilniaus konferencija ir krikščionys demokratai, p. 116.

313 Ibid., p. 118.

Lietuvos Taryba. Vilnius, 1917 m. rugsėjo 25 d. Iš kairės: sėdi Jonas Vileišis, Jurgis Šaulys, Justinas Staugaitis, Stanislovas Narutavičius, Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, Kazimieras Steponas Šaulys, Steponas Kairys, Jonas Smilgevičius; stovi Kazimieras Bizauskas, Jonas Vailokaitis, Donatas Malinauskas, Vladas Mironas, Mykolas Biržiška, Alfonsas Petrulis, Saliamonas Banaitis, Petras Klimas, Aleksandras Stulginskis, Jokūbas Šernas, Pranas Dovydaitis. Fot. A. Jurašaitytė. LNM

Lietuvos Valstybės Taryba, papildyta antrojoje konferencijoje, vykusioje 1919 m. sausio 16–23 d. Kaunas, 1919 m. sausio 22 d. Iš kairės: sėdi Kazimieras Steponas Šaulys, Vaclovas Lastauskas, Alfonsas Petrulis, Stasys Šilingas, Justinas Staugaitis, Jokūbas Šernas, Jurgis Alekna, Donatas Malinauskas; stovi Juozas Kavoliūnas, Saliamonas Banaitis, Pranas Dovydaitis, Jonas Jakimavičius, Liudas Noreika, Kazimieras Bizauskas, L. Brokas, Vytautas Petrulis, M. Ivanauskas, Vladas Mironas. LNM

Išrinktos Tarybos pirmasis posėdis įvyko 1917 m. rugsėjo 24 d. Posėdžiui pirmininkavo J. Basanavičius, sekretoriavo K. Bizauskas. Pirmiausia buvo svarstomas naujai sudaryto organo pavadinimas. Buvo nutarta lietuviškai vadinti Lietuvos Taryba, vokiškai *Litauischer Landesrat*, lenkiškai *Rada Litewska*. Vėliau slaptu balsavimu buvo renkamas Lietuvos Tarybos prezidiumas iš penkių narių ir vieno kandidato. Prezidiumo pirmininku išrinktas A. Smetona (19 balsų), pirmuoju vicepirmininku S. Kairys (19 balsų), antruoju vicepirmininku V. Mironas (13 balsų), pirmuoju sekretoriumi J. Šaulys (19 balsų), antruoju sekretoriumi Petras Klimas (11 balsų) ir kandidatu A. Stulginskis (9 balsai)[314].

Tam tikra prasme būsimus Lietuvos Tarybos darbus suformulavo jos pirmininkas A. Smetona *Lietuvos aide* paskelbtame straipsnyje „Lietuvos Tarybos darbų belaukiant". Čia rašoma: „Lietuvos Tarybai, žinoma, teks visų pirma pasirūpinti, kiek leis karo aplinkybės, visuomenės būties ir mūsų šalies likimo pagerinimu. Ir čia reiks pradėti nuo apačios, o ne nuo viršaus. Taigi valsčių geresnė tvarka bus jos pirmutinis uždavinys; toliau irgi pirmaeiliai reikalai – tai mokykla, švietimas, ūkis, žmonių bendravimo palengvinimas ir žmonių sveikatos bei gyvatos apsaugojimas. Lietuvos valsčiai ir apskritys nūn valdomi be žmonių atstovybės; jų priešakyje stovi žmonės, kad ir vietiniai, dažniausia toki, kurie nejaučia nei savo pareigos, nei tos atsakomybės, kurios jie kalti visuomenei. Todėl ta nepakenčiama tvarka turės būti pakeista tokia, kad tarp visuomenės ir okupacinės vokiečių valdžios atsistotų toki vyrai, kurie numano ir savo teises, ir savo priedermes. [...] Rūpindamos dabartiniu Lietuvos padėjimu. Taryba privalys tuo pačiu žygiu galvoti ir apie jos ateitį: apie būsimąją Lietuvos valstybę, apie jos pamatus, jos konstituciją, jos ribų nustatymą, jos pajėgas, jos santykius su kitomis gretimomis šalimis."[315]

Iš paskelbtų Lietuvos Tarybos protokolų galima susidaryti vaizdą, kiek ir kaip K. S. Šaulys dalyvavo jos veikloje. Pirmuosiuose protokoluose nenurodomos diskusijose kalbėjusių pavardės. K. S. Šaulys pasisakė 1917 m. gruodžio 6 d. ir 7 d. vykusiuose posėdžiuose, kuriuose buvo svarstomas Lietuvos Tarybos delegacijos Berlyne su Vokietijos užsienio reikalų ministerijos atstovais 1917 m. gruodžio 1 d. pasirašytas protokolas. Pagal šį susitarimą Taryba, remdamasi Vilniaus konferencijos nutarimais ir apsisprendimo teise, gali skelbti Lietuvos nepriklausomybę, bet tik sudariusi kelias sutartis su Vokietija. Tos sutartys iš esmės reiškė priklausomybės Vokietijai pažadą. Lietuviai išsiderėjo sąlygą, kad Vokietija pripažins Lietuvą iki taikos konferencijos, o sprendimus dėl valstybės formos, sienų ir ryšių su Vokietija tvirtins Steigiamasis

[314] *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 131.

[315] A. Smetona, Lietuvos Tarybos darbų belaukiant, *Lietuvos aidas*, 1917-10-04, Nr. 11, p. 1.

Seimas[316]. Svarstant protokolą Taryboje vyko aštrios diskusijos ir ypač dėl konvencijų. 1917 m. gruodžio 8 d. posėdyje buvo svarstoma būsimos savarankiškos Lietuvos santvarkos forma. K. S. Šaulys pasisakė už konstitucinę monarchiją, nors, anot jo, teorijoje respublika geresnė už monarchiją, bet praktikoje ne visados[317].

1917 m. gruodžio 10 d. Oberosto spaudžiami Lietuvos Tarybos nariai A. Smetona, S. Kairys, V. Mironas, J. Šaulys, P. Klimas, J. Staugaitis ir Vokietijos kanclerio bei Užsienio reikalų ministerijos atstovas Kurtas von Lersneris pasirašė (vokiečių padiktuotą) pareiškimą. 1917 m. gruodžio 11 d. Lietuvos Taryba priėmė Kaune pasirašytą pareiškimą, kurio pirmame punkte sakoma, kad Lietuvos Taryba, „remdamasi pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir 1917 m. rugsėjo mėn. 18–23 d. Vilniuje vykusios Lietuvių konferencijos nutarimu, skelbia nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimą su sostine Vilnium ir jos atskyrimą nuo visų valstybinių ryšių, kurie kada nors yra buvę su kitomis valstybėmis". Antroje pareiškimo dalyje prašė Vokietijos apsaugos ir pagalbos ir pareiškė: „Atsižvelgdama į gyvybinius Lietuvos interesus, kurie reikalauja nieko nelaukiant sueiti į ilgalaikius ir glaudžius santykius su Vokietijos valstybe, Lietuvos Taryba pasisako už amžiną, tvirtą Lietuvos valstybės sąjungą su Vokietijos valstybe; ta sąjunga turėtų būti įgyvendinta karinės ir susisiekimo konvencijų, muitų bei monetinės sistemos bendrumo pagrindu." K. S. Šaulys pasisakė už pareiškimo priėmimą. Už pareiškimą balsavo 15, prieš – 3, susilaikė 1[318]. Tad žengtas žingsnis į Lietuvos nepriklausomybę, bet dar supančiotas ryšių su Vokietija mazgais ir istoriografijoje vertinamas kaip žingsnis atgal, palyginus su Vilniaus lietuvių konferencijos nutarimu[319]. Raimundas Lopata, vertindamas šį dokumentą, rašė: „Taigi buvo kalbama apie nepriklausomybę, bet neužsiminta apie vokiečių garantijas ją pripažinti. Nenumatyta Steigiamojo Seimo sankcija. Tačiau vokiečių atstovai žodžiu žadėjo, kad bus suteiktas pripažinimas, o paskelbta bus tik pirmoji pareiškimo dalis. Tad aiškėjo, jog dokumento padariniai gerokai priklausys nuo vokiečių ir rusų derybų Lietuvos Brastoje eigos."[320]

1917 m. gruodžio 11 d. aktu, tiksliau, jo pirma dalimi, Vokietija pasinaudojo Lietuvos Brastoje taikos derybose su Sovietų Rusija ir pasiūlė į tai žiūrėti kaip į tautos valios išraišką. Taigi vokiečiai 1917 m. gruodžio 11 d. akto pirmąja dalimi naudojosi kaip argumentu Lietuvai atskirti nuo Rusijos. Sovietų Rusija su tuo

---

316 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 143–151; D. Blažytė-Baužienė, E. Gimžauskas, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, G. Rudis, A. Svarauskas, J. Vaičenonis, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, p. 81–82.

317 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 153.

318 Ibid., p. 155–157.

319 A. Eidintas, Lietuvos Valstybės Tarybos 1917–1918 m. dokumentai, p. 11.

320 R. Lopata, *Lietuvos valstybingumo raida 1914–1918 metais*, p. 134.

nesutiko, nes Taryba nebuvo demokratiškai išrinkta tautos atstovybė, ir pareikalavo pateikti nepriklausomybės paskelbimo notifikaciją su visų Lietuvos Tarybos narių parašais. 1918 m. sausio 7 d. vokiečiai kreipėsi į Tarybą, kad viešai paskelbtų Lietuvos nepriklausomybę ir parengtų notifikacijos dokumentus, laikydamiesi 1917 m. gruodžio 11 d. akto pirmosios dalies[321]. 1918 m. sausio 7 d. vakare įvyko Lietuvos Tarybos posėdis, kuriame svarstytas sausio 8 d. posėdžio klausimas – nepriklausomybės skelbimas. Tarp pasisakiusiųjų buvo K. S. Šaulys. Jis pasiūlė pirma nuspręsti, ar skelbti Lietuvos nepriklausomybę, ar ne, o paskui aptarti, kokius kelti reikalavimus[322]. Sausio 8 d. posėdyje Taryba pakartojo 1918 m. gruodžio 11 d. akto pirmąją dalį, bet pridėjo P. Klimo parengtą pataisą: „Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos Valstybės vidaus tvarkai ir santykiams su kaimynais nustatyti yra reikalinga kiek galima greičiau sušaukti Steigiamasis Seimas, visų Lietuvos gyventojų demokratiniu keliu išrinktas."[323] Kalbant apie 1917 m. gruodžio 11 d. pirmosios dalies notifikaciją, Lietuvos Taryba sausio 9 d. posėdyje vokiečiams iškėlė tris klausimus[324], į kuriuos laukė atsakymo.

1918 m. sausio 14 d. posėdyje kun. K. S. Šaulys pranešė apie pasikalbėjimą su Kauno vyskupu dėl Vilniaus vyskupijos reikalų, mat sausio 10 d. posėdyje buvo svarstomas Vilniaus vyskupijos klausimas. Posėdyje buvo nutarta prašyti vysk. Pranciškų Karevičių imtis to klausimo ir nuvažiuoti į Romą. Netgi buvo sudaryta komisija: A. Smetona, V. Mironas ir A. Petrulis. Sausio 14 d. posėdyje buvo svarstomas klausimas dėl Vokietijos pripažinimo Lietuvos nepriklausomybės ir dėl valdžios atidavimo Lietuvos Tarybai. Diskusijoje dalyvavo ir K. S. Šaulys[325]. Sausio 16 d. posėdyje bažnytinį klausimą nutarta pavesti vienam asmeniui – K. S. Šauliui[326].

Sausio pabaigoje atvykęs į Vilnių atstovas iš Berlyno žodžiu pažadėjo, kad Vokietija pripažins Lietuvos nepriklausomybę. Už tai Taryba turėjo pateikti dvi notifikacijas. Vieną Rusijai pagal 1917 m. gruodžio 11 d. akto pirmą dalį, antrą Vokietijai su visu akto tekstu. Vokiečiai sutiko pridėti prierašą apie Steigiamojo Seimo sankciją dėl būsimų Lietuvos santykių su kitomis valstybėmis[327].

---

321 D. Blažytė-Baužienė, E. Gimžauskas, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, G. Rudis, A. Svarauskas, J. Vaičenonis, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, p. 82–83.

322 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 167.

323 Ibid., p. 168.

324 „a). Kada ir kokiomis sąlygomis bus įduota Lietuvos Tarybai krašto valdžia? b) Kada bus iš Lietuvos atitraukta kariuomenė ir kada bus duota galimybės daryti lietuvių miliciją? c) Ar bus ir kada bus Vokietijos valstybės pripažinta Lietuvos valstybės nepriklausomybė?" Žr. ibid., p. 172.

325 Ibid., p. 177, 179.

326 Ibid., p. 182.

327 D. Blažytė-Baužienė, E. Gimžauskas, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, G. Rudis, A. Svarauskas, J. Vaičenonis, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, p. 83.

1918 m. sausio 26 d. Tarybos posėdyje vyko diskusija, ką notifikuoti. Diskusijoje pasisakė kun. K. S. Šaulys. Jis teigė, kad Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas visiems rūpi ir yra reikalingas, bet, paskelbus antrą dalį, „negalėsim grįžti namo". Reikia pridėti restrikciją, kad santykius su vokiečiais tvirtina Seimas[328]. J. Šaulys perskaitė notifikacijų projektus Rusijai ir Vokietijai. Pateikti notifikacijai projektai atitiko 1917 m. gruodžio 11 d. akto reikalavimus. S. Kairys pateikė iš principo naują dokumentą: „Lietuvos Taryba, kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė, atsirėmusi pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir Lietuvių konferencijos nutarimu Vilniuje rugsėjo mėn. 17–22 d. 1917 metais, skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie kada nors yra buvę su kitomis tautomis. Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės vidaus tvarkai ir santykiams su kaimynais nustatyti yra reikalinga, kiek galima greičiau, sušaukti Steigiamasis seimas, visų Lietuvos gyventojų demokratiniu būdu išrinktas."[329] Ši formuluotė Tarybos buvo nepriimta: už balsavo 3, prieš 6, susilaikė 11 (tarp jų ir K. S. Šaulys). Posėdyje buvo priimta J. Šaulio ir A. Smetonos pasiūlyta formuluotė. Už ją balsavo 12 narių (tarp jų K. S. Šaulys), prieš 5 ir susilaikė 3. Po tokių balsavimo rezultatų iš Tarybos išėjo S. Narutavičius, S. Kairys ir J. Vileišis. Kitą dieną iš Tarybos pasitraukė M. Biržiška. Taigi Lietuvos Taryba suskilo.

1918 m. sausio 27 d. rytiniame posėdyje buvo perskaitytas Vokietijos užsienio reikalų ministerijos tikrojo patarėjo Rudolfo Nadolny'o raštas, kuriame Vokietijos vyriausybės vardu pažadėta, kad bus pripažinta nepriklausoma Lietuvos valstybė pagal 1917 m. gruodžio 11 d. akto abu punktus. J. Staugaitis pateikė tokią formuluotę: „Jei po mūsų nepriklausomybės pareiškimo vokiečių valdžiai per tris savaites nebus tinkamo iš Vokietijos valdžios mūsų nepriklausomybės pripažinimo, tai Taryba anuliuoja visus savo vokiečių pasižadėjimus, įteiktus raštu."[330] Šis pasiūlymas buvo patvirtintas balsų dauguma. Tos pačios dienos vakariniame posėdyje priimti notifikacijų Rusijai ir Vokietijai tekstai. Nutarimas buvo priimtas 12 balsų už. Toliau nutarta vokiečiams pranešti apie susidariusią padėtį. Keturi Tarybos nariai išstojo po sausio 26 d. priimto nutarimo. Notifikacijų tekstą pasirašytų 12 narių. Išstojusieji nariai sutiktų notifikuoti formulę, priimtą sausio 8 d., t. y. 1917 m. gruodžio 11 d. akto pirmą punktą su priedu apie Steigiamąjį Seimą. Tokiomis aplinkybėmis notifikaciją pasirašytų visi 20 Tarybos narių[331]. Tačiau realiai po Tarybos

---

328 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 185.

329 Ibid., p. 188.

330 Ibid., p. 190.

331 Ibid., p. 192.

skilimo „dvylikos pasirašyti dokumentai prarado juridinį pagrindą. Sutriko net vokiečiai. Anot Tarybos nario P. Klimo, suskilusi Taryba tarsi suskaldė ir pačių vokiečių laimėjimą“[332].

Po Tarybos skilimo ėmė keistis ir Tarybos narių konservatorių nuotaikos ir įsivyravo nepasitenkinimas vokiečiais. Tarybos nuostatas prieš vokiečius sustiprino ir ta aplinkybė, kad vokiečiai nepriėmė Lietuvos Tarybos delegacijos taikos derybose su Sovietine Rusija Lietuvos Brastoje. Taryba ieškojo būdų pasitraukusius narius vėl susigrąžinti į Tarybą. Pasitraukusiųjų pagrindinis reikalavimas buvo grąžinti į Tarybos deklaraciją Steigiamąjį Seimą, kuris turėtų nustatyti valstybės vidaus santvarką ir santykius su kitomis valstybėmis. Žiūrint į realią to meto padėtį, iš vienos pusės, Steigiamojo Seimo iškėlimas galėjo tapti rimta kliūtimi Lietuvos prijungimui prie Vokietijos. Iš kitos pusės, dar nebuvo nustatytos Lietuvos ribos ir dėl to nebuvo aiškus būsimų atstovų kontingentas ir politinės nuostatos. Be to, nebuvo susitarimo su tautinėmis mažumomis, kurios sudarė nemažą gyventojų dalį, ypač Vilniuje. Dėl to nebuvo aišku, ar būsimojo Steigiamojo Seimo daugumą sudarys lietuviai ir ar Seimas pasisakys už Lietuvos nepriklausomybę[333].

1918 m. vasario mėn. viduryje jau vyravo nuotaikos, kad reikia skelbti Lietuvos nepriklausomybę. Tam įtakos turėjo ir JAV prezidento Woodrow Wilsono sausio 8 d. paskelbtos tezės, kur buvo kalbama apie tautų teises. Į Berlyną pasiųstas Tarybos narys J. Šaulys patyrė, kad Lietuvos Brastos derybos žlunga, nes viršų ima karo šalininkai, o lietuvių reikalai nustumti į šalį. Iš Berlyno grįžęs J. Šaulys pritarė Lietuvos nepriklausomybės skelbimui. Vasario 15 d. posėdyje iš Tarybos pirmininko pareigų atsistatydino A. Smetona ir visas prezidiumas. Tarybos pirmininku tapo J. Basanavičius. „Konservatorių dauguma sutiko priimti pagrindinį kairiųjų reikalavimą, prie formuluotės apie Steigiamąjį Seimą pridėjus vieną žodį – kad jis viską spręs *galutinai*. Kairieji bėgliai tuo pasitenkino ir grįžo į Tarybą.“[334]

Atėjo 1918 m. vasario 16 d. posėdis. Posėdis prasidėjo 11 val. pirmininkaujant J. Basanavičiui. J. Basanavičius perskaito nutarimo projektą: „Lietuvos Taryba, kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo mėn. 18–23 d. 1917 metais, skelbia atstatanti nepriklausomą, demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis. Drauge

---

332 D. Blažytė-Baužienė, E. Gimžauskas, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, G. Rudis, A. Svarauskas, J. Vaičenonis, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, p. 83.

333 Ibid., p. 84.

334 Ibid.

LIETUVOS AIDAS

Eina Vilniuje antradieniais, ketvirtadieniais ir šeštadieniais su mėnesiniu „Liuosos Valandos" priedu. **Kaina:** metams 6 rub. (12 mar.), pusei metų 3 rub. (6 mar.), trims mėnesiams 1 rub. 50 kap. (3 mar.), mėnesiui 50 kap. (1 mar.). **Atskiras numeris** — 5 kap. (10 f.). Redakcijos adresas: Vilnius, Benediktinų g. 2-2. Lietuviškai rašant reikia dėti adresas: An die Pressestelle Ob. Ost. IV für „Lietuvos Aidas", Deutsche Feldpost 166.

Skelbimų kaina: šeštadalio skilties petito eilutei 15 kap. (30 f.), butų ir darbo skelbimams tokiai pat petito eilutei 10 kap. (20 f.); trečdalio skilties reklamų eilutei 75 kap. (1,50 mar.) Skelbimų pakartojant nuleidžiamas procentas. Skelbimai priimami laikraščio Administracijoje, Vilniuje, Benediktinų g. 2—2, tam tikrų agentų ir visose skelbimų įstaigose.

Vyriausias redaktorius *A. Smetona*, artimieji bendradarbiai: *M. Biržiška, P. Bugailiškis, P. Klimas, kun. dr. J. Stankevičius, agr. A. Stulginskis, dr. J. Šaulys* ir *A. Žmuidzinavičius*.

№ 22 (70) Vilnius, antradienis, 1918 m. vasario mėn. 19 d. II metai

LIETUVOS TARYBA
skelbia
Lietuvos nepriklausomybę

Lietuvos Taryba savo posėdyje vasario m. 16 d. 1918 m. vienu balsu nutarė kreiptis: į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybes šiuo pareiškimu:

Lietuvos Taryba, kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo m. 18—23 d. 1917 metais, **skelbia atstatanti nepriklausomą, demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine VILNIUJE** ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.

Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas Steigiamasis Seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.

Vilnius, vasario 16 d. 1918 m.

Lietuvos Tarybos nariai:

Dr. J. Basanavičius, K. Bizauskas, M. Biržiška, S. Banaitis, P. Dovydaitis, St. Kairys, P. Klimas, D. Malinauskas, V. Mironas, St. Narutavičius, A. Petrulis, Dr. J. Šaulys, K. Šaulys, J. Šernas, A. Stulginskis, A. Smetona, J. Smilgevičius, J. Staugaitis, J. Vailokaitis, J. Vileišis.

Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Aktas, paskelbtas 1918 m. vasario 19 d. laikraščio *Lietuvos aidas* pirmame puslapyje. LNM

Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas Steigiamasis Seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.

Lietuvos Taryba, pranešdama apie tai Vyriausybei, prašo pripažinti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Vilnius, vasario 16 d. 1918 m." Teikiamas nutarimas balsavimui iki žodžio „drauge". Priimama vienbalsiai. Toliau balsuojama nuo žodžio „drauge". Už balsuoja 16, prieš – 4. Galiausiai vienbalsiai balsuojama už visą nutarimą[335]. Po to abėcėlės tvarka visi Tarybos nariai pasirašė aktą. Šiame vasario 16 d. posėdyje Lietuvos Tarybos pirmininku vėl išrinktas A. Smetona. Pirmuoju vicepirmininku J. Šaulys, antru vicepirmininku J. Staugaitis. Sekretoriumi išrenkamas J. Šernas.

Prelatas K. S. Šaulys prisiminė, kaip Nepriklausomybės Akto egzempliorius buvo įteiktas vokiečių administracijos viršininkui Kaune, kad oficialiai būtų išsiųstas Vokietijos vyriausybei Berlyne. Jis rašo: „Man gi, gyvenusiam nuolat Kaune, buvo pavesta vieną akto originalą nuvežti į Kauną ir įteikti šefui. Sugrįžęs iš Vilniaus į Kauną, vasario 17 dieną 10 valandą nuvykau į šefo įstaigą. Mano lydimajame rašte buvo pasakyta, kad aš, Lietuvos Tarybos narys, laikau sau garbe įteikti Lietuvos civilinės valdžios administracijos šefui Tarybos priimtąjį vasario 16 d. nutarimo tekstą, prašau tą nutarimą priimti žinion, nusiųsti į Berlyną ir pateikti Vokietijos vyriausybei.

Adjutantas, paėmęs raštus, nunešė įduoti šefui. Po keliolikos minučių atsiskubina vėl adjutantas ir praneša, kad atsakymas galėsiąs būti duotas ne anksčiau kaip 17 valandą. Tuo tarpu, žinoma, šefo įstaigos buvo susisiekta su Berlynu, su vyr. kariuomenės štabu, su Vilnium.

Skirtąją 17 valandą nuvykau vėl į valdovo įstaigą. Apie 18 valandą pasirodė šefas, su kuriuo ir įvyko trumputis pasikalbėjimas šio turinio:

Valdžios šefas: Tamsta pateikei Tarybos nutarimo aktą ir prašai jį nusiųsti Reicho vyriausybei.

Šaulys: Taip. Laikau sau garbe prašyti Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo aktą priimti žinion ir nutarimo akto tekstą nusiųsti Reicho vyriausybei.

Šefas: Rašto turinys yra mums nepriimtinas ir aš atsisakau jį siųsti toliau.

Šaulys: Labai gaila. Nutarimas yra Lietuvos Tarybos priimtas ir reiškia lietuvių tautos valią.

Šefas: Turiu pakartotinai pareikšti, kad tekstas yra mums nepriimtinas, ir jo paskelbimas būtų mūsų laikomas revoliuciniu veiksmu, priešingu vokiečių valdžios valiai."[336]

---

335 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 208.

336 K. Šaulys, Prie vasario 16 d. istorijos. Kaip vokiečiai mums kliudė paskelbti nepriklausomybės aktą, *Tėvynės sargas*, 1947, Nr. 1, p. 88. Plg. *Lietuvių židinys*, 1946, Nr. 1, p. 2–3.

Nepaisant okupacinės vokiečių valdžios nuostatų, priimtas Nepriklausomybės aktas perduotas Berlyno valdžiai ir paprašyta jį paskelbti spaudoje. Cenzūra neleido skelbti aktą viešai. Tačiau aktas buvo perskaitytas Reichstage ir jį išspausdino keli Vokietijos laikraščiai. Oficialus Berlyno atsakymas į Vasario 16-osios Aktą pasirodė vasario 21 d., kuriame Lietuvos Tarybai nurodoma laikytis 1917 m. gruodžio 11 d. akto. Lietuvos Tarybos Prezidiumas į tai atsakė: „1) Tarybos 16 vasario š. m. nutarimas visai neprieštarauja 11 gruodžio 1917 m. nutarimui. 2) Tarybos 11 gruodžio 1917 m. nutarimas kaipo būsimųjų Lietuvos su Vokietija santykių pamatas nėra jokiu kitu nutarimu panaikintas ir tebėra kaipo buvęs. Dėlei viso to Lietuvos Taryba tikisi, kad vokiečių valdžia siekdama 10 gr[uodžio] 1917 m. aktą netrukus pripažįs Lietuvos nepriklausomybę. Be to, turi Taryba vilties, kad vokiečių valdžia padės jai, vadovaujantis jos 1918 m. vasario suteikta formula, notifikuoti Lietuvos nepriklausomybę kitoms valstybėms ir padės per taikos derybas su kariaujančiomis išvesti nepriklausomos Lietuvos valstybės pripažinimą“[337].Vokietijos pripažinimas buvo gautas 1918 m. kovo 23 d. Pripažinimo akte pabrėžiamos 1917 m. gruodžio 11 d. akte numatytos konvencijos su Vokietija. Tačiau reali valdžia Lietuvoje liko okupacinės valdžios rankose, rekvizicijos ir savivalė nesibaigė. Vokietijoje buvo kuriami Lietuvos prijungimo planai.

1918 m. balandžio 25 d. rytiniame posėdyje, svarstant Lietuvos ribų klausimą, pasisakė K. S. Šaulys. Jis pabrėžė, kad šiandien reikėtų tik įteikti vokiečiams pareiškimą, kad jie nedalytų mūsų etnografinės teritorijos ir niekam jos nežadėtų[338]. Tos pačios dienos popietiniame posėdyje svarstytas Nepriklausomybės iškilmės klausimas. Svarstant šį klausimą, kun. K. S. Šaulys kalbėjo: „Taryba dar nėra padariusi oficialio pranešimo Lietuvos gyventojams apie nepriklausomos Lietuvos paskelbimą ir pripažinimą. Taryba turėtų pasistengti paskelbti manifestą. Reikėtų sušaukti Vilniuje suvažiavimas. Delegatai, sugrįžę iš Vilniaus namo, surengs ir ten iškilmes. Kauniškiai mano, kad iškilmės turėtų vykti kuo greičiausiai, dar gegužės mėn. Delegatus reikėtų kviesti iš tos teritorijos, kuri pažymėta žemėlapyje, įduotame vokiečių valdžiai. Reikia kreiptis į visų tikybų dvasininkų vyresnybę. Iškilmės dienai turėtų būti pritaikintas ir amnestijos paskelbimas“[339].

1918 m. balandžio 26 d. rytiniame posėdyje buvo svarstomas klausimas apie lietuvių kalbą katalikų kunigų seminarijose. Justinas Staugaitis pristatydamas klausimą pažymėjo, kad Kauno kunigų seminarija jau grynai lietuviška. Tačiau Vilniaus ir Seinų seminarijos yra „lenkiškai-lotyniškos“. Tokia padėtis neturėtų būti, nes nuo kunigo daug kas priklauso. Jis parapiją gali sulenkinti. Lietuvių kalba Vilniaus ir Seinų seminarijose turėtų užimti sau tinkamą vietą. Seinų

---

337 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 214.

338 Ibid., p. 229.

339 Ibid., p. 235.

vyskupija pusiau lietuviška ir pusiau lenkiška. Kunigai daugiausia lietuviai. Paskutiniu metu padaugėjo kunigų lenkų ir jų skaičius beveik pasidalijo per pusę. Seinų vyskupija turės pasidalyti per pusę ir Seinai su seminarija atiteks Lietuvai. Dėl to reikia stengtis, kad seminarija pasidarytų grynai lietuviška. Vilniaus seminarijoje problema painesnė, nes Vilniaus vyskupijoje tik apie vienas trečdalis kalba lietuviškai. Vilniaus seminarijoje reikia reikalauti, kad lietuvių kalbai seminarijoje būtu skirta tinkama vieta, nes jau trūksta kunigų, mokančių lietuvių kalbą, lietuviškoms parapijoms[340]. Svarstant klausimą, keturis kartus į diskusiją įsijungė ir K. S. Šaulys. Pirmiausia jis pastebėjo, kad nėra įstatymo, įpareigojančio visus dalykus dėstyti lotyniškai. Tik grynai teologijos dalykai privalomi dėstyti lotynų kalba. Toliau K. S. Šaulys paaiškino, kad valstybė į kunigų seminarijos reikalus gali kištis tiek, kiek ir į kitų mokyklų. Vyskupas pats yra suinteresuotas, kad kunigai susikalbėtų su parapijiečiais. Išimtis būtų galima padaryti tik polonizacijos ir rusifikacijos atvejais. Reikia būti atsargiems, kad Taryba, neturėdama dar valdžios, nepadarytų kokio nors netaktingo žingsnio. Konkordatu tarp Rusijos ir Romos negalima remtis. Reikalavimas dalyvauti Lietuvos Tarybos delegatui egzaminuose negalimas. K. S. Šaulys pasisakė, kad Taryba neturėtų kreiptis į vokiečių valdžią. A. Smetona svarstomu klausimu perskaitė rezoliucijos projektą: „Seinų seminarija, kuri palieka Lietuvos teritorijoje ir turės tarnauti bemaž vieniems lietuviams, jau šiandien turi būti lietuvių dvasios vadovų rankose ir sutvarkyta sulig lietuvių tautos reikalų. Tuo tarpu Vilniaus dvasinėje katalikų seminarijoje turi būti lietuvių kalbos, istorijos, geografijos ir literatūros mokytojai. Išėję tą seminariją, kunigai privalo pakankamai mokėti lietuvių kalbos, būti susipažinę su lietuvių literatūra ir istorija. Ir bent pusės seminarijos vyriausybės ir profesorių turi būti lietuviai." Šiam reikalui turi būti sudaryta trijų asmenų komisija. J. Vileišis pasiūlė į rezoliuciją įdėti teiginį „tuos reikalus parūpinti per dvasiškių vyriausybę". Už A. Smetonos rezoliuciją balsavo 12, prieš 3, susilaikė 3. Tarp susilaikiusių ir K. S. Šaulys. Už J. Vileišio rezoliuciją balsavo 5 (tarp jų K. S. Šaulys), prieš 8, susilaikė 4. Į komisiją buvo išrinkti K. Bizauskas, A. Petrulis, A. Smetona[341].

1918 m. balandžio 26 d. popietiniame posėdyje buvo aptariamas Lietuvos Tarybos sudarytų komisijų darbas. K. S. Šaulys nurodo, kad Bažnyčios reikalų komisijoje jis tik vienas. Dėl to tą komisiją reikėtų papildyti[342]. Balandžio 27 dienos posėdyje į Konstitucijos ir statuto komisiją, be A. Smetonos, išrinkti K. S. Šaulys ir J. Šaulys[343].

---

340 Ibid., p. 237.

341 Ibid., p. 237–240.

342 Ibid., p. 241.

343 Ibid., p. 242.

1918 m. liepos 11 d. rytiniame posėdyje K. S. Šaulys, svarstant klausimą apie antspaudo su valstybės ženklu naudojimą, pasiūlė rezoliuciją: „Lietuvos Valstybės Taryba priima Lietuvos Vytį kaipo savo valstybinį ženklą." Jis tris kartus pasisakė diskusijoje. Pirmiausia pabrėžė, kad jis skiria Vytį nuo antspaudo. Vytis mažai populiarinama, ne taip kaip lenkų erelis, kurį kiekvienas nešioja kaip brangią emblemą. Taip pat K. S. Šaulys teigė, kol nėra valstybinio atspaudo formos ir dėl to kiekvienas Vytį visaip naudoja. Taigi reikia galiausiai priimti valstybinį herbą, išrinkus žinovų komisiją ir jį nupiešus. Toliau K. S. Šaulys nusistebi, nors yra Lietuvos Valstybės Tarybos narys ir inteligentas, bet nežino, koks Lietuvos valstybės antspaudas. Reikia jį nustatyti[344]. Balsuojant buvo priimta prezidiumo pasiūlyta rezoliucija[345], K. S. Šaulio atmesta[346].

Liepos 11 d. popietiniame posėdyje buvo svarstoma Lietuvos valdymo formos. Vyko aštri diskusija. Pasisakė ir K. S. Šaulys. Jis pripažino demokratišką formą. Ar geresnė yra respublikos forma ar monarchijos, tai buvo prieš kelis mėnesius gvildenta. Šį klausimą patarė spręsti, padalijus jį į dvi dalis: „1. Ar šiuo momentu mums reikalinga demokratinė monarchija, ir aš būsiu už; 2. Ar šiuo momentu jau darytis dinastiją, ir aš būsiu prieš"[347]. Liepos 11 d. posėdyje balsuojant 13 balsų už nusprendė, kad tinkamiausia valdymo forma būtų monarchija. Nutarta į Lietuvos sostą kviesti kataliką Viurtembergo hercogą Wilhelmą von Urachą, kuris turėjo pasivadinti Mindaugu II. Prelatas M. Krupavičius, tada dirbęs Taryboje, prisiminė: „Frakcijoje [krikščionių demokratų] prieš Urachą labai griežtai pasisakė A. Stulginskis ir Jonas Vailokaitis. Prel. K. S. Šaulys buvo aiškiai palinkęs prieš Urachą, bet pripažino, kad yra ir „urachinių" argumentų. Šioje kovoje ne kartą buvo prieita prie gana aštrių pasikalbėjimų ir net vienų kitiems priekaištavimų, kurie šiandien, tiek laiko praėjus, gali sukelti tik juoko. Pati frakcija taip pat pasisakė už demokratinę respubliką, tačiau dėl minėtų priežasčių, susidėjus tuometinėm, pirmiau minėtom aplinkybėm, gelbėdami Lietuvos nepriklausomybę, frakcija pasirinko laikina priemone Uracho priedangą."[348] Monarchijos paskelbimas vėl suskaldė Lietuvos Valstybės Tarybą. Protestuodami išėjo keturi nariai. Liepos 13 d. posėdyje kooptuoti šeši nauji narai: Augustinas Voldemaras, Martynas Yčas, kun. Juozas Purickis, Stasys Šilingas, Eliziejus Draugelis, Jurgis Alekna[349].

Po karaliaus išrinkimo A. Smetona, J. Šaulys ir J. Staugaitis liepos 13 d. pranešė Vokietijos civilinės valdžios atstovui Vilniuje apie Wilhelmo von Uracho

---

344 Ibid., p. 266–267.

345 „Lietuvos Valstybės Taryba nusistato, kad antspaudas su Lietuvos valstybės ženklu – Vytimi – pridera vien valstybinėms institucijoms ir kad privatinėms organizacijoms ar įstaigoms šita teisė nepriklauso". Žr. ibid., p. 266.

346 Ibid., p. 267.

347 Ibid., p. 277. Plg. P. Klimas, *Dienoraštis*, p. 273.

348 M. Krupavičius, *Atsiminimai*, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1972, p. 329.

349 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 281.

išrinkimą Lietuvos karaliumi. Vokietijos valdžia nepripažino karaliaus išrinkimo, nes Lietuvos Valstybės Taryba nebuvo laikoma įstatymų leidžiamuoju organu. Cenzūra neleido žinios apie karaliaus išrinkimą skelbti lietuviškoje spaudoje. Beveik mėnesiui buvo uždarytas Tarybos oficiozas *Lietuvos aidas*. Nepripažino Lietuvos Tarybos pavadinimo pakeitimo į Lietuvos Valstybės Tarybą ir netgi nepripažino naujų narių kooptavimo.

Pokyčiai Lietuvos politiniame gyvenime prasidėjo 1918 m. rudenį. Spalio 3 d. Vokietijoje į valdžią atėjusi princo Makso Badeniečio vyriausybė ėmė palankiau žiūrėti į Lietuvos reikalus. Spalio 20 d. naujasis kancleris priėmė Lietuvos Valstybės Tarybos delegaciją – A. Smetoną, kun. J. Staugaitį, M. Yčą, J. Šerną, kun. K. Olšauską, kun. J. J. Purickį ir A. Voldemarą. Šiame susitikime Maksas Badenietis išdėstė naujosios vyriausybės požiūrį. Lietuvių tautai buvo pripažįstama sprendimų viršenybė Lietuvoje, leidžiama sudaryti konstituciją ir nustatyti santykius su kaimyninėmis tautomis. Numatyta įstatymų leidžiamąją galią perduoti Lietuvos vyriausybei, kurią sudarys Taryba. Susitikime taip pat nurodyta, kad Vokietija neketina nustatyti sienos tarp Lietuvos ir Lenkijos, o tai turės padaryti patys gyventojai – savo valia nuspręsti, kuriai valstybei priklausyti[350].

Svarbus Lietuvos vidaus politikos klausimas – tai paskelbto nutarimo dėl karaliaus anuliavimas. Lapkričio 2 d. posėdyje nutarta nevykdyti liepos 11 d. nutarimo dėl Wilhelmo von Uracho paskelbimo karaliumi. Galutinį sprendimą dėl Lietuvos valdymo formos turės priimti Steigiamasis Seimas. Lapkričio 2 d. buvo priimta laikinoji konstitucija „Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai“, kurios tekstas lapkričio 13 d. buvo paskelbtas spaudoje[351]. Laikinąją konstituciją sudarė 6 skyriai: I. Bendroji dalis. II. Valstybės Taryba. III. Valstybės Tarybos Prezidiumo laikinoji kompetencija. IV. Ministrų kabinetas. V. Pamatinės piliečių teisės. VI. Steigiamasis Seimas. Bendroje dalyje nurodoma, kad vyriausius laikinuosius valstybės organus sudaro: a) Valstybės Taryba; b) Valstybės Tarybos Prezidiumas su Ministrų Kabinetu. Valstybės sostinė Vilnius. Įstatymų leidybos iniciatyva priklauso Valstybės Tarybai ir Ministrų Kabinetui. Valstybės Taryba svarsto ir sprendžia laikinuosius įstatymus ir sutartis su kitomis valstybėmis. Valstybės Tarybos Prezidiumą sudaro prezidentas ir du viceprezidentai. Prezidiumui priklauso vykdomoji valdžia, kurią jis vykdo per Ministrų Kabinetą, atsakingą Valstybės Tarybai. Visi Prezidiumo skelbiami aktai turi būti ministro pirmininko arba atitinkamo ministro pasirašyti. Prezidiumo parašą sudaro visų jo trijų narių parašai. Ministrų kabinetą sudaro ministras pirmininkas. Ministrų kabineto sudėtį tvirtina Valstybės Tarybos Prezidiumas.

---

350 D. Blažytė-Baužienė, E. Gimžauskas, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, G. Rudis, A. Svarauskas, J. Vaičenonis, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, p. 93–94.

351 Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, *Lietuvos aidas*, 1918-11-13, Nr. 130, p. 3.

Valstybės Tarybai pareiškus nepasitikėjimą Ministrų Kabinetu, šis atsistatydina. Visi valstybės piliečiai, nežiūrint lyties, tautybės, tikėjimo ir luomo, yra lygūs prieš įstatymus. Garantuojama asmens, buto ir nuosavybės neliečiamybė. Užtikrinama tikėjimo, spaudos, žodžio, susirinkimų ir draugijų laisvė, jeigu tai neprieštarauja valstybės įstatymams. Ginkluotų asmenų susirinkimai draudžiami. Tose srityse, kuriose nėra išleista Lietuvos valstybės įstatymų, laikinai galioja prieš karą išleisti įstatymai, jeigu jie neprieštarauja Laikinajai konstitucijai. Karo metui ir tam, kad būtų neprileistas valstybės sukilimas ar riaušės, yra laikinai taikomi ypatingi įstatymai, kuriais laikinai suvaržomos piliečių laisvės. Laikinoji valdžia nustato ir skelbia įstatymą Steigiamajam Seimui rinkti. Laikinosios konstitucijos priėmimas buvo svarbus žingsnis kuriant teisinę valstybę.

1918 m. lapkričio 5 d. A. Voldemarui buvo pavesta sudaryti Ministrų Kabinetą. Pirmąją vyriausybę sudarė vidaus reikalų ministras Vladas Stašinskas, teisingumo ministras Petras Leonas, finansų ministras Martynas Yčas, žemės ūkio ir valstybės turtų ministras Juozas Tūbelis, švietimo ministras Jonas Yčas, užsienio reikalų ministras buvo pats A. Voldemaras. Liko neužimtos krašto apsaugos, susisiekimo ir viešųjų darbų ir maitinimo ministerijos. Šias ministrų vietas laikinai pasiskirstė A. Voldemaras (krašto apsaugos), M. Yčas (susisiekimo), V. Stašinskas (viešųjų darbų ir maitinimo).

Tarybos svarstymuose dėl Lietuvos aukščiausiosios valdžios sudarymo dalyvavo ir kan. K. S. Šaulys. Spalio 29 d. posėdyje jis kalbėjo, kad valdžios sudarymas yra greitas klausimas. Visa šalis laukia, kad jau šiandiena būtų tartas sprendžiamasis žodis. Naują organą darant, reikėtų sugaišti daug laiko. Į direktoriją norėtų įeiti ir tautinių mažumų atstovai, ir iš viso direktorijos sudarymui atsirastų daug kliūčių[352]. Spalio 30 d., svarstant mažumų klausimus, K. S. Šaulys susitarimą su mažumomis laikė labai svarbiu ir siūlė Tarybai mažumų klausimu išleisti tam tikrą deklaraciją. Jis konstatavo ir tokią padėtį, kad Pietų Lietuva neturi supratimo apie tai, ko nori Taryba. Jos gyventojai aiškina jų krašto prijungimą prie Lietuvos imperialistiniais lietuvių siekimais[353].

1919 m. vasario 19 d. vakariniame posėdyje į Biudžeto komisiją, kurios žinioje bus finansų, etatų ir valstybės kontrolės reikalai, išrinkti L. Noreika, kan. K. S. Šaulys, kun. A. Petrulis, E. Draugelis, S. Banaitis ir P. Dovydaitis[354].

XIII sesijos vienuoliktame posėdyje, svarstant pašto sutvarkymo įstatymą, kan. K. S. Šaulys pateikė sumanymą, kad bažnytinės įstaigos kartu su valstybinėmis įstaigomis turėtų teisę paštu siuntinėti nemokamai[355].

---

352 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 343.

353 Ibid., p. 347.

354 Valstybės Taryba, *Lietuva*, 1919-02-22, Nr. 37, p. 1.

355 Valstybės Taryba. Vienuoliktas posėdis, *Lietuva*, 1919-03-04, Nr. 45, p. 1.

Kunigas Kazimieras Steponas Šaulys Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro, diplomato dr. Jurgio Šaulio vestuvėse. 1919 m. rugsėjo 6 d. Iš kairės: sėdi ministras pirmininkas Mykolas Sleževičius, prezidentas Antanas Smetona, jaunieji Kazimiera ir Jurgis Šauliai, kunigas Kazimieras Steponas Šaulys; stovi Vyriausiojo štabo viršininkas Mykolas Velykis, trečias prekybos ir pramonės ministras Jonas Šimkus, ketvirtas tiekimo ir maitinimo ministras Steponas Kairys. LNM

XIV sesijos antrame posėdyje, svarstant įstatymą dėl rusų vyriausybės konfiskuotų bažnyčių, bažnytinių žemių ir kitokių turtų, kan. K. S. Šaulys pareiškė: „Šiame įstatyme yra vienas neaiškumas. Reikia įnešti pataisa, kad paimti ir tuos turtus, kurie buvo stačiatikių (pravos[lavų]) dvasiškijos valdžiai."[356]

XIV sesijos penktame posėdyje du kartus pasisakė kan. K. S. Šaulys, svarstant klausimus dėl Redakcinės komisijos kompetencijos ir priesaikos formulės[357].

Aptarimo apie K. S. Šaulio veiklą Lietuvos Valstybės Taryboje pabaigoje paminėsime vieną faktą iš vėlesnių laikų, kai jau buvo vertinama Tarybos nuveiktų darbų istorinė reikšmė. 1928 m. švenčiant dešimtąsias Lietuvos nepriklausomybės metines, Jurgio Šaulio iniciatyva vasario 18 d. vyko Nepriklausomybės Akto

[356] Valstybės Taryba. XIV sesija, 2 posėdis, *Lietuva*, 1919-04-05, Nr. 71, p. 1.

[357] Valstybės Taryba. XIV sesija, 5 posėdis, *Lietuva,* 1919-04-09, Nr. 74, p. 1.

signatarų priėmimas pas prezidentą A. Smetoną. Priėmime dalyvavo signatarai S. Banaitis, M. Biržiška, K. Bizauskas, P. Dovydaitis, P. Klimas, kun. V. Mironas, prel. K. S. Šaulys, J. Šaulys, J. Smilgevičius ir J. Vailokaitis. S. Kairys ir A. Stulginskis negalėjo ateiti į susirinkimą, J. Vileišis ir S. Narutavičius turėjo iki susirinkimo išvykti iš Kauno, D. Malinausko iniciatorius nesurado, o kun. A. Petruliui ir vysk. J. Staugaičiui, gyvenantiems provincijoje, iniciatorius visai negalėjo pranešti apie susirinkimą, nes pati mintis susirinkti buvo kilusi per vėlai[358]. Buvęs Valstybės Tarybos pirmininkas A. Smetona išdėstė susirinkusiems, kokiu tikslu jie sukviesti: „kokiu būdu būtų patogiausia nušvietus Valstybės Tarybos darbuotę, būtent jos susikūrimą, jos gyvavimo ir darbų sąlygas, paties Vasario 16 d. akto genezį ir jo rezultatus, – žodžiu, viską, kas surišta yra su Valstybės Taryba ir pirmaisiais Lietuvos Valstybės atstatymo žygiais ligi pat Steigiamojo Seimo“[359]. Po tikslų išdėstymo vykusioje diskusijoje buvo numatyti darbai, kuriuos reikia atlikti[360]. Šiems dalykams įgyvendinti buvo išrinkta vykdomoji komisija: M. Biržiška, P. Dovydaitis, P. Klimas ir J. Šaulys.

Apžvelgus K. S. Šaulio darbą Lietuvos Taryboje, galima konstatuoti, kad jis viešai Tarybos posėdžiuose nedaug kalbėjo. Tačiau jo užimta pozicija rodo tvirtas nuostatas kalbamais klausimais, jis nedvejodamas pasisakė už Lietuvos nepriklausomybę. Žinoma, prie svarbiausių darbų, kaip ir visos Tarybos nuopelnas, 1918 m. vasario 16 d. pasirašytas Lietuvos nepriklausomybės aktas. Šiuo parašu K. S. Šaulys nusipelnė sau garbę ir istorinę atmintį.

---

358 Dešimtosioms Lietuvos nepriklausomybės metinėms skirto susirinkimo protokolas, pasirašytas susirinkimo pirmininko A. Smetonos ir dalyvių M. Biržiškos, P. Dovydaičio, P. Klimo, 1928-02-18, LLTIB RS, f. 2–1410, lapai nenumeruoti.

359 Ibid.

360 „1. Sutvarkyti Valstybės Tarybos archyvą ir jame surinkti visa, kas tik liečia Valstybės Tarybos susikūrimą ir jos darbuotę ligi Steigiamojo Seimo. 2. paskelbti visą, kuri jau gali būti skelbiama, Valstybės Tarybos archyvo medžiagą visuomenės žiniai. 3. pasirūpinti, kad visi Valstybės Tarybos nariai surašytų savo autobiografijas ir savo atsiminimus ir kad visi tie dalykai būtų sukrauti Valstybės Tarybos archyve“. Žr. ibid.

Steigiamasis Seimas

Lietuvos Steigiamojo Seimo idėja atsirado 1917 m. pradžioje Lietuvių tautos taryboje Rusijoje, 1917 m. gegužės 27 d. Petrograde sušauktame Rusijos lietuvių seime. Steigiamojo Seimo sušaukimas įrašytas į rezoliuciją. Steigiamojo Seimo sušaukimas įtvirtintas Lietuvos Tarybos priimtame 1918 m. vasario 16 d. akte ir pirmose dviejose Laikinosiose Konstitucijose, todėl 1919 m. tapo praktiniu Lietuvos valstybingumo kūrėjų uždaviniu[361].

Lietuvos Valstybės Taryba Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą priėmė 1919 m. spalio 30 d., valstybės vadovai pasirašė lapkričio 20 d., o paskelbtas gruodžio 2 dieną[362]. Prie rinkimų įstatymo rengimo prisidėjo ir K. S. Šaulys, nes jis nurodytas kaip Valstybės Tarybos Redakcinės komisijos narys kartu A. Petruliu ir V. Šatu[363]. Įstatymo pirmasis straipsnis skelbė, kad Lietuvos Steigiamojo Seimo atstovai renkami visuotiniu, tiesiu, lygiu ir slaptu balsavimu pagal proporcinę sistemą. Antrajame straipsnyje pažymėta, kad rinkimuose gali dalyvauti visų tikėjimų ir tautybių Lietuvos piliečiai, kuriems sukako 21 metai. Įstatyme pažymėta, kad rinkimuose dalyvauja vyrai ir moterys. Antro straipsnio pastaboje nurodyta, kad karininkai, mobilizuotieji karo valdininkai ir kareiviai atstovų nerenka, bet gali būti renkami atstovais. Rinkti ir būti renkami negalėjo už tam tikrus nusikaltimus (pvz., tėvynės išdavimą, vagystę, apgavystę) teismo nubausti asmenys. Renkami galėjo būti piliečiai ir pilietės, kuriems paskutinę kandidatų įteikimo dieną būtų sukakę 24 metai[364]. Kaip minėta, įstatyme nebuvo numatyta rinkimų teisė kariams, bet po 1920 m. vasario 21–23 d. maišto Aukštosios Panemunės įguloje ir kariai gavo rinkimų teisę ir amžiaus cenzas buvo sumažintas iki 17 metų[365]. Kandidatų sąrašams

---

[361] D. Blažytė-Baužienė, E. Gimžauskas, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, G. Rudis, A. Svarauskas, J. Vaičenonis, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, p. 467.

[362] *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919-12-02, Nr. 16, p. 1–4.

[363] Ibid., p. 4.

[364] Ibid., p. 1.

[365] D. Blažytė-Baužienė, E. Gimžauskas, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, G. Rudis, A. Svarauskas, J. Vaičenonis, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, p. 469.

Lietuvos Steigiamojo Seimo Vyriausioji rinkimų komisija. 1920 m. Iš kairės: sėdi P. Skipitienė, Kazimieras Steponas Šaulys, Petras Leonas, Vladas Mačys, Levas Garfunkelis, stovi Grigaitytė. KAKA, albumas Nr. 104

įregistruoti reikėjo surinkti 50 parašų. Kandidatų sąrašai apygardose buvo numeruojami pagal įteikimo eilę. Rinkimuose į Steigiamąjį Seimą buvo balsuojama ne už atskirus asmenis, bet už sąrašus. Partijos galėjo sudaryti blokus. Vienas Steigiamojo Seimo narys numatytas rinkti maždaug nuo 15 tūkst. gyventojų. 1920 m. sausio 12 d. prezidentas A. Smetona ir ministras pirmininkas Ernestas Galvanauskas paskyrė rinkimų datą – 1920 m. balandžio 14–15 d. Vykstant rinkimams, nesuspėjus baigti balsavimas buvo pratęstas viena diena[366].

K. S. Šaulys buvo aktyviai įtrauktas į Steigiamojo Seimo rinkimų kampaniją. Jis paskirtas 1919 m. gruodžio 10 d. sudarytos Vyriausiosios rinkimų komisijos nariu. Be jo, komisijoje buvo: pirmininkas Petras Leonas ir nariai – teisininkas Vladas Mačys, žydų atstovas teisininkas Levas Garfunkelis ir lenkų atstovas advokatas Aloyzas Bžozovskis[367].

Rinkimuose į Steigiamąjį Seimą dalyvavo visos tuomet veikusios politinės partijos, išskyrus Lietuvos komunistų partiją, kuri rinkimus boikotavo. Be politinių partijų, rinkimuose dalyvavo tautinių mažumų organizacijos, įvairios politinės, ideologinės ir netgi teritorinės grupės. Rinkimų kampanijos metu vyko aktyvi agitacija, kuriai netrūko populizmo ir demagogijos. Daugiausia vietos skirta žemės reformos klausimams, aptariami įvairūs šios reformos variantai.

Rinkimų kampanijos metu Lietuvos vyskupai išleido ganytojinį laišką, kuriame nedviprasmiškai pasisakė, kad gyventojai balsuotų už tuos kandidatus, kurie pasisako už Kristaus mokslą. Šiame laiške sakoma: „Svarbu, kad į Steigiamąjį Seimą būtų išrinkti ir pasiųsti ne tik šviesūs, gabūs, sumaningi atstovai, bet kad jie būtų tikri Kristaus mokslo pasekėjai. Neapsakomai nusikalsite Dievui ir jūsų pačių labui, jei per jūsų kaltę, apsileidimą ar nedalyvavimą taptų išrinkti ir pasiųsti Seiman jūsų atstovai Kristaus mokslo ir Bažnyčios priešai. Jie išleistų įstatymus, ardančius tikėjimo ir krikščioniškosios doros pamatus."[368] Prieš balsavimą Žemaičių vyskupijos kurija išleido aplinkraštį kunigams, pasirašytą vysk. P. Karevičiaus ir kanclerio K. S. Šaulio. Šiame aplinkraštyje nurodoma, kad kunigai Atvelykio sekmadienį perskaitytų Vyriausybės atsišaukimą apie Steigiamojo Seimo rinkimus ir paragintų parapijų žmones aktyviai dalyvauti rinkimuose ir sąžiningai balsuoti. Aplinkraštyje sakoma: „Svarbu, kad visiems paaiškėtų, jog renkant visų balsai vyrų ir moterų, senų ir jaunų, visi yra lygūs. Skaitant nepaisoma ir nežinoma, kokis ar kieno balsai, bet kiek jų."[369]

---

366 Ibid. Plg. V. Daugirdaitė-Sruogienė, *Lietuvos Steigiamasis Seimas*, New York: Tautos fondas, 1975, p. 30.

367 *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919-12-23, Nr. 18, p. 1. Plg. D. Blažytė-Baužienė, E. Gimžauskas, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, G. Rudis, A. Svarauskas, J. Vaičenonis, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, p. 469; V. Daugirdaitė-Sruogienė, *Lietuvos Steigiamasis Seimas*, p. 30.

368 Ganytojiškasai Lietuvos vyskupų raštas tikintiesiems, *Laisvė*, 1920-03-04, Nr. 50, p. 1.

369 Žemaičių vyskupijos kurijos aplinkraštis, Nr. 920, 1920-04-02, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 173, l. 18.

Balotiruotis sąrašuose kunigai galėjo tik gavę vyskupo leidimą. Tuo klausimu Lietuvių krikščionių demokratų partijos Centro komitetas kreipėsi į vysk. P. Karevičių, kad leistų dalyvauti Steigiamojo Seimo rinkimuose šiems Žemaičių vyskupijos kunigams: K. S. Šauliui, J. Purickiui, kapelionui Danusevičiui, P. Dogeliui, V. Jurgučiui, F. Kapočiui[370]. Vyskupas P. Karevičius davė leidimą visiems išvardytiems kunigams dalyvauti Steigiamojo Seimo rinkimuose[371].

K. S. Šaulys Kauno apygardos Lietuvos krikščionių demokratų, ūkininkų, darbininkų, moterų ir pavasarininkų bendrame sąraše įrašytas antru numeriu, M. Krupavičius septintu numeriu[372].

Į Steigiamąjį Seimą išrinkta 112 atstovų. Daugiausia mandatų – 59 (52,7 %) – laimėjo krikščionių demokratų blokas, kurį sudarė Lietuvių krikščionių demokratų partija (25 atstovai), Lietuvos ūkininkų sąjunga (18 atstovų) ir Lietuvos darbo federacija (16 atstovų). Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų ir Lietuvos valstiečių sąjungos blokas laimėjo 29 mandatus (22,8 %). Lietuvos socialdemokratų partija gavo 14 mandatų (12,8 %). Iš tautinių mažumų žydai laimėjo 6 mandatus, lenkai – 3 mandatus ir vokiečiai – 1 mandatą. Įdomumo dėlei pasakysime, kad į Seimą buvo išrinkti 10 katalikų dvasininkų ir vienas žydų rabinas[373]. Tarp išrinktų katalikų dvasininkų buvo ir K. S. Šaulys.

Plačiau apie Steigiamojo Seimo darbus nekalbėsime, tik priminsime, kad pirmąją savo darbo dieną Seimas priėmė rezoliuciją: „Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą Nepriklausomą Lietuvos Valstybę, kaip demokratinę respubliką, etnologinėm sienom ir laisvą nuo visų Valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitom Valstybėm."[374] Šiame Seime buvo priimti tokie pamatiniai sprendimai kaip žemės reformos įstatymas, Lietuvos Konstitucija, savos valiutos įvedimas.

Steigiamajame Seime tribūnoje K. S. Šaulys mažai kalbėjo. Z. Ivinskis nustatė, kad K. S. Šaulys Seime kalbėjo keturis kartus. Tačiau tai nereiškia, kad jo veikla Seime buvo mažai matoma. Apie jo indėlį Steigiamajame Seime galime sužinoti iš prelato M. Krupavičiaus apibūdinimo: „Šaulys, kaip Steigiamojo Seimo narys, man ypatingai buvo brangus ne tik dėl to, kad buvo vienas stipriųjų frakcijos narių, kad visur galima buvo drąsiai jį statyti – nei apvils, nei gėdos nepadarys,

---

370 Lietuvių krikščionių demokratų partijos Centro komiteto raštas Žemaičių vyskupui, Nr. 407, 1920-03-10, ibid., f. 1671, ap. 5, b. 173, l. 3.

371 Vysk. P. Karevičiaus raštas Lietuvių krikščionių demokratų partijos Centro komitetui, Nr. 730, 1920-03-11, ibid., f. 1671, ap. 5, b. 173, l. 5.

372 *Laisvė*, 1920-03-30, Nr. 71, p. 1.

373 V. Daugirdaitė-Sruogienė, *Lietuvos Steigiamasis Seimas*, p. 46.

374 Pirmas posėdis, *Steigiamojo Seimo darbai*, sąs. 1, [Kaunas], 1920, p. 5.

Lietuvos Respublikos Steigiamojo Seimo nariai Karo muziejaus sodelyje prie paminklo žuvusiems už Lietuvos laisvę. Kaunas, 1920 m. Pirmoje eilėje iš kairės: antras Kazimieras Steponas Šaulys, ketvirtas Juozas Vailokaitis, Mykolas Krupavičius, septintas Jonas Staugaitis, Aleksandras Stulginskis. LNM

nes Seimo nario pareigoms buvo stipriai pasirengęs ir kaip politikas, ir kaip socialinių klausimų bei krikščioniško socialinio mokslo žinovas. Man jis buvo brangus ir dėl to, kad tuo metu katalikų socialinis mokslas nedaug kam buvo žinomas. Dažniausiai net inteligentai tenkinosi katekizmu. Kai pastačiau žemės reformos klausimą taip, kaip vėliau ji buvo pravesta, ne vienas reformą vadino vagyste, plėšimu, o mane – bolševiku.

Šaulys, kaip sąmoningas demokratas, visur aiškiai ir stipriai palaikė ir žemės reformą, ir konstitucijoj tuos punktus, kurie ne vienam katalikui atrodė ne katalikiški ir bolševikiški. Šaulio aiškus tų klausimų palaikymas nuramindavo tuos opozicionierius dėl savo neišmanymo, nes jie darydavo išvadą: jei Šaulys palaiko, tai palaiko ir vyskupas, vadinasi, neinama prieš Katalikų Bažnyčios mokslą, ir Krupavičius nėra toks baisus plėšikas ir bolševikas, kaip jiems atrodė. Tokiu pat būdu jis labai padėjo man vesti gana griežtas reformas be stipresnės opozicijos frakcijoj ir dėl to, kad tokią pat poziciją jų atžvilgiu užėmė, kaip Šaulys, Seimo nariai kunigai: Dogelis ir Staugaitis, vėliau tapęs vyskupu. Nariai frakcijoje, balsuojant tą ar kitą painesnį klausimą, labai dažnai žiūrėdavo, kaip balsuoja Šaulys. Šaulio rankos pakėlimas tokiais atsitikimais išlaisvindavo jų sąžinę iš įkyrių skrupulų. Frakcijos atstovas Pijus Kriščiūnas iš Didžiųjų Šelvių kaimo nuo Vilkaviškio man taip vieną kartą pasakė: „Aš jumis pasitikiu, visada balsuoju už jūsų pasiūlymą, bet man ramiau, kai kartu su jumis balsuoja Šaulys." Šaulys buvo ir Konstitucijos Komisijos narys. Ten jis buvo naudingas Tumėnui, kaip man žemės reformos klausime, darbininkų ir kituose klausimuose. Šaulys sąžiningai pasirengdavo ir savo nuomonę labai giliai ir vykusiai pagrįsdavo. Dirbdamas Seime, jis labai daug gero padarė Lietuvai, padėdamas įvesti joje demokratinę ir krikščionišką santvarką."[375]

Steigiamajame Seime K. S. Šaulys daugiausia dirbo Konstitucinėje ir redakcinėje komisijoje. Konstitucijos projektą parengė 14 asmenų komisija: krikščionių demokratų bloko atstovai K. Bizauskas, Z. Starkus, kun. J. Staugaitis, kan. K. S. Šaulys, A. Tumėnas, J. Vailokaitis; Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų ir Lietuvos valstiečių sąjungos bloko atstovai K. Grinius, G. Petkevičaitė, M. Sleževičius, M. Untulis; Lietuvos socialdemokratų partijos atstovai V. Čepinskis, K. Venclauskis; žydų frakcijos atstovas M. Soloveičikas; lenkų frakcijos atstovas A. Grajevskis[376]. Konstitucijos rengimas jam buvo ne naujas darbas. Dar 1920 m. K. S. Šaulys kaip Lietuvos Konstitucijos projekto rengiamosios komisijos narys kreipėsi į Žemaičių vyskupą P. Karevičių, kad būtų sudaryta komisija, kuri apsvarstytų „įkeltinųjų į Konstituciją pamatinių dėsnių

---

375 Citata iš: Z. Ivinskis, Prelatas Kazimieras Šaulys, p. 66.

376 V. Daugirdaitė-Sruogienė, *Lietuvos Steigiamasis Seimas*, p. 176.

sumanymą apie Bažnyčią ir jos santykius su Valstybe"[377]. Vysk. P. Karevičius ant šio rašto uždėjo rezoliuciją: „Sudaryti atitinkamą komisiją, pirmininkaujant vyskupui pagalbininkui, iš narių: prof. dr. Mačiulio, prof. Dambrausko, kan. Paltaroko ir kan. Šaulio."[378] Nepavyko rasti duomenų, ką ši komisija nuveikė. Pats K. S. Šaulys po kelių dešimtmečių, prisimindamas darbą Lietuvos Taryboje, prie svarbiausios veiklos pažymėjo darbą Konstitucinėje ir įstatymų redakcinėje komisijoje[379].

Rengiant konstitucijos projektą, K. S. Šaulys suprojektavo ir redagavo skyrių „Tikyba ir kulto dalykai", kurį Steigiamasis Seimas patvirtino konstitucijoje[380]. Iš viso konstitucijos tikybų skyriuje yra penki paragrafai (83–87). Aštuoniasdešimt trečiame paragrafe sakoma: „Visoms Lietuvoje tikybinėms organizacijoms Valstybė lygiai pripažįsta teisės tvarkytis taip, kaip jų kanonai arba statutai reikalauja, laisvai skelbti savo tikėjimo mokslą ir atlikti savo kulto apeigas, steigti ir tvarkyti savo kulto namus, mokyklas, auklėjimo ir labdarybės įstaigas, steigti vienuolynus, tikybines kongregacijas, brolijas, uždėti savo nariams mokesnių tikybinių organizacijų reikalams, įgyti kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą ir jį valdyti. Tikybinės organizacijos turi Valstybėje juridinio asmens teisių. Dvasininkai yra atleidžiami nuo karinės prievolės."[381] Apskritai vertinant bažnytiniu požiūriu 1922 m. priimtą konstituciją, galima teigti, kad visos Lietuvoje veikiančios Bažnyčios galėjo tvarkytis pagal savo kanonus, naudotis juridinio asmens teisėmis, metrikų aktai įgavo juridinę galią[382]. Plenariniuose Seimo posėdžiuose, kur buvo svarstomi tikybų reikalai, K. S. Šaulys nepasisakė.

1920 m. spalio 13 d. vykusiame posėdyje buvo svarstomas įstatymas dėl sąlygų naudotis telefono tinklu. Čia buvo kalbama apie telefono tarifų padidinimą. Diskusijoje pasisakė ir K. S. Šaulys. Jis telefono abonento mokesčio pakėlimą siejo su geresniu tinklo sutvarkymu[383].

K. S. Šaulys pasisakė diskusijose, svarstant žemės reformos klausimus. 1921 m. balandžio 26 d. vykusiame posėdyje K. S. Šaulys pasisakė apie žemės reformos įstatymo vietą, kurioje kalbama, kad bažnytinės žemės paimamos valstybės nuosavybėn be atlyginimo, išskyrus kapines ir plotus, kur stovi bažnyčios, t. y. šventorius. Kalbėtojas pirmiausia atkreipė dėmesį

377 Kan. K. Šaulio raštas Žemaičių vyskupui P. Karevičiui, 1920-02-26, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 262, l. 2.

378 Ibid.

379 Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenumeruoti.

380 K. Šaulys, [Autobiografija], 1931, LNB RKRS, f. 32–161, l. 2.

381 *Vyriausybės žinios*, 1922-08-06, Nr. 100, p. 6.

382 R. Laukaitytė, Šaulys Kazimieras Steponas, p. 372.

383 Posėdis penkiasdešimtas, *Steigiamojo Seimo darbai*, sąs. 10, [Kaunas], 1921.

į bažnytinių žemių atsiradimo ir nusavinimo istorines aplinkybes. Bažnytinės žemės Lietuvoje gali būti skirstomos į dvi rūšis: dabar bažnyčių valdomos ir Rusijos vyriausybės juridiniais aktais atimtos arba konfiskuotos. Istorijos eigoje bažnytinė žemėvalda daugiausia atsirado dotacijos keliu. Dotacija sudaroma tam tikros sutarties ar kontrakto pavidalo. Kontraktai sudaromi su pareigomis iš abiejų pusių. Tos pareigos kanonuose ir juridiniame moksle yra žinomos obligacijų pavadinimu. Obligacijos gali būti įvairios ir būna fiksuotos atitinkama forma, tam tikrose sutartyse. Bažnyčių žemės buvo sudarytos iš dotacijų, už kurias bažnyčia turi atlikti pareigas. Dotacija gali būti sudaryta gyvam esant arba remiantis testamentu. Pastaroji vadinama mirimo dotacija kaip velionio paskutinės valios išreiškimas. Sakysime, asmuo mirdamas palieka testamentą, užrašo bažnyčiai dovaną su atitinkama pareiga, kurią bažnyčia priima. Palikimą gali akceptuoti ne atskiri dvasininkai ar klebonai, bet vietinė vyskupijos valdžia, kuri tą dovanotą žemę paliekamomis sąlygomis priima arba jos atsisako. Priimdama dotaciją vyskupijos valdžia priima ir tas pareigas, kurios davėjo duodamos, vėliau tų pareigų negali nuimti ar pakeisti. Tokiu būdu dotacijos patenka į Apaštalų Sosto kompetenciją. Dėl to žemės reformos įstatymo projekte yra pastaba, kad reikalingas Apaštalų Sosto sutikimas, nusavinant bažnytines žemes. Bažnytinės žemės Rusijos imperijoje buvo atimtos keliais atvejais. Daug žemių išdalyta valstiečiams. Dėl išdalytų žemių jau yra padarytas tam tikras Apaštalų Sosto sprendimas arba pareigų redukcija, kuria proporcingai sumažintos obligacijos, išplaukiančios iš dotacijų kontraktų. Tačiau tai neliečia tų žemių, kurios priklausė Rusijos valdžios administravimo sistemai, paliekant nuosavybės teisę Bažnyčiai ir išmokant nustatytą pelno dalį katalikų kulto ir dvasininkų išlaikymo reikalams. Yra dotacijų, kuriose reikalaujama, kad būtų pastatyta bažnyčia, koplyčia, labdaringa įstaiga, laikomas nuolatinis kunigas, laikomos kas mėnuo ar savaitė Mišios, egzekvijos. Panašias obligacijas gali sumažinti, pakeisti ar panaikinti tik Apaštalų Sostas. Dėl to aišku, kad dėl bažnytinės žemės nusavinimo reikia eiti susitarimo keliu su teisėta ir kompetentinga valdžia, jei negalvojama eiti uzurpacijos keliu. Toliau savo kalboje K. S. Šaulys apibūdino Rusijos imperijos nusavintas žemes. Čia pabrėžė, kad tos žemės nebuvo nusavintos ar eksproprijuotos, bet buvo paimtos vyriausybės administracijos žinion. Tai reiškia, kad jų valdymas buvo atimtas iš bažnyčių, vienuolynų ar kitų juridinių asmenų, kurie tas žemes valdė, ir pavestas vyriausybei. Pirmiausia įvyko žemių ir turtų smulkus kainos nustatymas, paskui nustatyta viso turto vertė. To kapitalo procentai buvo skiriami bažnyčių išlaikymui. Bažnyčios reikalams skirtas procentas buvo nedidelis, palyginti su gaunamomis pajamomis iš to turto, kuris iš Bažnyčios buvo paimtas. Iš valstybės biudžeto Bažnyčiai nebuvo sumokėtas

nė vienas rublis. Panašiai buvo pasielgta ir Vokietijoje. Pagal 1919 m. balandžio 4 d. įstatymą Lietuvos vyriausybė visas rusų paimtas bažnytines žemes paėmė savo žinion ir gali jas pavesti laikinai, iki Steigiamasis Seimas išspręs pamatinį žemės reformos klausimą, katalikų kulto reikalams. Todėl jei šiandien yra mokamas koks nors atlyginimas, tai yra atlyginimas už tas pareigas, kurias ir šiandiena kiekviena bažnyčia vykdo, kurios kažkada buvo uždėtos ir ligi šiol nėra Apaštalų Sosto panaikintos. Taigi kažkada Rusijos vyriausybės paėmė bažnytinės žemės ir dabar tos žemė perėjo Lietuvos valdžios žiniai, iš jų valstybės iždas turi pelno, kurio dalį kaip atlyginimą išmoka katalikams. Šis žemės klausimas yra daugiau būdingas Katalikų Bažnyčiai, kitų tikėjimų žemės nuosavybės klausimai tvarkomi kitais pagrindais. Kitas klausimas bažnyčių valdoma žemė. Tokios žemės bažnyčios turėjo nedaug. Iš šios žemės išlaikomi bažnyčios tarnautojai, daugiausia kunigai. Vyskupijos valdžia linksta prie to, kad ta žeme būtų dalijamasi su kitais tarnautojais: vargonininku, zakristijonu, špitolninkais. Nekalbant apie ekonominius aspektus, reikia pabrėžti juridinį aspektą, kad bažnytinės žemės reforma eitų pagal tuos pačius dėsnius, o ne būtų konfiskuojama, kaip tai yra numatyta projekte. Iš Seimo tribūnos buvo klausiama, kodėl reikia tartis su Apaštalų Sostu nusavinant bažnytinę žemę. Kodėl nesitariama su prancūzais, vokiečiais ar lenkais, jeigu imamos jų žemės? Toks palyginimas netinka, ne tokia analogija. Pas mus kanonų teisė egzistuoja ir veikia, o nei prancūzų, nei vokiečių ar lenkų aktai neveikia. Antra, Bažnyčia dėl tų žemių turi tam tikras pareigas, kurios privalo būti vykdomos, Vykdant žemės reformą. K. S. Šaulys nurodė tokius kelius: 1) Bažnytinės žemės, kurias dabar valdo bažnyčios, gali būti imamos į žemės reformos fondą, vadovaujantis bendrais dėsniais kaip ir kitų privatinių žmonių žemės; 2) Dėl žemių, kurios buvo paimtos Rusijos vyriausybės, turi būti priimtas atitinkamas nusistatymas. Žemės reformos įstatymas, pripažindamas tos žemės nuosavybę Bažnyčiai (kuri niekada teisiškai nebuvo panaikinta), gali tą žemę paimti arba eksproprijuoti žemės fondo naudai. Žemė gali būti nusavinta, bet kartu turi būti pripažintas teisingas atlyginimas, skiriamas ir išmokamas kulto reikalams. Pabaigoje K. S. Šaulys pateikė tokią išvadą: „Tad, aš manyčiau, bažnytinių žemių klausimas turėtų būti sprendžiamas tokiu būdu: 1-os kategorijos žemės, tai yra dabar valdomosios, eina bendrais žemės reformos įstatymais ir gali būti imamos į žemės reformos fondą, jei jos viršija normą, kuri privatiniam savininkui nustatyta. Dėl antrosios kategorijos žemių, kurios priklauso vienuolynam, bažnyčiom ir kitom katalikų tikybinėm įstaigom, ir kurios dabar, einant 1919 metų balandžio 4 dienos įstatymu, imamos Lietuvos valdžios žinion, tos žemės principiniai pripažįstamos katalikų bažnyčios nuosavybe, bet sykiu kategorijos žemės gali būti nusavintos formaliniu teisėtu aktu ir

paimtos į žemės reformos fondą, nustatant tam tikrą atlyginimą, išmokamų etatinių algų pavidale; ta alga suprantama kaipo atlyginimas už tas pareigas arba obligacijas, kurias bažnyčia vykdo pagal fundatorių valios."[384]

1921 m. gruodžio 19 d. posėdyje, svarstant žemės reformos įstatymą, vėl apie bažnytinę žemėvaldą kalbėjo K. S. Šaulys. Kalbos pradžioje nurodė, kaip istoriškai susiformavo bažnytinė žemėvalda senaisiais laikais. Toliau K. S. Šaulys pabrėžė, kad dabartiniais laikais svarbu ne tai, kaip susiformavo bažnytinė žemėvalda, bet svarbu pažiūrėti, ar yra priežasčių Bažnyčiai žemes valdyti, ir palyginti dabartinę padėtį su anų laikų padėtimi. Žemaičių vyskupijoje apie 300 parapijų iš Rusijos valdžios buvo gavusios žemės sklypus ir iki žemės atėmimo valdė didelius žemės plotus. Žemaičių vyskupijoje parapijoms buvo dažniausiai paskirta 33 dešimtinės žemės, o Seinų vyskupijoje tik po 6 margus. Ir dabartiniu laiku formuojasi bažnytinė žemėvalda. Kurdami naujas parapijas ir statydami naujas bažnyčias, paprasti žmonės bažnyčių išlaikymui perka 15 ar 20 dešimtinių žemės. Seimo atstovams paprašius konkrečių faktų, K. S. Šaulys sakė, kad jis nurodo vieną pavyzdį, kai žmonės stengiasi tinkamai aprūpinti bažnyčias, kad jos galėtų jiems tinkamai patarnauti. Toliau savo kalboje, kaip ir ankstesnėje balandžio 26 d., K. S. Šaulys pažymėjo, kad bažnyčia gaudama žemę gauna ir pareigas, kurias turi vykdyti iki jos bus panaikintos arba abipusiu susitarimu (bažnyčios ir dovanotojo), arba panaikinamos Šventojo Sosto. Baigdamas kalbą K. S. Šaulys išsakė savo nuomonę, kad Bažnyčia nereikalauja sau kažkokių išimtinių privilegijų ar palengvinimų, bet nori, kad Bažnyčiai būtų laiduojama ta padėtis, kuri yra laiduojama kiekvienam piliečiui. Juridiškai žemės reforma eina teisingu keliu, nes bažnytinės žemės patenka į žemės reformos fondą bendrais dėsniais, bažnyčioms paliekama tiek žemės, kiek kiekvienam privačiam savininkui. Atlyginimas Bažnyčiai duodamas toks kaip kitiems savininkams, jokių išimčių Bažnyčiai nedaroma[385].

Steigiamojo Seimo nario mandato K. S. Šaulys atsisakė 1922 m. liepos 25 d. Jo vietoje Seimo nariu tapo Pulgis Lumbis[386]. Pats K. S. Šaulys išstojimą iš Steigiamojo Seimo aiškino, kad dėl laiko stokos negalėjęs ir neįstengęs įmanomai naudingiau ir sąžiningiau atlikti visas turėtas ar pavestas pareigas. Pareigų turėjo daug – darbas Seime, kitos pareigos Žemaičių vyskupijos kurijoje ir dar profesūra universiteto Teologijos-filosofijos fakultete. Valstybės atkūrimo pradžioje Seimo nariams teko labai daug dirbti, atiduoti darbui visą laiką ir energiją, nes inteligentų procentas Seime buvo nedidelis. Partijos susirinkimai,

---

384 Posėdis aštuoniasdešimt ketvirtas, *Steigiamojo Seimo darbai*, sąs. 17, [Kaunas], 1921.

385 Posėdis šimtas penkiasdešimt trečias, *Steigiamojo Seimo darbai*, sąs. 32, [Kaunas], 1921.

386 Išstojusių ir naujai įstojusių Steigiamojo Seimo narių sąrašas, *Vyriausybės žinios*, 1922-08-29, Nr. 104, p. 11.

frakcijos darbai, komisijų posėdžiai, įstatymų projektų studijavimas ir panašūs darbai užimdavo visą laiką. Turėdamas kitas svarbias pareigas atsidūrė prieš alternatyvą: pasilikti Seime ar atsidėti tarnybinių pareigų vykdymui. Pasirinko antrąjį variantą. K. S. Šaulys samprotavo: „Dirbant parlamentinį darbą be pilno atsidavimo, susidaro nepakenčiama ir nenaudinga padėtis. Dėl laiko stokos negali reguliariai lankytis ir dalyvauti frakcijų posėdžiuose ir darbuose, neturi progos, nei galimybės pareikšti ir motyvuoti savo nuomonę, bet dėl frakcijos drausmės turi pasiduoti priimtajam nutarimui, su kuriuo nesutinki ir kuris priešingas tavo įsitikinimui. Arba vėl atėjęs į komisijos posėdį ir jame dalyvauji be reikiamo pasiruošimo, neišstudijavęs ir neapsvarstęs pirma nagrinėtojo klausimo, neturėdamas tiksliai suformuluoto savo pasiūlymo projekto; nubalsavus tenka pasiduoti priimtam nutarimui, nors manytum, kad tavasis pasiūlymas būtų galėjęs praeiti ir būti naudingesnis, jei būtum buvęs tinkamai pasiruošęs sumanymui, pasiūlymui ar pataisai motyvuoti ir apginti."[387]

387 Z. Ivinskis, Prelatas Kazimieras Šaulys, p. 66–67.

Kauno kunigų seminarijos dėstytojai ir auklėtiniai. Kaunas, 1924 m. Trečioje eilėje iš kairės: ketvirtas kanauninkas Kazimieras Steponas Šaulys, vicerektorius kanauninkas Kazimieras Paltarokas, rektorius prelatas Jonas Mačiulis-Maironis, vyskupas Juozapas Skvireckas. Fot. B. Sausenavičius. LNM

Universiteto profesorius

Kazimiero Stepono Šaulio vardas susijęs su Vytauto Didžiojo universiteto (iki 1930 m. Lietuvos universiteto) Kaune Teologijos-filosofijos fakultetu nuo jo atidarymo iki 1944 m. Dėl to pirmiausia šiek tiek aptarsime Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimo aplinkybes ir jo veiklos peripetijas, o paskui pereisime prie K. S. Šaulio profesoriavimo.

Teologijos-filosofijos fakultetas. Rusijoje įsigalėjus bolševikams, 1918 m. mokslo metų pabaigoje turėjo mokslą nutraukti Sankt Peterburgo katalikų dvasinė akademija, kuri ten veikė nuo 1842 metų. Buvo pradėta galvoti, kur perkelti akademiją. Sankt Peterburgo dvasinės akademijos rektoriaus Idzi Radziševskio iniciatyva akademiją buvo ruošiamasi perkelti į Liubliną. Netrukus dalis profesorių (tarp jų ir Blažiejus Čėsnys) persikėlė į Liubliną, kur buvo įkurtas universitetas. Pirmuoju rektoriumi paskirtas prof. Idzi Radziševskis. Sankt Peterburgo dvasinės akademijos profesoriai lietuviai dar XX a. pradžioje svarstė apie akademijos perkėlimą į Vilnių[388]. Buvęs Sankt Peterburgo dvasinės akademijos kanonų teisės profesorius Bronislovas Žongolovičius nurodo, kad jau 1918 m. gegužės mėn. buvo parengtas Vilniaus universiteto Teologijos fakulteto projektas. Pagal šį projektą čia turėjo mokytis Baltijos šalių, buvusių LDK žemių ir Žemaitijos dvasininkai. Teologinėse katedrose dėstomoji kalba turėjo būti lotynų, o filosofijos ir Bažnyčios istorijos katedrose lenkų ir lietuvių[389]. Siekiant Akademiją perkelti į Vilnių, reikėjo gauti Mogiliavo arkivyskupo, nuncijaus bei valdžios atstovų pritarimą. Tomis sudėtingomis sąlygomis tai nebuvo lengva padaryti. Tai matyti iš Žemaičių vyskupo Pranciškaus Karevičiaus pastangų. 1918 m. spalio 15 d. vyskupas parašė raštą Mogiliavo arkivyskupui Edwardui von Roppui, kuriame siūloma Sankt Peterburgo dvasinę akademiją perkelti į Vilnių, taip pat siūlė Vilniuje įsteigti Teologijos fakultetą. Tačiau šis raštas nepasiekė adresato, nes buvo nutrūkęs susisiekimas su sovietų Rusija ir Berlynas grąžino raštą[390]. Pats arkivyskupas E. von Roppas 1918 m.

---

[388] V. Jogėla, Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimo svarstymas, *Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos 70-metis*, sudarytojas J. Čepinskis, [Kaunas]: Litera Universitatis Vytauti Magni, 1993, p. 134.

[389] Ibid.

[390] Ibid.

spalio 21 d. parašė raštą vysk. P. Karevičiui, kuriame konstatavo, kad Akademija liko be lėšų ir negali normaliai tęsti mokslų. Dėl šios priežasties dalis Akademijos klierikų pradėjo mokytis Liublino universitete, o dėl turto perkėlimo reikia tartis su Apaštalų Sostu[391]. Vysk. P. Karevičius dėl Teologijos fakulteto Vilniuje susirašinėjo su naujai paskirtu Vilniaus vyskupu J. Matulaičiu. 1918 m. gruodžio 18 d. rašte vysk. J. Matulaičiui vysk. P. Karevičius rašo: „Norėdamas pagreitinti įsteigimą ir atidarymą katalikiškojo fakulteto prie Vilniaus universiteto, meldžiu Jūsų Ekscelenciją ir įgalioju pasiimti ant savęs rūpestį tam darbui."[392]

Būsimo Vilniaus universiteto statuto projektas buvo svarstytas Lietuvos Valstybės Taryboje. Reikia pažymėti, kad svarstant statutą nebuvo vieningos nuomonės dėl Teologijos fakulteto. Jau pirmame universiteto statuto svarstyme 1918 m. lapkričio 29 d. J. Vileišis teigė, kad Teologijos fakultetas neturėtų būti atidaromas pirmiausia. Jeigu bus nutarta steigti tik Teologijos ir Sociologijos fakultetus, tai būtų nusidėta Lietuvos visuomenės reikalavimams, pažeminta universiteto atgaivinimo idėja[393]. M. Biržiška pasisakė už Teologijos fakulteto steigimą. A. Stulginskis pasisakė už tai, kad Teologijos fakultetas būtų autonomiškas. P. Klimas teigė, kad „administracija ir sutvarkymo žvilgsniu Teol[ogijos] fak[ultetas] turėtų būti visai išskirtas iš universiteto"[394]. K. Bizauskas paaiškino, kad Teologijos fakulteto autonomija pasireikš tuo, jog fakulteto profesoriai bus skiriami su vietos hierarchų žinia. Antrajame universiteto statuto svarstyme aštresnių pasisakymų dėl Teologijos fakulteto nebuvo. Svarstytas vienos ar kitos katedros reikalingumas[395].

1918 m. gruodžio 5 d. atkuriamojo lietuviško Vilniaus universiteto statute išvardytos tik dviejų fakultetų katedros – Teologijos ir Socialinių mokslų. Teologijos fakultete turėjo būti atidaryta 11 katedrų, o Socialinių mokslų – 26 katedros[396].

Buvo rimtai galvojama apie Teologijos fakulteto atidarymą ir buvo numatyti dėstytojai. Tai matyti iš Seinuose sudaryto kan. A. Grigaičio dėstytojų sąrašo, kas ir kokią katedrą užims[397].

---

391 Ibid.

392 Citata pagal: V. Jogėla, Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimo svarstymas, p. 134.

393 *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, p. 415.

394 Ibid., p. 416.

395 Ibid., p. 426–428.

396 *Laikinosios Vyriausybės žinios: Laikinosios Vyriausybės žinių priedas*, 1918-12-29, Nr. 1, p. 2.

397 Vilniaus universiteto Teologijos fakulteto dėstytojų sąrašas, 1918-12-20, LCVA, f. 1674, ap. 2, b. 11, l. 1. 1. Katedromis taip pasidalijo: 1. Šventojo Rašto Naujojo Įstatymo kun. J. Skvireckas; 2. Šventojo Rašto Senojo Įstatymo prof. A. Grigaitis; 3. Fundamentinės teologijos prof. P. Būčys; 4. Dogminės teologijos ir dogmų istorijos prof. B. Česnys; 5. Moralinės Teologijos dr. Juozapas Vaitkevičius; 6. Kanonų teisės Bronislovas Žongolovičius; 7. Pastoracinės teologijos magistras Vladas Jurgutis; 8. Bažnyčios istoriją dr. Juozapas Purickis; 9. Patrologijos ir homiletikos nenurodyta; 10. Palyginamosios religijų istorijos dr. Mečislovas Reinys; 11. Filosofijos (propedeutikos) dr. Pranciškus Kuraitis.

Kaune pradėjusiuose veikti Aukštuosiuose kursuose nebuvo dėstoma teologija. Dėl to katalikai pradėjo galvoti apie katalikiško universiteto kūrimą, nors pats sumanymas atsirado anksčiau, dar 1914 m. pradėta kelti jo idėja, o Amerikos lietuvių Romos katalikų federacija šiam tikslui įsteigė fondą[398]. 1921 m. buvo imtasi konkrečių žingsnių. Buvo sudarytas keturių asmenų komitetas: prelatas dr. Jonas Mačiulis (Maironis), dr. Antanas Maliauskis, dr. Izidorius Tamošaitis, dr. Leonas Bistras. Ši komisija turėjo veikti vyskupų vardu. Jos tikslas jau 1921 m. rudenį įsteigti „teologijos ir krikščioniškos filosofijos fakultetą". Buvo raginama aukoti būsimam fakultetui. Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius paaukojo vyskupišką žiedą, kurį pardavus gauta 10 tūkst. auksinų. Po 1000 auksinų paaukojo prelatas A. Dambrauskas, kan. Juozapas Stakauskas, P. J. Romanas[399]. Taip pat kunigai rinko aukas važinėdami po Lietuvą.

Laisvėje pasirodė straipsnis, propaguojantis katalikų universiteto kūrimą Lietuvoje[400]. Straipsnyje pasisakoma už privataus katalikų universiteto kūrimą, kurį remtų valstybė priklausomai nuo gyventojų katalikų procento. Lietuvoje turėtų būti du universitetai, nes „jeigu būtų tik vienas universitetas, tai jame būtų nuolatinė kova tarp katalikų ir ne katalikų, kuri labai kenktų pačio universiteto plėtotei ir rimtumui". Raginama jau nuo rudens atidaryti tris fakultetus: Teologijos, Filosofijos ir Teisės, kuriuose pirmaisiais metais užtektų 16 profesorių[401]. Vykstant diskusijai dėl katalikiško universiteto steigimo, atsirado ir priešinga nuomonė. Oficioze *Lietuva* pasirodė straipsnis, kuriame buvo pasisakoma prieš katalikiško universiteto steigimą[402]. Griežtai pasisakoma prieš idėją kurti du universitetus: „Šiuo metu kurti du universitetus – yra tokia fikcija, kurios savybės įrodinėti nėra jokio reikalo. Įkurti gerą vieną Valstybinį Universitetą – ir tai surišta su didelėmis sunkenybėmis. Įkurti Valstybinį Universitetą yra Lietuvos reikalas."[403] Tačiau katalikiško universiteto šalininkai toliau siekė tokio universiteto atidarymo. *Laisvėje* paskelbtame straipsnyje rašoma: „Kalbant apie mokslo reikalus mūsų Tėvynei be galo svarbu, kad kiekviena jo žemėje gyvenanti tauta ir tikyba galėtų laisva, ne slopinama, bet valdžios šelpiama auginti ir plėtoti savo intelektualį gyvenimą. Jeigu valstybei rūpi ir katalikų mokslingumas, tai ji turėtų ir jų mokslines pastangas paremti, nes niekam ne paslaptis, jog katalikai neturi tinkamos savo skaitliui inteligentų proporcijos."[404]

398 V. Jogėla, Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimo svarstymas, p. 136.

399 Lietuvos katalikai, *Laisvė*, 1921-05-24 (Nr. 112), p. 2.

400 K. P., Lietuvos katalikų universitetas, *Laisvė*, 1921-08-11 (Nr. 177), p. 1.

401 Ibid.

402 Lietuvos katalikų universiteto reikalu, *Lietuva*, 1921-08-14 (Nr. 180), p. 1. Plg. V. Jogėla, Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimo svarstymas, p. 136.

403 Lietuvos katalikų universiteto reikalu, *Lietuva*, 1921-08-14 (Nr. 180), p. 1.

404 K. P., Dar Lietuvos katalikų universiteto reikalu, *Laisvė*, 1921-09-03 (Nr. 196), p. 3.

Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto absolventų laida. Kaunas, 1925 m. Pirmoje eilėje antras iš dešinės kanauninkas Kazimieras Steponas Šaulys, ketvirtas arkivyskupas Juozapas Skvireckas, profesorius Jonas Šimkus, prelatas Jonas Mačiulis-Maironis; antroje eilėje iš dešinės ketvirtas profesorius Pranas Dovydaitis. KAKA, albumas Nr. 104

Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto mokomojo personalo vinjetė. 1930 m. Profesorius Kazimieras Steponas Šaulys (viršutinėje eilėje trečias iš dešinės) universitete dėstė Bažnyčios teisę. VDU

Anot korespondencijos autoriaus, nepakanka vien Teologijos fakulteto, nes jame studijuotų 30–40 kunigų. Tokiu atveju daug skaitlingesnė pasauliečių katalikų studentų grupė „būtų priversta mokinties svetimos atmosferos neva Valstybiniame Universitete“[405]. Lietuvos katalikų universitetas turėtų kurtis anglosaksų katalikiškų ir protestantiškų universitetų pavyzdžiu. 1921 m. rugsėjo 11 d. apie 50 kunigų, dalyvavusių Žemaičių vyskupijos jubiliejuje, priėmė rezoliuciją, kad nelaukiant būtų įsteigtas katalikiškas universitetas[406].

Tą pačią 1921 m. rugsėjo 11 d. įvyko Lietuvos vyskupų pasitarimas, kuriame vyskupas P. Karevičius buvo paskirtas būsimo Lietuvos universiteto kancleriu. Vyskupas kancleris, susitaręs su vyskupais, skiria universiteto reikalams raštininką. Raštininku buvo paskirtas kun. dr. P. Būčys[407]. Taip pat buvo įkurta Aukštojo mokslo komisija, į kurios sudėtį įėjo 4 nariai, gyvenantys Kaune, ir 4 nariai iš Seinų vyskupijos. Komisijoje turėjo būti pirmininkas, vicepirmininkas, iždininkas, protokolų raštininkas ir 4 nariai. Komisijos pareigūnais buvo paskirti Kaune gyvenantys komisijos nariai: pirmininku prelatas Jonas Mačiulis, vicepirmininku dr. Antanas Maliauskis, iždininku kun. Izidorius Tamošaitis, raštininku dr. Leonas Bistras. Nariai – Seinų vyskupijos atstovai: kanauninkai A. Grigaitis ir Jonas Naujokas, prof. Pranciškus Kuraitis bei kun. Juozapas Vaitkevičius[408]. Universiteto reikalų raštininkas, paruošęs medžiagą kokiu nors klausimu, įteikia minėtai komisijai, kuri susirenka ne vėliau kaip per penkias dienas ir savo nuomonę apie raštininko atliktą darbą arba parengtą projektą raštu per minėtą raštininką arba tiesiogiai įteikia Žemaičių vyskupui, kad būtų priimta rezoliucija. Komisijos posėdis buvo laikomas įvykęs, jeigu jame dalyvavo visi nariai iš Kauno[409]. Neaišku, ką nuveikė minėtasis raštininkas ir komisija, nes archyvinėje byloje nėra daugiau išlikusios medžiagos.

1921 m. lapkričio 21 d. vysk. P. Karevičius parašė raštą Šventajam Tėvui, kad 1922 m. numatoma atidaryti universitetą, kuriame galėtų mokytis ir katalikai. Vyskupas prašė Šventojo Tėvo, kad padėtų įkurti katalikišką universitetą ir patvirtintų siunčiamą katalikų fakulteto statutą. P. Būčys šį statutą Romoje įteikė Universitetų kongregacijos prefektui kardinolui Gaetano Bisleti. Šventasis

405 K. P., Dar Lietuvos katalikų universiteto reikalu, *Laisvė*, 1921-09-04 (Nr. 197), p. 2.

406 A. M., Lietuvos kunigija ir katalikų universiteto klausimas, *Laisvė*, 1921-09-14 (Nr. 205), p. 1.

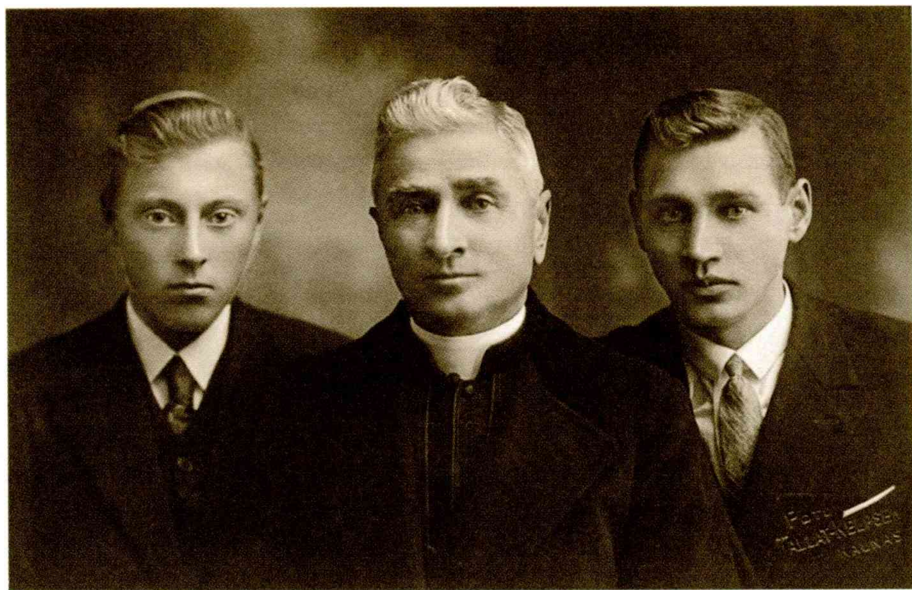
407 Vyskupų pasitarimo nutarimai, 1921-09-11, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 296, l. 1. Į raštininko pareigas įėjo: a) daryti tą visa, ko reikia, kad katalikiškoji Lietuvos jaunuomenė galėtų eiti aukštuosius mokslus be pavojaus savo sąžinei, b) rinkti visa išaiškinti klausimus beeinant prie to minėtojo šiame paragrafe po raide a) tikslo, c) apdirbti reikalingus projektus, d) susižinoti su pritampančiais prie universiteto dalyko asmenimis, e) atlikti kitus nuo dabar pramatomus ir nepramatomus su universiteto reikalu susirišančius darbus, jei jie nėra aiškiai pavesti kitiems Ž[emaičių] Vyskupo skirtiems asmenims.

408 Ibid., l. 2.

409 Ibid., l. 1.

Kauno jėzuitų gimnazijos pirmoji abiturientų laida. 1930 m. Pirmoje eilėje iš kairės: gimnazijos direktorius Johanas Kippas SJ, švietimo ministras Konstantinas Šakenis, pirmasis nuncijus Lietuvai Riccardo Bartoloni, prezidentas Antanas Smetona su žmona Sofija, profesorius prelatas Kazimieras Steponas Šaulys, Kauno burmistras Jonas Vileišis, prelatas Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, Jonas Bružikas SJ; trečioje eilėje antras iš kairės Kazimiero Stepono Šaulio globotinis sūnėnas Antanas Šaulys. Andriaus Šaulio archyvas

Profesorius prelatas Kazimieras Steponas Šaulys su Kauno jėzuitų gimnazijos gimnazistais. Kaunas, apie 1930 metus. Iš kairės sūnėnas Antanas Šaulys. LNM

Sostas neprieštaravo Teologijos fakulteto atidarymui. Bet reikėjo viską sutvarkyti kanoniškai, laikantis Bažnyčios autoriteto[410].

Svarstant universiteto statutą Steigiamajame Seime, kilo diskusijos dėl Teologijos fakulteto. Apskritai, kaip rašo Vytautas Jogėla, „kiekviename Steigiamojo Seimo posėdyje, svarstant Universiteto Statutą, nerimdavo aistros. Socialdemokratų frakcija dažnai apleisdavo posėdžių salę, nevengdama aštrių žodžių krikdemų atžvilgiu“[411]. Po trijų svarstymų universiteto statutas buvo priimtas 1922 m. kovo 24 d. Steigiamojo Seimo posėdyje. Šiame statute numatyta, kad įsteigiamas Teologijos-filosofijos fakultetas. Tokio fakulteto atsiradimą galima paaiškinti, kad dvilypis Teologijos-filosofijos fakultetas buvo įsteigtas siekiant patenkinti Lietuvos katalikų pasaulėžiūrinius interesus, kai greta teologijos skyriaus, kuriame turėjo studijuoti pirmiausia būsimieji kunigai, filosofijos skyriuje ir pasauliečiai turėjo išeiti tokius pasaulinius mokslus, kurie labiausiai susiję su katalikų pasaulėžiūra[412].

Dar Steigiamajame Seime tebevykstant diskusijoms dėl universiteto statuto, buvo nutarta nelaukti svarstymų rezultatų ir atidaryti Kaune universitetą.

---

410 V. Jogėla, Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimo svarstymas, p. 137.

411 Ibid.

412 A. Kajackas, VDU Teologijos-filosofijos fakultetas, *Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos 70-metis*, sudarytojas J. Čepinskis, [Kaunas]: Litera Universitatis Vytauti Magni, 1993, p. 141.

1922 m. vasario 13 d. Ministrų kabinetas, „vadovaudamasis Vilniaus universiteto įsteigimo įstatymu ir turėdamas omenyje Steigiamajame Seime svarstomąjį universiteto statuto projektą ir universiteto atidengimo klausimo pribrendimą ir reikalingumą, nutarė 1922 m. vasario 16 d. atidengti universitetą Kaune“[413]. Lietuvos universitetas iškilmingai buvo atidarytas 1922 m. vasario 16 d. Universitetą sudarė penki fakultetai. Teologijos-filosofijos fakulteto dekanu buvo paskirtas J. Mačiulis-Maironis. 1922 m. vasario 25 d. švietimo ministro rašte nurodyta: „vykindamas Ministerių Kabineto šio vasario 13 d. nutarimą apie įkūrimą Kaune universiteto ir remdamasis Valstybės Tarybos 1918 m. gruodžio mėn. 5 d. priimto Vilniaus universiteto statuto par. 7 paskyriau universiteto mokomojo personalo branduolį, nuo šio vasario 16 dienos“[414]. Tą Teologijos-filosofijos fakulteto branduolį sudarė 5–7 asmenys. Į jį buvo paskirti dr. Jonas Mačiulis (Maironis), dr. Pranciškus Būčys, dr. Blažiejus Čėsnys, dr. Aleksandras Grigaitis ir magistras Kazimieras Steponas Šaulys[415]. Kandidatūros buvo suderintos su Žemaičių vyskupu P. Karevičiumi[416].

1922 m. kovo 24 d. priimtame universiteto statute numatyta, kad Teologijos-filosofijos fakultete bus keturi skyriai: teologijos, filosofijos, teisės ir istorijos. Iš šių keturių skyrių iš tikrųjų susidarė du pirmieji skyriai. Fakultete numatyta įsteigti 22 katedras[417]. Iš jų 15 buvo Teologijos skyriuje ir 7 – Filosofijos skyriuje. Teologijos skyriuje studijavo kunigai ir klierikai, o Filosofijos skyriuje – studentai pasauliečiai. Teologijos-filosofijos fakultetas, skirtingai nuo kitų fakultetų, teikė du mokslo laipsnius: licenciato ir daktaro, o kiti tik daktaro. Studentai klierikai privalėjo gyventi konvikte (bendrabutyje). Galėjo būti daroma išimtis, jei dekanas leisdavo gyventi ne bendrabutyje[418]. Fakultetas turėjo savo bažnyčią.

Surinkti Teologijos-filosofijos fakulteto dėstytojus nebuvo sunkus uždavinys, nes netrūko išsilavinusių kunigų, baigusių aukštąsias studijas užsienyje ar Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinėje akademijoje. Netrūko kunigų su

---

413 Citata pagal leidinį: *Vilniaus universiteto istorija*, p. 224.

414 Švietimo ministerijos raštas universiteto rektoriui, Nr. 1590, 1922 02 25, *LCVA*, f. 631, ap. 3, b. 713, l. 1.

415 Ibid.

416 Žemaičių vyskupo Pranciškaus Karevičiaus raštas švietimo ministrui, Nr. 610, 1922 02 14, *LVIA*, f. 1671, ap. 5, b. 299, l. 6.

417 *Vyriausybės žinios*, 1922-04-22, Nr. 86, p. 1. Numatytos įsteigti šios katedros: Filosofijos įžangos ir istorijos, Filosofijos sistemos, Teorinės ir eksperimentinės psichologijos, Pedagogijos ir jos istorijos, Sociologijos, Visuotinės istorijos ir istorijos filosofijos, Visuotinės literatūros, Fundamentinės teologijos, Dogminės teologijos, Moralinės teologijos, Pastoracinės teologijos, Kanonų teisės šaltinių, Benedikto kodekso, Patrologijos, Šventojo Rašto Senojo Įstatymo, Šventojo Rašto Naujojo Įstatymo, Krikščioniškosios archeologijos ir meno istorijos, Krikščionybės pradžios istorijos, Viduramžių Bažnyčios istorijos, Naujųjų laikų Bažnyčios istorijos, Tikybų istorijos Lietuvoje, Religijų istorijos.

418 Lietuvos universiteto teologų studentų konvikto reguliaminas, patvirtintas Žemaičių vyskupo, 1922-10-30, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 296, l. 4.

daktaro ar magistro laipsniu ir net buvusių Sankt Peterburgo dvasinės akademijos ir Lietuvos dvasinių seminarijų profesorių. Jau buvo minėta apie fakulteto dėstytojų branduolio paskyrimą. Svarbu, kad tarp tų penkių asmenų pateko ir teologijos magistras K. S. Šaulys. Tačiau reikia pasakyti, kad dar prieš pradedant Steigiamajame Seime svarstyti universiteto statutą buvo numatytos katedros ir dėstytojai[419]. Žemaičių vyskupui Pranciškui Karevičiui pritarus, minėtas branduolys ir likusieji 1921 m. spalio 26 d. sąraše paminėti asmenys buvo pasiūlyti kaip galintys dėstyti Teologijos-filosofijos fakultete[420]. Tolimesniam dėstytojų komplektavimui svarbus Teologijos-filosofijos fakulteto Tarybos 1922 m. birželio 9 d. posėdis. Ordinariniais profesoriais buvo palikti P. Būčys, J. Mačiulis, A. Grigaitis ir B. Česnys. Po slapto balsavimo fakulteto taryba iš docentų ekstraordinariniais profesoriais paskyrė: kan. K. S. Šaulį, kan. A. Alekną, kan. A. Maliauskį, P. Dovydaitį, S. Šalkauskį ir kun. P. Kuraitį[421].

Reikia pažymėti, kad prof. Jonas Mačiulis (Maironis) Teologijos-filosofijos fakulteto dekanu buvo neilgai. Jis 1922 m. vasario mėn. 25 d. vykusiame universiteto dekanų tarybos pasėdyje atsistatydino iš pareigų motyvuodamas tuo, kad turi daug darbo eidamas Žemaičių kunigų seminarijos rektoriaus pareigas. Tačiau pasiliko Teologijos-filosofijos fakulteto profesoriaus pareigas. Naujuoju dekanu pasiūlė prof. P. Būčį[422], kuris ir buvo paskirtas Teologijos-filosofijos fakulteto dekanu[423]. 1922 m. spalio 15 d. universiteto Taryba išrinko J. Mačiulį-Maironį garbės profesoriumi[424].

Teologijos-filosofijos fakultetui buvo svarbus Šventojo Sosto kanoninis įsteigimas ir teisės teikti mokslo laipsnius pripažinimas. Tuo pradėta rūpintis jau iš pat pradžių. 1922 m. tuo reikalu į Romą vyko vyskupas J. Skvireckas[425]. 1924 m. dekanas B. Česnys rūpinosi, kad vysk. P. Karevičius išduotų oficialų raštą, jog

---

[419] Planuojamos Teologijos fakulteto katedros, 1921-10-26, LCVA, f. 391, ap. 4, b. 768, l. 5. Fakulteto katedros buvo suskirstytos į tris sekcijas. A. Teologijos sekcija: Įžangos į filosofiją – dr. Antanas Maliauskis; Logika – dr. Stasys Šalkauskis; Kviterrologija – dr. Leonas Bistras; Ontologija – dr. Pranciškus Kuraitis; Senosios filosofijos istorija – nenumatyta profesorius; Religijos istorija – Pranciškus Dovydaitis. B. Teologijos sekcija: Fundamentinė teologija – dr. P. Būčys; Dogmatika – dr. B. Česnys; Šventasis Raštas – dr. A. Grigaitis; Moralė teologija – dr. Jonas Maciulevičius. C. Kanonų ir istorijos sekcija: Benedikto kodekso komentatorius – kun. Kazimieras Steponas Šaulys; Krikščionijos istorija – kun. Antanas Alekna; Bažnyčios istorija Lietuvoje – kun. Antanas Alekna.

[420] Žr. LCVA., f. 391, ap. 4, b. 774, l. 77.

[421] Teologijos-filosofijos fakulteto dekano P. Būčio raštas švietimo ministrui, Nr. 41, 1922-06-14, ibid., f. 391, ap. 4, b. 774, l. 25.

[422] Universiteto rektoriaus raštas švietimo ministrui, Nr. 1, 1922-02-27, ibid., l. 33.

[423] Vyskupo P. Karevičiaus raštas švietimo ministrui, 1922-03-03, ibid., f. 1671, ap. 5, b. 299, l. 10. Šiame rašte vyskupas rekomenduoja dr. P. Būčį paskirti Teologijos-filosofijos fakulteto dekanu.

[424] V. Jogėla, Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimo svarstymas, p. 138.

[425] R. Krasauskas, Skvireckas Juozapas Jonas, *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1963, t. 28, p. 114.

vyskupas sutinka perkelti teologijos mokslą iš seminarijos į Teologijos-filosofijos fakultetą. Šis raštas, be kitų dokumentų, reikalingas siekiant fakulteto kanoninio įsteigimo ir teisės teikti mokslo laipsnius[426]. Vyskupas P. Karevičius tokį patvirtinimą išdavė. Fakultetas buvo įteisintas 1927 m. rugsėjo 27 d. tarp Šventojo Sosto ir Lietuvos Valstybės sudarytame konkordate. Sudarant konkordatą šiek tiek buvo pakeistas fakulteto statutas – fakultetas gavo globėją kanclerį, kuriuo buvo Kauno arkivyskupas. Šventojo Sosto Šv. Seminarijų ir universitetų kongregacija Katalikų, arba Teologijos, fakulteto Kauno universitete kanoniško įsteigimo klausimą svarstė 1928 m. balandžio 13 d. plenariniame posėdyje ir pritarė tokio fakulteto įsteigimui. Sprendimą kanoniškai įsteigti fakultetą nulėmė šios priežastys: 1) Vyriausybė jau yra pripažinusi šį fakultetą, jį išlaiko ir suteikė jam privilegiją teikti laipsnius, nors, Šventojo Sosto požiūriu, to jam ir nereikėjo; 2) Vyriausybė suteikia visas garantijas, kad minėtasis fakultetas galėtų vykdyti savo veiklą pagal Šv. Sosto nurodymus, kaip tai plaukia iš konkordato tarp Šventojo Sosto ir Lietuvos, civilinės teisės straipsnių, susijusių su fakultetu ir paties fakulteto statutu. Taigi fakultetas yra savarankiškas ir visiškai priklausomas nuo Šventojo Sosto; 3) Dėl filologijos laipsnių teikimo reikia atsižvelgti į tai, kad tame pačiame universitete yra *Humaniorum Litterarum* (Humanitarinis) fakultetas, turintis teisę skirti laipsnius, bet jis yra pasaulietinis ir turi daug daugiau studentų nei Literatūros kursas, priklausantis Katalikų fakultetui (tik todėl, kad ten buvo suteikiami laipsniai). Tuo grindžiamas išskaičiavimas, o tikriau – poreikis suteikti tokią privilegiją Filologijos sekcijai, kaip mano apaštalinis vizitatorius Zecchini ir apaštalinis internuncijus mons. Schioppa. Dėl akademinių laipsnių teikimo buvo atsakyta teigiamai septyneriems metams ir su išlyga[427].

Teologijos-filosofijos fakulteto profesorius. Apie K. S. Šaulio profesoriavimą Teologijos-filosofijos fakultete daug informacijos neturime. Tiesa, yra išlikusi jo kaip profesoriaus asmens byla, nors autentiškos medžiagos – laiškų, atsiminimų ar pasisakymų – apie jo skaitytas paskaitas nėra daug.

Jau buvo minėta, kad K. S. Šaulys universitete dėstė nuo universiteto atidarymo dienos, t. y. 1922 m. vasario 16 d., tapo Teologijos skyriaus Benedikto kodekso (Kanonų teisės) katedros vedėju ir juo išbuvo iki 1944 m. Prasidėjus sovietinei okupacijai, Teologijos-filosofijos fakultetas buvo uždarytas. Lietuvos vyskupų konferencija 1940 m. rugpjūčio 28 ir 29 d. posėdyje svarstė seminarijos ir Teologijos fakulteto klausimus. Šiame posėdyje konstatuota, kad dėl susidariusių aplinkybių suspenduojama Kauno tarpdiecezinė kunigų seminarija ir

[426] Teologijos-filosofijos fakulteto dekano raštas vysk. P. Karevičiui, Nr. 91, 1924-05-05, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 297, l. 3.

[427] Šv. Seminarijų ir universitetų kongregacijos plenarinio posėdžio, kuriame svarstytas Kauno universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto kanoninio pripažinimo klausimas, stenograma, *Lietuva ir Šventasis Sostas (1922–1938)*, p. 231–232.

steigiama regioninė seminarija, prie kurios prisideda Vilkaviškio ir Telšių kunigų seminarijos. Teologijos fakultetas, išskyrus jo kanonų teisės skyrių, paliekamas veikti ir toliau. Į mokamąjį personalą tarp kitų siūlomas ir prelatas K. S. Šaulys[428]. Nuo 1940 m. spalio 1 d., pasinaudojant pontifikalinėmis teisėmis, ėmė veikti kaip privatus Teologijos fakultetas. Po metų fakultetas atgavo valstybines teises ir veikė iki antrosios sovietinės okupacijos 1944 metais.

Iš pradžių K. S. Šaulys dirbo docentu, o netrukus 1922 m. birželio 9 d. fakulteto Tarybos posėdyje paskirtas eiti ekstraordinarinio profesoriaus pareigas. Teologijos-filosofijos fakulteto Taryba 1929 m. lapkričio 19 d. posėdyje K. S. Šaulį pakėlė ordinariniu profesoriumi[429]. Prieš tai fakulteto Taryba buvo sudariusi komisiją K. S. Šaulio mokslo kvalifikacijoms ištirti, ją sudarė pirmininkas prel. J. Mačiulis-Maironis ir nariai A. Maliauskis, P. Malakauskis. Komisija fakulteto Tarybai pateikė savo išvadas: „1929 m. lapkr. 14 d. komisija e. o. profesoriaus Kazimiero Šaulio kvalifikacijoms ištirti, būtent garbės prof. dr. J. Mačiulis-Maironis, e. o. profesorius dr. Ant. Maliauskis ir doc. dr. P. Malakauskis, atlikusi savo darbą, pareiškia štai ką:

1) Kazimieras Šaulys, e. o. profesorius, nuo 1922 m. bal. [turėtų būti birželio] mėn. 9 d. pradedant, sėkmingai dėsto bažnytines teises Lietuvos Universitete, Teologijos-Filosofijos Fakultete, Teologijos Skyriuj, Bendrajame ir Specialiniame Ruože.

2) Kazimieras Šaulys, e. o. profesorius, be kitų smulkesnių rašinių, parašė ir išleido bažnytinių teisių veikalą „Kanoniškojo Proceso Teisė“, Kaunas, 1927, I-XV-386 in 8^0, kurs pasižymi mokslišku rimtumu, yra naudingas ir į kurį įdėta daug darbo.

Taigi, e. o. profesoriaus K. Šaulio mokslo kvalifikacijos sutinka su Universiteto Statuto n. 13, Lietuvos Universiteto Reguliamino § 121 ir Apaštališkojo Sosto patvirtintų Teologijos-Filosofijos Fakulteto Statutų art. 9.

Todėl, komisijos nuomone, e. o. profesorius Kazimieras Šaulys yra vertas pakelti į šio Fakulteto ordinarinius profesorius prie Benedikto Kodekso katedros.“[430] Taigi K. S. Šaulys universitete pasiekė aukščiausią pripažinimą.

1937 m. prof. K. S. Šauliui sukako 65-eri metai. Dėl to Teologijos-filosofijos fakulteto dekanas kreipėsi į universiteto rektorių, kad fakulteto Taryba, nesant tinkamo kandidato jo vietai užimti, vieniems metams perrinktų profesorių Benedikto kodekso katedroje[431]. Rektorius kreipėsi į švietimo ministrą

---

[428] Lietuvos bažnytinės provincijos vyskupų konferencijos protokolas, 1940-08-28, 29, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 58, l. 2.

[429] Teologijos-filosofijos fakulteto raštas švietimo ministrui, Nr. 237, 1929-11-23, LCVA, f. 631, ap. 3, b. 713, l. 17.

[430] Komisijos protokolas, 1929-11-14, ibid., l. 22.

[431] Teologijos-filosofijos fakulteto dekano raštas universiteto rektoriui, Nr. 674, 1936-10-31, ibid., l. 36.

ir iš ministro buvo gautas pranešimas, kad prof. K. S. Šaulys gali eiti pareigas dar vienus metus[432]. Reikia pažymėti, kad ne visi profesoriai, sulaukę 65-erių metų, gaudavo pratęsimą profesoriauti. Antai prof. Jonas Totoraitis, tais pačiais 1937 m. sulaukęs tokio amžiaus, negavo leidimo profesoriauti, nors fakulteto Taryba buvo nutarusi pratęsti vieniems metams. Prof. K. S. Šaulys ir 1937 m., ir vėlesniais metais iki 1940 m. turėjo gauti ministro pratęsimą profesoriauti universitete, ir procedūra buvo kartojama[433]. Matyt, tokia situacija buvo dėl to, kad nebuvo kam pakeisti profesorių katedroje. Ordinarinio profesoriaus atlyginimas sudarė 1200 Lt per mėnesį[434].

Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto profesorius prelatas Kazimieras Steponas Šaulys. Kaunas, 1930 m. vasaris. LNM

Prezidento patvirtintu 1940 m. rugpjūčio 19 d. aktu nuo 1940 m. rugpjūčio 16 d. K. S. Šaulys atleistas iš profesoriaus pareigų, uždarius Teologijos-filosofijos fakultetą[435]. Po metų Lietuvos laikinosios vyriausybės švietimo ministras, einantis ministro pirmininko pareigas, Juozas Ambrazevičius nuo 1941 m. rugpjūčio 1 d. paskyrė prof. K. S. Šaulį Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakulteto kanonų teisės profesoriumi ir katedros vedėju[436]. 1942 m. liepos 4 d. prof. K. S. Šaulys turėjo pasirašyti vokiečių ir lietuvių kalbomis spausdintą pareiškimą: „Užtikrinu, kad man, nors esu rūpestingai patikrinęs, nėra žinomos aplinkybės, kuriomis būtų galima pateisinti nuomonę, kad mano tėvai arba seneliai yra žydų kilmės. Žinau, kad už sąmoningai suteiktus klaidingus davinius galiu būti beterminiai atleistas iš tarnybos, taip pat gali būti atšauktas mano paskyrimas arba iškelta tarnybinė baudžiamoji byla, kurios tikslas – paliuosavimas iš tarnybos."[437] Vokiečių okupacijos metais ordinarinis profesorius K. S. Šaulys gavo 430,20 RM atlyginimo per mėnesį[438].

---

432 Švietimo ministro raštas universiteto rektoriui, Nr. 268, 1936-11-21, ibid., l. 37.

433 Žr. ibid., l. 47, 49–54, 56–62, 64, 67.

434 Žinių lapas, 1940 m. rugpjūtis, ibid., l. 70v. Plg. Tarnybos lapas, 1940 m. rugpjūtis, ibid., l. 73.

435 Tarnybos lapas, 1940 m. rugpjūtis, ibid., l. 73v. Plg. ibid., l. 77, 78.

436 Paskyrimo nuorašo išrašas, 1942-07-04, ibid., l. 82.

437 Pareiškimas, 1942-07-04, ibid., l. 83.

438 Pažymėjimas, 1942-03-02, LNM, RNp 5886, lapai nenumeruoti.

Apie fakulteto kasdienę veiklą daug pasako fakulteto Tarybos posėdžių protokolai. Lietuvos valstybės centriniame archyve yra išlikę nemažai 1922–1940 m. tokių posėdžių protokolų. Fakulteto dėstytojai turėjo dalyvauti fakulteto Tarybos posėdžiuose. Toks dalyvavimas buvo privalomas, o už kiekvieną nedalyvavimą be pateisinamos priežasties buvo numatyta netgi 25 litų bauda. Baudos surinkti pinigai turėjo būti skirti universiteto akademinės ligonių kasos naudai. Kartais universiteto vadovybė suskaičiuodavo nedalyvavusius posėdžiuose dėstytojus[439]. Iš rektoriaus rašto matyti, kad prof. K. S. Šaulys praleido vieną posėdį ir turėjo sumokėti 25 litus, o iš viso Teologijos-filosofijos dėstytojų baudų suma už nedalyvavimą posėdžiuose sudarė 550 litų. Iš išlikusių protokolų matyti, kad prof. K. S. Šaulys gan tvarkingai dalyvaudavo Tarybos posėdžiuose. Sunku pasakyti, ar dažnai juose pasisakydavo, nes protokoluose tai nėra pažymėta. Taip pat protokoluose nedaug informacijos apie prof. K. S. Šauliui Tarybos pavestas užduotis. Tačiau šiek tiek yra. Iš protokolų matyti, kokius kursus jis skaitė, kiek valandų skirta vienam ar kitam kursui.

Prieš pradėdami kalbėti apie Teologijos-filosofijos fakulteto Tarybos posėdžius, kuriuose minimas prof. K. S. Šaulys, pateiksime tai, kas buvo svarstyta pirmajame dar Teologijos-filosofijos fakulteto branduolio posėdyje. Šis posėdis vyko 1922 m. vasario 20 d., jame dalyvavo dekanas J. Mačiulis (Maironis) ir profesoriai kan. K. S. Šaulys, kan. B. Čėsnys ir kun. P. Būčys. Pirmiausia fakulteto dekanas informavo apie tai, kad Universiteto Senato 1922 m. vasario 17 d. posėdyje fakultetams pateikė pasiūlymą papildyti 1918 m. gruodžio 5 d. priimtą Vilniaus universiteto statutą. Fakulteto branduolys apsvarstęs šį reikalą nutarė, kad pasiūlymų pateikimas nepasieks tikslo, nes Steigiamajame Seime vyksta Lietuvos universiteto statuto svarstymas ir gali būti greičiau priimtas nei pasiūlymai dėl Vilniaus universiteto. Tačiau jeigu universiteto Senato dauguma yra nusiteikusi priešingai, tai fakulteto branduolys siūlo „įnešti papildymus tokius, kad Viln.[iaus] Univ.[ersiteto] Statutas atitiktų svarstomajam trečiu skaitymu Steig. Seime Lietuvos Universiteto Statutui“. Toliau svarstytas dekano pranešimas apie universiteto Senato pasiūlymą nustatyti, kokie fakultete turėtų būti atidaryti skyriai. Nutarta kol kas atidaryti tris skyrius: Dogmatinį-moralinį, Filosofijos ir Kanonų bei istorijos. Taip pat nutarta semestrą pradėti kovo 6 d. ir baigti birželio pabaigoje. Teologijos-filosofijos fakulteto branduolio papildymui parinkti šie asmenys: dr. Antanas Maliauskis (docentu), dr. Stasys Šalkauskis (docentu), dr. Leonas Bistras (e. doc. p.), dr. Pranciškus Kuraitis (docentu), Pranas Dovydaitis (docentu), kan. dr. Jurgis Narjauskas (docentu), kan. Antanas Alekna (docentu). Artimiausiu metu numatyti šie kandidatai: kun. dr. Mečislovas Reinys,

---

439 Universiteto rektoriaus raštas Teologijos-filosofijos fakulteto dekanui, Nr. 2220, 1926-05-19, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 135, l. 790.

kun. dr. Juozapas Vaitkevičius, kun. dr. Jonas Totoraitis, kun. dr. Jonas Naujokas ir kan. magistras K. Paltarokas. Pirmąjį semestrą numatyta skaityti šiuos dalykus: I. Dogmatiniame-moraliniame skyriuje: fundamentinę, moralinę ir dogminę teologiją, Šventąjį Raštą (iš viso 20 valandų per savaitę); II. Filosofijos skyriuje: įžangą į filosofiją, logiką, kviterrologiją, ontologiją, senosios filosofijos istoriją, religijų istoriją (iš viso apie 30 valandų per savaitę); III. Kanonų ir istorijos skyriuje: Benedikto kodekso komentarą, kanonų šaltinių istoriją, krikščionybės istoriją ir Bažnyčios istoriją Lietuvoje (iš viso apie 17 valandų per savaitę)[440].

Prof. K. S. Šauliui su kitais kolegomis tekdavo atlikti eksperto pareigas. Teologijos-filosofijos fakulteto Tarybos 1924 m. kovo 14 d. posėdyje K. S. Šaulys kartu su J. Mačiuliu-Maironiu ir J. Vaitkevičiumi buvo išrinkti į komisiją įvertinti P. Malakauskio veikalą *Moterystės teisės,* t. 1, d. 2, kuris siūlomas išleisti fakulteto lėšomis[441]. Po trijų mėnesių sudarytoji komisija pateikė išvadas dėl šio veikalo: ji negalinti patarti, kad fakultetas duotų lėšų leisti minėtą veikalą, kol nebus pašalinti nurodyti trūkumai. Fakulteto Taryba priėmė nutarimą atidėti lėšų skyrimą[442].

Fakulteto veiklos pradžioje nebuvo nustatyta, kokius diplomus turi išduoti absolventams. 1924 m. kovo 21 d. Teologijos-filosofijos fakulteto Tarybos posėdyje prof. K. S. Šaulys kartu su K. Paltaroku ir P. Malakauskiu buvo paskirtas į juridinę komisiją, kuri turėjo atsakyti į Žemaičių vyskupo P. Karevičiaus raštą dėl studentų teologų mokslo baigimo diplomo[443].

Prof. K. S. Šauliui teko akademinės karjeros laiptais palydėti savo kolegą Kanonų teisės šaltinių katedros dėstytoją dr. P. Malakauskį. Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1929 m. lapkričio 26 d. posėdyje komisija, susidedanti iš prof. K. S. Šaulio, prof. A. Aleknos ir doc. I. Česaičio, vertinusi doc. P. Malakauskio mokslines kvalifikacijas, patvirtino, kad jis gali būti pakeltas į Kanonų teisės šaltinių katedros ekstraordinarinius profesorius[444]. Teologijos-filosofijos fakulteto Tarybos 1935 m. birželio 6 d. posėdyje buvo pasiūlyta ekstraordinarinį profesorių dr. P. Malakauskį pakelti į ordinarinius profesorius. Buvo sudaryta komisija iš prof. K. S. Šaulio, docentų J. Meškausko ir St. Gruodžio dr. P. Malakauskio mokslo darbams ištirti[445]. P. Malakauskis buvo pakeltas į ordinarinius profesorius.

Iš Teologijos-filosofijos fakulteto Tarybos posėdžių protokolų matyti, kokius kursus ir kiek valandų skaitė prof. K. S. Šaulys. Teorinis kursas buvo iš

---

440 Lietuvos universiteto Teologijos fakulteto pirmojo posėdžio protokolas, 1922-02-20, ibid., f. 631, ap. 13, b. 155, l. 334–334v.

441 Teologijos-filosofijos fakulteto Tarybos posėdžio protokolas, 1924-03-14, ibid., f. 391, ap. 4, b. 792, l. 35.

442 Teologijos-filosofijos fakulteto Tarybos posėdžio protokolas, 1924-06-14, ibid., f. 631, ap. 13, b. 155, l. 241.

443 Teologijos-filosofijos fakulteto Tarybos posėdžio protokolas, 1924-03-21, ibid., f. 391, ap. 4, b. 792, l. 29.

444 Teologijos-filosofijos fakulteto Tarybos posėdžio protokolas, 1929-11-26, ibid., f. 631, ap. 12, b. 399, l. 12.

445 Teologijos-filosofijos fakulteto Tarybos posėdžio protokolas, 1935-06-06, ibid., f. 631, ap. 12, b. 548, l. 287.

bažnytinės teisės (per savaitę skirta 3–5 val.) ir turėdavo 1 val. pratybų. Kitas teorinis kursas buvo iš Kanonų kodekso 2, 4 knygų tekstų (per savaitę skirta 3 val.). Taigi iš viso per savaitę tam tikrais metais skaityta 8–9 valandas. Susidarius 9 skaitytoms valandoms, viena valanda buvo laikoma virš normos, nei reikalavo etatas. Benedikto kodekso katedros 1938 m. mokslų darbų apyskaitoje nurodytas prof. K. S. Šaulio teorinio kurso pavadinimas: Kanonų teisės kodekso II-ji ir IV-ji knygos: Asmenų teisė ir kanoniško proceso teisė[446].

P. Lapelio parašytoje knygoje pateikiama atsiminimų, kurie apibūdina K. S. Šaulį kaip universiteto profesorių. Apibūdinant profesorių rašoma: „Prof. Šaulį studentai mylėjo ne tik dėl jo didžių nuopelnų tėvynei, kaip pirmaeilį jos teisių gynėją ir narsų kovotoją už jos laisvę, bet ir kaip didžios intelektualinės erudicijos mokslininką. Jie žinojo, kad prieš savo akis turi šviesiausį Lietuvos kanonistą. Šitas faktas vertė juos paskaitų metu būti susikaupusiems ir didelėje pagarboje laikyti patį dėstytoją."[447] Knygoje pateikiama ir prof. K. S. Šaulio paskaitų klausiusių studentų asmeniniai atsiminimai. Vienas iš jų kun. dr. Juozas Prunskis: „Tarp mielųjų profesorių, kuriuos mes turėjome Teol.-Filosofijos fakultete, visuomet priskaitomas ir prel. K. Šaulys. 1930–1932 metais, imdamas specialų bažnytinės teisės kursą, ko ne kas dieną jį matydavau paskaitose.

Aukštas, lieknas, šviesiai amžiaus nudažytais plaukais, žvalių akių jis ateidavo į savo katedrą. Niekada nesinervindavo, labiausiai gi mus imponuodavo savo žiniomis. Prof. Šaulys nėra tik siauras savo srities žinovas. Priešingai, dirbdamas vyskupijos centre ir pats nuolat domėdamasis santykiais su valstybe, kaip iš praktikos, taip ir iš studijų, gerai pažino valstybės teisę ir mums pravesdavo įdomią paralelę tarp bažnytinių ir civilinių įstatymų.

Daugiau pamėgęs kai kurias teisių problemas, prie jų ilgiaus sustodavo, kitus klausimus mažiau tepaliesdamas, taip kad jo dėstomo kurso užrašų mes nevesdavome, o egzaminams ruošdavomės iš bažnytinių teisių kodekso, esant kokiems neaiškumams – paskaitydami profesoriaus nurodytus komentarus.

Prof. K. Šaulys kartkartėmis ir metų bėgyje mus paklausinėdavo, bet mes jau labai gerai žinojome prelato paprotį: jis norėjo netiek studentą „sugauti", jį kontroliuoti, kiek patirti, kas jam galėjo būti neaišku ir paskiau paaiškinti. Taigi iššaukti mes atsistodavome, pasakydavome keletą sakinių iš tos srities, taip vis su pauzomis, sustodami, kad lengva būtų pačiam profesoriui įsiterpti. Prelatas greit ta proga pasinaudodavo, tuojau pats imdavo aiškinti kurį teisės klausimą, tas užsitęsdavo ilgėliau, kartais iki paskaitos pabaigai. Profesorius patsai klausimą

[446] VDU Teologijos-filosofijos fakulteto Benedikto kodekso katedros 1938 metų mokslo darbų apyskaita, 1939-01-27, ibid., f. 631, ap. 13, b. 137, l. 61.
[447] P. Lapelis, *Prelatas Kazimieras Šaulys*, p. 54.

išaiškinęs, pasakydavo stovėjusiam ir klaususiam studentui lotyniškai: „Sufficit", atseit, – užteks, ir taip viskas lengvai baigdavosi.

Rašydamas diplominį darbą buvau kelis kartus atsilankęs į profesoriaus butą knygų paskolinti. Dažniausiai atrasdavau jį su sandalais, su „šliafroku" lengvai po kambarius bekiūtinėjantį, kas sudarydavo įspūdį, kad profesorius nebuvo mėgėjas laisvalaikį kur kitur praleisti, o savo namuose, skaitydamas. Knygas mums leisdavo gerokai palaikyti, ir jeigu per ilgai negrąžindavome, tai kitąkart parašydavo atvirlaiškį, kad jam tokios tai knygos prisireikė, bet pasinaudojęs ir vėl galėsiąs duoti.

Apskritai, apie profesorių K. Šaulį kiekvienas pasilikome tik pačius geriausius atsiminimus."[448]

Kitas studentas, kun. dr. Antanas Juška, rašė: „Prof. prel. Šaulys buvo, mano įsitikinimu, Vytauto Didžiojo universitete Teologijos-filosofijos fakulteto pažiba. Ketverius metus klausiau jo paskaitų, laikiau pas jį egzaminus. Gyvas jo paveikslas ir dabar tebestovi mano akyse. Rodos, ir matau jį profesoriaus katedroje, beaiškinantį dvasininkų teises ir pareigas. Koks nuostabus ramumas švietė jo veide, paprastumas aiškinimo, bet kartu minčių gilumas ir gyvenimiškumas argumentų parinkime! Jis mokėjo gyvenimą stebėti. Jis buvo genialus administratorius – ir iš pašaukimo, ir iš ilgų metų praktikos. Jis gerai žinojo, kokie yra kunigų tarpusavio santykiai, jų santykiai su vyskupais, santykiai su parapijiečiais. Saviems studentams, iliustruodamas atskirais pavyzdžiais (pavardžių niekuomet neminėdavo), prisimindavo ir nukrypimus bei abuzus, bet ramiai, švelniai, su meile. Jis norėdavo saviems mokiniams įskiepyti ne tik kanonų žinojimą, sausą jų raidą, bet ir pamėgimą jų, susižavėjimą jais.

Santykiuose su studentais jis nerodė sentimentalaus jausmingumo, nemėgo pasigerinimų, bet jei kas į jį kreipdavosi, prašymo neatmesdavo, ramiai išklausydavo, trumpai patardavo, gi varge ir padėdavo. Jei kas klaidų pridarydavo, kartais stambių ir nemalonių, to niekad nepajuokdavo. Tai plačios ir jautrios širdies asmenybė. Ramumas, gyvenimiškumas, gili išmintis ir meilė buvo ryškiausi jo, kaip profesoriaus, būdo ypatumai. Tokie mokytojai nemiršta su mokyklos baigimu ar diplomų gavimu: jie gyvena daug ilgiau, jų prisiminimas palieka amžiams."[449]

Iš asmens anketoje pateiktų duomenų matyti, kad K. S. Šaulys gerai mokėjo lietuvių, lenkų, lotynų ir rusų kalbas, o pakankamai vokiečių, prancūzų ir italų kalbas.

---

448 Ibid., p. 54–56.

449 Ibid., p. 56–57.

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos Vyriausiosios valdybos narys

Su Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija prelatas K. S. Šaulys susiję̨s nuo pat draugijos įkūrimo Lietuvoje.

Visuomeninė Raudonojo Kryžiaus organizacija įkurta šveicaro Henry Dunant'o iniciatyva. 1863 m. vasario 9 d. viena iš Šveicarijoje įsikūrusių labdaringų sąjungų, kuriai priklausė ir H. Dunant'as, svarstė jo pasiūlymus ir pavedė penkiems tos sąjungos nariams šį klausimą apsvarstyti išsamiai. Penkių narių komisija parengė tarptautinio kongreso sušaukimą. Sušaukta konferencija įvyko 1863 m. spalio 30 d., kurioje dalyvavo 16 Europos valstybių atstovai. Konferencija pritarė H. Dunant'o siūlymams kiekvienoje šalyje įkurti pagalbos komitetus, galinčius taikos ir karo metu padėti kariuomenės sanitarinei tarnybai. Ženevoje įkurtas Tarptautinės pagalbos sužeistiesiems komitetas virto Tarptautiniu Raudonojo Kryžiaus komitetu. Konferencija parengė Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus organizacijos statutą. 1864 m. rugpjūčio 8–22 d. sušaukta tarptautinė diplomatinė konferencija, kurioje dalyvavo 24 valstybių atstovai ir pritarė tarptautinės organizacijos statutui. Buvo pasirašyta vadinamoji Ženevos konvencija[450]. Pagal ją kariaujančių kariuomenių sužeistieji ir ligoniai kariai, ligoninės, turtas ir personalas, skirti sužeistųjų ir ligonių karių globai, yra karo veiksmų neliečiami ir globojami, nepaisant ar savo, ar priešo. 1906 m. Ženevos 1864 m. konvencija buvo papildyta tuo, kad jūrų kare suteikta apsauga sanitariniams laivams su Raudonojo Kryžiaus vėliava. 1929 m. Ženevos konvencija papildyta sanitarinių lėktuvų globos punktu ir taip pat pasirašytas Tarptautinis karo belaisvių kodeksas, kuris saugojo belaisvius nuo smurto, pažeminimo, išniekinimo, įžeidinėjimų, reikalavo juos apgyvendinti, maitinti, rengti.

Vilniuje ir Kaune veikė Rusijos imperijos Raudonojo Kryžiaus padaliniai. 1913 m. Vilniaus Raudonojo Kryžiaus skyrius turėjo vieną garbės narį ir 73 tikruosius narius, o kapitalas 1914 m. sausio 1 d. sudarė 113 172 rb 63 kp. 1913 m. Vilniaus Raudonojo Kryžiaus skyrius apėmė tokias sritis: pašalpų

---

450 M. G. Stanionytė-Zujienė, *Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija 1919–1944 m.*, Kaunas: Naujasis lankas, 2010, p. 8–9.

teikimą sergantiems ir sužeistiems kariams, pašalpą Vilniaus Marijos gailestingųjų seserų bendruomenei, ambulatorijos ir imperatoriaus Aleksandro III vardo vaikų ligoninės išlaikymą[451]. Kaune veikė Rusijos Raudonojo Kryžiaus draugijos komitetas. Iš pradžių komitetas turėjo ambulatoriją, ji vėliau pertvarkyta į mažą ligoninę, kurioje moksleivės seselės atlikdavo ligonių slaugymo praktiką. Kauno komitetas nupirko namus ir 1908 m. įsteigė Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninę. 1916 m. iš ligoninės buvo padaryti trys kilnojamieji lazaretai[452].

Netrukus po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo susirūpinta steigti Lietuvos Raudonąjį Kryžių. Iniciatyvos ėmėsi gydytojas Rokas Šliūpas (1865–1959). Rokas Šliūpas buvo teisininko, aušrininko Stanislovo Šliūpo (1859–1911) ir gydytojo, aušrininko Jono Šliūpo (1861–1944) brolis.

1918 m. balandžio 12 d. gydytojas R. Šliūpas ir kan. K. S. Šaulys padavė prašymą vokiečių okupacinei valdžiai leisti veikti prieš karą buvusiai Raudonojo Kryžiaus draugijai. Leidimą gavo 1918 m. gegužės 13 d., bet su sąlyga, kad Raudonojo Kryžiaus veikla ir visi nutarimai būtų žinomi vokiečių apskrities gydytojui, kuris turėjo būti kviečiamas kiekvienam darbo sumanymui. Iš dalies dėl šios priežasties ir dėl susisiekimo sunkumų draugija tuo metu nebuvo įsteigta[453].

Vėl Raudonojo Kryžiaus draugijos įkūrimu susirūpinta 1919 m. pradžioje, kai Lietuvos Vyriausybė persikėlė į Kauną. Gydytojų Jurgio Aleknos, Vlado Ingelevičiaus, R. Šliūpo ir provizoriaus Jono Makausko iniciatyva 1919 m. sausio 12 d. įvyko Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos steigiamasis susirinkimas, kuriame dalyvavo 40 atstovų. Susirinkimas patvirtino statutą, priėmė įstatus, išrinko Vyriausiąją valdybą. Vyriausiosios valdybos pirmininku išrinktas gyd. R. Šliūpas, kuris surinko 28 balsus, pavaduotoja – gyd. Julija Domijonaitienė, gavusi 17 balsų. Taip pat išrinkti penki Vyriausiosios valdybos nariai: gyd. J. Alekna (27 balsai), gyd. Steponas Balčikonis (21 balsas), kan. Kazimieras Steponas Šaulys (16 balsų), Liudvika Raupienė (15 balsų) ir provizorius Jonas Makauskas (13 balsų). 1919 m. balandžio 11 d. nuo dėmėtosios šiltinės mirus valdybos nariui Kauno ligoninės vyr. gydytojui S. Balčikoniui, valdybos nariu tapo gyd. Vladas Ingelevičius[454]. Pirmąją Revizijos komisiją sudarė dr. Jurgis Šaulys, fizikas Kęstutis Šliūpas (Jono Šliūpo sūnus), gyd. Vladas Mongirdas[455]. Kaip matyti, kan. K. S. Šaulys į Raudonojo Kryžiaus veiklą

---

451 *Отчетъ Виленскаго местнаго управленія Россійскаго общества „Краснаго Креста", состоящаго подъ Августейшимъ покровительствомъ Ея Императорскаго Величества Государыни Императрицы Маріи Федоровны за 1913 годъ*, Вильна: Типографія штаба Виленскаго военнаго округа, 1914, с. 5, 6.

452 M. G. Stanionytė-Zujienė, *Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija 1919–1944 m.*, p. 12.

453 Vyriausiosios Lietuvos Raudonojo Kryžiaus valdybos 1919 m. veikimo ataskaita, LCVA, f. 1734, ap. 1, b. 5, l. 269.

454 M. G. Stanionytė-Zujienė, *Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija 1919–1944 m.*, p. 25–26.

455 Ibid., p. 47.

LIETUVOS RAUDONASIS KRYŽIUS

Kaunas, 1941.VII.29.

Kęstučio g. 8, tel. 2 55 42.
Telegr.: Lietkryžius

Nr. 3050

Pažymėjimas.

Greta atvaizduotasis asmuo prelatas Kazimieras Š A U L Y S, gimęs 1872.I.16 d., yra Lietuvos Raudonojo Kryžiaus Vyriausios Valdybos narys.

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus
P i r m i n i n k a s.

B e s c h e i n i g u n g.

Der durch nebenstehendes Lichtbild dargestellte Prälat Kazimieras Š A U L Y S, geboren am 16.Januar 1872, ist Mitglied des Präsidiums der Litauischen Roten-Kreuz-Gesellschaft.

Präsident des Litauischen
Roten Kreuzes.

Englisch Translation:

C e r t i f i c a t e.

Prélate Kazimieras S a u l y s, born on January 1872, whose photo is annexed, is a member of the Presidency of the Lithuanian Red Cross Society.

Dr. A. Garmus,
President of the Red Cross of Lithuania.

Pažymėjimas, kuriuo patvirtinama, kad prelatas Kazimieras Steponas Šaulys yra Lietuvos Raudonojo Kryžiaus Vyriausiosios valdybos narys.
Kaunas, 1941 m. liepos 29 d. LNM

įsijungė nuo pat jo susikūrimo pradžios ir Vyriausiosios valdybos nariu buvo iki 1945 m. rugpjūčio 14 d., kai Vyriausioji valdyba buvo dalinai pakeista. Būdamas emigracijoje, prel. K. S. Šaulys rūpinosi Raudonojo Kryžiaus veikla tarp lietuvių pabėgėlių. Tai matyti iš jo įrašų dienoraštyje[456]. Tiesa, pirmos sovietinės okupacijos metais K. S. Šaulys kaip režimui nepageidaujamas valdybos narys dvasininkas buvo iš valdybos nusišalinęs. Savo pasitraukimo priežastimi įvardijo pablogėjusią sveikatą[457]. Prasidėjus karui, vėl buvo sugrąžintas į Vyriausiąją valdybą[458]. Sunku pasakyti, kaip aktyviai K. S. Šaulys dalyvavo šios draugijos darbe, nes nėra išlikusių Vyriausiosios valdybos protokolų. Iš išlikusio draugijos archyvo nematyti K. S. Šaulio indėlio šios draugijos veikloje.

Nuo 1919 m. iki 1941 m. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijai vadovavo keturi pirmininkai: gyd. Rokas Šliūpas (1919–1932), gyd. Aloyzas Petrikas (1932–1938), gyd. Jurgis Alekna (1938–1940), gyd. Antanas Garmus (1940–1941). 1941–1944 m. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus darbui vadovavo gyd. Vladas Ingelevičius. Tiesa, vokiečių okupacinė valdžia nepripažino Lietuvos Raudonojo Kryžiaus. Tarp Lietuvos Raudonojo Kryžiaus Vyriausiosios valdybos narių ir kandidatų, Revizijos komisijos narių, be jau minėtų, galima išvardyti šiuos asmenis: provizorius Jonas Valentinavičius, gyd. Pranas Mažylis, gyd. Eliziejus Draugelis, Ona Orintaitė-Budrevičienė, prelatas Konstantinas Olšauskas, provizorius Kazys Mažonas, Jonas Raupis, Julija Draugelienė, gyd. Matas Mickus, gyd. Motiejus Maksvytis, gyd. Vladas Lašas, Feliksas Damijonaitis, Matas Žvirėnas, Vytautas Račkauskas, gyd. Jonas Staugaitis, inžinierius Artūras Henrikas Langė, pulkininkas gyd. Antanas Matukas, doc. gyd. Vincas Kanauka, gyd. Simonas Janavičius, inžinierius doc. Kazys Kriščiukaitis, advokatas Zigmas Toliušis, gyd. J. Vanagas-Simonaitis, pulkininkas gyd. J. Marcinkus, Juozas Graužinis.

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus veikla 1940–1941 m., t. y. pirmuoju sovietmečiu, iš esmės liko nepakeista, nors buvo planuojama viską pertvarkyti pagal sovietinį pavyzdį[459]. 1941 m. birželio 22 d. prasidėjus karui, Lietuvos Raudonasis Kryžius rūpinosi, gydė ir teikė pagalbą lietuviams sukilėliams ir civiliams asmenims, gydė besitraukiančios sovietinės kariuomenės paliktus sužeistus kareivius, o prireikus ir vokiečių karius, kol jie buvo perkelti į vokiečių karo ligonines. Pasibaigus karo veiksmams, Lietuvos Raudonasis Kryžius tęsė savo įprastą darbą: gydė sužeistuosius ir ligonius, pagelbėjo į vargą patekusiems žmonėms, našlaičiams, pamestinukams, globojo iš kalėjimų išėjusius kalinius ir kt. Savo

---

[456] K. Šaulys, Dienoraštis, 1945-07-05–12-29, LNM, RNp 5873, lapai nenumeruoti.

[457] K. S. Šaulio prašymas Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos pirmininkui, 1940 08 17, KAKA, Nr. 35, l. 294.

[458] Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenumeruoti.

[459] S. Js., Raudonasis Kryžius, *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1961, t. 24, p. 540.

darbą apskrityse atgaivino Lietuvos Raudonojo Kryžiaus skyriai, kūrėsi nauji skyriai Vilniaus krašte. Tačiau toks darbas truko neilgai, nes vokiečių okupacinė administracija uždraudė vadintis Lietuvos Raudonuoju Kryžiumi, naudoti Raudonojo Kryžiaus ženklą, susirašinėti su Tarptautiniu Raudonojo Kryžiaus Komitetu ir apskritai su užsieniu.

1941 m. lapkričio 8 d. vokiečių okupacinė vadžia įkūrė naują Savitarpinės pagalbos vyriausiąjį komitetą, suvienijusį dvi organizacijas – Lietuvos Raudonąjį Kryžių ir Žiemos pagalbą kovai su badu ir šalčiu[460]. Savitarpinė pagalba – tai šalpos draugija, legaliai veikusi vokiečių okupacijos metais. Savitarpinės pagalbos vyriausiasis komitetas buvo pavaldus pirmajam generaliniam tarėjui. Naujojo komiteto pirmininku buvo paskirtas generalinio štabo pulkininkas leitenantas Motiejus Naujokas. Jis kartu su Algirdu Vokietaičiu parengė komiteto statuto projektą. Komiteto būstinė buvo Kaune, bet veikla apėmė visą Lietuvą. Pagalbos komitetus vietose steigė vietos valdžios atstovai. Tuose komitetuose, be valdžios atstovų, dirbo parapijų klebonai, gimnazijų kapelionai ir kiti inteligentai. Komitetams sėkmingai sekdavosi organizuoti rinkliavas, nes didžioji dalis aukų būdavo skiriama vietos gyventojams. Komiteto metinį biudžetą sudarydavo apie 4 mln. markių[461]. Savitarpinės pagalbos vyriausiojo komiteto valdžią sudarė Garbės komitetas, o visus veiklos klausimus sprendė Vyriausiasis savitarpinės pagalbos komitetas. Garbės komitetą sudarė visi generaliniai tarėjai, Lietuvių nacionalistų partijos vadas majoras L. Virbickas, Vilniaus ir Kauno universitetų rektoriai bei kiti žinomi asmenys. Į šį Garbės komitetą įėjo Lietuvoje veikusių Bažnyčių atstovai. Iš katalikų pusės priklausė Kauno arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas, arkivyskupas P. Karevičius. Nuo 1942 m. sausio mėnesio Savitarpinės pagalbos vyriausiojo komiteto pirmininku buvo paskirtas prof. Ignas Končius. Šį komitetą su pirmininku sudarė 9 nariai. Tarp jų buvo ir prelatas K. S. Šaulys, kuris netgi buvo komiteto vicepirmininku[462]. Žinių apie jo veiklą šiame komitete nėra daug. R. Laukaitytė nurodo, kad 1941 m. liepos mėn. kartu su kitais dar Lietuvos Raudonojo Kryžiaus Vyriausiosios valdybos nariais lankėsi pas Kauno karo komendantą, kur buvo kalbama apie pagalbą į SSRS išvežtiems politiniams kaliniams. 1943 m. buvo paskelbti K. S. Šaulio kaip Savitarpinės pagalbos vyriausiojo komiteto vicepirmininko pasirašyti potvarkiai[463]. Savitarpinės

---

460 B. Vaitkevičius, Prof. Ignas Končius – Savitarpinės pagalbos vadovas (1942–1944), *Žemaičių praeitis*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, t. 8, p. 302.

461 R. Laukaitytė, Lietuvos Bažnyčių humanitarinė pagalba 1941–1944 m., *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2006, t. 29, p. 46.

462 Ibid., p. 47.

463 Ibid., p. 48.

pagalbos vyriausiojo komiteto vicepirmininku prelatas K. S. Šaulys išbuvo iki jo veiklos pabaigos.

Lietuvos Raudonasis Kryžius karo metais formaliai neveikė kaip atskira organizacija, nes buvo įtrauktas į Savitarpinės pagalbos vyriausiojo komiteto struktūrą – buvo paliktas šio komiteto padaliniu ir pavadintas Sveikatos globos valdyba. Marija Gražina Stanionytė-Zujienė apie Lietuvos Raudonojo Kryžiaus (formaliai uždarytas) likimą vokiečių okupacijos metais reziumuoja: „Taip Sveikatos globos valdybos pavadinimu LRK dirbo iki nacių okupacijos pabaigos – 1944 m. liepos mėn. Dr. V. Ingelevičius sugebėjo išsaugoti ne tik autonomišką RK veiklą, atskirą biudžetą ir struktūrą – Vyriausiąją valdybą, bet ir visą darnų, darbštų ir atsidavusį kolektyvą – senuosius LRK Vyriausiosios valdybos tarnautojus."[464] Su tokia nuomone ne visai sutinka Regina Laukaitytė, nes Raudonasis Kryžius nevykdė pagrindinio savo uždavinio teikti pagalbą kovojančių kariuomenių sužeistiesiems, sergantiems ir belaisviams[465]. Prelatas K. S. Šaulys teigė, kad Raudonąjį Kryžių vokiečių okupacijos metais dalinai atstojo Savitarpinė pagalba[466].

Sveikatos globos valdybą prie Savitarpinės pagalbos vyriausiojo komiteto sudarė periodiškai posėdžiavę šeši nariai: pirmininkas fraternitietis medicinos pulkininkas V. Ingelevičius, fraternitietis medicinos pulkininkas A. Matukas, inžinierius prof. Jonas Šimoliūnas, chirurgas prof. V. Kanauka, prelatas K. S. Šaulys, inžinierius doc. Kazys Kriščiukaitis[467]. Kaip matyti, prelato K. S. Šaulio veikla su Lietuvos Raudonuoju Kryžiumi buvo susijusi daugiau kaip dvidešimt metų.

---

[464] M. G. Stanionytė-Zujienė, *Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija 1919–1944 m.*, p. 411.

[465] R. Laukaitytė, Lietuvos Bažnyčių humanitarinė pagalba 1941–1944 m., p. 46.

[466] Iš prelato K. S. Šaulio biografijos, LNM, RNp 6009, lapai nenumeruoti.

[467] M. G. Stanionytė-Zujienė, *Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija 1919–1944 m.*, p. 412.

Valstybės archeologijos komisija. Kaunas, 1921 m. Iš kairės: sėdi Petras Ruseckas, Valerijonas Verbickas, Kazimieras Steponas Šaulys, komisijos pirmininkas profesorius Eduardas Volteris, Karo muziejaus įsteigėjas ir direktorius Vladas Nagevičius, Augustinas Janulaitis, Antanas Žmuidzinavičius; antroje eilėje: stovi Konstantinas Jablonskis, Paulius Galaunė, Vaclovas Biržiška, penktas Juozas Žilevičius. NKČD

Valstybės archeologijos komisija

Besikuriančiai Lietuvos Respublikai, be kitų darbų, rūpėjo ir kultūrinio paveldo išsaugojimas. Pirmosios komisijos Lietuvos Tarybos buvo įkurtos 1918 m. pradžioje. 1919 m. gegužės 28 d. buvo įsteigta Valstybės archeologijos komisija (VAK). 1919 m. rugpjūčio 18 d. priimto Valstybės archeologijos komisijos įstatymo pirmame punkte nurodytas jos tikslas – rinkti, saugoti ir tyrinėti Lietuvos praeities liekanas, susipažinti su svetur surinktomis ir rūpintis grąžinti iš Lietuvos išvežtąsias. Šiam tikslui komisija steigia centro ir vietos archeologijos ir istorijos muziejus bei archyvus, kurie perima „visus esamus Lietuvoje praeities liekanų rinkinius su nusavinimo teise, turi savo žinioje ir tvarko jų rinkimą visame Lietuvos plote". VAK įsteigta prie Švietimo ministerijos, kuri nustato jos darbo instrukcijas ir skiria narius[468]. 1920 m. sausio 27 d. švietimo ministras patvirtino VAK taisykles. Šiose taisyklėse nustatyta vienuolika darbo sričių: archeologiniai kasinėjimai (senovės kultūros (būdo) tyrinėjimas); architektūros ir dailės paminklų tyrinėjimai; archeografija (1. Senovės raštų ir chronografų, 2. Senovės valstybinių juridinių aktų); paleografija (senųjų rankraščių skaitymas); epigrafika (plytų ir akmenų papuošimai); sfragistika; numizmatika; keramika (indai); gliptologija (kamėja); metrologija; etnografija (kiek tai susiję su archeologija); šviečiamasis darbas (paskaitų organizavimas muziejuje, knygų ir laikraščių leidimas ir kt.)[469]. Prie VAK turėjo būti organizuojami centriniai Lietuvos archeologijos ir istorijos muziejai, centrinis istorijos archyvas. Be to, VAK turėjo steigti apskričių muziejus[470]. Pirmuoju VAK pirmininku buvo Tadas Daugirdas, jam mirus, komisijai vadovavo Eduardas Volteris. Kan. K. S. Šaulys VAK nariu paskirtas 1920 metais. Komisijoje K. S. Šaulys dirbo apie trejetą metų, nes jau tarp komisijos narių 1923–1925 metais jo pavardė neminima[471].

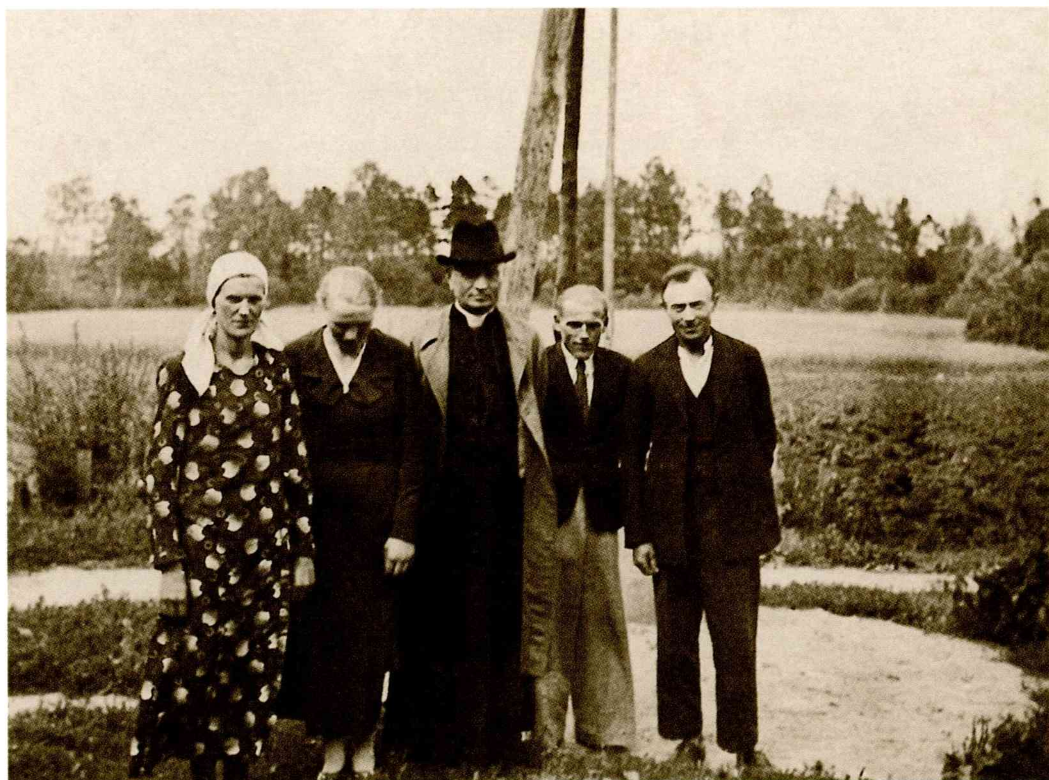
---

468 *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919-08-28, Nr. 11, p. 1.

469 *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1920-03-26, Nr. 25, p. 1.

470 Ibid.

471 N. Keršytė, Valstybės archeologijos komisija, *Baltų archeologija*, 1996, Nr. 2 (9), p. 25.

Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys su dukterėčios Onos Lomsargienės šeima.
XX a. 4 deš. Linos Jonušauskienės asmeninis archyvas

Buitis ir apdovanojimai

Prelatas K. S. Šaulys atostogauti vykdavo į užsienį. Pirmą kartą lankėsi Šveicarijoje 1903 m.[472], taip pat joje lankėsi ir 1904 m. Tai matyti iš jo korespondencijos su A. Dambrausku[473]. 1926 m. gruodžio 13 d. jam duotas leidimas vykti į užsienį ir išduotas celebratas, galiojęs iki rugsėjo 20 dienos[474]. Prelatas K. S. Šaulys dažnai vykdavo į užsienį šiaip ir pasigydyti[475]. Buvo silpnų plaučių ir dažnai važiuodavo į Šiaurės Italijos kurortą Meraną[476].

Tapęs Kauno arkivyskupijos generalvikaru kan. K. S. Šaulys apsigyveno generalvikarui gyventi skirtose patalpose Rotušės aikštėje Nr. 9. Tai buvo atskiras vieno aukšto namas su gana dideliu daržu, garažu ir kitais įrenginiais. Name buvo aštuoni kambariai, virtuvė ir koplyčia, kur K. S. Šaulys galėjo laikyti šv. Mišias. Pirmosios bolševikinės okupacijos metais tame name apsigyveno dar trys šeimos. Virėja iš jos kambario buvo iškelta į tarnaitės patalpą, o į virėjos kambarį įkeltas lietuvis komunistas, per Prancūziją grįžęs iš Ispanijos. Naujasis gyventojas turėjo užduotį – sekti prel. K. S. Šaulį. Tačiau jis nepakenkė namo gyventojams. Vėliau nuo 1941 m. rugsėjo mėn. ligi 1944 m. birželio 6 d. prel. K. S. Šaulys gyveno Kapitulos naujame name Vilniaus gatvėje Nr. 18. Butas turėjo keturis kambarius, patalpas tarnaitei, virtuvę ir buvo moderniai įrengtas[477]. Asmens byloje yra K. S. Šaulio prašymas dėl egzamino paskyrimo vairuotojo teisėms įgyti[478].

Prelatas K. S. Šaulys buvo sukaupęs nemažą biblioteką. Jis nuo pat lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo pirko ir rinko lietuviškus leidinius. Taip pat kaupė leidinius, kuriuose rašyta apie Lietuvą vokiečių, prancūzų, rusų, lenkų kalbomis. Bibliotekoje buvo senų, istorinių knygų, kurias vyskupui P. Karevičiui buvo

---

472 K. S. Šaulio laiškas A. Geručiui, 1952-11-11, VUB RS, f. 155–243, lapai nenumeruoti.

473 Žr. VUB RS, f. 1–D318, laiškas 2, 3.

474 Vyskupų posėdžio protokolai, 1926, LVIA, f. 1671, ap. 5, b. 8, l. 27v.

475 Žr. Kun. K. S. Šaulio asmens byla, KAKA, Nr. 35, l. 133, 175, 181, 191, 199, 205, 211, 219, 221, 229, 233; Vytauto Didžiojo universiteto rektoriaus raštas švietimo ministrui apie papigintos vizos išdavimą K. S. Šauliui vykti į užsienį gydytis, 1933-08-14, LCVA, f. 631, ap. 3, b. 713, l. 33.

476 [K. S. Šaulio tarnybos lapas], b. d., KAKA, Nr. 35, l. 581.

477 K. S. Šaulio traukimosi iš Lietuvos užrašai, 1944, Signatarų namai, be signatūros, l. 8–9.

478 Prašymas Šoferiams egzaminuoti komisijos pirmininkui, 1932 m. gegužės mėn., KAKA, Nr. 35, l. 492.

dovanojusi kunigaikštienė Magdalena Radvilienė. Kai vyskupas P. Karevičius atsisakė vyskupavimo ir įstojo į Marijonų vienuoliją (1926), knygas paliko K. S. Šauliui. Bibliotekoje buvo ir XVII a. Žemaičių vyskupijos dokumentų *Babinovskio kodekso* rankraštis. Išvykdamas iš Lietuvos biblioteką paprašė prižiūrėti Kauno arkivyskupijos archyvarą kun. Petrą Veblaitį[479].

Prel. K. S. Šaulys buvo apdovanotas Lietuvos Respublikos ordinais: 1928 m. vasario 16 d. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 2-ojo laipsnio ordinu[480], o 1938 m. vasario 16 d. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 1-ojo laipsnio ordinu[481]. K. S. Šaulys buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino tarybos, sudarytos 1928 m. gegužės 9 d., narys. Tarybos pirmininku buvo Vyriausiojo tribunolo pirmininkas Antanas Krikščiukaitis, o nariais, be K. S. Šaulio, dar buvo Karo teismo pirmininkas Petras Šniukšta, universiteto rektorius Mykolas Römeris[482]. K. S. Šaulys buvo prie Lietuvos Respublikos apdovanojimų ištakų. Jis kartu su kitais pasirašė 1919 m. rugpjūčio 8 d. Valstybės archeologijos komisijos raštą, kurį per švietimo ministrą įteikė Ministrų Kabinetui. Tai buvo pasiūlymas įsteigti „pirmą kariškių pasižymėjimo ženklą". Rašte sakoma: „Archeologijos Komisija, kariškių paakinta ir prašoma, turi garbės kreiptis per Švietimo Ministerį į Lietuvos Vyriausybę, kreipdama jos domę į reikalą pažymėti drąsių karžygių nuopelnus ne šios dienos ir greitosiomis sumanytais papuošimais, o senais žilos Lietuvos senovės ženklais, po kuriais eidami protėviai sudarė galingą anais laikais valstybę. Istorinių bent tradicijų žvilgsniu savo laiku paduotas šešiakampis kryžius – Lietuvos Vyčio skydo ženklas – visai atitinka gyvenamajam istoriniam momentui, tartum sujungia atskirus Lietuvos istorijos laikotarpius ir duoda naujam Valstybės periodui senos milžinų galybės simbolį."[483]

---

479 K. S. Šaulio traukimosi iš Lietuvos užrašai, 1944, Signatarų namai, be signatūros, l. 9–11.

480 Ibid.

481 Ibid., p. 365.

482 V. Kavaliauskas, *Už nuopelnus Lietuvai. 1918–1940 metų Lietuvos Respublikos ordinai ir medaliai*, Vilnius: Vaga, 2001, p. 462.

483 Ibid., p. 465.

Svetimame krašte

Klajonės po vienuolynus. Prelatas K. S. Šaulys savo pasitraukimą iš Lietuvos iki įsikūrimo Šveicarijoje yra smulkiai aprašęs užrašuose ir dienoraščiuose.

Kalbėdamas apie pirmąją sovietinę okupaciją, K. S. Šaulys pažymėjo, kad, nepaisant įvairių skriaudų, pavyko išvengti arešto, tardymo ar kalėjimo. Tačiau, artinantis antrajai sovietinei okupacijai, pavojus gyvybei ir laisvei padidėjo. Tą pavojų kėlė kelios priežastys. Pirmoji ta, kad, išvijus bolševikus iš Lietuvos ir kraštą užėmus vokiečiams, 1941 m. liepos mėn. buvo paskelbtas kreipimasis į tautą lietuvių ir vokiečių kalbomis, kurį pasirašė arkivyskupas J. Skvireckas, vysk. V. Brizgys ir K. S. Šaulys kaip generalvikaras. Antra aplinkybė ta, kad 1943 m. gruodžio mėn. Kauno radiofono vedėjas vokietis pasiūlė įrašyti į plokštelę 6–7 minučių pranešimą apie 1940–1941 m. sovietinę okupaciją. Pasitaręs su arkivysk. J. Skvirecku ir su kitais artimaisiais sutiko tokį pranešimą padaryti. Pranešime „Bolševikų konstitucija ir jų elgesys tikybos bei religijos atžvilgiu" buvo kalbama ir apie sovietinės valdžios išleistą slaptą įsakymą, įpareigojusį kunigus nekalbėti apie tikybą nei namuose, nei mokykloje, nei susirinkimuose. Sutikimą turėjo patvirtinti parašais visi kunigai. K. S. Šaulys buvo nelegaliai gavęs slapto įsakymo iš Maskvos egzempliorių. Kunigai kreipdavosi į jį kaip į generalvikarą dėl nurodymų, kaip elgtis. Žinoma, sutikti pasirašyti nebuvo galima. Savo pasisakyme taip pat sugretino konstitucijoje skelbiamą piliečių teisę laisvai patenkinti savo tikybinius poreikius su skleidžiama prieš tikybą nukreipta propaganda. Iš tikrųjų propaganda nevaržomai liejosi visomis valstybinio aparato priemonėmis, o religijos pasireiškimai buvo dažnai laikomi kontrrevoliuciniais darbais ir tariamieji kaltininkai skaudžiai baudžiami, persekiojami, kalinami. Trečioji priežastis ta, kad, arkivyskupui gyvenant ne Kaune, o savo ūkyje Linkuvėlėje, vokiečių okupacijos metais jam kaip generalvikarui teko nelengva užduotis – „mažne visus kasdieninio gyvenimo klausimus žodžiu ir raštu spręsti man ir davinėti paaiškinimus kunigams, vienuolynams, parapijų ar visuomenės organizacijų atstovams". Dėl to jam pačiam teko prisiimti atsakomybę, ypač tais atvejais, kai reikalo sprendimo nebuvo galima atidėlioti. Visi generalvikaro duoti nurodymai raštu ir žodžiu buvo „kanoniškai bei juridiškai katalikiški, lietuviškai tautiški". Tačiau, iš kitos pusės, duoti nurodymai ir paaiškinimai

ne visada galėjo atitikti tikybai priešiškas bolševikų nuostatas. Tai buvo vienos rūšies priežastys, skatinusios prel. K. S. Šaulį trauktis iš Lietuvos. Be jų, buvo ir vokiečių okupacinės valdžios raginimai ir patarimai trauktis[484].

Iš Kauno prel. K. S. Šaulys išvyko 1944 m. liepos 8 dieną[485]. Iš pradžių jis nutarė vykti į gimtinę – Švėkšną. Šiaip ne taip, padedant sesers sūnaus Kazimiero Almino (Alminauskio) žmonos Marijos Vyčiūtės seseriai Antaninai Venckauskienei, buvo gautos vietos vokiečių kariniame sunkvežimyje, kuris važinėjo tarp Kauno ir Žemaičių Naumiesčio. Pirmąją dieną atvyko iki Seredžiaus, kur pernakvojo pas kleboną Klemensą Šovį. Kitą dieną tuo pačiu sunkvežimiu per Jurbarką, Tauragę važiavo Švėkšnos link. Kelionė buvo varginanti: „Niekada savo amžiuj nebuvau važiavęs tokiame vežime, nors esant tėviškėje buvau seniau pratęs nemažą vargą vargti. Čiagi karo sunkvežimyje: sėdynė atviro sunkvežimio gale, saulė kaitina be mielaširdystės, pasijudinti mažne galima – tiek daiktų ir keliautojų (trys mes ir, regis, 8 kareiviai), o dulkių dulkių. Po pusvalandžio važiavimo nebuvo galima akių atmerkti, o atmerkus nebepažinti, nebeatskirti žmonių veidų ir drabužių."[486] Po aštuonių valandų kelionės pagaliau pasiekė Švėkšną.

Karinis sunkvežimis atvežė iki K. S. Šaulio buvusio namo Bažnyčios gatvėje, kuriame iki mirties 1943 m. gyveno jo sesuo Ona. Po sesers mirties namas atiteko seserėčiai Onai Alminauskytei. Šiuose namuose jau buvo apsistojusios docento dr. K. Almino ir ponios Venckauskienės šeimos, tad namai buvo apgyvendinti. Prel. K. S. Šaulys pasinaudojo kapeliono Petro Lapelio kvietimu ir apsigyveno jo viloje. Gyvendamas Švėkšnoje, K. S. Šaulys aplankė tėvų, seserų ir brolio kapus. Iš visos šeimos jis buvo likęs tik vienas. Čia, Švėkšnoje, jis galėjo susitikinėti su brolio ir seserų vaikais, jų vaikų vaikais bei su kitais giminaičiais. Liepos 25 d. Švėkšnoje vyko dideli atlaidai. Susirinko nemažai kunigų. Buvo aptariama susidariusi padėtis. Prel. K. S. Šaulys ir kiti čia apsistoję asmenys svarstė, pasilikti ar trauktis į Vokietiją. Kasdien kelis kartus per dieną vykdavo į pasitarimus, gaudydavo žinias iš radijo ar iš atvykstančių asmenų. Susitikimai dažniausiai vykdavo grafo Pliaterio dvaro parke, Alminų bute ar pas kapelioną, kartais klebono kambaryje prie radijo imtuvo. Besvarstant ką daryti, prel. K. S. Šaulys gavo iš nacių saugumo vyresnybės Kaune leidimą įvažiuoti į Vokietiją. Anot prelato, toks leidimas buvo lygus įsakymui, nes dar prieš tai buvo žodžiu duotas nurodymas pasitraukti į Vokietiją. Liepos 26–29 d. jau buvo nuspręsta trauktis, bet tuo metu buvo uždaryta siena ir neleidžiama įvažiuoti. Tai buvo padaryta dėl to, kad nekiltų panika Prūsijoje. Pamatę besitraukiančius žmones iš Lietuvos, vokiečiai būtų metę savo darbus laukuose ir pradėję patys

---

484 K. S. Šaulio traukimosi iš Lietuvos užrašai, 1944, Signatarų namai, be signatūros, l. 2–9.

485 K. S. Šaulio užrašų knygelė, 1944, LNM, RNp 5871, lapai nenumeruoti. Kitur nurodoma birželio 8 d.

486 K. S. Šaulio traukimosi iš Lietuvos užrašai, 1944, Signatarų namai, be signatūros, l. 13.

bėgti. Dar viena kliūtis, tai susisiekimo priemonių paieškos. Iš pradžių manyta vykti dideliu sunkvežimiu 30 asmenų grupei su daiktais. Bet paaiškėjo, kad sunkvežimio nebus. Tartasi su ūkininku, bet ir šis atsisakė. Galiausiai sesers sūnus Petras Alminauskis liepos 30 d. atsiuntė vežimą, į kurį tilpo 8 asmenys ir buvo sudėti daiktai. Liepos 30 d. vakare vežimas pajudėjo iš Švėkšnos. Liepos 31 d. sustojo pas ūkininką prie Šilutės, ten reikėjo laukti iki rugpjūčio 2 d., kol atsirado galimybė patekti į traukinį[487]. 1944 m. rugpjūčio 2 d. vakariniu traukiniu pavyko išvykti į Vieną. Kelionė iki Vienos truko pusantros paros ir buvo varginanti. Vagonai buvo pilni žmonių, tad visą kelią reikėjo stovėti vietoje, nepasijudinant. Teko ir pabadauti. Šilutėje gautos maisto kortelės kažkur dingo, o pasiimtas maistas nukeliavo kartu su Venckauskiene. Todėl, atvykus į Vieną, kavinėje prie stoties gautas nebalintos kavos puodukas buvo labai skanus[488]. Vienoje apsistojo pas Eleną Baronienę, kuri su šeima čia buvo atvykusi prieš porą metų. Dėl vietos, kur galėtų apsistoti nuolatiniam gyvenimui, kreipėsi į Vienos kardinolo ordinariatą. Čia daug padėjo kardinolo generalvikaro pavaduotojas prelatas Wagneris ir dr. Josifas Streitas. Paskambino į tris Vienos vienuolynus, bet juose laisvų vietų nebuvo. Tik paskambinus į ketvirtą, Gailestingųjų brolių konventą, atsirado laisva vieta. Šiame vienuolyne prel. K. S. Šaulys apsigyveno 1944 m. rugpjūčio 6 d. ir gyveno iki 1945 m. kovo 16 d. Mišias kasdien laikydavo vienuolyno bažnyčioje 7.30, o sekmadieniais 10 valandą. Gailestingieji broliai buvo vienuoliai ne kunigai (ir prioras, ir provincijolas buvo ne kunigai). Kunigų konvente darbo buvo tiek, kiek reikėjo pastoracijai. 1944 m. Kūčias teko švęsti du kartus: iš pradžių Baronienės šeimoje, o paskui vienuolyne. Pas Baronienę susirinko keliolika lietuvių. Buvo kalbama apie Lietuvą, laužė „plotkeles", buvo jauku ir malonu. Vienuolyne Kūčios buvo švenčiamos pagal gailestingųjų brolių tradicijas. Buvo eglutė, kalėdinės giesmės ir šiek tiek muzikos. Paskui bendra vakarienė, o po 20 val. pobūvis ten pat refektorijuje su arbata ir užkandžiais[489].

Pradžioje Viena nebuvo apšaudoma ir bombarduojama. 1944-iesiems baigiantis ir 1945 m. pradžioje jau buvo bombarduojama beveik kasdien ir dėl to tekdavo slėptis slėptuvėse. Vieno bombardavimo metu K. S. Šaulys nebuvo nuėjęs į slėptuvę ir bomba pataikė į stogą. Bomba pralaužė trečią ir antrą aukštus ir mūro gabalai nukrito per metrą nuo K. S. Šaulio. Vargais negalais jam pavyko iššliaužti iš sprogimo vietos, bet „teko porą dienų jausti sunkumą plaučiuose". Tuo pat metu į vienuolyno pastatą krito ir kita bomba, smarkiai jį apgriovusi. Laimė, bomba nepataikė į prie vienuolyno buvusią ligoninę, kurioje buvo daugiau kaip 1000 lovų ir karo metu buvo perpildyta. Kambaryje, kuriame gyveno

[487] K. S. Šaulio traukimosi iš Lietuvos užrašai, 1944, LNM, RNp 5871, lapai nenumeruoti.

[488] K. S. Šaulio užrašai apie gyvenimą Vienoje, LNM, RNp 6011, lapai nenumeruoti.

[489] K. Šaulys, Dienoraštis, 1945-07-05–12-29, LNM, RNp 5873, lapai nenumeruoti.

prel. K. S. Šaulys, išdužo stiklai, ir dėl to porą dienų teko glaustis Baronienės bute[490]. Nuo 1945 m. vasario mėnesio gyvenimas Vienoje buvo sunkus, vargingas. Miesto ir karinė valdžia ragino kuo greičiau evakuotis, išvykti kitur. Vienoje buvusi apie 3000 lietuvių kolonija pradėjo mažėti. Taip pat jo sesers sūnus Kazimieras Alminas su šeima (žmona ir du vaikai) buvo prisiglaudę konvente. Jie iš Vienos išvyko anksčiau. Blogėjant gyvenimo sąlygoms ir dėl to, kad iš Vengrijos pusės veržėsi bolševikai, nuo kurių bėgo lietuviai, tautiečiai ėmė dar labiau trauktis į Vakarus, kur artėjo ne taip pavojingi lietuviams amerikiečiai ir anglai. 1945 m. kovo 5 d. prel. K. S. Šaulys aplankė arkivyskupą J. Skvirecką, gyvenusį Vienos priemiestyje Amžinosios adoracijos seserų kongregacijos namuose. Arkivyskupas taip pat buvo numatęs palikti Vieną ir vykti į Insbruko apylinkes. Jis buvo gavęs iš Insbruko ordinariato žinią, kad ten galima apgyvendinti 2–3 kunigus. Tikslios vietos nežinojo ir reikėjo dar gauti valdžios leidimą vykti. 1945 m. kovo 16 d. prel. K. S. Šaulys traukiniu išvyko į Meteno benediktinų vienuolyną. Kelionė vietoje įprastų 6 valandų užtruko 26 valandas. Iš pradžių iš vienuolyno buvo gavęs neigiamą atsakymą, bet paaiškėjus, kad jo gyvenamas vienuolynas Vienoje buvo subombarduotas ir kad „mano asmuo yra kuklus ir nereikalingas ypatingo slaugymo, kad aš pats jau esu įpratęs save aptarnauti", buvo priimtas[491].

Meteno benediktinų vienuolyne prel. K. S. Šaulys gyveno nuo 1945 m. kovo 17 d. iki liepos 2 d. Po kelionės nuovargio susirgo ir sirgo tris savaites. Vienuolyne buvo geros ir palankios sąlygos pagyti. Sergančiu prelatu rūpinosi ne tik vienuoliai, bet ir tame vienuolyne gyvenę kunigai lietuviai – buvęs prel. K. S. Šaulio studentas Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos profesorius Jonas Gutauskas ir daktaras Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius Juozapas Navickas. Jie atnešdavo valgyti, pakurdavo krosnį ir slaugė draugiškai bei nuoširdžiai. Meteno tikrąjį vienuolyno abatą vokiečiams uždarius į Dachau koncentracijos stovyklą, kunigų pabėgėlių padėtis pasidarė šiek tiek nemaloni, nejauki ar, tiksliau sakant, juos „toleravo kaip nepageidaujamus vienuolynui atbėgėlius". Buvo net prikaišiojama, kad gresia badas krašte, kuriame 6–8 kartais daugiau žmonių negu normaliais laikais. Tačiau buvo aišku, kad turtingam vienuolynui, kuris turėjo stambią, gerai tvarkomą fermą ir žemės ūkį, badas negresia. 1945 m. balandžio 26 d. Meteną užėmė amerikiečių armija. Prasidėjo gyvenimas amerikiečių zonoje. Tačiau vietos vokiečiai darė viską, kad kuo greičiau atsikratytų pabėgėliais. Tarėsi su kariuomenės vadovybe, intrigavo, leido gandus. Vietos viršaitis paleido gandus, kad birželio 26 d. visi lietuviai turi susirinkti vienoje vietoje ir bus išvežti. Esąs toks amerikiečių įsakymas, bet pasiteiravus amerikiečių komendantą paaiškėjo,

490 Ibid.
491 Ibid.

kad kvietimas liečia tik tuos, kurie norėtų grįžti į sovietinę Lietuvą. Tokiomis nuotaikomis prel. K. S. Šaulys gyveno Meteno benediktinų vienuolyne. Čia jis ilgai nesiruošė gyventi. Jau buvo gautas leidimas išvykti į Šveicariją, bet reikėjo sulaukti šveicarų vizos.

Iš Meteno prel. K. S. Šaulys persikėlė į Miuncheną, vienuolyną palikęs 1945 m. rugpjūčio 2 d. Vyko dr. Petro Karvelio automobiliu. Miunchene apsistojo moterų vienuolyne. Kambarį prelatui užleido konvento vyresnioji, o pati apsigyveno vonios kambaryje. Savo dienoraštyje prel. K. S. Šaulys parašė: „Ta aplinkybė mane labai surūpino. Jei negausiu iš šveicarų valdžios teigiamo atsakymo ir teks ilgiau laukti Miunchene, turėsiu iš čia išsikraustyti ir ieškotis kambario kitur."[492] Mišias laikydavo vienuolyno bažnyčioje. Vienuolyno vyresnioji buvo geros širdies ir reiškė prielankumą tremtiniams. Liepos 8 d. apsilankė vysk. V. Brizgys, kuris vyko iš Zamso ir ten buvo susitikęs su arkivyskupu J. Skvirecku. Arkivyskupas ruošėsi vykti į Romą ir laukė susitikimo su prel. K. S. Šauliu. Miunchene tvarkė įvairius formalumus, kad gautų vizą įvažiuoti į Šveicariją. Prelatas dienoraštyje pateikia įvairių duomenų apie savo kasdienybę, apie skaitytas knygas: skaitė Dostojevskį, Alfredo Rosenbergo *Der Mythus des 20. Jahrhunderts (Dvidešimtojo amžiaus mitas)*[493]. Liepos 28 d. įraše yra kalbama, kad vyko kunigų pasitarimas dėl lietuvių organizavimosi. Nutarta pavesti kun. Antanui Šidlauskui sudaryti organizacijos projektą ir sušaukti kitą susirinkimą jam apsvarstyti. Liepos 31 d. įraše nurodoma, kad apsvarstytas ir priimtas Lietuvių kunigų sąjungos įstatų projektas. Kun. F. J. Gureckui pavesta projektą nuvežti arkivyskupui J. Skvireckui aprobuoti. Rugpjūčio 13 d. įraše pažymima, kad gauti arkivyskupo patvirtinti Lietuvių kunigų sąjungos įstatai, kuriuos arkivyskupas pasirašė rugpjūčio 8 dieną. Rugpjūčio 22 d. lankėsi vyskupai V. Brizgys ir V. Padolskis. Rugpjūčio 24 d. iš Zamso grįžo vysk. V. Brizgys ir atvežė šveicarų konsulato leidimą įvažiuoti į šalį. Iš Miuncheno prel. K. S. Šaulys išvyko 1945 m. rugpjūčio 30 dieną.

1945 m. rugsėjo 4 d. prel. K. S. Šaulys atvyko į Einzydelno benediktinų vienuolyną Šveicarijoje. Čia abatas jam paskyrė apsigyventi kambarį. 1945 m. rugsėjo 9 d. dienoraštyje įrašas: „Mammern. Vakar ir šiandien taisėme su dr. Turausku lot[ynišką] tekstą rašto į Pasaulio episkop[atą]. Rašto tekstą vešiuosi į Einzydelną parodyti Arkivyskupui, įmanomai dar apdirbti ir nusiųsti į Berną. Dr. Tur[auskas] apdirbs prancūz[iškai] tekstą ir gal pataisys angliškąjį raštą."[494] Rugsėjo 11 d. į Einzydelną atvyko arkivyskupas J. Skvireckas su dviem palydovais kun. Petraičiu ir kun. Čyvu. Rugsėjo 13 d. įraše pažymima, kad gavo dokumentų kopijas, iš kurių matyti, kad J. Šaulys Šveicarijos valdžiai buvo davęs garantiją prel. K. S. Šaulį

492 Ibid.

493 Ibid.

494 Ibid.

išlaikyti. Tie dokumentai siųsti į Vienos konsulatą ir dėl karo sąlygų prelato nepasiekė. Rugsėjo 14 d. dienoraštyje užrašė, kad iki vizos galiojimo pabaigos liko tik 15 dienų ir rašys J. Šauliui laišką, ar jis nežinąs, nuo ko pradėti tvarkyti vizos pratęsimo reikalus. 1945 m. rugsėjo 17 d. atvyko į Luganą, kur stotyje pasitiko J. Šaulys ir apgyvendino savo namuose[495]. Rugsėjo 18 d. parašė prašymą į atitinkamą įstaigą Berne, kad leistų ilgiau gyventi Šveicarijoje. Tą raštą išsiuntė Eduardui Turauskui, kad įteiktų. Rugsėjo 19 d. vakare J. Šaulys informavo prelatą apie įvairius politikos reikalus, o rugsėjo 20 d. prel. K. S. Šaulys išvyko į Einzydelną[496]. Tolimesniam pasilikimui Šveicarijoje reikėjo deponuoti 5000 frankų, atsiųsti prašymo dublikatą ir J. Šaulio garantiją. Spalio 1 d. palydėdamas iš Einzydelno arkivyskupą J. Skvirecką, vykstantį į Romą, atvažiavo į Ciurichą. Gavęs dovanų iš „Krankenhaus'o", dienoraštyje 1945 m. spalio 21 d. užrašė: „Toks lietuviškas jautrumas yra tikrai jaudinantis ir ypač malonus, kuomet tenka gyventi svetur, tarp svetimų, kad ir gerų žmonių, bet kuriems sunku suprasti emigrantų, likusių be savo tėvynės ir valstybės sunkią dalį ir moralinę nuotaiką."[497] Spalio 26 d. atėjo prof. J. Ereto laiškas, kuriame rašoma, jog mėgino sužinoti atitinkamoje įstaigoje apie K. S. Šaulio prašymo ilgiau pabūti Šveicarijoje likimą. Toks profesoriaus rūpestis sujaudino ir ypač dėl to, kad neprašomas ėmėsi žygių paremti K. S. Šaulio prašymą. 1945 m. lapkričio 7 d. iš Romos grįžo arkivyskupas J. Skvireckas. Lapkričio 10 d. gavo leidimą ilgiau pasilikti Šveicarijoje. Lapkričio 12 d. įraše nurodo, kad parašė laišką Lietuvių kunigų sąjungos vicepirmininkui kun. Antanui Šidlauskui, kuriame pranešė, kad jis ilgesniam laikui pasilieka Šveicarijoje ir kad jį laikytų atsistatydinusį iš Lietuvių kunigų sąjungos pirmininko pareigų. Lapkričio 16 d. parašė laišką J. Šauliui, kad Lugane pas seseris brigitietes užsakytų kambarį nuo 1945 m. gruodžio 10 dienos. Lapkričio 20 d. J. Šaulys pranešė, kad kambarys pas brigitietes rezervuotas nuo gruodžio 10 dienos. Gruodžio 5 d. išlydėjo arkivyskupą J. Skvirecką, kuris grįžo į Zamsą. 1945 m. gruodžio 9 d. po pietų prie kavos atsisveikino su Einzydelno benediktinų vienuolyno abatu. Gruodžio 10 d. rytiniu traukiniu išvyko į Luganą[498].

Bažnytinės pareigos emigracijoje. Prelatui K. S. Šauliui 1944 m. liepos mėn. pasitraukus iš Lietuvos, t. y. pasitraukus iš arkivyskupijos teritorijos, generalvikaro jurisdikcijos vykdymas tremtyje buvo sukliudytas *de facto*, bet *non de iure*. Dėl to K. S. Šaulys palaikė ryšius su tremtyje Austrijoje atsidūrusiu arkivyskupu metropolitu J. Skvirecku. Susirašinėjo su arkivyskupu ir jo sekretoriumi mons. Klemensu Razminu, sprendė įvairius klausimus, teikdavo informaciją.

495 J. Šaulys, Dienoraštis, 1945, LNM, R–24444, l. 119.
496 Ibid., l. 120.
497 K. Šaulys, Dienoraštis, 1945-07-05–12-29, LNM, RNp 5873, lapai nenumeruoti.
498 Ibid.

Kaip matyti iš susirašinėjimo su K. Razminu, daug kantrybės prireikė, kad įtikinų arkivysk. J. Skvirecką parašyti testamentą, kaip priklauso kiekvienam kunigui. Prel. K. S. Šauliui teko prisidėti ir prie arkivysk. J. Skvirecko kunigystės auksinio jubiliejaus ir vyskupo šventimų 30-ų sukakties paminėjimo, kurie buvo švenčiami 1949 m. birželio 26 dieną. Ta proga net buvo galvojama parašyti ir išleisti monografiją apie arkivyskupą. Susirašinėjo prel. K. S. Šaulys ir su vysk. V. Brizgiu. Tai rodo vysk. V. Brizgio laiškai prel. K. S. Šauliui, kurie saugomi Lietuvos nacionalinio muziejaus archyve.

Arkivyskupas J. Skvireckas ir prelatas K. S. Šaulys rūpinosi Romoje steigiamos Lietuvių kolegijos reikalais. K. S. Šaulio užrašuose yra nuorodos apie šios kolegijos steigimo reikalus. Vienoje nuorodoje rašoma, kad arkivyskupas J. Skvireckas kolegijos steigimui paskyrė 17 000 aukso dolerių[499]. Šiuos pinigus kolegija išleido ūkio Ponte Lukane (Tivolyje) pirkimui[500].

Prel. K. S. Šaulio bažnytinė veikla emigracijoje daugiau pasireiškė naujų kapitulos narių paskyrimais.

Pirmiausia prel. K. S. Šaulys pateikė duomenis, kurie Kauno arkivyskupijos kapitulos nariai 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Be prel. K. S. Šaulio, tai buvo vyskupas augziliaras V. Brizgys, prel. P. Penkauskas, kan. F. Kapočius, kan. Zenonas Ignatavičius, garbės kanauninkai M. Vaitkus, M. Sandanavičius, Juozapas Markauskas, Vaclovas Zakarauskas, Povilas Juknevičius[501].

Prelatui K. S. Šauliui kaip Kauno arkivyskupijos kapitulos pirmininkui teko susirašinėti dėl naujų narių paskyrimo į kapitulos prelatus, tikruosius kanauninkus ir garbės kanauninkus.

1949 m. sausio 13 d. arkivysk. J. Skvireckas per sekretorių kun. Klemensą Razminą atsiuntė dekreto kopiją, kuriuo kan. P. Penkauskas *lege optionis* pakeliamas į prelatūrą *cum titulo decanus* vietoje mirusio prelato Blažiejaus Česnio[502].

Išlikęs susirašinėjimas dėl kun. dr. Juozo Končiaus paskyrimo garbės kanauninku. Mintį arkivyskupui J. Skvireckui paskirti kun. J. Končių garbės kanauninku pateikė vysk. V. Brizgys[503]. Prelatas K. S. Šaulys išsiuntė laiškus dėl kun. J. Končiaus pakėlimo į garbės kanauninkus visiems užsienyje buvusiems kapitulos nariams: vysk. V. Brizgiui, prelatui P. Penkauskui ir kanauninkams F. Kapočiui ir Z. Ignatavičiui[504]. 1950 m. sausio mėn., gavęs iš Romos raštą,

---

[499] K. S. Šaulio užrašų knygelė, LNM, RNp 5872, lapai nenumeruoti.

[500] L. Tulaba, *Romos popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1998, p. 55.

[501] Kapitulos nariai, patekusieji į tremtį 1944 metais, LNM, RNp 6011, lapai nenumeruoti.

[502] K. S. Šaulys, Dienoraštis, 1949, LNM, RNp 5874, lapai nenumeruoti.

[503] Arkivyskupo J. Skvirecko raštas K. S. Šauliui, 1949-11-11, LNM archyvas, be signatūros.

[504] K. S. Šaulio raštas P. Penkauskui, 1949-11-18, LNM archyvas, be signatūros. Raštus išsiuntė ir kitiems kapitulos nariams.

arkivysk. J. Skvireckas paskyrė J. Končių Kauno arkivyskupijos kapitulos garbės kanauninku[505].

1951 m. garbės kanauninkais buvo siūloma paskirti net penkis užsienyje gyvenančius kunigus: Jurgį Antaną Paškauską, Anicetą Linkų, Juozapą Valantiejų, Magnus J. Kazėną, Antaną Petraitį[506]. Prelatas K. S. Šaulys, motyvuodamas, kad kapitulai priklauso šiokia tokia teisė siūlyti kandidatus, į garbės kanauninkus dar pasiūlė pakelti kunigus Stasį Ylą ir Augustiną Petraitį[507]. Minėtieji penki kandidatai gyveno Amerikoje ir reikėjo gauti vietos vyskupų sutikimus. Tik vienas kun. A. Petraitis nebuvo inkardinuotas į Amerikos vyskupiją. Dėl trijų kandidatų Amerikos vyskupai nedavė sutikimų ir garbės kanauninkais buvo paskirti tik du kunigai A. Petraitis ir J. A. Paškauskas.

1955 m. arkivysk. J. Skvireckas siūlė į garbės kanauninkus pakelti dar tris kunigus: Viktorą Dabušį, Kazimierą Rickų ir Julijoną Korsaką[508]. Prelatas K. S. Šaulys sakėsi neturįs informacijos apie siūlomus kandidatus ir negali pareikšti nuomonės. Be to, emigracijos sąlygomis kapitula negali normaliai veikti, t. y. sukviesti susirinkimą ir nuomonę išreikšti slaptu kapitulos narių balsavimu. Be to, svetur gyvenančių garbės kanauninkų skaičius didelis ir svarbu, kad naujų paskyrimas nepažeistų kanonų nuostatų. Minėtų kunigų nominacija garbės kanauninkais neįvyko.

Kauno arkivyskupijos Kapitulos papildymo klausimais arkivysk. J. Skvireckas susirašinėjo su Kauno arkivyskupijos valdytoju kan. Juozapu Stankevičiumi[509]. Arkivysk. J. Skvireckas dėl sveikatos negalėjo rūpintis kapitulos reikalais. Dėl to vysk. V. Brizgys prašė prelatą K. S. Šaulį imtis iniciatyvos tvarkyti šį reikalą su Apaštalų Sostu. K. S. Šaulys atsakyme pažymėjo, kad prašo arkivyskupo J. Skvirecko duoti delegaciją vysk. V. Brizgiui[510]. Kitame laiške vysk. V. Brizgys sako, kad visus skyrimus pasirašytų arkivysk. J. Skvireckas, nes „raštai iš Romos ar su mano parašu gali sukelti visai blogą efektą“[511]. Prelatas K. S. Šaulys apie naujų kapitulos narių paskyrimą rašo, kad Apaštalų Sostui reikia apibūdinti kapitulos padėtį, nurodyti gyvų ir mirusių narių skaičių, pateikti kandidatus į prelatus ir tikruosius kanauninkus ir prašyti Apaštalų Sosto atitinkamų paskyrimų. Svarbu, kad visi nauji siūlomi kandidatai į tikruosius kanauninkus būtų

---

505 Arkivyskupo J. Skvirecko raštas K. S. Šauliui, 1950-01-24, LNM archyvas, be signatūros.

506 F. Kapočiaus raštas K. S. Šauliui, 1951-06-12, LNM archyvas, be signatūros. Kan. F. Kapočius pritarė pasiūlytoms kandidatūroms tapti garbės kanauninkais. Iš savo pusės jis pasiūlė, kad kun. Stasys Yla būtų paskirtas į vakuojančią kapitulos kanauninko vietą.

507 K. S. Šaulio raštas arkivyskupui J. Skvireckui, 1951-06-15, LNM archyvas, be signatūros.

508 Arkivyskupo J. Skvirecko raštas K. S. Šauliui, 1955-12-07, LNM archyvas, be signatūros.

509 Vysk. V. Brizgio laiškas K. S. Šauliui, 1958-01-07, LNM archyvas, be signatūros.

510 Ibid.

511 Vysk. V. Brizgio laiškas K. S. Šauliui, 1958-03-28, LNM archyvas, be signatūros.

parinkti iš kunigų, esančių arkivyskupijoje, bet ne iš emigrantų ir pabėgėlių tarpo[512]. Arkivysk. A. Samore paprašė vysk. V. Brizgio parašyti, kaip saugiau padaryti paskyrimus į Kauno arkivyskupijos kapitulą, ir klausė nuomonės dėl kandidatų. Vysk. V. Brizgys, pasitaręs su vyresniais kunigais, konfidencialiai prie kan. J. Stankevičiaus pateiktų kandidatų dar nurodė kunigų K. Stankevičiaus, B. Sakalausko, P. Lažinsko, R. Pukio pavardes[513].

1960 m. kan. Z. Ignatavičius pasiūlė kunigus Stasį Ylą, Stasį Railą, Matą Čyvą ir Juozą Prunskį paskirti garbės kanauninkais[514].

Įdomias mintis apie kapitulą prel. K. S. Šaulys išreiškė savo laiške kan. Juozui Končiui. Jis rašė: „Mūsų Kapitula yra seniausia ir labai garbinga Lietuvos institucija. Per 5 šimtus savo amžiaus metų Kapitulos įstaiga yra pergyvenusi ir iškentėjusi daug įvairiausių ir skaudžių istorinių įvykių, skaudžių ir kraštui, ir tikybai. Pasikeis laikai, grįš religijos laisvė, ir skaudžiai išbandyta bažnytinė įstaiga, Dievui laiminant, susitvarkys iš naujo ir vykdys toliau jai Kanonų Teisės skirtąjį uždavinį."[515]

Gyvenimas Lugano Šv. Brigitos vienuolyno Casa S. Birgitta viloje. Savo dienoraštyje K. S. Šaulys, nurodo, kad į brigitiečių vienuolyną atvyko 1945 m. gruodžio 10 dieną[516]. V. Plečkaitis teigia, kad atvykęs į Luganą K. S. Šaulys pirmiausia apsigyveno dominikonų vienuolyne Negro Lugano vietovėje, o vėliau pas brigitietes[517]. Lugane brigitietės vienuolyną įkūrė 1924 metais. Pats miestas įsikūręs Šveicarijos pietuose prie Lugano ežero netoli sienos su Italija. Dauguma Lugano gyventojų kalba italų kalba. 1957 m. Lugano mieste gyveno devyniolika su puse tūkstančio gyventojų[518]. Duomenų apie vienuolyne praleistas dienas nėra labai daug. Tiesa, yra išlikę kelerių metų rašyti dienoraščiai, bet juose daugiausia įrašai susiję su kasdienine buitimi ar įvairių reikalų tvarkymu. Taip pat yra išlikę kelerių metų Mišių laikymo užrašai, kuriuose yra duomenys apie stipendijų dydį už Mišias.

Šv. Brigitos vienuolyne buvo nustatyta tokia dienos tvarka: apie pusę aštuonių šv. Mišios ir po jų pusryčiai, 12.50 pietūs, 16 val. kava, 19 val. vakarienė[519]. Viename 1950 m. vasario 6 d. rašytame laiške giminaičiams prel. K. S. Šaulys rašė, kad sąlygos gyventi Casa S. Birgitta viloje yra geros jo sveikatai ir amžiui ir niekur kitur nenori keltis.

---

512 K. S. Šaulio laiškas vysk. V. Brizgiui, 1958-04-10, LNM archyvas, be signatūros.

513 Vysk. V. Brizgio rašto arkivyskupui J. Skvireckui nuorašas, 1958-04-04, LNM archyvas, be signatūros.

514 Z. Ignatavičiaus raštas K. S. Šauliui, 1960-12-10, LNM archyvas, be signatūros.

515 Prel. K. S. Šaulio laiškas kan. J. Končiui, 1953 m. Kalėdos, LLTIB RS, f. 115–445, l. 1.

516 K. Šaulys, Dienoraštis, 1945 07 05–12 29, LNM, RNp 5873, lapai nenumeruoti.

517 V. Plečkaitis, *Nepriklausomybės akto signataras Jurgis Šaulys. Demokratas, valstybininkas, diplomatas*, p. 243.

518 A. Grt. [Albertas Gerutis], Lugano, *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1958, t. 16, p. 500.

519 Žr. K. Šaulys, Dienoraštis, 1945-07-05–12-29, LNM, RNp 5873, lapai nenumeruoti.

Casa S. Birgitta viloje daugiau niekas iš lietuvių negyveno, dėl to prelatui trūko lietuviškos aplinkos. Reikia pažymėti, kad iki kol gyvas buvo J. Šaulys, su juo artimai bendravo prelatas. Tai matyti iš J. Šaulio įrašų dienoraštyje. Jau 1945 m. gruodžio 11 d. pas J. Šaulį namuose lankėsi prel. K. S. Šaulys gerti arbatos[520]. Gruodžio 14 d. abu Šauliai lankėsi pas advokatą. Gruodžio 25 d. prel. K. S. Šaulys pietavo pas J. Šaulį. Dienoraštyje yra įrašų apie J. Šaulio apsilankymą pas prel. K. S. Šaulį. Antai 1946 m. kovo 4 d. prelato vardo dieną Šauliai lankėsi pas prel. K. S. Šaulį. Kartu buvo vienuolyno vyresnioji sesuo Liucija. Po arbatos klausėsi J. Šaulio atsineštų plokštelių su liaudies dainomis[521]. Abu Šauliai kartais keliaudavo po apylinkes ir nuvykdavo toliau, eidavo į kiną. Prel. K. S. Šaulio dienoraščio viename įraše yra konstatuojama, kad santykiai tarp Šveicarijos lietuvių yra labai „pairę". Ypač kai kalbama apie vadovaujančius asmenis. Oficialus Lietuvos atstovas Šveicarijoje J. Šaulys kaltino E. Turauską, kad šis „įvairiais būdais savinasi nepriklausančią jam atstovavimo valdžią ir ardąs santykius, kenkiąs Lietuvos atstovybės orumui net vietos vadžios akyse". E. Turauskas savo įgaliojimus remia VLIK'o įgaliojimais, o J. Šaulys yra Lietuvos vyriausybės atstovas, diplomatas[522]. Su J. Šauliu kartu vasarą važiuodavo atostogų. Mirus J. Šauliui, prel. K. S. Šaulys guodėsi, kad Lugano padangėje liko pats vienas lietuvis. Po J. Šaulio mirties rūpinosi jo archyvo ir bibliotekos likimu. 1950 m. *Drauge* net paskelbė straipsnį apie J. Šaulio rinkinius. J. Šaulio palikimu rūpinosi ir 1950 m. lankydamasis Romoje. Tai matyti iš K. S. Šaulio 1950 m. spalio 2 d. laiško Birutei Šaulytei. Tuo reikalu jis kalbėjosi su prof. Zenonu Ivinskiu. Susirašinėjo su Pensilvanijos universiteto profesoriumi Alfredu Sennu, siekė, kad biblioteka būtų perkelta į Pensilvanijos universitetą. Archyvą ir žemėlapių rinkinį, jo nuomone, galėtų įsigyti prel. Pranciškaus Mykolo Juro vadovaujamas Lietuvių kultūros institutas. Kaip žinome, J. Šaulio rinkiniai pateko į Pensilvanijos universitetą.

1949 m. birželio 29 d. prel. K. S. Šaulys šventė savo kunigystės auksinį jubiliejų. Kaip savo užrašuose užsimena, pirmasis šią progą prisiminė vysk. P. Būčys 1948 m. rašydamas velykinį sveikinimą. Jubiliejaus proga sveikino įvairūs asmenys: arkivysk. J. Skvireckas, prel. M. Krupavičius, prel. P. Penkauskas, kun. dr. Matas Čyvas, kun. P. Lapelis, Stasys Lozoraitis, dr. Petras Karvelis. Jubiliejines šv. Mišias K. S. Šaulys atlaikė privačiai, niekam nežinant, Schulz'o tėvų kapucinų bažnyčioje, kur iš Teraspo buvo nuvažiavęs autobusu. Teraspe bažnyčios nebuvo. Po Mišių zakristijoje, nusirengdamas liturginius rūbus, pasakė klebonui kapucinui ir dar vienam senam kunigui, kad šiandien jo

---

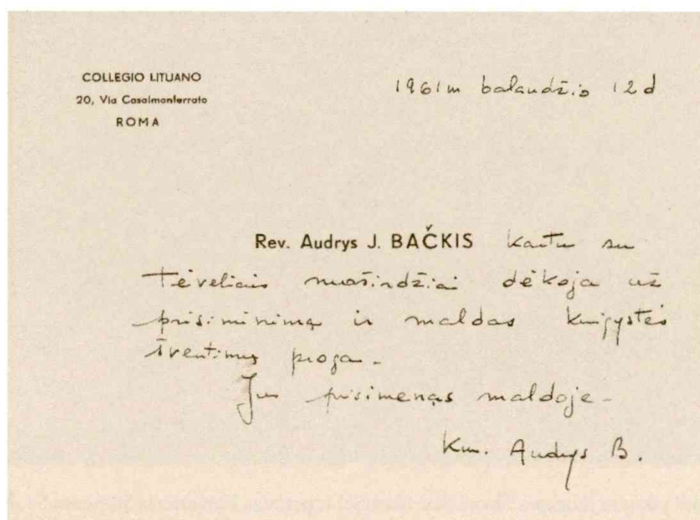
520 J. Šaulys, Dienoraštis, 1945, LNM, R–24444, l. 126.

521 Ibid., l. 136.

522 K. Šaulys, Dienoraštis, 1945 07 05–12 29, LNM, RNp 5873, lapai nenumeruoti.

Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys svečiuojasi dr. Jurgio Šaulio namuose. Luganas, Šveicarija, 1954 m. spalio 17 d. Iš dešinės: sėdi Kazimieras Steponas Šaulys, Jurgio Šaulio žmona Mafalda Salvatini-Šaulys. LNM

COLLEGIO LITUANO
20, Via Casalmonferrato
ROMA

1961 m balandžio 12 d

Rev. Audrys J. BAČKIS kartu su tėveliais nuoširdžiai dėkoja už prisiminimą ir maldas kunigystės šventimų proga.

Jus prisimenąs maldoje.

Kun. Audrys B.

Kunigo Audrio Juozo Bačkio padėka prelatui Kazimierui Steponui Šauliui už prisiminimą ir maldą jo kunigystės šventimų proga. Roma, 1961 m. balandžio 12 d. LNM

Arkivyskupas Juozapas Skvireckas (kairėje) ir prelatas Kazimieras Steponas Šaulys Šv. Brigitos vienuolyne. Luganas, Šveicarija, 1951 m. liepos 14 d. LNM

kunigystės šventimų auksinis jubiliejus. Jubiliejaus proga pasirodė straipsniai *Drauge*, *Žiburiuose*, *Darbininke*[523]. Sulaukdavo prelatas sveikinimų sukaktuvių proga. 80-ies metų jubiliejų sutiko be iškilmių ir niekas iš Casa S. Birgitta vilos gyvenančių asmenų apie jį nežinojo. Tačiau iš lietuvių visuomenės, ypač iš JAV gyvenančių lietuvių, jis gavo daug sveikinimų. Į tuos sveikinimus ketino atsiliepti: „Kiek galėsiu padėkosiu, parašysiu asmeniškai, betarpiai ketinu nusifotografuoti ir kortelę su jubiliato fotonuotrauka nusiųsti kaip padėką ir atminimą."[524]

Lugane prel. K. S. Šaulį aplankydavo įvairūs asmenys, apie kuriuos jis pažymėdavo savo dienoraščiuose. 1949 m. liepos 7 d. apsilankė kun. dr. Juozas Navickas. Kartu vakarieniavo. Po vakarienės šnekučiavosi su dr. J. Eretu ir Laimute lauke. Su prof. J. Eretu ryšiai nenutrūko ir vėliau. 1960 m. prof. J. Eretas padovanojo K. S. Šauliui knygą *Stasys Šalkauskis*. Vertindamas knygą prelatas džiaugėsi: „Monografija labai naudinga ir savo turiniu, ir dailia išvaizda. Randu žinių, kurias jau buvau kaip ir primiršęs. Vartydamas knygą džiaugiuosi ir gėrėjuos."[525] Laiško prieraše nurodo, kad parašė į *Draugą* atsiliepimą apie J. Ereto knygą. Kas knygą įsigis, nesigailės, o skaitydamas džiaugsis ir gėrėsis. 1951 m. liepos 14 d. išlydėjo arkivysk. J. Skvirecką, grįžtantį į Zamsą. Važiavo automobiliu, kurį vairavo sekretorius Klemensas Razminas. Kitą dieną, liepos 15 d., aplankė vyskupas Vincentas Padolskis. 1955 m. rugpjūčio 31 d. apsilankė kan. V. Zakarauskas iš Čikagos. Jis į Europą atvyko mėnesiui atostogų. Lankėsi Romoje, aplankė arkivyskupą J. Skvirecką, pabuvo Vokietijoje. Vokietijoje jis buvo susitikęs su jaunu lietuviu jūrininku, kuris pabėgo į Vakarus. 1955 m. rugsėjo 31 d. vakare netikėtai apsilankė istorikė Jonė Navakienė-Deveikė, kuri vyko į istorikų kongresą. Kitame dienoraščio įraše K. S. Šaulys pažymi, kad J. Navakienė-Deveikė ragina rašyti atsiminimus. Bet prelatas teisinasi, kad 84 m. amžiaus žmogui sunkiau galvoti ir rašyti. Be to, jam teko gyvenime rašyti daug raštų. Prelatas teigia, kad rašyti raštai jam būnant vyskupo sekretoriumi, kurijos kancleriu ar arkivyskupo generalvikaru ir yra tikrieji atsiminimai. Ypač sudėtinga buvo rengti įvairius raštus Rusijos valdymo metais dėl vykdytos rusifikacinės ir pravoslavinimo politikos. Per tiek laiko įgriso, nuvargino, todėl vėl imti rašyti ir sukti galvą nebepajėgia kartais fiziškai. Jeigu kas imsis rašyti monografiją ar kitą mokslinį darbą, atras medžiagą archyvuose ir įstaigų raštinėse. Tai bus pirmos rūšies šaltinis.

J. Navakienė-Deveikė 1963 m. rugpjūčio 19 d. su dedikacija įteikė prel. K. S. Šauliui sąsiuvinį rašyti atsiminimams. Tačiau šiame sąsiuvinyje prelatas įrašė: „Gerbiamos Dr. Prof. Jonės Deveikienės raginamas ir prašomas ketinau ir ketinu atžymėti keliais žodžiais ką atsiminimas atneša į galvą.

---

[523] K. Šaulys, Užrašai, LNM archyvas, be signatūros.

[524] K. S. Šaulio laiškas A. Geručiui, 1952-01-21, VUB RS, f. 155–241, lapai nenumeruoti.

[525] K. S. Šaulio laiškas J. Eretui, 1960-11-08, LNM archyvas, be signatūros.

Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys su Stokholmo vyskupu Knutu Ansgaru Nelsonu.
Luganas, Šveicarija, 1952 m. balandžio 31 d. LNM

Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys su Bigorio Švč. Mergelės Marijos kapucinų vienuolyno vyresniuoju, Šv. Brigitos vienuolyno seserimi Veronika, Stokholmo vyskupu Knutu Ansgaru Nelsonu, Šv. Brigitos vienuolyno vyresniąja. Bigorio, Šveicarija, 1952 m. gegužės 31 d. LNM

Bet sunkus-stiprus galvos nuovargis (ne tik tingumas) labai kliudo galvoseną ir nelengva sugaudyti mintis. Gal ne visiems devyniasdešimties amžiaus metų sukaktuvininkams, tačiau man tenka nuo to gintis įkyriai."[526] Taip prelatas savo atsiminimų ir neparašė. 1957 m. sausio 28 d. pas prel. K. S. Šaulį apsilankė kun. L. Tulaba, kun. Albinas Arminas, kuris paskirtas Monkuko ligoninės kapelionu. 1957 m. gruodžio 29 d. apsilankė kun. Vincentas Mincevičius iš Romos ir kun. A. Arminas su dviem italais. Prel. K. Š. Šaulį sudomino V. Mincevičiaus kartografija. 1959 m. sausio 3 d. V. Mincevičius vėl aplankė prelatą. Jo paskatintas K. S. Šaulys, kaip Vasario 16-osios Akto signataras, pasiuntė telegramą popiežiui. 1959 m. gegužės 27 d. Lugane lankėsi Stasys Lozoraitis. Susitiko su K. S. Šauliu ir vakarieniavo restorane. 1960 m. birželio 24 d. lankėsi vysk. V. Brizgys, prel. L. Tulaba, mons. K. Razminas ir kun. A. Arminas. 1960 m. rugpjūčio 18 d. aplankė kun. Juozas Petraitis iš Memingeno, kun Rapolas Krasauskas iš Šv. Kazimiero kolegijos Romoje. 1962 m. sausio 15 d. prelatą aplankė kun. Klemensas Razminas iš Romos, Z. Ignatavičius iš Rio de Žaneiro ir A. Arminas.

1950 m. rugsėjo mėn. Šventųjų metų proga prel. K. S. Šaulys lankėsi Romoje. 1950 m. lapkričio 21 d. laiške giminaičiams guodėsi, kad kelionė į Romą jį labai išvargino ir buvo susirgęs širdies susilpnėjimu.

Finansinė prel. K. Šaulio padėtis buvo ne per geriausia. Jis dėl brangaus pragyvenimo Šveicarijoje galvojo persikelti į Austriją ar JAV. Netgi skaitė anglų kalbos vadovėlį, kad nors kiek pramoktų kalbos. Tačiau mintis apie persikėlimą nutraukė 1949 m. birželio 29 d. pasikalbėjimas su vienuolyno vyresniąja Liucija. Jam pasisakius, kad santaupų turi 30 tūkst. frankų ir šių santaupų gali užtekti tik 5–6 metams, Motina vyresnioji patikino, kad Casa S. Birgitta nori prel. K. S. Šaulį išlaikyti ligi mirties ir palengvinti išlaikymo sąlygas[527].

Apie prel. K. S. Šaulio turėtas santaupas Šveicarijoje sužinome iš vieno rašto. 1934 m. Kauno arkivyskupo pavedimu lankėsi Šveicarijoje ir Šveicarijos banke deponavo 20 tūkst. JAV dolerių, priklausančių Kauno arkivyskupui ir ordinariatui. Ta pačia proga deponavo ir savų 4 tūkst. dolerių. 1935 m. Lietuvos valdžia įsakė visiems piliečiams deklaruoti ir pranešti apie turimus indėlius užsienyje Lietuvos bankui. 1940 m. Lietuvą okupavus bolševikams, Lietuvos banko žinios apie indėlius Šveicarijoje pasiekė sovietinę valdžią. Iš Maskvos atėjo įsakymas ordinariatui ir K. S. Šauliui asmeniškai parašyti Šveicarijos bankui, kad laikomus depozitus pervestų į Maskvos valdomą Lietuvos banką. Kartu iš Maskvos buvo atsiųsti paruošti orderiai arba čekiai pasirašyti ir grąžinti atgal į Maskvą, kad oficialiu keliu per atstovybes pasiimtų laikomus indėlius Šveicarijos banke. Tačiau reikėjo viską daryti taip, kad pinigai nepatektų bolševikams. Buvo

[526] LNM, RNp 5869, lapai nenumeruoti.

[527] K. Šaulys, Dienoraštis, 1949, LNM, RNp 5874, lapai nenumeruoti.

Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys su Stasiu Lozoraičiu vyresniuoju ir jo žmona Vincenta Lozoraitiene prieš jiems grįžtant į Romą. Luganas, 1951 m. lapkričio 4 d. LNM

Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys ir Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto pirmininkas prelatas Mykolas Krupavičius. Luganas, apie 1953 m. LNM

parašyta Šveicarijos bankui, kad pinigų bolševikams neduotų, nes čekiai ir orderiai pasirašyti prievarta. Tam, kad bankas galėtų pasiaiškinti, kodėl nepervedami pinigai, buvo sugalvota versija, kad pinigai gauti iš Amerikos ir kad jie yra skirti švietimui ir labdarai, todėl negalima niekam atiduoti neatsiklausus aukotojų. Taip pinigai liko Šveicarijos banke ir indėliai buvo apsaugoti[528].

Iš Mišių registracijos knygų matyti, kad prel. K. S. Šaulys gaudavo stipendijas iš įvairių kunigų Mišioms atlaikyti. Užmokestis už vienas šv. Mišias dažniausiai būdavo 2–4 doleriai. Viename laiške giminaičiams 1950 m. vasario 6 d. rašė, kad „jei turėčiau Mišių stipendijų, kad ir dolerinių, galėčiau išsiversti. Nedidelės pajamos vienas doleris dienai, bet tai padeda išlyginti išlaidas kuklaus gyvenimo biudžete. Kol buvo gyvas prel. Julius Maciejauskas, jis mokėjo parūpinti Mišių stipendijų. Dabar padėtis pasunkėjo". Prel. K. S. Šaulys guodžiasi, kad neturi pažįstamų klebonų turtingose parapijose, o kiti ar naujai atvykusieji ir patys neturi. Tačiau Dievui padedant viskas susitvarkys. Vėlesniuose laiškuose jau rašė, kad gauna Mišių stipendijas iš kunigų Amerikoje. Kartais gaudavo solidesnes sumas. 1950 m. iš prel. Mykolo Leono Krušo gavo 500 JAV dolerių palikimą Mišioms laikyti. 1955 m. birželio 5 d. dienoraščio įraše pažymėjo, kad

528 K. S. Šaulio raštas nenustatytam kunigui, 1947-07-23, LNM archyvas, be signatūros.

birželio 2 d. mirė princesė Louise Amelie von Vlangali-Handjeri, kuri gyveno toje pačioje Casa S. Birgitta viloje. Ši princesė, sužinojusi, kad prel. K. S. Šaulys tremtinys, padovanojo jam 14 tūkst. Šveicarijos frankų[529].

Nors ir pats neištaigingai gyveno, siuntė siuntinius giminėms Lietuvoje. Tai liudija jo susirašinėjimas su bendrove, per kurią siųsdavo siuntinius.

Prel. K. S. Šaulys dalyvavo Šveicarijos lietuvių bendruomenės, kuri buvo įkurta 1952 m. rugpjūčio 20 dieną, veikloje. Statutas priimtas 1951 m. vasario 17 dieną. Apie prel. K. S. Šaulio įsijungimą į bendruomenės veiklą matyti iš jo sutikimo būti Šveicarijos lietuvių bendruomenės garbės teismo nariu[530].

Prelatas įsijungė į išeivijoje atgaivinamos Lietuvių katalikų mokslo akademijos veiklą. Jis buvo ir prieškario Lietuvoje veikusios Akademijos nariu. 1959 m. LKMA valdyba prašė sutikimo, kad prel. K. S. Šaulys būtų įrašytas kandidatu į revizijos komisiją. Prelatas sutiko būti kandidatu[531]. Tuomet iš 10 kandidatų į revizijos komisiją buvo išrinkti: prof. dr. J. Eretas, prof. dr. Jonas Grinius ir dr. E. Turauskas[532].

Nuo 1955 m. gruodžio 2 d. buvo Kunigams šelpti draugijos narys, jos pirmininkas buvo kun. J. Čepukaitis.

Kaip Vasario 16-osios Akto signataras prel. K. S. Šaulys gaudavo sveikinimų. Vieną iš tokių kolektyviai pasirašytų sveikinimų 1960 m. atsiuntė Šveicarijos lietuviai, susirinkę Berne paminėti Lietuvos nepriklausomybės 42-ąsias metines[533]. Jo tartas žodis Vasario 16-osios proga buvo transliuojamas per radiją. Tai matyti iš Vytauto Dambravos 1959 m. vasario 6 d. laiško prel. K. S. Šauliui[534].

Yra išlikęs 1952 m. per Lugano radiją transliuoto pasisakymo tekstas. Pasisakymo pradžioje prel. K. S. Šaulys kalbėjo, kad mūsų tikslas ir uždavinys yra atgauti tikrąją politinę laisvę tautai. Šis tikslas reikalauja, kad visos tautos jėgos bendradarbiautų. Kelias į laisvę sunkus ir jame daug kliūčių. Pati tikriausia priemonė susigrąžinti politinę laisvę yra visų tautiečių vienybė ir tvirtas pasiryžimas ištvermingai kovoti dėl laisvės. Į kausimą, kaip elgtis, prel. K. S. Šaulys siūlo analogiją iš religinio gyvenimo. Visi padorūs krikščionys dažnai ar net kasdien daro moralinio gyvenimo ir sąžinės egzaminą (kvotimą). Darydamas egzaminą, žmogus nagrinėja savo gyvenimo darbus, žodžius, elgesį, numato pasiryžimus ateičiai. Randa gerų ir blogų dalykų. Kas bloga,

---

529 K. Šaulys, Dienoraštis, 1955, LNM, RNp 5865, lapai nenumeruoti.

530 K. S. Šaulio laiškas A. Geručiui, 1952-04-19, VUB RS, f. 155–241, lapai nenumeruoti.

531 Lietuvių katalikų mokslo akademijos valdybos sekretoriaus A. Liuimos raštas K. S. Šauliui, 1959-04-29, LNM, RNp 5925, lapai nenumeruoti.

532 Lietuvių katalikų mokslo akademijos bendraštis Nr. 1, 1959-11-30, LNM, RNp 5928, lapai nenumeruoti.

533 Sveikinimas K. S. Šauliui Lietuvos nepriklausomybės 42-ųjų metinių proga, LNM, RNp 5981, lapai nenumeruoti.

534 V. Dambravos laiškas K. S. Šauliui, 1959-02-06, LNM, RNp 5946, lapai nenumeruoti.

Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys Lugano mieste. 1958 m. liepos 18 d. Užrašas: „Siunčiu fotonuotrauką, darytą šio mėnesio 18 dieną mėgėjo fotografo, einant gatve, mažne tą dieną, kuomet sukako 86 ir pusė amžiaus metų. Sveikinu Jus visus ir linkiu viso labo. Dėdė K. Šaulys." Adresuota dukterėčiai Onai Lomsargienei. Linos Jonušauskienės asmeninis archyvas

Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys savo kambaryje Šv. Brigitos vienuolyno svečių namuose Lugane. XX a. 6 deš. Lugano Šv. Brigitos vienuolynas

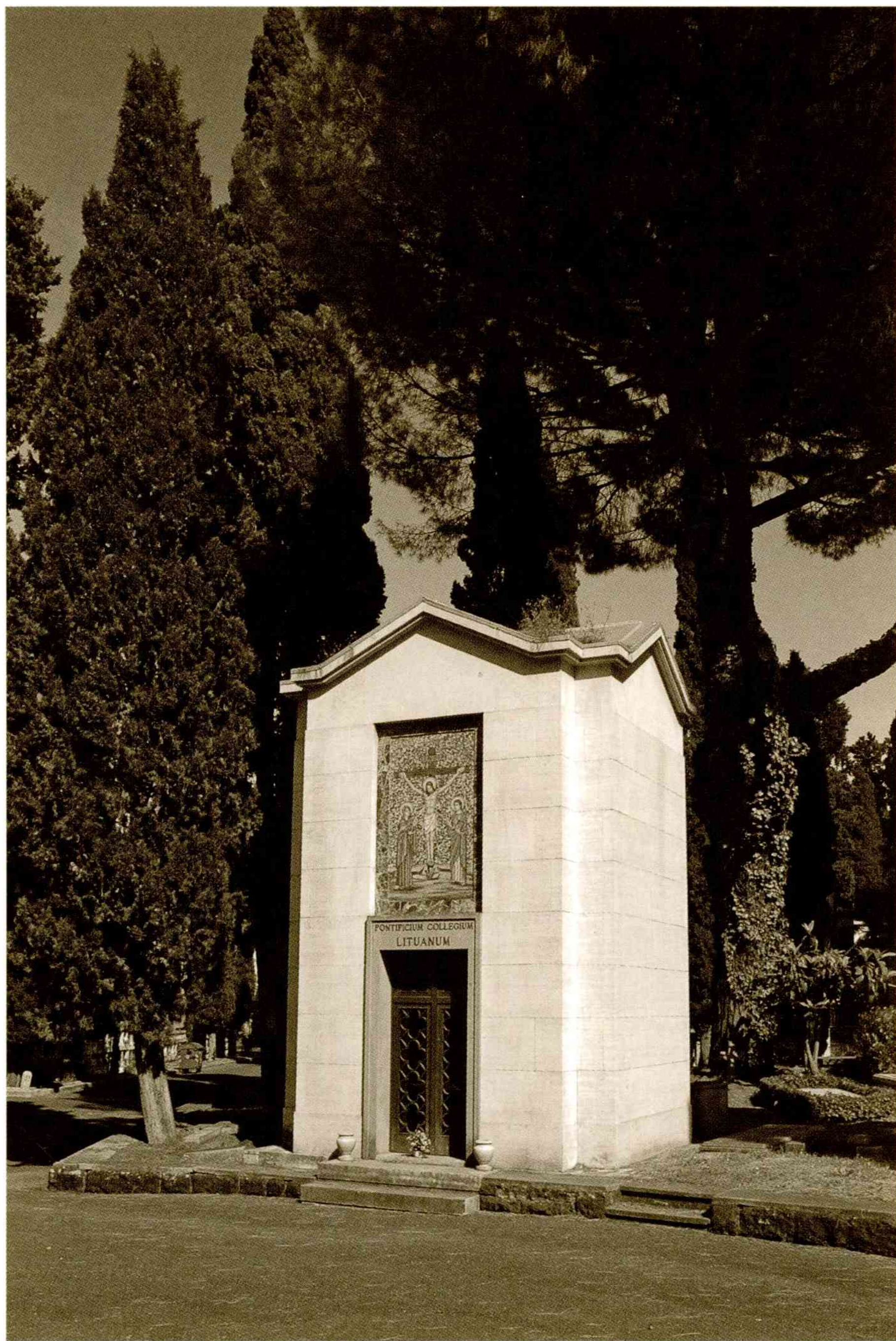
negera – atmeta, kas gera – naudoja kaip tinkamą tikslui pasiekti priemonę. Mūsų tautinio gyvenimo tikslas yra laisvės atgavimas. Dėl to prel. K. S. Šauliui atrodė, kad visiems lietuviams turėtų būti naudingas tautinio gyvenimo sąžinės egzaminas: naudingas tiek nelaisvėje gyvenantiems lietuviams, tiek išeiviams laisvuose kraštuose, bet svetimuose. Sąžinės egzaminas tobulina moralinį žmogaus gyvenimą; pilietinio gyvenimo egzaminas palengvintų tautiečiui suvokti jo tautines pareigas. Nagrinėjant sąžinę, reikia duoti aiškų atsakymą, ar mano pasirinktas kelias eiti į tautos laisvės susigrąžinimą yra tikras? Ar jis veda tiesiai į tautos vienybę? Ar pradėtas eiti kelias kartais nenukrypęs į šalį ir veda į kurią nors srovinių ar partinių reikalų stotį? Ta stotis gali būti ir gera, ir naudinga, bet šiuo momentu turi tarnauti bendram laisvės atgavimo ir tautos vieningumo tikslui. Egzaminuojant pilietinę sąžinę, reikia duoti aiškų atsakymą, ar pakankamai įsisąmoninęs dabartinį tautos siekimų tikslą, ar branginu vieningumo idėją kovoje dėl laisvės atgavimo? Kokių žygių imuosi idėjai gaivinti, palaikyti ir stiprinti? Ar nedarau kartais žygių, galinčių kenkti išlaisvinimo darbui? Ar įsijungęs į Pasaulio Lietuvių Bendruomenę ir stengiuosi joje veikliai dalyvauti? Pilietinės sąžinės egzaminas duoda tikrą, teisingą atsakymą, ar ir kiek esame atsidavę ir naudingi bendram laisvės atgavimo reikalui. Pasisakyme yra gražūs ir prasmingi žodžiai: „Jei visų lietuvių ir lietuviškos kilmės žmonių širdyse bus gyva tėvų žemės ir gimtojo krašto meilė; jei kiekvienos šeimos židinyje bus gaivinama ir branginama tautinių padavimų bei tradicijų sąmonė, būkime tikri tikriausi, išmuš mums išlaisvinimo valanda, ir Lietuvių tauta galės atlikti jai Apvaizdos skirtąjį uždavinį pasaulio tautų tarpe. Giliai įsisąmoninusi, susipratusi, laisvę mylinti tauta yra galingas, nenugalimas veiksnys kovoje dėl laisvės išlaikymo ar atstatymo, jei ji yra pagrobta."[535]

Gyvendamas Lugane, K. S. Šaulys bibliotekos nekaupė, nes neleido kišenė ir nebuvo reikalo, kadangi vienuolyno bibliotekoje buvo daug knygų jam prieinamomis kalbomis ir dėl to turėjo ką skaityti. Trūko knygų lietuvių kalba. Pats prenumeravo tris laikraščius: *Draugą* ir du užsienio kalbomis. Taip pat kai kurių laikraščių redakcijos atsiųsdavo laikraščius nemokamai. Visų net perskaityti nepajėgė[536].

Prel. K. S. Šaulys susirašinėjo su emigracijoje gyvenusiais giminėmis. Jį pasiekdavo laiškai ir iš likusių Lietuvoje giminių. Jam ne visada buvo aiški sovietinė realybė. Viename Lomsargienės laiške jis rado parašyta, kad dukra Janina yra namuose ir padeda darbuotis namuose ir kolūkyje. Jį labiausiai nustebino, kodėl savo ūkį vadina kolūkiu. Juk jie gyvena savo namuose kaip seniau.

535 Prelato K. Šaulio, Vasario 16-osios Akto signataro, atsiliepimas į Tautą, paskelbtas iš Lugano radijo stoties metinio minėjimo proga, 1952-01-30, VUB RS, f. 155–241, lapai nenumeruoti.

536 Biblioteka, 1961-12-05, LNM archyvas, be signatūros.

Koplyčia Verano kapinėse Romoje, kur ilsisi Kazimiero Stepono Šaulio palaikai.
Fot. prof. Paulius V. Subačius

Metams bėgant, sveikata blogėjo. Buvo sunku laikyti Mišias stovint. Mišių registracijos knygoje 1962 m. liepos 10 d. įraše nurodo, kad jau trečia savaitė Mišių negali laikyti dėl didelio nuovargio, ypač stovint[537]. Apaštalų Sostas galėjo duoti leidimą, kad tam tikras Mišių dalis galima skaityti sėdint. Kreipėsi į mons. Ladą Tulabą, kad jis pateiktų informaciją, į ką reikia kreiptis, kad gautų tokį leidimą[538].

Prel. K. S. Šaulys mirė 1964 m. gegužės 9 d. Lugane. Vienuolės brigitietės, pažinojusios dar gyvą prelatą, prisiminė jo dvasingumą, kultūrą, neblėstančią meilę Lietuvai. Vienuolių atmintyje išlikę ir tai, kad prelatas visada buvo geros nuotaikos. Kai vienuolės jo klausdavusios, kaip jaučiasi, prel. K. S. Šaulys atsakydavęs: „Kiekvieną dieną vis geriau ir geriau..." Taip jis kalbėjo ir paskutinę dieną prieš mirtį[539].

Prel. K. S. Šaulys palaidotas Lugano Šv. Pietro Pambio kapinėse, bet ne tose, kur palaidotas J. Šaulys.

Vietą kapui padovanojo viena vokiečių kunigaikštytė, kuri buvo išsipirkusi vietą kapinėse, bet mirė Vokietijoje. Prelato laidotuvėse dalyvavo vietos vyskupas, jis atlaikė šv. Mišias, pasakė pamokslą. Į kapines palydėjo kan. Z. Ignatavičius, pasakė laidotuvių pamokslą, kapinėse kalbėjo ir kiti asmenys.

Antkapinis paminklas prel. K. S. Šauliui nebuvo pastatytas. Iniciatyvos pastatyti paminklą ėmėsi Šveicarijos lietuvių bendruomenė ir Berne 1966 m. gruodžio 10 d. Alberto Geručio bute buvo sudarytas komitetas, kurio pirmininku išrinktas A. Gerutis[540]. Tokia pat intencija sudarytas komitetas ir Romoje, į kurį įėjo vyskupai V. Brizgys ir Pranas Brazys, ir keletas kunigų. Komiteto tarpininku paskirtas Lugane gyvenęs kun. A. Arminas. Taip atsirado du komitetai. Tačiau vysk. P. Brazys rašė, kad Romos komitetas palankiai žiūri į Šveicarijos lietuvių komitetą, ir kvietė suderinti abiejų komitetų veiklą. Berno komitetas galėtų būti visus apimančio Romos komiteto vietiniu padaliniu. Taip vysk. pažymėjo, kad yra kilęs sumanymas prel. K. S. Šaulio ir eventualiai J. Šaulio palaikus perkelti iš Lugano į Romą[541]. 1967 m. vasario 19 d. Šveicarijos lietuvių bendruomenės visuotiniame susirinkime buvo nuspręsta prel. K. S. Šaulio antkapinio paminklo pastatymo klausimą perleisti Romos komitetui[542]. Perkėlimo į Romą idėja įgavo ir platesnį mastą. Albertas Gerutis laiške Birutei Šaulytei išdėstė tokią mintį, kad yra kilęs sumanymas sutelkti visų

---

537 Mišių registracijos žurnalas, LNM, RNp 5858, lapai nenumeruoti.

538 K. S. Šaulio laiškas L. Tulabai, 1962-07-07, LNM archyvas, be signatūros.

539 V. Siderkevičiūtė, J. Caspersen, Prelatas Steponas Šaulys ir Šveicarijos lietuviai, *Šveicarijos lietuvių žinios*, 2011, gruodis, Nr. 19 (26), p. 6.

540 Ibid., p. 8.

541 A. Geručio raštas Šveicarijos lietuvių draugijos nariams, 1967-01-16, VUB RS, f. 155–244, lapai nenumeruoti.

Telšių vyskupas Antanas Vaičius šventina ąžuolinį koplytstulpį prelato Kazimiero Stepono Šaulio tėviškėje. Stemplės, 1994 m. Tautodailininkas Vladas Stumbras. Linos Jonušauskienės asmeninis archyvas

Popiežiškosios lietuvių Šv. Kazimiero kolegijos Romoje rektorius Petras Šiurys šventina prelatui Kazimierui Steponui Šauliui atidengtą atminimo lentą. Luganas, Šv. Brigitos vienuolynas, 2011 m. Fot. Ilona Katkienė ir Meilutė Peikštenienė

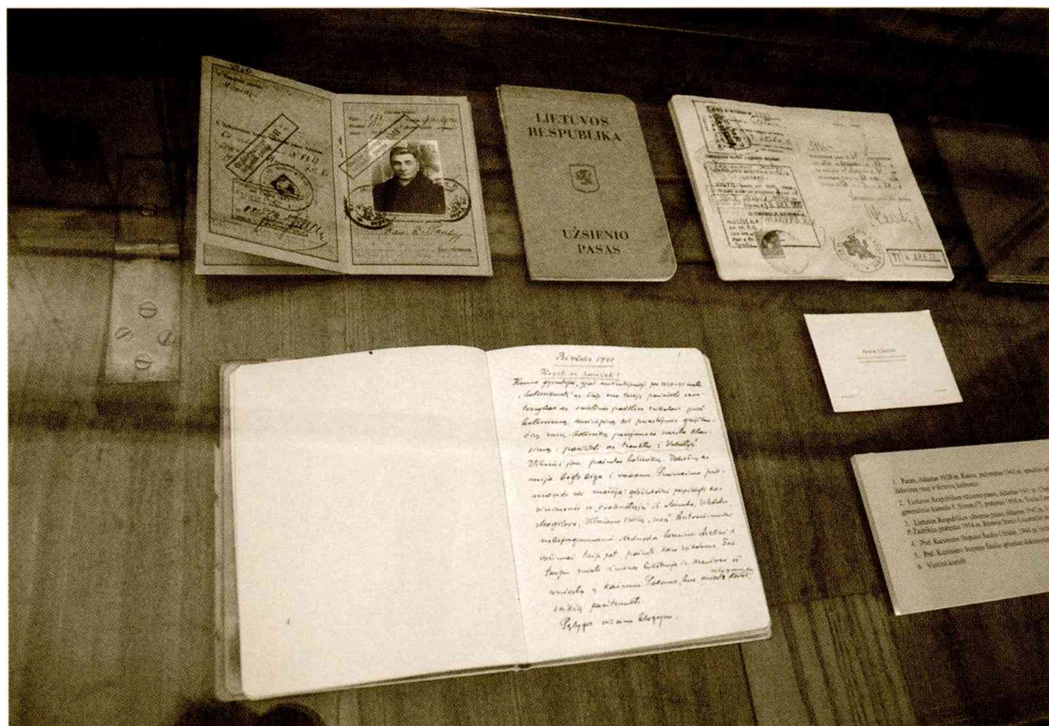
Vasario 16-osios Akto signataro prelato Kazimiero Stepono Šaulio atminimo minėjimas. Luganas, Šv. Brigitos vienuolynas, 2011 m. spalio 29 d. Brigitiečių ordino vyriausioji vikarė Elisa Famiglietti perskaitė ordino generalinės abatės Teklos Famiglietti iškilmėms skirtus žodžius. Dvikalbiame renginyje Lietuvos Respublikos garbės konsulas Šveicarijos Tičino kantone Gintautas Bertašius atliko ir vertėjo pareigas. Fot. Ilona Katkienė

Artimieji mini Vasario 16-osios Akto signataro Kazimiero Stepono Šaulio 140-ąsias gimimo metines Signatarų namuose Vilniuje. 2012 m. sausio 28 d. Linos Jonušauskienės asmeninis archyvas

Lietuvos Respublikos Prezidentė įteikia gėlių puokštę vienam iš jauniausių Vasario 16-osios Akto signataro Kazimiero Stepono Šaulio giminaičių Lukui Jonušauskui. 2013 m. Kiekvienais metais šalies vadovas perduoda Vasario 16-osios Akto signatarų artimiesiems gėlių, kurios dedamos ant Lietuvos Valstybės Atkūrimo Aktą pasirašiusių signatarų kapų. Linos Jonušauskienės asmeninis archyvas

Vasario 16-osios Akto signataro Kazimiero Stepono Šaulio ekspozicijos fragmentas Signatarų namuose. Eksponuojama: pasas, išduotas 1920 m. Kaune, pažymėtas 1941 m. spaudais apie paso išdavimą rusų ir lietuvių kalbomis; Lietuvos Respublikos užsienio pasas, išduotas 1945 m. Ciuriche, pasirašytas generalinio konsulo F. Simono, pratęstas 1954 m. Stasio Lozoraičio jaunesniojo; Lietuvos Respublikos užsienio pasas, išduotas 1947 m. Vašingtone, pasirašytas Povilo Žadeikio, pratęstas 1954 m. Romoje Stasio Lozoraičio jaunesniojo; dienoraštis *1944 m. birželis. Išvykti ar pasilikti?*; dokumentų aplankas; vizitinė kortelė. Fot. Justinas Lingys

Lietuvai nusipelniusių žmonių palaikus vienoje vietoje, greičiausiai Romoje. Tai liestų ir J. Šaulį. Tokiam perkėlimui pritaria ir Mafalda Salvatini-Šaulys. Galvojama į Romą perkelti kitų Vasario 16-osios Akto signatarų – Mykolo Biržiškos, Stepono Kairio – palaikus. Romoje jau palaidoti du vyskupai – P. Būčys ir V. Padolskis. Tokiu būdu Romoje susidarytų savo rūšies lietuviškas emigracinis panteonas. Tolimesni projektai siekia palaikų pervežimą į Vilnių, kai Lietuva bus laisva[543]. Tokie planai ir liko planais, bet prel. K. S. Šaulio palaikų perkėlimas į Romą įgavo realų pagrindą. Šv. Kazimiero kolegijos Romoje vicerektorius kan. Z. Ignatavičius 1968 m. lapkričio 10 d. rašte nurodo palaikų perkėlimo priežastis ir vietą, kur turi būti perkelti prel. K. S. Šaulio palaikai. „1. Kapo vieta, kur palaidotas a. a. prel. Šaulys, nėra tikra nuosavybė, o vien žodinė vienos vokietės dovana. Ateityje gali kilti sunkumų su jos įpėdiniais ir, ko gero, a. a. prel. kūną kelti kitur. 2. Šv. Pietro Pambio kapinės randasi tolokai nuo Lugano, nuošalioje ir nelengvai pasiekiamoje vietoje. Dabar visai šalia kapų pradėti dideli greitkelio (autostrados) darbai. Ramaus poilsio ten nebus. 3. Atrodo, kad dalį kapų, kurie nėra dideli, turės perkelti kitur. 4. Kuklus antkapio paminklas, pagal Šveic. Liet. bendruomenės nuomonę, atsieitų ne mažiau 2500 JAV dolerių („ir dar vargu ar pakaktų... " iš kun. Armino laiško)."[544] Dėl to prel. K. S. Šaulio palaikus geriausia būtų perkelti į Romos paminklines Verano kapines, kur Lietuvių Šv. Kazimiero kolegija jau turi įsirengusi koplyčią ir vietą duoda veltui. Lietuvių visuomenė turėtų padengti tik palaikų perkėlimo ir su tuo susijusias išlaidas. Tai kainuotų apie 1000 JAV dolerių. Tais pačiais 1968 m. prel. K. S. Šaulio palaikai buvo perkelti į Verano kapines. Visa perkėlimo procedūra kainavo kiek daugiau nei 792 JAV dolerius.

542 V. Siderkevičiūtė, J. Caspersen, Prelatas Steponas Šaulys ir Šveicarijos lietuviai, p. 8.

543 A. Geručio laiškas B. Šaulytei, 1967-04-09, VUB RS, f. 155–244, lapai nenumeruoti.

544 Kun. Z. Ignatavičiaus raštas, 1968-11-10, elektroninė kopija, autoriaus asmeninis archyvas.

Pabaigos žodis

Kalbėdami apie XIX a. pabaigos–XX a. pradžios tautiškai susipratusius dvasininkus, galime pastebėti vieną būdingą dėsningumą – ištikimą tarnavimą Dievo ir Tėvynės garbei. To meto dvasininkai neapsieidavo vien tik dvasinių patarnavimų tikintiesiems atlikimu, bet aktyviai jungdavosi į visuomeninį gyvenimą, dalyvaudavo įvairių draugijų ir organizacijų veikloje. Toks jų angažuotumas darė didelę įtaką to meto visuomenei. Iš pateikto prelato K. S. Šaulio gyvenimo kelio ir veiklos aprašymo matyti, kad jis visą gyvenimą išliko ištikimas Kristaus vienuogyno darbininkas ir tautinių vertybių bei nepriklausomos, laisvos Lietuvos puoselėtojas. Kaip dvasininkas, jis nuėjo kelią nuo parapijos vikaro iki aukštų hierarchijos laipsnių. Jo pedagoginis talentas atsiskleidė dirbant tikybos mokytoju mokyklose, profesoriaujant kunigų seminarijoje ir universitete. Administraciniai ir vadybiniai sugebėjimai pasireiškė užimant atsakingas pareigas vyskupijos kurijoje – vyskupo sekretoriaus, kanclerio, generalvikaro. Kiekviena iš šių pareigų jam suteikė galimybę kuo nuoširdžiau tarnauti Dievo garbei. K. S. Šaulys su atsidavimu ir ištikimybe vykdė visas jam pavestas pareigas. Būdamas aukštas Kauno arkivyskupijos hierarchas, jis paliko ryškius veiklos pėdsakus šios arkivyskupijos istorijoje ir savo brolių kunigų širdyse. K. S. Šaulys pasižymėjo ne tik dvasiniame gyvenime. Jis buvo ištikimas savo tėvynės Lietuvos patriotas. Jo darbai pasireiškė įvairiose atgimstančios Lietuvos gyvenimo srityse. K. S. Šaulys buvo vienas pirmųjų to meto socialinių problemų sprendėjas, aktyviai įsijungė į draugijų veiklą ir jose užėmė vadovaujančias vietas. Jis buvo prie besimokančio jaunimo „Motinėlės“ šalpos draugijos ištakų, įsijungė į „Saulės“ švietimo ir kultūros draugijos veiklą, daugiau nei dvidešimt metų aktyviai veikė Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijoje, buvo jos Vyriausiosios valdybos narys. Žinoma, pats svarbiausias jo visuomeninės politinės veiklos epizodas – tai dalyvavimas Lietuvos Valstybės Tarybos veikloje ir pasirašytas Lietuvos Nepriklausomybės aktas. Tai jam suteikė amžiną atmintį Lietuvos istorijoje ir žmonių atmintyje. K. S. Šaulys buvo išrinktas ir į Lietuvos Steigiamąjį Seimą, dalyvavo įtvirtinant nepriklausomos Lietuvos konstitucinius, politinius ir ekonominius pagrindus. Dar vienas jo veiklos baras – tai profesoriavimas Vytauto Didžiojo universitete. Šiam darbui

negailėjo nei savo jėgų, nei laiko. Studentų atmintyje jis išliko kaip ramus, savo dėstomą dalyką gerai išmanantis profesorius. Paskutinius dvidešimt metų K. S. Šaulys praleido emigracijoje. Nors ir atskirtas nuo gimtojo krašto, jis gyveno Lietuvos reikalais, tikėjo, kad Lietuva vėl bus laisva. Rūpinosi bažnytiniais reikalais, bendravo su emigracijoje atsidūrusiais pašaukimo broliais.

Svarbesnės Kazimiero Stepono Šaulio gyvenimo ir veiklos datos

1872 sausio 28 – gimė Stemplių kaime, Švėkšnos valsčiuje, Raseinių apskrityje (dabar Šilutės r.)
1887 – baigęs Švėkšnos pradžios mokyklą, įstojo į Palangos progimnaziją
1891–1895 – mokėsi Žemaičių (Telšių) vyskupijos kunigų seminarijoje Kaune
1895–1899 – studijavo Sankt Peterburgo katalikų dvasinėje akademijoje
1899 birželio 29 – vyskupo Mečislovo Leonardo Paliulionio įšventintas kunigu
1899–1901 – Panevėžio Šv. Petro ir Pauliaus parapijos vikaras
1901–1906 – Panevėžio realinės mokyklos tikybos mokytojas ir kapelionas
1905 gruodžio 4–5 – dalyvavo Didžiajame Vilniaus seime
1903–1907 – dalyvavo slaptos „Motinėlės" draugijos veikloje; 1907 m. pradžioje draugija legalizuota, K. S. Šaulys išrinktas jos valdybos iždininku
1906 pradžia – kartu su kun. Povilu Korzonu, Kazimieru Zaviša ir kt. Panevėžyje įkūrė Katalikiškąją labdarybės draugiją
1906 – išrinktas „Saulės" draugijos iždininku
1906 – išleido knygelę *Krikščioniškoji demokratija*
1906–1922 – Žemaičių (Telšių) vyskupijos kunigų seminarijos Kaune profesorius.
1907 – išleido knygą *Socijalistai ir mūsų socijališkieji reikalai*
1909 sausio 3–5 – buvo vienas iš Kaune vykusių socialinių kursų organizatorių
1910 – išleido knygą *Sociologija: trumpas to mokslo rankvedėlis* (antras leidimas – 1920)
1912 sausio 2 – paskirtas vyskupo Gasparo Felicijono Cirtauto sekretoriumi
1914 gruodžio 9 – paskirtas Žemaičių (Telšių) vyskupijos katedros kapitulos garbės kanauninku
1916 vasario 10 – paskirtas Žemaičių vyskupijos katedros kapitulos tikruoju kanauninku
1917 rugsėjo 18–22 – dalyvavo Lietuvių konferencijoje Vilniuje, išrinktas į Lietuvos Tarybą
1918 vasario 16 – pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą
1919 sausio 12 – Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos steigiamajame susirinkime išrinktas Vyriausiosios valdybos nariu ir juo buvo iki 1945 m. rugpjūčio 14 d., išskyrus pirmosios sovietų okupacijos metus

1919 gruodžio 10 – paskirtas į Steigiamojo Seimo rinkimų Vyriausiąją rinkimų komisiją
1920–1922 – Steigiamojo Seimo narys
1920 – paskirtas Žemaičių vyskupijos kurijos kancleriu
1920–1923 – Valstybės archeologijos komisijos narys
1922 vasario 16 – paskirtas Lietuvos universiteto docentu
1922 birželio 9 – paskirtas Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto ekstraordinariniu profesoriumi
1926 gegužės 14 – tapo Kauno arkivyskupijos generalvikaru
1927 – suteiktas Popiežiaus rūmų prelato titulas (*Praelatus Domesticus suae Sanctitatis*)
1927 – išleido knygą *Kanoniškojo proceso teisė*
1929 lapkričio 19 – pakeltas Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto ordinariniu profesoriumi ir juo buvo iki 1944 m.
1932 – paskirtas Kauno arkivyskupijos katedros kapitulos prelatu
1940 gruodžio 21 – suteiktas Vilkaviškio vyskupijos katedros kapitulos garbės kanauninko titulas
1942–1944 – Savitarpinės pagalbos vyriausiojo komiteto vicepirmininkas
1944 rugpjūčio 2 – išvyko į Vieną
1945 gruodžio 10 – apsigyveno Lugano Šv. Brigitos vienuolyno *Casa S. Birgitta* svečių namuose ir čia gyveno iki gyvenimo pabaigos
1964 gegužės 9 – mirė Lugane ir palaidotas Lugano Šv. Pietro Pambio kapinėse
1968 – K. S. Šaulio palaikai perkelti į Verano kapines Romoje
1994 – Stemplių kaime buvusios Šaulių sodybos vietoje pastatytas tautodailininko Vlado Stumbro išskaptuotas ąžuolinis stogastulpis su kryžiumi, mediniu varpu ir K. S. Šaulio bareljefu
1997 – išleistas K. S. Šauliui skirtas Lietuvos pašto ženklas (dail. Jokūbas Zovė)
2010-12-16 – Stemplių kaime Šilutės rajone K. S. Šaulio vardu pavadinta gatvė
2011 – prelato Kazimiero Stepono Šaulio giminaičiai Vacys Šaulys su seserimi Dalia Rūta Šaulyte, gyvenantys Jungtinėse Amerikos Valstijose, įsteigė Švėkšnos „Saulės“ gimnazijos moksleiviams Visuomeniškumo premiją
2011 spalio 29 – Lugano Šv. Brigitos vienuolyne, kambaryje, kuriame gyveno prelatas, garbės konsulo Šveicarijoje, Tičino kantone, Gintauto Bertašiaus iniciatyva atidengta paminklinė lenta
2012 – Signatarų namuose Vilniuje įrengta ekspozicija K. S. Šauliui atminti
2012 spalis – Švėkšnos „Saulės“ gimnazijos aktų salei suteiktas Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Kazimiero Stepono Šaulio vardas. Prelato Kazimiero Stepono Šaulio giminaičio Vacio Šaulio įsteigto paramos fondo „Saulys Foundation“ (Šaulio fondas) lėšomis remiami Švėkšnos „Saulės“ gimnazijos projektai, modernizuojamos klasės

Priedas

[Kazimiero Stepono Šaulio atsiminimai, rašyti Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo dvidešimtpenkmečio proga.]

Prašomas duoti kiek žinių Vasario 16 dienos dvidešimts penkerių metų sukaktuvių proga, laikau naudinga trumpai paminėti trejetą svarbesnių politinės reikšmės žygių, kuriuose man teko dalyvauti, tie įvykiai yra: Didysis Vilniaus Seimas, Lietuvos Konferencija Vilniuje ir Tarybos išrinkimas, Nepriklausomybės paskelbimas. Visi tie žygiai yra tampriai susiję ir visi veda į vieną tikslą: politinės laisvės atstatymą.

I. Didysis Vilniaus Seimas. 1904–1905 metais caro valdžia kariavo su japonais ir tą karą pralaimėjo. Lietuva tuomet dar neturėjo savo politinės laisvės, buvo laikoma rusų valstybės dalimi ir vadinama ne Lietuvos vardu, o pravardžiuojama „šiaurės vakarų kraštu". Rusų karinis nepasisekimas išėjo į naudą Rusijos valdytoms tautoms; susilpnėjus priespaudos valdžiai, susidarė galimybė pasireikšti tautinei laisvei. 1905 metų rudenį kilo revoliucija. Lietuvoje ta revoliucijos srovė, tarp kitko, visų pirma pasireiškė tuo, kad vietomis buvo iškraustyti mokyklų rusai mokytojai, valdininkai-činauninkai, organizuojami streikai. Tuo pat metu caro valdžia buvo paskelbusi kai kurias pilietines laisves: asmens, spaudos, susirinkimų laisvę.

Tų pat 1905 metų spalių 22 dieną lietuvių patriotų grupė su Dr. Basanavičium priešakyje įteikė caro valdžiai memorandumą. Rašte buvo išdėstytas kultūrinės ir tautinės autonomijos reikalavimas Lietuvai. Memorandumą paskelbė Peterburgo spaudos dalis; tuojau pasireiškė smarki opozicija, ypač iš tautinių mažumų pusės, prieš Lietuvos autonomiją pasigirdo priekaištai, būk autonomijos prašanti tik nedidelė litvomanų grupė, kuri dedasi tautos valios reiškėja. Todėl reikėjo viso krašto pritarimo plačios autonomijos reikalavimui paremti. Tuo tikslu tučtuojau buvo nusistatyta sušaukti visos Lietuvos tautinį seimą, kurs ir įvyko 1905 metų gruodžio 4 ir 5 dieną Vilniaus miesto erdvioje ir naujoje salėje.

Visame Lietuvos krašte virte virė darbas. Visur vyko valsčių, miestelių, parapijų žmonių ir grupių susirinkimai rinkti atstovams į nepaprastąjį Vilniaus Seimą. Gruodžio 4 dieną Vilniaus Didysis Seimas susirinko. Buvo įsileidžiami

tik atstovai su pažymėjimo kortelėmis. Rinktinių dalyvių atvyko apie 2000 iš viso krašto, įvairių srovių ir grupių. Dalyvavo taip pat delegacijos, atvykusios iš kitur: iš Peterburgo, Maskvos, Odesos ir kitų lietuvių kolonijų. Seimas posėdžiavo ir darbavosi labai triukšmingai, bet ir naudingai. Gruodžio 5 dienos naktį buvo subalsuotos ir paskelbtos priimtosios rezoliucijos. Be kitko, Seimas nustatė ir nutarė, kad Lietuva savo etnografinėse ribose sudaro autonominę federatyvinę valstybę (Rusijos ribose). Vilnius yra Lietuvos sostinė ir Seimo bei parlamento vieta. Seimas bus renkamas visuotiniu, slaptu, tiesioginiu balsavimu. Rinkimuose turi teisę balsuoti ir moterys (kas tuomet buvo didelė naujenybė). Oficialioji kalba yra lietuvių. Mokykla yra lietuviška savo kalba ar bent auklėjimo dvasia. Nusistatyta visais galimais būdais siekti pilnos politinės laisvės. Naudingos tam tikslui priemonės buvo, tarp kitko, nurodomos: visiems veikti vieningai, be politinių ar kitokių srovių skirtumo, nemokėti valstybinių mokesčių, nestoti į rusų kariuomenę, šalinti rusus valdininkus, uždarinėti rusiškąsias mokyklas (kitokių tuomet krašte kaip ir nebuvo), boikotuoti degtinės monopolio parduotuves, organizuoti streikus.

Rusų valdžia buvo tuo pat metu paskelbusi (per Vilniaus generalgubernatorių) manifestą lietuvių tautai. Manifeste buvo, tarp kitko, pažadėta leisti lietuvių kalbą pradžios mokykloje ir valstiečių valdyboje. Tačiau greit paaiškėjo, kad rusų valdžios pažadai ir žygiai nebuvo daromi rimtai. Netrukus teko jais skaudžiai nusivilti. Praėjus revoliucinei suirutei, pažadėtosios laisvės buvo atšauktos, o tam tikros baudžiamosios karinės ekspedicijos ėmėsi žiauriai grąžinti senąją priespaudos tvarką. Bet pradėtasis tautos atgimimo ir įsisąmoninimo darbas nenutrūko, ėjo pirmyn.

Seimo reikšmė. Lietuviškų laikraščių tuomet dar nebuvo krašte. Seimo nutarimai buvo čia pat atspausdinti atskirais lapeliais. Kelios dešimtys tūkstančių lapelių buvo išdalyta porai tūkstančių grįžtančių iš Vilniaus atstovų. Visur dideliu dvasios pakilimu buvo daromi susirinkimai su grįžusiųjų Seimo dalyvių pranešimais. Jei ligi tol ne visiems dar buvo aišku, ko nori ir reikalauja lietuvių tauta, ar jei kam atrodė tuomet per drąsūs politinės laisvės reikalavimai, dabar paaiškėjo visiems. Kraštas įgavo vieną bendrą nusistatymą, vieną šūkį: kultūrinės, tautinės, politinės laisvės šūkį. Todėl Vilniaus Seimo reikšmė mūsų tautos gyvenime buvo milžiniška.

II. Vilniaus konferencija ir Lietuvos Taryba. – Kitas stambus Lietuvos atgimimo įvykis yra 1917 metų Konferencija Vilniuje ir Lietuvos Tarybos išrinkimas.

1914–1918 metais vėl eina karas; vokiečiai kariauja su rusais mūsų žemėje. Vokietija nugali rusus ir užima 1915 metais Lietuvos teritoriją kaip rusų valstybės dalį. Kraštui tenka pakelti visas karo lauko sunkenybes ir iškęsti visus ilgokos okupacijos vargus. Vėl atėjo momentas imtis tautinio ir politinio darbo,

rūpintis tolimesniu tautos likimu. Tuo tikslu 1917 metų birželio mėnesyje susidarė Vilniuje penkių asmenų Komitetas, kurs iš pradžios santykių su okupacine valdžia neturėjo. Komitetas sutelkė porą dešimčių vyrų, kurie sudarė Organizacinę Komisiją paruošti visa, kas reikia visos Lietuvos Seimui sušaukti. Komisija posėdžiavo rugpjūčio pradžioje, nuo 1 ligi 4 dienos, atliko paruošiamąjį darbą ir nusistatė sušaukti 1917 metų rugsėjo 18 dieną Lietuvos Konferenciją Vilniuje. Konferencija susirinko ir posėdžiavo 18–22 rugsėjo. Dalyvavo 214 atstovų. Kiek leido karo meto ir okupacinio režimo sąlygos, atstovais buvo išrinkti visame krašte žinomi asmenys, visuomenės darbuotojai bei patikėtiniai lietuviai, kurie atstovavo visų socialinių srovių, profesijų, sluoksnių reikalams ir tuo būdu galėjo reikšti tikrąjį lietuvių tautos atvaizdą.

Svarbiausias Konferencijos uždavinys buvo padaryti bei suformuluoti ir priimti atitinkamą politinį nutarimą ir išrinkti Lietuvos Tarybą.

1. Politikos srityje Konferencija sustatė ir priėmė šio turinio nutarimą:

1) Laisvam Lietuvos vystymuisi turi būti sukurta nepriklausoma, demokratiniais pagrindais sutvarkyta valstybė etnografinėse ribose su atitinkamais tų ribų išlyginimais, kurių būtinai reikalauja valstybinio ūkio sąlygos.

Lietuvos tautinėms mažumoms nustatomos jų kultūriniam vystymuisi reikalingos sąlygos.

Galutiniam nepriklausomos Lietuvos pagrindinių dėsnių nustatymui ir jos santykių su kaimynėmis valstybėmis nustatymui turi būti sušauktas Vilniuje Steigiamasis Seimas, visų Lietuvos gyventojų išrinktas demokratiniais pagrindais.

2) Jei Vokietija dar prieš bendrą taikos konferenciją pripažintų Lietuvos valstybę ir būtų pasiryžusi būsimose taikos derybose paremti Lietuvos reikalus, tai Lietuvos Konferencija, atsižvelgdama į tai, kad normaliu taikos laiku Lietuvos interesai labiau linksta į vakarus negu į rytus ar pietus, numato galimybę, jog būsimoji Lietuva sueis į dar nenustatytus santykius su Vokietija, kiek tai nekenks Lietuvos nepriklausomybei.

2. Lietuvos Tarybai Konferencija nustatė šiuos dėsnius:

1) į Tarybą įeina 20 lietuvių;

2) Tarybai leidžiama kooptuoti naujų narių; kooptuoti negali sudaryti daugiau kaip ketvirtadalį išrinktųjų narių;

3) tautinių mažumų atstovai gali įeiti į Tarybą šiomis sąlygomis: jie turi sutikti su lietuvių nusistatymu dėl Lietuvos nepriklausomybės; jie neturi dalyvauti jokioje priešlietuviškoje veikloje ir turi bent suprasti lietuvių kalbą.

Renkant Tarybos narius, teko daug pasidarbuoti, kol pavyko sutarti dėl rinktinųjų atstovų politinio nusistatymo, socialinės srovės, pasaulėžiūros. Katalikų tautinė grupė buvo daugumoje, ir pirmuosiuose balsavimuose praėjo daugiau katalikų. Kairesniųjų grupių žmonės pareiškė smarkų protestą. Katalikai bei krikščioniškosios pasaulėžiūros atstovai atrėmė tinkamai daromus jiems priekaištus

kaip nepamatuotus, bet rado, politiniais sumetimais, kaip tada atrodė, reikalinga nusileisti. Politinė atmosfera, kaip tuomet sakydavo, buvo pilna revoliucinių bakterijų. Todėl kad ir nežymus, sulyginus su katalikais, vadinamųjų kairiosios grupės žmonių skaičius įgijo didesnės reikšmės. Katalikai užleido dvi vietas kairiesiems, kad Taryba tariamai reikštų tikresnį krašto žmonių atvaizdą.

Tuo būdu buvo išrinkta 20 asmenų: J. Basanavičius, Kazimieras Bizauskas, Mykolas Biržiška, Pranas Dovydaitis, Saliamonas Banaitis, Steponas Kairys, Petras Klimas, Donatas Malinauskas, Vladas Mironas, Stanislovas Narutavičius, Alfonsas Petrulis, Antanas Smetona, Jonas Smilgevičius, Justinas Staugaitis, Aleksandras Stulginskis, Jurgis Šaulys, Kazimieras Šaulys, Jonas Vailokaitis, Jokūbas Šernas, Jonas Vileišis.

Iš jų šiuo metu 8 yra mirę; 3 yra išvežti bolševikų (Bizauskas, Dovydaitis, Stulginskis); jų likimas nežinomas; 4 gyvena užsieniuose; likusieji 5 yra Lietuvoje.

III. Nepriklausomybės paskelbimas ir valstybės kūrimo darbai. Svarbiausiu savo uždaviniu Taryba laikė Lietuvos valstybės atstatymo politinį darbą. Čia padaryta svarbių, lemiamos tautos ateičiai žygių.

Kokiomis sąlygomis teko Tarybai pradėti valstybės atstatymo kuriamąjį darbą?

Ligi tam laikui Lietuvai atstovavo arba rusai kaip Rusijos „šiaurės vakarų kraštui", arba lenkai, apibūdindami Lietuvą jų įprastu būdu kaip Lenkijos provinciją. Lietuviai, seniau nors turėję didingą valstybinę praeitį, naujaisiais laikais dar nebuvo išėję į pasaulio tarptautinį forumą, o išeiti reikėjo. Kiekvieno darbo pradžia sunki, sunki buvo ir Tarybos darbų pradžia.

Valstybei yra reikalingi pagrindiniai santvarkos įstatymai arba konstitucija; yra reikalingas valdžios aparatas, tai yra pastatyti žmonės, kurie įstatymų nurodyta tvarka atlieka valdymo darbus; reikalingas finansinis aprūpinimas; be pinigų valstybės aparatas šiais laikais negali egzistuoti ir veikti. Valstybei reikalinga policija ar milicija viešajam saugumui, ramumui, tvarkai palaikyti. Viso to nebuvo, kada Taryba pradėjo savo darbą. Vykdomoji valdžia krašte buvo ne Tarybos rankose. Reikalingos valstybei lėšos susidaro paprastai iš tiesioginių ir netiesioginių mokesčių; Taryba negalėjo jų rinkti ir gauti, Tarybos nariai iš pradžios ėjo pareigas be jokio atlyginimo. Tai nenormalu. Tenka atsitraukti nuo tiesioginio darbo ir gaišti ieškant kito profesinio uždarbio. Regis, bene pirmoji paskola (50 tūkstančių markių) valstybės reikalams buvo Tarybos gauta 1917 metų rudenį iš *Lietuvos dienos* rinkliavos. Kaip žinoma, Popiežius Benediktas XV, giliai sujaudintas ir susirūpinęs katalikiškos Lietuvos likimu karo metu, buvo davęs Lietuvos Episkopui leidimą kreiptis į viso pasaulio vyskupus prašant padaryti aukų rinkliavą Lietuvai. Rinkliava įvyko 1917 metų gegužės 20 dieną ir davė apie 1 200 000 frankų. Atitinkamas atsišaukimas į viso pasaulio katalikus ėjo Žemaičių vyskupo Karevičiaus, kaip Švento Tėvo įgalioto, vardu ir parašu.

Lietuvos dienos rinkliavai įvykdyti labai daug pasidarbavo įsikūręs Šveicarijoje ypatingas Vykdomasis lietuvių Komitetas (*Comitie exsecutif Lituanien*). Vėliau Valstybės Taryba grąžino paskolą, kuri buvo sunaudota tikslui, kuriam buvo skirta rinkliava. Organizuojant pasaulinę *Lietuvos dieną* lietuviams katalikams rūpėjo ne vien tik reikalingų aukų surinkt, bet sykiu ta proga rūpėjo paskleisti pasaulyje žinių apie mūsų kraštą ir paskelbti Lietuvos vardą. Taryba tuojau pradėjo visus galimus žygius pašalinti svarbiausius nenormalumus. Dar 1917 metų spalių mėnesyje Taryba įteikė platų memorialą Vokietijos kancleriui ir Rytų krašto viršininkui (Oberostui) princui Leopoldui, Bavarijos karaliaus broliui, turėjusiam savo stovyklą Kaune ir gyvenusiam Raudondvario pilyje. Memorandume buvo išdėstytos nuodugniai karo meto sunkenybės ir iškelti Lietuvos reikalavimai. Be to, lydimajame rašte Taryba prašė leisti jai tarpininkauti ginčytinuose klausimuose tarp karinės valdžios ir visuomenės, pagaliau perleisti Tarybai civilinės valdžios reikalus.

Pirmasis nepriklausomybės proklamavimas. – Tarybos norų ir reikalavimų dar ilgokai teko palaukti. Tuo tarpu padėtis krašte ir besikeičianti tarptautinė konjunktūra gyvai reikalavo imtis naujų žygių. Taryba, matydama, kad kitos išeities nėra, nutarė 1917 metų gruodžio 11 dieną paskelbti Lietuvos nepriklausomybės bei laisvos valstybės atstatymą ir jos atpalaidavimą nuo visokių ryšių, kurie ją ligi tol varžė, su kitomis valstybėmis. Bet to akto tekste buvo įrašytas pareiškimas, kuriuo Lietuva įsipareigoja sudaryti su Vokietija pastovias konvencijas militariniu, susisiekimo, muitų ir monetarinės sistemos atžvilgiais. Šitas pirmasis nepriklausomybės skelbimo žygis pasiliko be juridinių pasėkų ir viešumoj maž tepasireiškė.

Nors tą pareiškimą buvo pasirašę visi Tarybos nariai, tačiau tuojau pačioje Taryboje pasireiškė nesutikimų dėl būsimųjų konvencijų bei sutarčių įsipareigojimo ir dėl kitų priežasčių, ir keli nariai buvo iš Tarybos pasitraukę. Krašto gyventojai, nežinodami tikrosios dalykų padėties, kai kur pradėjo kelti balsą prieš Tarybą dėl jos suskilimo ar neryžtingumo. Pati Taryba, apsvarsčiusi susidarusias politines sąlygas, galvojo apie revoliucinius žygius. Bendri tautos vargai vėl suvienijo, sucementavo jos narius. Išstojusieji nariai vėl sugrįžo į Tarybą. Surasta viena visiems priimtina laisvės skelbimo formulė, ir 1918 metų vasario 16 dieną paskelbė tą formulę tautai, Rusijai, Vokietijai ir kitoms valstybėms. Buvo tai antrasis ir galutinis politinės nepriklausomybės paskelbimas.

Laisvės skelbimo aktas šitaip skamba: „Lietuvos Taryba savo posėdyje 1918 m. vasario 16 d. vienu balsu nutarė kreiptis į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybes šiuo pareiškimu:

Lietuvos Taryba, kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir Lietuvių Vilniaus Konferencijos nutarimu 1918 m. rugsėjo m. 18–23 d., skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniais

pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis. Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas Steigiamasis Seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas."

Proklamavus nepriklausomybę, prasidėjo žygiai išgauti Lietuvos valstybės pripažinimą, kad valstybė galėtų patekti į tarptautinį forumą ir užimti atitinkamą vietą kaip lygiateisė suverenė valstybė.

Pirmoji Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo faktą pripažino Vokietija. 1918 metų kovo 23 dieną Lietuvos Tarybos delegacija įteikė Vokiečių vyriausybei Tarybos paskelbtąjį nepriklausomybės aktą ir pareiškė Kaizerio vyriausybei prašymą pripažinti Lietuvą kaip nepriklausomą valstybę. Sekančią dieną, kovo 24, jau buvo gautas Vokiečių vyriausybės pripažinimo aktas. Aktą pasirašė Kaizeris Wilhelmas, kontrasignavo Reicho kancleris grafas von Hertlingas. Bet krašto valdžia dar ilgus septynis mėnesius pasiliko ne Lietuvos Tarybos rankose. Tik 1918 metų spalių 21 dieną buvo įteiktas Lietuvos Tarybos delegacijai Berlyne Reicho kanclerio princo Maxo sutikimas perleisti įvairių ministerijų vadybas į Lietuvos valdžios rankas.

Lietuvos Taryba pasiskelbė Lietuvos Valstybės Taryba. Tuo būdu krašto valdymas perėjo į Lietuvos suverenės valdžios rankas. Okupacija baigėsi.

Tuo tarpu Valstybės Taryba paruošė ir paskelbė laikinąją Lietuvos Konstituciją. Pagal šitą Konstituciją aukščiausiąją valdžią, suverenės valdžios reiškėją, ir vykdomąją valdžią sudaro Aukštoji Trijų Narių Taryba bei Prezidiumas. Tarybai tenka įstatymų leidžiamoji valdžia. Valstybės valdymo reikalus vykdo atsakingi prieš Valstybės Tarybą ministeriai. Tų pat metų lapkričio 5 dieną buvo sudarytas pirmasis Lietuvos valstybės Ministerių Kabinetas. Pirmuoju ministeriu pirmininku buvo pakviestas ir paskirtas prof. Augustinas Voldemaras.

Netrukus 1919 metais Lietuvos nepriklausomą valstybę pripažino *de facto*, vėliau *de iure* visa eilė kitų valstybių ir atsiuntė į Kauną savo politines misijas, kurios vėliau buvo pakeistos diplomatinėmis atstovybėmis.

Be kitų principinės reikšmės žygių, Valstybės Taryba sušaukė Lietuvos Steigiamąjį Seimą, kurs susirinko 1920 m. gegužės 15 dieną, užmezgė diplomatinius, ūkinius ir prekybinius santykius su kitomis valstybėmis, sudarė reikalingas sąlygas atgimti Lietuvai kaip pilnai nepriklausomai, suvereniai valstybei.

16.II.1943

K. Šaulys (parašas)

Mašinraštis, KAKA, Nr. 35, l. 515–525.

Santrumpos

KAKA	– Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas
LCVA	– Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LLTIB RS	– Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraščių skyrius
LNB RKRS	– Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius
LNM	– Lietuvos nacionalinis muziejus
LVIA	– Lietuvos valstybės istorijos archyvas
NKČD	– Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus
VDU	– Vytauto Didžiojo universitetas
VUB RS	– Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

Literatūros sąrašas

A. Grt. [Albertas Gerutis], Lugano, *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1958, t. 16, p. 500.

Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai: kolektyvinė monografija, 2-as pataisytas ir papildytas leidimas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.

A. M., Lietuvos kunigija ir katalikų universiteto klausimas, *Laisvė*, 1921-09-14 (Nr. 205).

A. Mž., Motinėlė, *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1959, t. 19, p. 322–323.

Astramskas Arūnas, Gaidelienė Jūratė, Po dvigalvio erelio ženklu (XIX a.–XX a. pradžia), *Panevėžys nuo XVI a. iki 1900 m.*, mokslinis redaktorius Algis Kasperavičius, mokslinis redaktorius ir knygos sudarytojas Kęstutis Gudas, Panevėžys: Nevėžio spaustuvė, 2003.

Baliūnas Vytautas, *Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija (1727–1995)*, Panevėžys: Panevėžio spaustuvė, 1995.

Bendikaitė Eglė, Kasparavičius Algimantas, Kaubrys Saulius, Laukaitytė Regina, Laurinavičius Česlovas, Mačiulis Dangiras, Sirutavičius Vladas, Stravinskienė Vitalija, Tauber Joachim, Vaskela Gediminas, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 2: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015.

Blažytė-Baužienė Danutė, Gimžauskas Edmundas, Laurinavičius Česlovas, Mačiulis Dangiras, Rudis Gediminas, Svarauskas Artūras, Vaičenonis Jonas, *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 1: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, Vilnius: Baltos lankos, 2013.

Bučelis Darius, Lietuvių krikščionių demokratų partijos sukūrimas ir jos raida 1917–1920 m., *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 1996, t. 10, p. 512–571.

Būčys Pranciškus, *Atsiminimai*, surašė Zenonas Ivinskis, redagavo Juozas Vaišnora, MIC, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1966, d. 1.

Būčys Petras Pranciškus, Šį tą prisimenant iš Didžiojo Vilniaus Seimo, *Tėvynės sargas*, 1948, Nr. 4, p. 254–257.

Daugirdaitė-Sruogienė Vanda, *Lietuvos Steigiamasis Seimas*, New York: Tautos fondas, 1975.

Directorium Horarum Canonicarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Bissextilem MDCCCXCII, Vilnae: typis Josephi Zawadzki, 1892.

Directorium Horarum Canonicarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Communem MDCCCXCIV, Vilnae: typis Josephi Zawadzki, 1893.

Dogelis Povilas, *Mano gyvenimo prisiminimai*, Kaunas: [P. Dogelis], 1936.

Gaidys Arvydas, Lietuvių katalikų draugijų bruožai 1905–1907 m., *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 7: *Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, Vilnius: „Katalikų pasaulio“ leidykla, 1994, p. 254–316.

Gaidys Arvydas, Lietuvių krikščionių demokratų partijos kūrimosi aplinkybės (1905–1907 metai), *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3: *Lietuvos valstybės idėja (XIX a.–XX a. pradžia)*, Vilnius: Žaltvykslė, 1991, p. 139–172.

Gaigalaitė Aldona, *Klerikalizmas Lietuvoje 1917–1940*, Vilnius: Mintis, 1970.
Ganytojiškasai Lietuvos vyskupų raštas tikintiesiems, *Laisvė*, 1920-03-04, Nr. 50.
Gerbenytė Erstida, Katalikiškasis modernizmas Lietuvoje (socialinis-ekonominis aspektas), daktaro disertacija (mašinraštis), Vilnius, 1993, LNB RKRS, f. 132–264.
Gražiūnas Albinas, *Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje. Lietuvos krikščionių demokratų partijos istorijos bruožai*, Vilnius: Tėvynės sargas, 1994.
Gustaitė Genovaitė, „Sociališkieji kursai" Kaune (1909 m. sausio 16–18 d.), *Kultūros barai*, 2000, Nr. 4, p. 67–72.
Górski Tadeusz, *Palaimintasis Jurgis Matulaitis*, iš lenkų k. vertė Teresė Danguolė Šniūrevičienė, Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla, 2009.
Išstojusių ir naujai įstojusių Steigiamojo Seimo narių sąrašas, *Vyriausybės žinios*, 1922-08-29, Nr. 104.
Ivinskis Zenonas, Prelatas Kazimieras Šaulys. Jo 80 metų amžiaus sukaktį minint, *Aidai*, 1952, Nr. 2, p. 61–67.
Jencius-Butautas Viktoras, *1918 metų Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas*, Trakai: Voruta, 2011.
Jogėla Vytautas, Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimo svarstymas, *Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos 70-metis*, sudarytojas Jonas Čepinskis, [Kaunas]: Litera Universitatis Vytauti Magni, 1993, p. 133–140.
Kajackas Algimantas, VDU Teologijos-filosofijos fakultetas, *Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos 70-metis*, sudarytojas Jonas Čepinskis, [Kaunas]: Litera Universitatis Vytauti Magni, 1993, p. 141–146.
Karevičius Pranciškus, *Mano gyvenimo ir atsiminimų bruožai*, parengė Aldona Gaigalaitė ir Algimantas Katilius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2006.
Kasulaitis Algirdas Jonas, *Lithuanian Christian Democracy*, Chicago: Draugas, 1976.
Katilius Algimantas, „Motinėlės" draugija Kaune, *Kauno istorijos metraštis*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006, t. 7, p. 85–102.
Kaunas Domas, *Bibliotheca Georgii Comitis de Plater. Jurgio Platerio biblioteka – Lietuvos knygos kultūros ir mokslo paminklas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
Kavaliauskas Vilius, *Už nuopelnus Lietuvai. 1918–1940 metų Lietuvos Respublikos ordinai ir medaliai*, Vilnius: Vaga, 2001.
Keršytė Nastazija, Valstybės archeologijos komisija, *Baltų archeologija*, 1996, Nr. 2 (9), p. 24–32.
Klimas Petras, *Dienoraštis: 1915.XII.1–1919.I.19: pradedamas P. Bugailiškio užrašais 1915. VIII.23 (10)–X.13*, Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1988.
Končius Juozas, „Motinėlės" draugija, *Amerikos lietuvių katalikų darbai*, Harissburg: Kunigų vienybė, 1943, p. 110–117.
K. P., Dar Lietuvos katalikų universiteto reikalu, *Laisvė*, 1921-09-03, Nr. 196; 1921-09-04, Nr. 197.
K. P., Lietuvos katalikų universitetas, *Laisvė*, 1921-08-11, Nr. 177; 1921-08-14, Nr. 180.
Krasauskas Rapolas, Skvireckas Juozapas Jonas, *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1963, t. 28, p. 114–117.
Krupavičius Mykolas, *Atsiminimai*, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1972.
Krupavičius Mykolas, Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje, *Tėvynės sargas*, 1954, Nr. 1, p. 1–64.
K. Š. [Kazimieras Steponas Šaulys], Kaip ūkininkas turi gyventi?, *Metraštis, arba Kalendorjus 1905 metams, išleidžjamas Peterburgo lietuvjų labdariškosjos draugijos*, [Sankt Peterburgas: Peterburgo labdaringoji lietuvių ir žemaičių d-ja], p. 61–72.

K. Š. [Kazimieras Steponas Šaulys], Žinios apie mokyklas, *Metraštis, arba Kalendorjus 1905 metams, išleidžjamas Peterburgo lietuvjų labdariškosjos draugijos*, [Sankt Peterburgas: Peterburgo labdaringoji lietuvių ir žemaičių d-ja], p. 80–85.

Lapelis Petras, *Prelatas Kazimieras Šaulys*, Bostonas: Darbininkas, 1949.

Laukaitytė Regina, Bandymai įkurti Lietuvos krikščionių demokratų partiją 1905–1906 metais, *Lituanistica*, 1992, Nr. 2, p. 29–41.

Laukaitytė Regina, *Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010.

Laukaitytė Regina, Lietuvos Bažnyčių humanitarinė pagalba 1941–1944 m., *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2006, t. 29, p. 43–55.

Laukaitytė Regina, Pirmoji Lietuvos krikščionių demokratų partijos programa, *Lituanistica*, 1993, Nr. 2, p. 14–27.

Laukaitytė Regina, Šaulys Kazimieras Steponas (1920 05 15–1922 07 25), *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas*, sudarytojai Aivas Ragauskas, Mindaugas Tamošaitis, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 371–372.

Levendrėlis J., Prel. prof. Kazimieras Šaulys, *Šveicarijos lietuvių žinios*, 1952-02-15, Nr. 4, p. 1–3.

Liekis Algimantas, *Signatarai. Vasario 16*, Vilnius: Džiugas, 1996, p. 347–355.

Lietuva ir Šventasis Sostas (1922–1938): slaptojo Vatikano archyvo dokumentai, parengė Arūnas Streikus, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2010.

Lietuvių krikščionių demokratų susivienijimo projektas, *Draugija*, 1907, Nr. 1, p. 68–80.

Lietuvos katalikai, *Laisvė*, 1921-05-24, Nr. 112.

Lietuvos katalikų universiteto reikalu, *Lietuva*, 1921-08-14, Nr. 180.

Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918, parengė Alfonsas Eidintas ir Raimundas Lopata, Vilnius: Mokslas, 1991.

Lopata Raimundas, *Lietuvos valstybingumo raida 1914–1918 metais*, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 9, Vilnius: Mintis, 1996.

Maldeikis Petras, *Mykolas Krupavičius*, Chicago: Lietuvių krikščionių demokratų sąjunga, 1975.

Matulaitis Jurgis, Būčys Pranciškus Petras, *Laiškų dialogas*, parengė Paulius Subačius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2016. (Fontes historiae marianorum, XXIII).

Metraštis, arba Kalendorjus 1905 metams, išleidžjamas Peterburgo lietuvjų labdariškosjos draugijos, [Sankt Peterburgas: Peterburgo labdaringoji lietuvių ir žemaičių d-ja], 1905.

Mingėla Albinas, Lietuvos paribio miestai ir gyvenvietės. Palanga, *Žemaičių žemė*, 2007, Nr. 4, p. 4–5.

Misius Kazys, Iš Kaltinėnų apylinkių švietimo praeities iki 1918 metų, *Kaltinėnai*, (ser.), sudarytojai Kazys Misius, Virginijus Jocys, Albina Auksoriūtė, Vilnius: Margi raštai, 2010, p. 331–343. (Šilalės kraštas, t. 9).

Motieka Egidijus, *Didysis Vilniaus seimas*, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 11, Vilnius: Saulabrolis, 1996.

Petraitienė Irena, Prelatas Kazimieras Šaulys: viršūnės ir gelmės, http://kaunoarkivyskupija.lt/site/files/file/_2012_news/Prel-Saulys/_Strichai-portretui_Petraitiene2012.doc

Plečkaitis Vytautas, *Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys: demokratas, valstybininkas, diplomatas*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015.

Pruskus Valdas, *Socialinė katalikybė Lietuvoje. Laiko iššūkiai ir atsako trajektorijos (XIX a. antroji pusė – XX a. pradžia)*, Vilnius: Technika, 2008.

Pšibilskis Vygintas Bronius, *Mykolas Biržiška: patrioto, mokslininko, kultūrininko gyvenimo ir veiklos pėdsakai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.

Pukienė Vida, *Lietuvių švietimo draugijos XX amžiaus pradžioje (1906–1915 metais)*, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1994.

Sandanavičius Mečislovas, Kunigas – džentelmenas. Prel. K. S. Šaulio 80 metų sukakčiai paminėti, *Draugas*, 1952-01-12.

Siderkevičiūtė Virginija, Caspersen Jūratė, Prelatas Steponas Šaulys ir Šveicarijos lietuviai, *Šveicarijos lietuvių žinios*, 2011, gruodis, Nr. 19 (26).

Skrupskelis Kęstutis, *Ateities draugai. Ateitininkų istorija (iki 1940 m.)*, Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai, Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2010.

Stakauskas Juozapas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, sudarė Algimantas Katilius, Vilnius: Aidai, 2002.

Stakauskas Juozas, *Trys lietuvių tautos pagrindai: iš atsiminimų*, parengė Gediminas Rudis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014.

Staliūnas Darius, *Visuomenė be universiteto? (Aukštosios mokyklos atkūrimo problema Lietuvoje: XIX a. vidurys – XX a. pradžia)*, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 16, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2000.

Stanionytė-Zujienė Marija Gražina, *Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija 1919–1944 m.*, Kaunas: Naujasis lankas, 2010.

Staugaitis Justinas, *Mano atsiminimai*, 2-as papildytas leidimas, parengė vysk. Jonas Boruta SJ, Regina Laukaitytė, Algimantas Katilius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2006.

Steigiamojo Seimo darbai, [Kaunas], 1920, 1921, 1922.

Svarauskas Artūras, *Krikščioniškoji demokratija nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940). Politinė galia ir jos ribos*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014.

Šaulys Kazimieras, Apskritasai socialinio klausimo supratimas, *Draugija*, 1910, Nr. 42–43, p. 172–187.

Šaulys Kazimieras, Demokratija ir krikščionys demokratai. Enciklikų prasmėje, *Draugija*, 1907, Nr. 1, p. 34–39; Nr. 2, p. 134–142; Nr. 3, p. 248–256.

Šaulys Kazimieras, Iš atsiminimų apie krikščioniškąją demokratiją Lietuvoje, *Tėvynės sargas*, 1948, Nr. 4, p. 258–260.

Šaulys Kazimieras, Katalikų mokintuvė, *Draugija*, 1910, Nr. 46, p. 137–145; Nr. 47, p. 253–272.

[Šaulys Kazimieras], *Krikščioniškoji demokratija*, Kaunas: [s.n.], 1906.

Šaulys Kazimieras, „Motinėlės“ draugijos pradžia, *Viltis*, 1907-11-7/20, Nr. 15.

Šaulys [Kazimieras], Panevėžys, *Metraštis, arba Kalendorjus 1906 metams, išleidžjamas Peterburgo lietuvių labdariškosjos draugijos*, [Sankt Peterburgas: Peterburgo labdaringoji lietuvių ir žemaičių d-ja], 1905, p. 71–96.

Šaulys Kazimieras, Prie pradžios ir įvykdinimo socialinių lekcijų Kaune, *Draugija*, 1909, Nr. 31–32, p. 264–269.

Šaulys Kazimieras, Prie vasario 16 d. istorijos. Kaip vokiečiai mums kliudė paskelbti nepriklausomybės aktą, *Tėvynės sargas*, 1947, Nr. 1, p. 87–88.

Šaulys Kazimieras, Socialistų mokintuvė, *Draugija*, 1910, Nr. 44, p. 286–300; Nr. 45, p. 22–43.

Šaulys Kazimieras, Socijaliniai kursai Varšavoje, *Draugija*, 1907, Nr. 9, p. 57–62; Nr. 10, p. 177–184.

Š-lys [Kazimieras Šaulys], *Socijalistai ir mūsų socijališkieji reikalai*, pagal K.V.M. parašė Š-lys, Kaunas: [Šv. Kazimiero d-ja], 1907.

Šaulys K[azimieras], Visuomeniškosios labdarybės sutvarkymas, *Kauno kalendorius 1907 metams*, Kaunas: Švento Kazimiero draugijos išleidimas, 1906, p. 30–36.

Š-lys [Kazimieras Šaulys], Dūma. Parlamentarizmas. Ministrų atsakomybė, *Nedėldienio skaitymas*, 1906-11-29, Nr. 50.

Š. [Kazimieras Šaulys], Panevėžio Katalikų labdarybės draugija, *Nedėldienio skaitymas*, 1906-07-4/17, Nr. 29.

Šmulkštys Antanas, Vilniaus konferencija ir krikščionys demokratai, *Krikščionis demokratas*, 1927, Nr. 3–5, p. 114–122.

Švėkšna: žmonės, kraštas, įvykiai: enciklopedinis žinynas, parengė Petras Čeliauskas, Švėkšna: Švėkšniškių draugija „Tėviškė", 2012.

Terleckas Vladas, *Jonas Vailokaitis: gyvenimo ir veiklos bruožai*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2011.

Tulaba Ladas, *Romos popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1998.

Tumas-Vaižgantas Juozas, Kauno socialinės paskaitos sausio 3, 4 ir 5 d., *Viltis*, 1909-01-09, 1909-01-11, 1909-01-14, 1909-01-16.

Už nuopelnus Lietuvai. 1918–1940 metais Lietuvos Respublikos ordinais ir medaliais pažymėtų Lietuvos ir užsienio piliečių sąrašas, sudarytojas Vilius Kavaliauskas, Vilnius: Daigai, 2003, t. 2.

Vaitekūnas Stasys, *Justinas Staugaitis: vyskupas, politikas, tautos dvasios ir valstybės puoselėtojas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011.

Vaitekūnas Stasys, *Stanislovas Narutavičius: signataras ir jo laikai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012.

Vaitkevičius Bronius, Prof. Ignas Končius – Savitarpinės pagalbos vadovas (1942–1944), *Žemaičių praeitis*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, t. 8, p. 302–307.

V. G., Kazimieras Šaulys, *Krikščionis demokratas*, 1927, Nr. 3–5, p. 94–95.

Vidmantas Edvardas, *Katalikų Bažnyčia ir nacionalinis klausimas Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas, 1987.

Vilniaus universiteto istorija, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1994.

Vytauto Didžiojo universitetas. Mokslas ir visuomenė 1922–2002, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002.

Wodzianowska Irena, *Rzymskokatolicka Akademia Duchowna w Petersburgu 1842–1918*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2007.

Žaltauskaitė Vilma, Katalikų dvasininkų luomo tapatybės formavimo ženklai XIX a. reguliose: Romos katalikų dvasinės akademijos atvejis, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2013, t. 37, p. 65–129.

Žaltauskaitė Vilma, Lietuvių kalba ir jos vartotojai imperatoriškojoje Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinėje akademijoje XIX amžiaus pabaigoje, *Archivum Lithuanicum*, 2009, t. 11, p. 277–304.

Отчетъ Виленскаго местнаго управленія Россійскаго общества „Краснаго Креста", состоящаго подъ Августейшимъ покровительствомъ Ея Императорскаго Величества Государыни Императрицы Маріи Федоровны за 1913 годъ, Вильна: типографія штаба Виленскаго военнаго округа, 1914.

Памяная книжка Виленскаго учебнаго округа на 1883/4 учебный годъ, Вильна: типографія А. Г. Сыркина, 1884.

Памяная книжка Виленскаго учебнаго округа на 1885/6 учебный годъ, Вильна: типографія А. Г. Сыркина, 1886.

Asmenvardžių rodyklė

Turinys

Tiražas 400 egz.
Išleido Lietuvos nacionalinis muziejus. Arsenalo g. 1, LT-01143 Vilnius
Spausdino UAB „Petro ofsetas". Naujoji Riovonių g. 25C, LT-03153 Vilnius